I. LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBRI DVO,

Qui

Virtutes et Vitia

Principum spectant.

Amsterdami.

Apud Guiljelmum Blaeuw.

Anno cIↄ Iↄc xxx.

SER^MO^ ET POTENTISS^MO^

PRINCIPI ALBERTO,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DVCI BVRGVNDIÆ, PRINCIPI BELGARVM.

TERTIVM hoc ingenii & ſtili mei monumentum eſt, SER^me^ PRINCEPS, quod inclyto nomini tuo LIBENTES MERITO imus conſecratum. Et, ſi ullum; quomodo non iſtud, quod ipſo titulo ad Te vocat, & auguſtum hoc nomen vult inſcribi? Sunt enim MONITA POLITICA: ad quem juſtius, quam ad Politiæ & ſtatus noſtri rectorem ibunt? Sunt EXEMPLA: & cui convenientius dabuntur, quam qui ſtirpem & gentem ſuam in iis agnoſcet? *Rudolfi, Philippi, Maximiliani, Caroli, Ferdinandi, Alphonſi*, paſſim hic memorabuntur, è majoribus tuis: qui ſcriptionem hanc illuſtrant & inſigniunt, ut cælum ſtellæ. Quid, quod argumentum & materies eodem ducit? VIRTVTES ET VITIA Principum; illas formamus aut ſuggerimus, & hæc amolimur: at tu illarum grande exemplar es, qui eximias habuiſti & habes; & horum (quantum homini licet) pæne expers, in omni ætate aut neſciviſti ea, aut ſpreviſti. Ergo ad Te imus:

& quo fine? ut splendorem huic scriptioni mutuemur, & tutelam. Sicut insignia vestra ædibus, Prætoriis, villis appendimus, contra vim aut proterviam: sic nomina hæc sacra, contra calumniam, aut livorem. Neque enim vobis hic aliquid quæritur: non aliter, quam cum Deo sacra facimus, & donum ponimus, nostra id fit, non ipsius caussa. A nobis officium omne est, & debetur; à vobis beneficium. & hoc ipso accipimus, quod frontes operum sola præscriptione vestra honestatis. Ego eo fine feci: patere SER^me PRINCEPS. & sicut aurum aut ebur magis æstimare soletis, à solerti manu & arte politum: sic has EXEMPLORVM gemmas, ingenii & eloquii aliqua luce (cum Deo dicam) perfusas. Ille idem Deus,

SER^me ET POTENTISS^me PRINCEPS,
longævum Te nobis servet, & donet aliquando sub OPTIMO PRINCIPE optimum statum, id est, desideratam diu tranquillitatem & PACEM. Lovanii xv. Kal. Feb. anni CIↃ IↃC V.

LE-

LECTORI.

Ecce duos istos libros, Lector, trientem operis destinati, & addam, affecti. Nam duo alii sequuntur, qui Civilem Prudentiam *habent: itemque duo, qui* Militarem. *Est scilicet eadem divisio, & ordo, qui in Politicis nostris fuit: quorum luci aut assertioni hæc scribuntur. Sed cur non confeci igitur? aut certe cur non distuli? Vtrumque ab eadem caussa. fatebor enim ingenue, postremus ille gravior morbus me dejecit, & à stilo arcuit; atque idem impulit vel incohata hæc sic edere, quia, post me nihil edi, adamantinum est meum decretum. Ego quidem, ut res erat, ostium tunc spectabam: neque nunc ad interiora valde me recepi. Ceterum* Exempla *quæ hic sunt, aut in aliis erunt, scito ab optimis, nec obviis semper auctoribus esse: & cur non eos edidi? quia novitii aut Grammatici commatis illa cura videtur, & aut à vano aut pusillo animo esse. A vano, si lectionem variam jactas: à pusillo, si diffidis credi. Nobis ætas, & priora scripta, fidem vindicant: qui abrogat, inquirat, spondeo inventurum auctores. Satis est. tu istis fruere, & reliqua exspecta (utiliora haud dubie & rariora, ut res & materia est) exspecta, inquam, si Deus, vita, & otium, dabunt. Si non; à te suppone, & dedi exemplum.*

APPROBATIO.

HAS I. LIPSI lucubrationes ut egregie frugiferas fore confido, ita prælo dignissimas censeo: quod ea quæ Principibus ac Politicis viris apprime conveniunt, non modo legenda, verum etiam velut in tabula, non sine voluptate, spectanda, exhibeant.

GVILIELMVS FABRICIVS
Noviomagus, Apostolicus ac Archiducalis librorum censor.

IVSTI

IVSTI LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

In sermonem & rem ingressio, atque obiter utilitas Exemplorum.

VDITOR. Accedo. annuis? LIPSIVS. Imo accede, & sede. vacuum reperis, & sermonibus haud alienum. Otium est, & lapsus cum equo (non enim ab equo, ne rideas) ferias mihi fecit, & domum servare, focum assidere, jussit. O rem ingenio meo alienam! nec aliud magis vitam aut vigorem mihi sustinet, quam exercitatio & motus. At ferendum est, quod non mutes. AVD. Ferendum. & nobis diutinum desiderium: quod haud semel promere memini, & ad te velut communi legatione deferre. LIPS. Quid ais? AVD. Illud de EXEMPLIS. quæ viri & juvenes flagitant (ita loquendum est: nec enim petunt tantum.) subjungi POLITICORVM tuis libris. Sunt ibi Sententiæ & velut Decreta, utilia ac salutaria: quis abnuat? sed ut valida atque efficacia sint, nonne vides usum, id est Exempla deesse? Hæc adde, & pulcherrime cœptum opus absolve: nec muros tantum & tectum, sed instrumenta atque ornamenta adjunge. Sicut herbas qui sevit, opportune eas irrigat atque alit, ut adolescant: sic tu Sententiarum istos velut frutices fove & attolle, vel sole vel pluvia, ut sic dicam, Exemplorum. Vtrumvis enim præstant. illustrant, dum in rem velut præ-

sentem ducunt, & facta ostendunt, quæ facienda suadentur; fovent etiam, dum animum erigunt, & re docent non nova, non ardua proponi. Sed & viam præeunt, in qua vestigia tuto ponamus. sicut qui gubernandi parum peritus est, ubi plures naves, cursum temperat, & sequitur priores. ita vada & scopulos vitat, & sine magna sua arte, portum cum prioribus petit, & tenet. Vidistine etiam, qui ad speculum se comunt, faciem & cultum recte disponere? prorsus hic idem: aliena vita & facta speculum sunt, & imago, in qua te videas & ad eam decore componas. Quod magis fit, ubi varia & multiplex lectio Exempla varia & multa suppeditat; ut eligere sit, & ad rem talem aut talem appositum aliquid semper adplicare. Ita sicut Zeuxis ille pictor olim, Iunonem effigiaturus, virgines Agrigentinorum pulcherrimas conduxit, & è singulis aptavit quod præstantissimum in quaque esset: ita, inquam, Princeps, & politici viri, ab exemplis factisque illustribus potentiam (ea Iuno est) & prudentiam suam forment. Quid ais, mi Doctor? nihil moveo, aut impetro? LIPS. Illud, nondum istud. Moves, fateor: & ex facili, quippe iam ante motum. Rationes quas dicis, jamdiu in mente agito: & rem per se utilem atque opportunam agnosco: sed ut suscipiam & præstem, nondum hercle impellis. Nam libere dicamus, cui bono? Spargimus hæc monita; & velut pharmaca ægris, aut lumen cæcutientibus, offerimus: quem usum tamen fructumque videmus? Et vis plura etiam addam, id est perdam? AVD. Bona verba, vir optime. Quod medicis, hoc tibi faciendum cense: cum veteri imperitiæ morbo acriter pugnandum: & à perseverantia fructum expecta. Sparge, sparge salutaria hæc velut semina: & cur non vel ab agricolæ exemplo? Ille si hoc alteroque anno spes destituit, tamen arat, occat, serit: & Bonus Eventus serius, sed uberius, sæpe respondet. Audi tuum doctorem. *Quare verbis parcam? gratuita sunt. Non possum scire, an ei profuturus sim, quem admoneo: illud scio,*

ftio, alicui me profuturum, fi multos admonuero. Spargenda eft manus, non poteft fieri, ut non aliquando fuccedat multa tentanti. LIPS. Hæc quidem auctoritas valde me quatiat: fed & tua honefta fic voluntas. Etiam ratio alia. quod ficut gemmæ, etfi in lutum aut fordes abjectæ, fplendorem non amittunt: & dies poftea revelat, & attollit: fic in iftis, quæ bene & honefte dicuntur. fi diem tamen ferent. Ergo huc imus? eamus. tanto alacrius, quo brevius iter laboribus fcriptifque noftris reftat. Sicut athletæ cum metam vident & accedunt, etfi feffi, apprope-rant: fic nos in fenectutis hoc limite, alacrius promptiufque laboremus, quia laborum mox expertes. Confcientia utique fuftentabit, & vires porriget: quod hæc atque alia, in tuum ô magne Deus honorem, in veftrum Principes ac fubditi bonum moliti fumus, atque utinam emoliti. Afpira tu idem ille Deus, ut poffim; favete vos ifti, & delectantia fimul atque utilia (talia erunt) pronis animis admittite. Ordinē fervabo, quem POLITICIS præftruxi: nec EXEMPLA folum, fed & MONITA paffim infpergam, & alibi QVÆSTIVNCVLAS. hæc omnia utrique jam fini à me dicto. At tu audi.

CAP. II.

DE RELIGIONE.

Ejus utilitas, five neceffitas oftenfa: vel in tota Societate, vel feorfum in Rege, & Subditis.

VT autem qui domum moliuntur, à fundamentis: fic nos, qui Rempublicam, à fulcro & velut bafi ejus, Religione ordiri debemus. Sine ea, non Princeps officium fuum, non fubditi facient: fine ea, focietas non erit. quia non Fides, non Iuftitia, non Virtus; fed fraus, licentia, protervitas, &, uno verbo, confufio hominum ac rerum. Quod frænum erit peccaturis? quis metus fatis validus?

validus? nam externum illum, qui à pœnis ante morte est, multi contemnunt: & desperatio, impetus, aut iracundia, eo ducunt. Esto igitur vinculum & firmamentum reipublicæ, Religio: ac Princeps, ut dixi, ipse habeat. quo Ratio eum & Gratitudo vocant. Rex es? à Deo habes: & quo major altiorque, plura benefico illi Numini debes: & per cultum igitur venerationemque ejus agnosce. Rex es? ut diu & feliciter esse possis, datori supplica: & scito tollere posse qui tribuit, & evertere qui sublimavit. Aristoteles, ad suum Regem: Ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριός ἐςι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέςηκεν: *Vetus & à majoribus acceptus hominibus est sermo, quod* OMNIA A DEO ET PER DEUM, *nobis sint constituta.* Qui hoc imbibit, Religionem quomodo non habebit?

Prima mihi debes animi bona. SANCTUS *habere.*

Ex quo sequetur, ut virtutes etiam habeas, & maxime Modestiam ac Clementiam: quæ Religioni proxime adhærent. Addo, quod tutior ita eris. amor enim ex isto, & veneratio erga ipsos Principes innascitur: nec facile exteri aut subditi lædent, cui Numen amicum & propitium arbitrantur. Quid, quod ipsi Subditi ita meliores tranquillioresque? Nulla res magis animos & mores componit, quam Religio: & illa ubi in pectus demissa, Virtutum agmen sequitur. in primis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxiosque præceptis reddit. Denique externa Felicitas eo vocat. quod ab omni ævo observatum, Deum qui se colunt attollere; & piis religiosisque Principibus prospera plurimum evenisse; alia aliis. Exemplis hæc firmemus: videamusque in veteri & vana Religione etiam ejus cultores fuisse, & præmium à Deo externum tulisse. Qui si imaginem & speciem ejus honestat ac munerat: quid in vera faciet? Primum igitur *Monitum.*

MONI.

MONITUM I. *Deus ubique colendus, etiam inter & apud hostes.*

I. AGESILAUS Spartæ rex fecit. qui, ut Xenophon ait, venerabatur delubra etiam in hostico sita, ab iisque vim militum & injuriam abstinebat: *quod existimaret divina auxilia, non minus in hostili, quam amico solo, imploranda esse.*

II. ALEXANDER MAGNUS quam illustri exemplo docuit? Tyrum obsederat, Iudææ finitimam, ceperatque. In ardua ea & longa obsidione, auxilia ab Iudæis petierat: repulsus. quia cum Dario vetustius iis fœdus erat. Iræ igitur plenus & (animos victoria fecerat) movit in Iudæos, ulcisci certus, & prædæ ac cædi omnia destinabat. Venitque ita affectus. sed *Iaddus*, tunc Pontifex, divinitus somnio monitus, cum omni populo candidato, cum cœtu sacerdotum byssino, ipse in hyacinthina stola, tiaram capite & in ea DEI nomen gerens, obvium se dedit, pacis specie atque habitu. Atque ita ferocem Regem religio objecta movit ut statim mitis submissusque ad Pontificem ultro accederet, & ipsum salutaret, & MIRABILE illud nomen adoraret. Mirati comites, quidam & indignati: è quibus Parmenio Regem adiit, *Quid ita hominem adoraret, qui ipse passim jam pro Deo esset?* Respondit, *non illum se, sed in ipso Deum adorasse: quem ea specie jam ante in urbe Dio Macedonia, per somnium vidisset, hortantem ut prompte in Asiam pergeret, suaope & numine eam subjecturus.* Hæc Alexander. & urbi ac genti veniam: quid veniam? præmia atque honores tribuit, & immunes suisque legibus vivere jussit; & quosdam in militiam suam allegit.

III. ANTIOCHI Syriæ regis in eadem gente factum simile, imo à se, si non ab auctore, illustrius. Obsidebat Hierosolyma, in una urbe bellum patraturus: & ecce festum magnum Iudæi Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, celebraturi erant. Gens nec in afflictis rebus cultum Dei deseruit: & Legatos ad Antiochum misit, sine alio colore petitum septem

septem dierum inducias, ut operari sacris magni Dei possent. Magnus ille Deus pectus movit. nec petita modo rex indulsit: sed ipse ad ejus cultum versus, boves auratis cornibus, magnam thuris & odorum vim, deduci ad portas jussit, ac sacerdotibus tradita immolari. Quid magis mirer? an victoriæ interpellatæ patientiam? an sacra non solum permissa, sed instructa? sacra, quæ contra se conatusque suos suscipi sciebat, fortasse & caput suum iis peti. Sed fructus, ut solet, pietati adfuit. & Iudæi moti inopinata benignitate, finem certaminis, initium amicitiæ fecere, ac se suaque Antiocho permisere.

MON. II. *Sacra nec in periculis deserenda aut negligenda.*

I. Romani in arce Capitolina obsidebantur à Gallis, clausis undique viis, nec aditu nec exitu. Quem tamen Religio invenit. quæ nihil deterrita, Q. FABII pectus impulit, sacra solennia & familiaria in colle Quirinali, stato die, obire. Is cum adesset; ipse cultu habituque sacro degressus, per medias hostium stationes, itum tutum & reditum habuit: sive attonitis illis inopinata audacia; sive religione etiam motis, ne pietati intercederent, quam nec præsens periculum, nec mors in oculis, impedissent.

II. Quid PAVSANIAS Spartanorum rex, & Græciæ tunc totius dux? Is in pugna nobili ad Plataeas cum Persis, in qua de Græciæ salute agebatur: ingruente jam hoste & lacessente, suos continuit, donec per sacra & victimas Dii consulti pugnæ annuissent. Fiebat longius, & hostes interea cunctationem pro metu interpretati, magis instare, premere: multi è Græcis cadere. nec vel sic tamen tolum remitti permisit: sed victimis multiplicatis, supinas denique manus ad cælum, & preces, tulit: *Vt si in fatis non foret Græcos vincere; at saltem ne inultis, sed facinore aliquo memorabili edito, mori indulgerent.* Auditus est, & statim felicia exta: inde procursus, & victoria. Sed quis ille animus? quam fixus obnixusque

xusque in ceremoniis patriis? qui vel internecione cædi eligebat, quam Diis invitis ferrum stringere.

III. At vero LVDOVICVS, cui DIVI prænomen virtus & merita pepererunt, Galliæ rex: per ipsa pericula, imo infortunia, religionem assertum & defensum ivit. Vita ille Princeps & moribus optimus; justitiæ tutor unicus, histrionum osor, impiorum expulsor, ab anno duodecimo rex, in annum quinquagesimum sextum quo obiit, omnia (ut verbo dicam) cælo, & titulo suo digna, edidit. Sed quod meæ nunc rei facit, arma pro religione bis cepit. Primo in Ægyptum trajiciens, infeliciter rem gessit, copiis, commeatu, machinis amissis. nec tamen animo. Iterumque magno exercitu in Africam ivit, uxore, liberis, regno relicto: sed nec ibi felix, una re se putavit, quod vitam si non in acie, in expeditione tamen posuit: id est, religioni donavit. Mortuus enim in ipsa Africa: sed in stirpe diu vixit, & vivit. è qua HENRICVS QVARTVS Galliarum nunc rex imperat: quem proavi illos animos, sed felicius sumere, bellis & victoriis clarum, tacitum multorum est votum.

IV. Quid ante Ludovicũ GODEFREDVS Lotharingiæ & Bullionii Dux? quam acres illi in pectore stimuli, qui adegerunt rem tentare atque aggredi, vix Europæ viribus patrandam? Iudæa & Terra Sancta à profanis & impiis tenebatur: qui loca illa Christo-Deo calcata, aut cruentata, illudebant ac profanabant. Perdolitum est piissimo Heroi (sic nominandus est, & homine in eo aliquid majus:) militem collegit, opes suas & avitum patrimonium expendit, fratres ipsos duos impendit. Deus autem cœptis quam palam adfuit? ad *sexcenta millia peditum, equitum centena millia* armavit: exercitum, quem raro Europa nostra vidisset. Scio esse, qui numerum minuant: sed fuisse certum est, etsi non omnes pervenisse. *Venit* igitur in Syriam, & (ut Iulianis olim verbis dicam) *vidit, vicit.* Rex Terræ Sanctæ factus, victoriis & vita illustris obiit: quem mirari aliquando subiit, non & ipsum rela-
tum

tum in Divorum numerum, tam claris testatisque meritis.

V. CAROLVS QVINTVS Imperator, multa vitæ sanctimonia, præsertim jam senior, fuit. Preces ipse componere, noctu surgere & ad Deum fundere: sed ardorem præsertim & studium in tuenda religione profiteri. Voluisset & propaganda: ac querentis ejus vox sepe audita, Quod per bella interna, & cum Christianis Principibus, laurea eriperetur, quam de veris profanisque hostibus, posset referre. Sed quod ad tuendam, notum quid in Germanico bello fecerit: quam periculose susceperit, animose gesserit, feliciter consummarit. In eo, dum Saxonem persequitur, ad Albim fluvium: sub ipsum prælii tempus observavit imaginem Christi, in cruce adfixi, plumbea glande ab impio milite recenter trajectam. Stetit, & ingemuit: atque alta voce ad Deum clamavit, *Domine, si vis injuriam hanc ulcisci, potes: ecce autem me vindicem tuum paratum. juva.* Certe audivit, & juvit. fuga & dissipatio hostium ad ejus adspectum facta, Dux ipse saucius in manus venit, & bellum uno prælio confectum.

MON. III. *Tuitio sacrorum famam & potentiam donat.*

I. Cujus clarissimum exemplum est PHILIPPVS MACEDO: qui tenuis adhuc viribus, neque inclytus nomine, gradum ad illa utraque fecit à sacrorum tutela. Phocenses in Græcia, cum Delphico templo præessent, bello impliciti, thesauros ejus Dei veteres & fama celebres tangere ausi, & mutui titulo, quid nisi spoliare? Ea res in odio & exsecratione omnium cum esset, solus ipse non iram, sed vindictam etiam & arma sumpsit. Contra sumunt Phocenses, Onomarcho quodam duce: & juncti exercitus, & prælio instruuntur. Ibi Philippus, pulcherrimo astu, suos omnes lauru coronari jussit (sacræ Apollini eæ frondes:) atque ita velut Deo duce, & Deo dicatum exercitum, manus confe-

conserere. Factum & alacriter, & feliciter. cum Phocenses ipsis insignibus violati numinis conspectis, in fugam consternati, armis abjectis abeunt, & temeratæ religionis pœnas multo sanguine suo pendunt. In gratia & gloria ab hac re Philippus. auxit opes & regnum, quod obscurum & modicum, validissimum Europæ effecit: & filio materiem ad illud Asiæ quærendum reliquit.

II. CONSTANTINUM MAGNUM licet addere: eo justius, quod veræ pietatis præbuit se assertorem. Quam ea ad id ævi jacebat? oppressa cædibus, ignibus, aquis: & caput aut vocem attollere in ejus professionem non erat. Ille ante Principatum affectum aliquem, & jam Princeps amorem ostendit: templa Diis clausit, Christo aperuit, & omni vi atque arte hoc nomen & numen ivit propagatum. An non se una? imperium turbidis illis temporibus, & seditioni factis, firmiter ad senectutem tenuit, & suis adeo reliquit. Prospera multa bello gessit, veterem Romam tenuit, & novam struxit. Hæc omnia cui accepto, nisi Religioni atque ejus tutelæ, referat?

III. CAROLUS deinde MAGNUS iterum novi auctor imperii, qui id à Romanis vel potius Barbaris (nam ii dominabantur in Italia) ad Francos Germanosque transtulit: is, inquam, palam hunc titulum debet inscripsitque tuitioni sacrorum. Ter in Italiam copias duxit, & victrices reduxit: ut laborantem à seditiosis aut ab hostibus Pontificem maximum, in libertatem assereret, atque etiam dignitatem. Eumdem potentia & finibus auxit, Ravennate Exarchatu, atque aliis in Italia, perpetuo dominii jure concessis. Alione etiam suo fructu? alio. nam jam Imperator victorias inclytas peperit: & ô laudabiles! contra hostes fidei bellis fere susceptis. Mauros in Hispania fregit & comminuit; Saxones, Danos, Avares in triumphum, nec suum, sed Christi duxit. Plerisque enim errores detraxit, & lumen veritatis nostræ infudit. Magnum Principem! & unde, dixi.

IV. At

IV. At Hispaniæ mentio ALFONSVM, sive ADELFONSVM ut prisci fere scribunt, ejus regem mihi suggerit, ab ista hac radice florentem. Hispania scissa tunc varie, & Mauricis armis regnisque incessa erat: multa recepit, junxit: & semper in istis prima ei cura, templa instaurare; vasis vestibusque, ad sacrorum cultum exornare. Adeoque hæc agenti favor numinis adfuit, ut sæpe, cum animosa audacia an temeritate dicam, castra hostium explorabundus, atque id solus adierit: solus redierit ac sese explicarit, idque cum agnitus interdum ab iis fuisset. Miraculum hic quis non agnoscat? Isto fervore (sic appellare debeo) CATHOLICI regis agnomen meruit: quod idem antea *Recaredo* datum in concilio Toletano, cum Gothorum gentem abjectis Arii deliciis, in Ecclesiæ castra reduxisset. Ac tertium, idem in *Ferdinando* rege, patrum memoria, à Iulio II. Pontifice renovatum. qui Mauros tota Hispania ejecit: & ab eo posteris successoribusque ad hunc diem, gloriosum id & solenne mansit.

V. Tene ego hic RVDOLFE AVSTRIACE prætercam? te, qui fluctuans per dissidia Imperium stabiliisti, & gentem fatalem sceptris regnisque propagasti. Quo merito? inquirere in Deum & divina consulta nefas, nec facio: sed non est inquisitio, quæ in aperto sunt memorare. Tu in modica adhuc fortuna, nec nisi Comes Habespurgensis, Pietatis multiplex studium prætulisti: & illi sequentem magnitudinem tuam vaticinia & divinæ voces adscripserunt. Vnum videamus. Venatum forte, ut nobilitas illa & nostra solet, cum paucis in equo exiverat. Pluvius dies erat, & viæ fractæ & sordentes: ecce occurrit sacerdos, venerabilem & mysticam hostiam, extremum solatium, ægro laturus: & occurrit pedes. Is adspectus pium pectus perculit, nec sine indignatiuncula aliqua equo desilit: &, *Me vehi, te qui servatorem meum portas, pedibus incedere? indecorum, vel impium sit: conscende, & equum hunc cape.* Iussio, non preces erant: paret ille, & iste

iste capite revelato humilis sequitur, ad ipsas ædes ægri deducit, ab iis eodem habitu reducit. Iam domi & apud se Sacerdos erat, qui officio attonitus, & mente à Deo mota, bene abeunti dixit, & simul Imperium ipsi posterisque prædixit. Alii tamen ad Suevicam vatem hoc referunt: quidam & somnio sequentis noctis edoctum ipsum volunt. Vndeunde prædictio; & res illa certa, & rata ista fuit, ac fidem etiam nunc ab eventis habet. Sed hæc narratio Monitum aliud mihi suggerit,

MON. IV. *Sacrorum antistites aut administros honorandos, audiendos esse.*

I. ALEXANDER SEVERVS Imperator tanti eos fecit, ut judicatas à se caussas, à Pontificibus atque Auguribus retractari, atque aliter quam ipse censuisset terminari, æquo animo pateretur. Bona submissio. non minuit, sed auxit Principale culmen, infra Religionem id posuisse.

II. CONSTANTINVS MAGNVS, cum initio, ut fit, libertatis, fervor & fluctus, & contentio aliqua, inter Ecclesiæ proceres esset: indicto concilio Nicæno, ipse interfuit, & auctoritatem accommodavit. Ecce autem libelli plures, qui mutuas criminationes continerent, ad eum delati fuerunt: quos omnes quasi lecturus cogniturusque accepit. sed in unum fascem collectos, in ignem statim, nec inspectos quidem, coram omnibus jecit. Duo videlicet eo facto significans, & indignum illis esse, certare æmulatione aut odiis: nec se dignum, qui de iis judicaret, quos Deus judicare vicem suam in terris jussisset.

III. Iam ROBERTVS Galliæ rex quam eosdem honoravit, & misceri iis honorem suum putavit? Scholas & templa adibat, locum inter eos sumebat: nec orabat solum cum iis, sed in publico psallebat. Quin & cantica ejus sacra, quæ composuit ediditque, Ecclesia etiam nunc usurpat. Vir demissæ & raræ sanctimoniæ. cui Deus etiam miraculo attestatus est: cum, Avallonem urbem eo obsidente,

 sidente,

fidente, muri ſponte corruerunt. ipſo interea laudes hymnoſque cum ſacerdotibus in tabernaculo concinente.

IV. Sed hoc mirari quam imitari plures volunt. ſicut & illud quod de OSMANE, VRCHANE, MVRATE, à quibus Turcicum hoc grande imperium fundatum cœptumque eſt, Annales ejus gentis hisipſis verbis (digna enim ea prodi) tradunt. *Quoties convivas vocabant, veſcebantur adhibitis Taliſmanis* (ita Sacerdotes dicunt:) *quorum præceptis & admonitionibus inter convivandum aures præbebant, & Alcoranum legi jubebant.* De Principibus, an de Monachis hæc narrantur?

V. At ſubmiſſionis exemplum etiam unum, quod horridæ &, ut quorundam deliciæ ſunt, ſordidæ Pietatis videbitur, in HENRICO II. Anglorum rege. Ille ſuſpectus in cæde beati Thomæ Cantuarienſis Antiſtitis, non facto aut manibus ejus, ſed juſſu conſenſuve patrata: & ſæpe admonitus, ac renitens ſemper aut abnuens, ad extremum ipſa conſcientia ſalutariter adducente, ad ipſum locum ſepulchrumque beati viri, Cantuariam venit. atque ibi ſtatim in terram, ſimul & lacrimas, effuſus veniam pacemque petiit. Sancto deinde à pœnitentia impetu, ad cœtum monachorum pergit, & multis precibus impetravit, ut à ſingulis eorum ordine virgis vapularet. Quid dicam? ſtupeo. rex fecit, ſponte fecit; ſui oblitus, dum Deum cogitat; judicii hominum, dum cœli præmia. O ſi hic vilem, ibi beatum! imo & hic, dum Deus ipſo illo tempore eum attollit & magnificat, Rege Scotorum à ducibus ſuis victo, capto, & per triumphum adducto. Plura in Religione liceat: ſed ſeorſim jam feci in libello, quem *De una religione* vulgavi.

CAPVT

CAP. III.

DE SVPERSTITIONE.

Afsitam Religioni esse, & in vanitatem, vilitatem, timorem inclinare.

RElligio igitur laudabilis: sed sita velut inter duos scopulos, Superstitionem & Impietatem. quem utrumque suademus, & opus est, vitare. Subit miserari humanam conditionem, sive ut Plutarchi verbis efferam, ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν: *humanam imbecillitatem, quæ finem aut modum non habet, sed alias abripitur in Superstitionem & vanitatem, alias in Neglectum rerum divinarum aut Contemptum.* O utraque magna pestis! sed illa crebrior, hæc deterior: atque illa Pietatis ipsa imagine se commendat. Sed imagine. neque aliud est, quam *humanarum mentium ludibrium, Superstitio.* Quæ rudes, barbaros, & male factos animos maxime tangit: καὶ εὐάλωτον (ait idem Plutarchus) εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: *Pronum natura ad Superstitionem genus barbaricum.* Ea autem non aliud est, quam cultus Dei, quem, aut cui, non debet; aut aliter, ac debet. Errat in eligendo: vel modum excedit in colendo, & serviliter, muliebriter, pueriliter se gerit. Proprius autem ei timor, & inquietudo: quæ animos deprimunt, & ad nullam rem seriam aut altam patiuntur aptari. Itaque Principi fugienda maxime: etsi

MON. I. *In tristibus aut adversis sæpe se insinuat:*

I. Quod in ALEXANDRO MAGNO notatum. qui omni quidem vita religiosus, in extrema ea ad hanc declinavit. Nam ita animi & corporis æger jam se gessit, ait Plutarchus, *ut nihil esset tam parvum aut absurdum, si modo insolitum, quod in prodigium aut omen non verteret. Itaque sacrificantium, lustrantium, divinan-*

tium regia erat plena: & plenus ipse malis curisque, mortem dum fugit, accersit.

II. An non in LUDOVICO XI. rege Galliæ simile? qui ætate & valetudine jam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat: deinde & sanctos viros evocat, & è silvis educit, quibus vitam suam non emendandam, sed propagandam commendat. Tanto interea metu, ut in arce munita, & fenestris ipsis atque omni aditu clathris ferreis obstructo, sese includeret: id est, quid nisi in spontaneum carcerem daret? O miser, hoc assidue times, quod semel faciendum est? hoc times, quod in tua manu est, ne timeas? Pietatem assume, Superstitionem omitte: mors tua vita erit, & quidem beata atque æterna.

MON. II. *In frivolis aut parvis se ostendit.*

Cujus rei cottidiana, pæne dicam, exempla sunt. Illustre in magno AUGUSTO. qui *Auspicia & omina*, ait Suetonius, *pro certissimis observabat: sed nec Somnia sua, aut aliena de se, negligebat. ne peregrinarum quidem religionum contemptor, cum Cereris Atticæ mysteriis initiari voluerit.* Quid ei quietum, in talibus occupato?

QUÆSTIUNCULA.

An in populo non utilis Superstitio, & Principi permittenda?

A Principe igitur ipso removemus: imo ausim dicere, nimiam Pietatem. Munus enim ejus intueor. quod à Divinis ad Humana etiam vocat: in quo ipso est Dei quidam cultus & honos. Nicephorus Gregoras scite hoc mihi dixisse videtur: Τῷ μόνῳ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν πέφυκε. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔσχε πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: *Qui in una Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & speluncas habitare convenit. At qui, una cum virtute, etiam mores civiles exercuit*

exercuit & junxit, quique notitiam paravit rerum variarum; ille vero populum regere, & ducere ad optima optimus est. Sed hoc cum ita sit: quid igitur? inquiunt. an non populum saltem in Superstitione habere, Principi utile; & optandum est?. Sunt qui asserant, & præsertim è priscis. Nam mitigari ita animos, & faciliores reddi ad parendum. Livius Numam, qui Romam superstitionibus replevit, spectasse hoc vult: *& omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficacissimam, Deorum metum injecisse.* Et vero facit ad ingenium multitudinis. quæ alioquin *impotens, sæva, mutabilis, ubi vana religione capta est, melius vatibus suis* (sive & *sacerdotibus*) *quam ducibus regibusque paret.* Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter fecisse autumat, *quod partem eam, qua Religionem & Deos spectat, in republica sua sic conformarint & pæne tragice extulerint, ut nihil sit addere. Quod mihi quidem videntur,* inquit, PLEBIS CAVSSA *fecisse. nam si è Sapientibus viris Rempublicam fas constituere: nihil opus sit tali ista inductione uti: at cum multitudo vana sit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta, utile fuit interno hoc terrore, & Superstitionis velut tragœdia cohiberi.* Hæc isti: at nobis non persuadeant, in bona republica vitiorum caput & fontem approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imo viles, & istæ persuasiunculæ, ut cum poëta dicam,

——faciunt animos humiles formidine divum,
Depressosque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans Princeps, tales subditos suos velit. Obedientiores etiam sunt? Abnuo, imo ad motus aut rebellionem proniores. Quoties olim, & nuper visum, pravæ aut novæ Religionis titulo, populum concitatum? unus aliquis concionator, sanctimoniæ fama, ut telo, armatus, & eloquentia aliqua ornatus, quid non patrat? Omitto vetera, aut extera: ante annos circiter centũ HIERONYMVS SAVANAROLA Florentinus, religiosi habitu (in Divi Dominici cœtu erat) tum vitæ vera an ficta sanctimonia, adhæc facundia,

tium regia erat plena: & plenus ipse malis cutisque, mortem dum fugit, accersit.

II. An non in LVDOVICO XI. rege Galliæ simile? qui ætate & valetudine jam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat: deinde & sanctos viros evocat, & è silvis educit, quibus vitam suam non emendandam, sed propagandam commendat. Tanto interea metu, ut in arce munita, & fenestris ipsis atque omni aditu clathris ferreis obstructo, sese includeret: id est, quid nisi in spontaneum carcerem daret? O miser, hoc assidue times, quod semel faciendum est? hoc times, quod in tua manu est, ne timeas? Pietatem assume, Superstitionem omitte: mors tua vita erit, & quidem beata atque æterna.

MON. II. *In frivolis aut parvis se ostendit.*

Cujus rei cottidiana, pæne dicam, exempla sunt. Illustre in magno AVGVSTO. qui *Auspicia & omina*, ait Suetonius, *pro certissimis observabat: sed nec Somnia sua, aut aliena de se, negligebat. ne peregrinarum quidem religionum contemptor, cum Cereris Atticæ mysteriis initiari voluerit.* Quid ei quietum, in talibus occupato?

QVÆSTIVNCVLA.

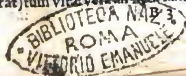
An in populo non utilis Superstitio, & Principi permittenda?

A Principe igitur ipso removemus: imo ausim dicere, nimiam Pietatem. Munus enim ejus intueor. quod à Divinis ad Humana etiam vocat: in quo ipso est Dei quidam cultus & honos. Nicephorus Gregoras scite hoc mihi dixisse videtur: Τῷ μόνῳ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δ' μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔσχε πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: *Qui in una Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & speluncas habitare convenit. At qui, una cum virtute, etiam mores civiles exercuit*

exercuit & junxit, quique notitiam paravit rerum variarum; ille vero populum regere, & ducere ad optima optimus est. Sed hoc cum ita sit: quid igitur? inquiunt. an non populum saltem in Superstitione habere, Principi utile; & optandum est?. Sunt qui afferant, & præsertim è priscis. Nam mitigari ita animos, & faciliores reddi ad parendum. Livius Numam, qui Romam superstitionibus replevit, spectasse hoc vult: *& omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficacißimam, Deorum metum injecisse.* Et vero facit ad ingenium multitudinis. quæ alioquin *impotens, sæva, mutabilis, ubi vana religione capta est, melius vatibus suis* (sive & *sacerdotibus*) *quam ducibus regibusque paret.* Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter fecisse autumat, *quod partem eam, quæ Religionem & Deos spectat, in republica sua sic conformarint & pene tragice extulerint, ut nihil sit addere. Quod mihi quidem videntur,* inquit, PLEBIS CAVSSA *fecisse. nam si è Sapientibus viris Rempublicam fas constituere: nihil opus sit tali ista inductione uti: at cum multitudo vana sit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta, utile fuit interno hoc terrore, & Superstitionis velut tragœdia cohiberi.* Hæc isti: at nobis non persuadeant, in bona republica vitiorum caput & fontem approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imo viles, & istæ persuasiunculæ, ut cum poëta dicam,

——faciunt animos humiles formidine divum,
Depressosque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans Princeps, tales subditos suos velit. Obedientiores etiam sunt? Abnuo, imo ad motus aut rebellionem proniores. Quoties olim, & nuper visum, pravæ aut novæ Religionis titulo, populum concitatum? unus aliquis concionator, sanctimoniæ fama, ut telo, armatus, & eloquentia aliqua ornatus, quid non patrat? Omitto vetera, aut extera: ante annos circiter centũ HIERONYMVS SAVANAROLA Florentinus, religiosi habitu (in Divi Dominici cœtu erat) tum vitæ vera an ficta sanctimonia, adhæc facundia,

cundia, populum in se converterat. Pulsi Medicæi urbe erant, & popularis status introductus: quem ille, ut ambitioni suæ opportunum, omni ope tuebatur. Plebs ab eo pendula, & verba consultaque ejus, oracula habere: ipsi optimates virum colere, & per eum se suosque ad remp. (nam hæc in ejus manu) promovere. Regnabat enim non in concionibus tantum & sacris ædibus, sed in curia, sed in comitiis: & raro publice, imo privatim majus aliquid, sine ejus arbitrio gestum. Dicam? non animis modo, sed & arcis, sed & armis civium, imperabat. Hoc regnum totos annos quattuor exercuit. sed cum invidia interfectorum aliquot civium laboraret; alia etiam objicerentur, quorum purgandorum, & divinitatis famæ augendæ, cum pyram ardentem ingressurum se ultro spopondisset; mox retractans, vanitatis manifestus, & ex eo contemptior, apparuit. Denique in Pontificem summum linguæ suæ tela vibrans, primo bonorum, mox & mediorum favore destitutus, pœnas ad ultimum ambitiosæ pietatis publico igne luit. Scio variare super eo judicia, & benignius quosdam loqui: esto, sed exemplum tamen potentiæ in populo, per titulum Religionis, insigne & Principibus metuendum præbuit. Talia aliqua in libello *De una Religione* dicta. Iam ratio firmissima & intima, Christiano Principi nefas Superstitionem fovere. Et illi exterorum qui fecerunt, quam turpiter & fœde instituerunt? Exempla libet dare, & ridere: ac primum

I. ÆGYPTIORUM. quos omnes gentes credo equidem vana & stulta Superstitione anteivisse. Neque enim ad homines, aut ad mortuos modo Deorum cultum, *Isim, Serapim, Anubim*; sed ad bestias, easque vilissimas transtulerunt, *Canes, Ichneumones, Feles, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodilos*, tales plures. O amentiam! his cibos dare per obsequium pietatis soliti; his agros & vectigalia è publico assignare; horum in signis imagines præferre; his denique defunctis cum planctu funus, & sumptu monumenta facere. Ex his si quis sciens aliquod interfecisset, inter-

interficiebatur; si quis vel insciens *Felem*, aut *Ibidem*, idem. Nugari videar. sed vera suo malo sensit Romanus civis, ævo Diodori Siculi, id est Tullii Ciceronis. nam ipse id scribit, & testem ac spectatorem rei se adscribit. Ptolomæus, inquit, quem Romani in regnum postea restituerunt, cum primo Socius & amicus à Senatu P. Q. Romano dictus esset, magna lætitia publica, & concursus fuit. Erant & Romani in turba: atque inter eos miles casu (non enim sponte) felem occidit. Clamor, ira, tumultus. non inscitia miseri, non Romani nominis reverentia, non imperium Regis, qui purpuratorum præcipuos miserat ad sedandum & deprecandum: nihil, inquam, horum juvit, quin ille statim millenis manibus discerperetur, sic ut nec funeri aut rogo aliquid superesset. Vides quam mitis Superstitio? rabies & furor est, cum pectora invasit.

II. Sed & aliter etiam sævitia, an vesania est, in exemplo, quod eidem scriptori debemus. ÆGYPTUM aliquando fames invasit, sic ut alimenta deessent. Quid factum? versi sunt ad humanas carnes, & pepercerunt dictis bestiis: pepercerunt? imo & aluerunt, neque ambiguum quin & humana carne. Cæcitatem! ergo homo Deo proximus, infra fœda animalia ponitur, & ille horum gratia interit, id est quid nisi iis immolatur?

III. Tolerabilius AFRI, qui non bestiis, sed Saturno tamen homines vivos sacrificabant, & præsertim pueros, ætatem florentem, innoxiam; & ideo crudo illi Deo gratiorem. Res ita fuit. Stabat Carthagine statua Saturni ænea, manibus leviter sublatis, iterumque pandis in terram demissis. In eas solenniter vir aut puer impositus, statim præceps devolvebatur in subjectum barathrum, igne & ejus alimentis plenum. Id vivicomburium Deo dabatur, stato quidem die quotannis: sed aliquando & extra ordinem, & multiplicatis victimis, si clades aut tristius aliquid civitati evenisset. Vt in ea, quam ab Agathocle acceperant, placuit decreto ducentos (horresco referens) optimatum filios Saturno sic

immolari, &, quis credat? totidem alii ſponte ſe obtulerunt. ipſa clades an florem hunc civium abſtulerat, quem Superſtitio impendit? Indignor, an miſeror? & lacrimas conditioni humanæ impendo, cui *uni Superſtitionem datam* Plinius conqueritur: an non jure, cum in hos uſus?

IV. Sed ad ridenda magis, quam deflenda, eamus: & ſtultitiam, quam ſævitiam accuſemus. MAHVMETES ille, heu nimis noſtris cladibus notus, cum cupidine agitaretur novarum opum & imperii, novam Religionē, id eſt Superſtitionem commentus eſt: ita me Deus, indecoram, futilem, nec colore ullo veri tinctam: etſi ex Iudæorum Chriſtianorumque libris, velut per Satyram miſcuit & confecit. O nugas, ô deliria! & lubet quædam recenſere. Primum eſt, Deum unum ſolidumque (ὁλόσφυρον Græci exprimunt) eumdemque incorporeum eſſe: Chriſtum non Deum, ſed magnum vatem & prophetam; ſe tamen majorem & proxime à Deo miſſum. Præmia qui ipſum audient, Paradiſum, qui poſt aliquot annorum millia reſerabitur: ibi quattuor flumina, lacte, vino, melle, aqua fluere: ibi palatia & ædificia gemmata atque aurata eſſe: carnes avium ſuaviſſimarum, fructus omne genus, quos ſparſi jacenteſque ſub umbra arborum edent: ſed caput felicitatis, viros fæminaſque majores ſolito, magnis genitalibus, aſſidua libidine & ejus uſu, ſine tædio aut fatigatione. Credet hæc aliquis dicta, & accepta? amplius. Ille vero Veneris his illecebris totam legem ſuam implevit: & viro permittit uxores juſtas quattuor habere, pellices tot quot lubet. Etiam, ſcribit hiſipſis verbis: *Mulieres habitaculum viri eſſe, ideo aſſidue debere eas colere, ſed & ingredi qua vellent.* O turpitudinem! non provocat ſolum ad crebram, ſed ad promiſcuam libidinem: & ſupera, infera, adverſa, averſa, eodem jure habet. Atque adeo ipſe belle & in exemplum gloriatur, *Vndecim ſe mulieres habuiſſe in contubernio, & omnes una hora ſingillatim iniviſſe, & patraſſe.* Hæc & plura in ejus *Corano*: ſed & Phyſica quoque miranda.

da. Nam facit Solem & Lunam in equis vehi : illum autem in aquam calidam vespere mergi, & bene lotum ascendere atque oriri. Stellas in aëre è catenis aureis pendere : terram in bovini cornu cuspide stabilitam, agitante se bove ac succutiente fieri terræmotum. Hominem autem ex hirudine aut sanguisuga nasci. & quid addam? pudet, piget, miseret generis humani, cujus magna aut maxima pars his non vanitatibus, sed stuporibus est oppressa. Nam Asia vere tota, plurimum Africæ, multum Europæ, jura sceptri & sacri Turcici accepit. Quin & multi extra Turcarum jura, ut magnus Tatarorum Chamus, ut Persa, ut alii in India & extremo Oriente, deliria hæc delirant.

V. Quid etiam omitto? iidem TURCÆ, ad Ægyptiorum morem, feles, canes, pisces, aves, si non adorant, colunt tamen & pascunt : & his se velut largitionibus demereri divinum Numen censent. Itaque videre Byzantii statis horis est, cibos apponi dictis animalibus : nec viles quosdam, aut mensarum analecta, sed orizam coctam, carnes assas recens, & hoc fine ex opsopolio emptas. quas & perticis longis imponere solent, & sic fugacibus aut vitabundis eorum dare. Quid, quod aves etiam captas redimunt, & aëri ac libertati deinde, per pietatem restituunt? Iam in re inanima, id est Charta, quas nugas edunt? Nefas eam abjici, aut calcari: sicubi vel fragmen vident, tollunt religiose, & parieti adfigunt, aut imponunt. Refert Augerius Busbequius, in legatione sua ad Soleimannum, cum ductores tutoresque viæ Genitzaros haberet, graviter aliquando apud se questos, quod famulitio ejus charta ad obscænos usus esset. Caussa autem quam justa? quia *Coranus* ille in ea scriptus.

VI. Sed lubet levi oculo alia terrarum etiam, & in iis Superstitionem, lustrare : quæ discolor, sed ubique decolor, & candori ac veritati aliena comparet. Sunt in Orientis magno tractu, qui MALABARES appellantur, & à Calecutio, mare versus, & introrsum etiam colunt. Iis varii Dii, & simu-

lacra eorum fœdo habitu, colore etiam fere in nigrum. Templa *Pagodes* vocant: sacerdotes, *Brahmanes.* Iis tanta reverentia, ut & belli tempore mediis armis interveniant, sola religione & nomine suo tuti. Insigne eorum, tria fila, quæ ab humero dextro in sinistrum latus ligant. Nomen vetus est Indorum sapientum: & quædam ex iis habent. Sunt enim Astrologiæ periti, sed & Magiæ, ac prædictionibus plebi varie spem aut metum præbent. Finis earum, quæsticulus; ut in hoc genere solet, quem & ex sacrificiis aucupantur: cum Diis suis cibos, sed & nummos, offerri jubent: atque ipsi iis vescuntur, aut utuntur. Sacra eorum & conventus fere cruenti. tela enim inter se spargunt, & qui iis occumbunt, migrare ad beatorum sedes recta censentur. Animas immortales prædicant, sed Pythagoræ somnio, in corpora alia transire.

VII. Sunt & SINITÆ, sive SINENSES, ulteriore tractu: ii quoque in Deorum cultu, quos domesticatim plures habent. quosdam & tricipiti figura: an auditiuncula aliqua & adumbratione nostræ Trinitatis, quando & D. Thomam, & Christiana olim sacra, in iis locis fuisse, constans traditio est? Sed deunculos istos adeo magni haud faciunt, ut si aliquid præter spem aut vota evenit, ab ipsis pœnas exigant, atque adeo flagris cæsos in publicum sæpe abjiciant & exponant. Mox tamen pœnitentia recipiunt, iterumque (ô bellum ludum!) adorant, placant, supplicant, verbis, thure, mero. Solem tamen inter omnes præcipuo cultu & æstimatione habent: atque huic extra ædes progressi sub dio, de patera vinum, Græco & Romano more, libant. Sacerdotes, pro deorum numero, ipsi quoque frequentes. Sunt *Bonzii*, sunt & *Bonziæ* fæminæ; & super utrosque *Tundi:* denique unus supremus omnium, *Zasso*. Hi Bonzii conventus suos & contubernia habent: ut Religiosi apud nos cœnobia: in regno quidem Iaponiæ ita crebra, ut una aliqua provincia supra DCCC. recenseat: in quorum singulis haud minus sit triginta Bonziorum.

Nomino

Nomino Iaponiam. nam & ii ritus eosdem cum Sinitis & sacra habent, hauseruntq; utrique à communi doctore *Xaca*. Eorum dogma, animas interire, eademque omnia à morte, quæ ante natalem: exitiabile Virtuti.

VIII. Iam in novo orbe & illa AMERICA quid dicam? spissæ & Cimmeriæ tenebræ: nisi quod Hispani leviter (sed adhuc leviter) dispulerunt, & lucem nostram intulerunt. In PERVVII regni finibus receptum, Solem colere: quod Ingæ reges pro firmamento aut insigni dominationis instituerunt, cum essent dii antea diversi. Illorum solenne, templa ubique Soli erigere, ampla, magnifica, auro laqueata, aut & strata. In iis castæ aliquot Virgines, quarum pudicitia devota: nec fas polluere, nisi ut luerent morte. Excusatur, si qua juravit à Sole compressam se, & ex eo uterum ferre. Pæne is ritus fuit, qui Vestalium Romæ: sed numerus prægrandior, & in uno aliquo templo ducentæ, aut plures. Alii etiam ministri, & editui, alibi ad millia triginta: idque tantum in templi unius cultum & usum. Sed earum munus, lanam & filum carpere, vestes texere, diis ornandis: sive & ad sacrorum ritum, quo solent vestes & hæc texta una cum ossibus pecudum cremare, & mixtum cinerem, in altum spectantes, Soli jactare. Has virgines, *Mamaconas* vocabant: ipsa templa, aut & idola, *Guacas*. Sunt & alii sacerdotes, vestitu niveo insignes: qui Deos adeunt, salutant, sermocinantur. sed id cum hac cautione, ut terrã despectent, & oculos versus eos non attollant. Imo quidam aut obligant sibi lumina, aut eruunt semel & evellunt: quod sanctius reverentiusque habetur. Sacrificia sunt pecudes ejus loci, sed homines crebro etiam, & infantes. Horum sanguine simulacrã oblinunt: deinde exta inspiciunt, & è notis augurantur.

IX. In VICINIS ei regno LOCIS deorum alia portenta. Quidam tigres, leones, fera ejusmodi animalia colunt: alii feles, aut aves. Quidam (in provincia, quæ *Manta* dicitur) Smaragdum insignem

gnem gemmam adorant, & pro vero numine habent. Mos omnibus, herbas certas pro thure adolere & incendere; itemque captivos sacrificare, aut si desunt, è suis. Oracula petunt, & capiunt: tam certa plerumque fide, ut Hispani tradant, nihil vel in eorum bellis, aut in suis civilibus evenisse, quod non prædictionibus fuerit vulgatum. Immortalitatem animi credunt, sed, ut videtur, cum ipso corpore, & quasi migrent: certe sepulchra laxiora, & magis apparata faciunt, quam ullas viventium domos. Sed & cum moriuntur, comites accipiunt, quasi ad ministerium aut solatium: atque in primis carissimas uxorum. Ex certant inter se & æmulantur, quæ cum mortuo viva (ita fit) defodiatur. Quod si insignior aliquis satrapa aut regulus obiit, turba est eorum earumque, quæ commoriuntur. Argumentum, quod ad res lætas & geniales ire se putent, hoc est, quod potum & cibum affatim apponant; sed & quotannis, velut parentalibus, per foramen superne, de industria sic factum, infundant. Choreas illic, & in aliis festis diebus honori Deorum ducunt, bini & bini juncti in seriem, duobus præsultoribus, qui dant modos. Tenent autem sic saltantes manu vas potorium (assidue enim bibunt) & altera interim penem, ut infusa emittant.

X. Vltimi sunto MEXICANI, quos dividit angustior ille isthmus. Vastum regnum, & olim innumerus populus, & dii pro modo. Nam omnium ferme rerum affectuumque eos habebant, ut Aquæ, Piscium, Frumenti, Fructuum, Amorum, Bellorum, & quidquid dici fingique tale potest. Ajunt ad duo millia Deorum culta solenniter in urbe *Themistitan*, quæ regni metropolis, fuisse. Templa iis magnifica, laxa, quadrata fere forma. Sacrificia cruenta, ex animato, & ex homine: atque adeo hominum ad quinquaginta, aut supra, millia uno anno immolabant. Dignum relatu est quod Ferdinando Cortesio (immortalis gloriæ, ob quæsitum subactumque hunc tractum) Cortesio, inquam, evenit. Populi quidam ibi, novitate facinorum

ejus

ejus attoniti, legatos mittunt, qui sic affantur. *Tria genera munerum ad te ferimus. Primo quinque homines. & si Deus quidem crudus es, & sanguine placandus; cape istos, & vescere. plures etiam dabimus. Sin bonus mitisque es Deus; en tibi herbas & plumas, ad supplicandum. Si porro homo es; cape has aves & fructus, quos damus in tuum & tuorum usum.* O Deus, qui cœpisti has tenebras minuere, totas pelle, & ipsum te verum novumque Deum cum novo imperio ostende.

XI. Plerasque Superstitiones, quæ in partibus orbis sunt, dixi: unam quæ in toto est, omisi, IVDÆORVM. Ii enim sparsi per Europam, Africam, Asiam, quaqua versus colunt: pertinax natio, & qui umbram pro luce, pro veritate imaginem tenuerunt, & tenent. Quam multa etiam priscis illis suis, sacrisque libris, vana, superflua, inepta addiderunt? ad Thalmudem appello. Sed isti, quod mirum, & ter mirum est, toties attriti vel excisi potius, vivunt & vigent; & corpus illud gentis servant, atque adeo propagant. Legat, qui volet, ab Hierosolymis captis, quoties à Principibus Romanis Græcisque pulsi vel cæsi, quoties à Christianis etiam regibus sint: mirabitur & vix credet, vel paucos superesse in semen. At illi, ut dixi, frequentes sunt & florent. frequentes? Bellonium audi, fidum observatorē. *In omni imperio Turcico,* inquit, *vix opidū aut pagus est, in quo non plurimi Iudæi agant: atque ii fere variarum linguarum periti, quod magno usui est exteris aut peregrinis.* Nec in illo tantum imperio, sed in Oriente, in Septemtrione, apud Christianos etiam agunt: & quamquam sic distracti, unionem & puritatem gentis servant, à conjugiis alienigenarum decreto aversi. Quid Deus in istis struat aut moliatur, nescio: nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut sinceritatem suam servavit, opinor, præter istam.

CAP.

CAP. IV.

DE IMPIETATE.

Ejus matrem Superbiam, aut Ferociam, sæpe & Vitiorum cumulum, esse.

DEflexio altera *Impietas*, sive *Irreligio*, si ἀσέβειαν Græcorum sic licet vertere. Grande, & ut sic dicam, malorum malum: cum homo à ratione, imo à natura abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa asseruit, & hæc insevit. Eo veniri solet, sive à superba quadam & rudi Ferocia; sive à Vitiorum magnitudine & cumulo, quæ animum manciparunt. Deo enim tum se subtrahit, & ne illum timeat, spernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus successibusque: quia desertores sui Deus deserit, nec cadunt solum turpiter sæpe, sed ruunt. Quam fœdi etiam sunt? super omnes Superstitiosos: quia ut illi connivent ad supremum Numen, aut male vident; sic isti excæcuciunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine esse? Eam ego in paucis exemplis proponam: paucis, & idipsum timide. nec aliter quam in templis malos Genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum.

I. Omitto veteres, apud quos veniam aliquam habuerit, in caligine errorum: apud Christianos qui potest? Et sunt tamen, qui non vita solum eam præferunt: sed impudenter lingua exprimunt. ut ille FREDERICVS II. Imperator, cui sæpe in ore: *Tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt, Moysem, Christum, & Mahumetem.* O impure, ô impie! te hoc dicere, quod gentilium quidam olim, *Christum magum fuisse, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuisse?*

II. Mitior ALPHONSI X. Hispaniæ regis, sed non melior vox aut sensus. qui solitus Providentiã identidem

tidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipse Deo adfuisset, multa melius ordinatiusque condenda fuisse.* Misellc, sapientia supra Deum es? lingua quo abis, mens quo abisti? Sed notabile, utrumque istum, & Fredericum & Alfonsum, illum imperio, hunc regno privatos, in publico odio & infamia obiisse. Plura non addo, nec vel calamum aut chartam relatione ipsa maculo.

CAP. V.

DE FATO.

Id considerandum, credendumque esse.

AT tu qui Deum & Religionem colis, etiam Fatum: id est Providentiam, decretumque divinum. *Quid enim aliud est Fatum* (dicet pro me Minutius Felix) *quam id quod de unoquoque nostrum fatus est Deus?* De unoquoque nostrum, sed & de rebus omnibus quæ sunt, fuerunt, erunt. Is enim qui omnia fecit, dirigit eadem, movet, servat: καθάπερ ἡνίοχος ἀγαθὸς (verba Trismegisti) τὸ τοῦ κόσμου ἅρμα ἀσφαλισάμενος καὶ ἀναδήσας εἰς ἑαυτὸν, μή πως ἀτάκτως φέρηται: *tanquam Auriga peritus, currum hunc mundi firmans in se atque alligans, ne incomposite feratur.* Prorsus ita est. per caussas medias, varie nexas, prima illa caussa omnia temperat, suaviter, prudenter, utiliter: nec aliter est censendum. Hoc monitum variam utilitatem Principi dabit. à Deo se & regnum; à Deo bona malaque externa esse: ideo nec in illis elate, nec in istis abjecte nimis agendum. Constantia ubique esto, & volens quædam obedientia decretis divinis. *Nam longe præstat* (ait Gregoras Nicephorus) *quietum ferri à ferente Fato, quàm obnitendo velut materiam & alimentum ei præbere. Hoc enim tale est, ac si quis ignem metuens ades jam circumdantem, non extinguat eum, sed sarmentorum fasces aggerat, & oleum affundat: aut si quis furente Borea & tempestate, exigua fragilique cymba contra fluctus & per eos eluctari conetur.*

conetur. Altera etiam utilitas, inquirere leviter & modeste in Fata, & videre quo vis illa supera, nostra hæc trahat: proque ea inclinatione, se & consilia adaptare. Magnus est fructus; & prudenti viro vix publica Fata conversionesque obscuræ, ex signis quæ præeunt vel adhærent. Ruere aut vertere hunc statum vult? consilia prava, & homines tales erunt, qui ad gubernacula admovebuntur. Delatio, adulatio, vanitas locum habebunt: probitas, veritas, prudentia exsulabunt. Sed &, ut in cithara, concentus turbabitur: & obscura primum, mox palam discordia erit. Vult attollere? omnia alia. locus consiliis, locus honosque virtutibus, etiam artibus: denique si quid ægri in Republica, sanatur; siquid sani, fovetur. Vt qui libram tenet, in hanc aut illam lancem pondus adjici jubet, & inclinat: sic Deus. & fortunam temperat, sed manibus aut consiliis fere nostris. Atque hæc ita palam, ut vel hebes mens videat, si non prævideat: & dominum arbitrumque terrestrium rerum, ex eventis, illum è cœlo agnoscat. O quam mira, quam inopinata sæpe ab illa potentia? Nam & hoc gaudet atque amat, præter opinionem (non enim rationem) quædam facere, & vel sic ostendere vim illam omnia gubernantem & moventem. Hæc universe: sed in Exemplis etiam distinctius videamus, & monita pro iis aptemus. Primum esto,

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.*

I. Quid clarius? quæ vis, gratia, aut commendatio AGATHOCLI regnum in Sicilia dederunt? Pater ei figulus. pueritiam in luti sordibus, adolescentiam in impudicitiæ, juventam in libidinis egit. Ab omni parte infamis, odio civium & inopia, ad latrocinium compellitur. En gradus, quibus ad sceptrum veniatur! Sed mox miles, & dux è milite: id quoque cum infamia, quod defuncti *Damasconis*, cui successerat, uxorem stupro antea cognitam, sibi ceperat. & cum ea ingentes opes. His fretus, occupare imperium patriæ bis conatus, bis repellitur;

denique

denique in exilium agitur. Quid fit? jungit se Siculis, Syracusiorum hostibus, palam bello patriam petit, & obsidet: nihil efficit, cum Pœni in auxilium evocati strenue propugnarent. Vi desperata, ad fraudes se vertit, *Hamilcarem* Pœnorum ducem ad pacem invitat (ea species & honestus titulus fuit:) revera ad pactionem, ut cederet, & traderet sibi Syracusas. Ita factum. regnat, cædes populi & Principum facit: & miro iterum fato, ipsis conciliatoribus sceptri Pœnis bellum infert, & in Africam transfert. Præter spem varie victor, & præter spem quoque mox victus, deserto exercitu, liberis, amicis, pæne solus in Siciliam effugit. Servat tamen regnum, etsi in varia sorte: immoritur ei, sed ita ut pelli uxorem liberosque videret, & ab nepote id eripi, non diu fruituro. In his talibus ubi ratio alia, quam summa illa Ratio est, Fatum nobis dicta?

II. Hæc in uno illo rege. quid in quattuor (septem in universum fuere) ROMANORVM? Primus *Romulus*, & tertius *Tullus Hostilius*, uterque ex pastore ad sceptrum pervenit: quintus *Tarquinius Priscus*, è peregrino & exsule: sextus *Servius*, quod ipsum nomen præfert, è vernula & servo. Quid hæc aliud sunt, quam

Sidus, & occulti miranda potentia fati?

III. Nam de C. MARIO minus mirum in populari electione, si ad summa pervenit ipse popularis. Sed ex ima tamen plebe ac municipali, miles mox factus in caliga, tum Centurio, tum Tribunus: & in urbe etiam petere honores ausus, sæpe repulsus, spretus, irrupit tandem in Curiam magis, quam pervenit. Ex illo tamen Mario tam humili, tam fastidito, ille Marius emersit qui Africam vicit, regem Iugurtham formidatum Romanis in triumphum duxit: & parum est: ille Marius, qui

——Cimbros, & summa pericula rerum
Excepit:

& trepidam non Italiam modo, sed urbem defendit. Ille, qui post sextum Consulatum (rarum decus) carcerem & exsilium subivit: plenus tamen

certusque spei, quod olim juveni in agro aprieanti, Aquila septem pullos in sinum jecisset, toties iterandi scilicet summi imperii signum. Nec fefellit eventus. Rediit, hostes vicit, urbem & Consulatum septimo inivit, & in eo exspiravit. Quidlibet sperandi & timendi, cum Fata volunt, clarum exemplum.

IV. Nec minus in MASANISSA (*Marius* enim me in Africam revocat.) qui mortuo patre Gala, patruo succedente, & mox illo quoque mortuo, per fraudem exutus regno & privatus, arma sumpsit, ac denique victoriæ & illius compos fuit. Sed non diu ea gavisus, & hoc fruitus, à *Syphace* rege bellum excepit: qui justo prælio eum fudit. In montem Balbum confugerat, sed illinc quoque *Bocchar* Præfectus regius eum pepulit, ad tantam paucitatem redactum, ut vix quattuor equitibus comitatus effugerit. Ventum erat ad flumen, nec vadari poterat: quid facis Masanissa, & tuum Fatum? metu urgente in id se conjicit, & duobus comitum gurgite abreptis, ipse cum duobus aliis inter virgulta ulteriora delituit. Fama tamen sparsa submersi, populares (ut quisque in eum affectus) erexit, aut terruit: cum ille vulnus (nam & id acceperat) in spelunca avia curans, latrocinio duorum equitum per dies aliquot vixit. Mox ubi equi patiens fuit, audacia ingenti pergit ire ad regnum recuperandum: quibus præsidiis? haud plus quadraginta equitibus, qui in via se addiderant: auctisque paullatim ad VI. millia peditum, IIII. equitum, copiis, paternum totum regnum recepit. Sed nondum finis fatalis dispositionis. iterum pellitur, victus à *Vermina Syphacis* filio, quem rex in eum miserat. Ibi omnibus opibus, sed non spe amissa, cum LXX. equitibus effugit ad Garamantum terram: hæsitque vagans aut latitans, donec C. Lælius à Scipione missus cum classe appulisset. Iunxit se, & magnum nomen, etsi exiguas vires attulit: peritia tamen militiæ & locorum, aliquod ad victoriam momentum. Quæ mox secuta. victi Carthaginienses

ſes & Syphax. iſte periit, & regnum ejus Scipio totum Maſaniſſæ donat, finibus etiam auctis. Quid deinde? nec ſic fideliter Fortuna ei ridet. in ipſo aditu jactatur, ſed Veneris inſidiis, non vi Martis. Erat *Sophonisba*, Syphacis antea uxor, mulier inſigni facie, facundia, & aſtu. Hæc regiam ingredienti occurrit, dejecta, mæſta, ſed quod deceret: & ſtatim Numidam in amorem ſui rapit. Iubet igitur bono animo eſſe, dextram & mox corpus jungit: ſed petenti antea jurat, *Nemini ſe traditurum eam Romano*. In his erat, cum Lælius ſupervenit, & Sophonisbam dedi poſtulat: fluctuante Maſaniſſa, in vehementiſſimi amoris æſtibus, illam deſereret, an amicitiam Romanam. Sed ratio & utilitas affectum vicit: illa vita abit, iſte ad Romanos redit, & adhæret. per eos regnum ſtabilit, auget, quod ad poſteros etiam tranſmiſit.

V. Inſerit ſe his exemplis & fœmina. Erat *Leontii* cujuſdam Athenienſis philoſophi filia, ATHENAIS nomine, multo ingenii corporiſque lepore, aut Venere. Pater occulto aliquo de fortuna ejus præſagio, omnes opes moriturus duobus filiis reliquerat; huic ſolos centum aureos, cum elogio, *Suffecturam ei fortunam ſuam*. Igitur cum fratribus litigat, ut injuria affecta. ſed infirmior ſexus aliam etiam accipit, & pulſa ab iis Conſtantinopolim venit, ut viam futuræ magnitudini aperiret. Inſinuat ſe, & commendat cauſſam *Pulcheriæ* Imperatoris ſorori: cui ſtatim ita placuit, ut percontata, ecquid virgo eſſet? in aulam acceperit, ſed baptiſmo, rudem ad id Chriſtianæ religionis, prius ablutam. Nomen ejus in EVDOCIAM mutat: ac ſic denique amat, ut fratri *Theodoſio*, apud quem omnia poterat, conjugem deſponderet. Hem, aſcenſus! ſed ecce, & dejectio. nam diu felix eo conjugio, amata & amans, in ſuſpicionem probri incidit, & contubernio excidit, hac cauſſa. Imperator inſigne, & prægrande pomum dono acceperat: quod porro uxori ſuæ blandiens tranſmiſit. Accepit illa, & idem mox *Paullino*, facundo & erudito viro, ideoque eruditæ

fœminæ caro, nihil ſequius cogitans dedit. Quod ille, ignarus unde eſſet, iterum Imperatori, ut regium aliquod munus offert. Mirari ille, & primum ambigere; mox agnoſcere, & ſuſpicari. atque ita propere ad uxorem veniens, callide pomum ab ea repetit, antea donatum. Hæc totius facti ignara, temere & juveniliter aſſerit, ſeſe ediſſe: iterumque rogata dicit, atque adeo jurat. Imperator ſerio tum offenſus, & mendacii arguens, pomum profert: nec ſatis. de amore occulto & improbo ſuſpicatus, Paullinum occidit, illam abdicat, & relegat. O uterque amans, veſtri miſereor! etſi hæc quidem caſum fortiter tulit: & ivit Hieroſolyma, & pie caſteque vivens ibi moritur, ſed præmortuo marito.

VI. Multa hæc in hiſtoria veteri: noſtri ævi unum addam. PHILIPPVS II. Hiſpaniarum rex, quid niſi fato in illud Luſitaniæ etiam venit? Quod ita fundatum firmumque in copia ſucceſſorum videbatur, ut locus non eſſet aut rima vel improbæ externæ ſpei. Ecce *Emanuel* XIIII. Luſitaniæ rex tres uxores duxerat, & ex omnibus liberos tulerat. primam, *Iſabellam*, maximam natu filiarum *Ferdinandi* & *Iſabellæ* Hiſpaniæ regum. Proles ex ea nata *Michaël*: qui ſi vixiſſet, certus heres omnium iſtorum regnorum erat, quæ nunc magnus Hiſpaniarum rex tenet. Obiit puer, & ipſa mater ejus à partione. Ergo alteram tunc filiam *Mariam*, quæ tertia erat eiſdem Ferdinando & Iſabellæ, nuptiis jungit: nam *Ioanna* ſecunda, tradita *Philippo* Auſtriaco fuit, è quo conjugio Hiſpaniæ iſti reges. Emanuel igitur ex *Maria* numeroſam ſane prolē gignit, ſex maſculos, duas filias: denique è tertiis etiam nuptiis, quas cum *Leonora* Philippi Auſtrii filia coivit, duos liberos, filium filiamque. Obſerva, te obſecro. an non hæc fundata domus, in tot fulcris, ut ſic dicam, regni? Iam ad liberos iſtorum veni, quanta ſeries? *viginti duo* erant, qui Philippum regem anteibant, & ſucceſſione legitime arcebant: & tamen quo Fata vocabant, venit & ſucceſſit. Præmortui omnes illi

illi sunt, quid? nisi ut unum facerent Hispaniæ totius caput. Magnus favor Numinis, nec semel in hac gente (Austriam dico) se ostendit: quæ per hæreditates & adventitia incrementa fere crevit.

MON. II. *Regna à Deo & Reges tolli.*

I. Vis illustre exemplum? CYRVS erit. qui per annos triginta, in magna gloria rex Persarum, finitimis, deinde longinquis, subactis, longius manus etiam ad Scythas porrexit. Venit cum magno & victore exercitu, ô dedecus! à fæmina vincendus. *Thamyris* ea erat, quæ genti præerat, & filium ad fines regni repulsurum vim externam miserat: sed victus est, & insidiis à Cyro circumventus. Ergo ipsa molem regni ultimam excivit, & dat se animose obviam, atque iisdem fraudibus circumventum & clausum, ipsum copiasque cecidit. Ducenta Persarum millia erant: ingens clades: adde ludibrium. caput mortuo resecat, & in utrem sanguine plenum merso exprobrat: *Satia te sanguine, quo expleri nequisti.* Regnum longa mole fundatum, ubi es? rex tot annos felix & victor, ubi es? quo Fata & ordo rerum miserunt, à summis ad ima decidisti.

II. Iam POLYCRATES, rex Samiorum, non fortunati, sed Fortunæ nomen videbatur. Nihil ei in vita adversum: ante vota, supra vota, omnia aderant: id est, priusquam vellet, & plusquam vellet. Cœlum, terra, mare favebant, aut serviebant: & res in exemplo raro dixit: Anulum in mare abjecit, quasi Nemesi placandæ: quid fit? in pisce mox inventum recepit. At ultima diffident. & *Oroetes* Darii regis satrapa victum, captum, morte, nec ea communi (non dicam regia) affecit: sed in cruce alta suspensum, mirabile & miserabile orbi spectaculum, subjecit. O vere Deum, qui inopinate mutat!

III. Et in VALERIANO etiam Imperatore Romanorum, id est orbis pæne terræ, quam simile ludibrium! Ille post quindecim regni annos in ignobilem servitutem, & audientium aures gravaturam, vi Fati incidit. Bellum, magnis viribus, *Sapori* Persarum

sarum regi fecit: sed eo fine, ut victus & vivus in manus hostium veniret Imperator. Barbaro fastu victoria usi sunt. siquidem Sapor, ut catenatum mancipium circumduxit; & quoties equum conscendere, non manu ejus, sed inclinati dorso, adjutus innixusque est. Quis hominum sic subito dejicere & calcare Principem rerum potuit, præter divinum supremumque decretum?

IV. Assidet, quod BAIASITES PRIMVS, quem *Gildernn Chan* à fulmine Turcæ dicunt, magnus animo, & rebus Imperator fuit. Atque is varie, & per decem amplius annos victor, magno illo prælio cum *Temire Chano*, quem *Temir-lancum* à claudicatione item vocant, conflixit. Vtrimque ingentes copiæ. robora virorum & militiæ usus à Turcis; Fatum aliunde stetit. Nam & auxiliares copiæ Tatarorum in ipsa pugna deseruerunt Baiasitem, transitione ad hostem facta: idem milites, è regione Germiani & Mentesii. Solus se non deseruit, cum immoto Prætoriano agmine, Baiasites: & murus illic belli. Sed vis ac multitudo perrupit, ipse captus, filius ejus *Mustaphas* cæsus, & quidem felicius. Nam pater ad victorem Temirem perductus, honeste primum exceptus est: cum & obviam pedes extra tentorium ivisset illi, in equo adventanti. Cum descendisset; uterque pro more gentis, humi in tapete consedit. atque ibi Temir (operæ pretium visum, fide Annalium Turcicorum verba dare) O Chan, inquit, *magnas uterque Deo gratias debemus: ego, quod claudus ille ab ipsis Indiæ finibus ad mœnia Sivastæ imperium extenderim; tu, quod à Sivasta, ad ipsos Pannoniæ fines. Orbem terræ inter nos partiti pæne sumus. Debemus igitur gratias, atque ego reddidi, & reddam: tu vero parum fortasse memori grataque mente fuisti, & ideo hæc calamitas intervenit. Sed age mi Chan, si ego in tua sic sim potestate, quid ageres? dic libere & veraciter.* Ibi ajunt Bajasitem, qui feroci & elato animo erat, subjecisse: *Equidem te, si numen victoriam adnuisset, in ferream caveam inclusum circumduxissem, spectaculo & ostentui cunctis.* Temir eo audito, sententia hac in

ipsum

ipſum eſt uſus, & ſic incluſit. Miſer triennium fere ita vixit: & cum deſperata liberatione audiſſet in Tataros ſe abducendum, caput validis iteratiſque ictibus caveæ ferreæ incuſſit; & indignantem animam ſic emiſit. Multi & pulchri ludi in hoc Mundi theatro: ſed tragœdiam belliorem raro, aut nec legimus.

V. Niſi lubet & ad Sacros apices venire, & videre quomodo nec iis vis iſta parcat. CAROLVS CARAFFA à Paullo IIII. Pontifice deſignatus Cardinalis fuit: ejus frater IOANNES Montorii Comes, & Dux Paliani factus. Omnia iſti apud Pontificem, quæ vellent, poterant: & plus quam æquum decorumque erat, volebant. Manſit aura ſecunda, quamdiu ſidus illud luxit: poſt ejus occaſum, *Pius Quartus* in Pontificatum aſſumptus, idque opera & gratia (notabile eſt) *Caraffarum* maxime. Sed iſte inter primas fere publicas actiones habuit, Caraffas evertere: fecitque initium VII. Idus Iunii, ipſo die, quo *Carolus* pillei honore donatus fuerat, in carcerem eo conjecto. Additus Dux Paliani, frater; Comes Allifanus, aliique propinqui eorum aut clientes. Novem menſes in arce Sancti Angeli habiti, non niſi crimina & mortes audierunt: & hanc denique ſententia Pontificia ſubierunt. Cardinalis nocte, carnificis manu ſtrangulatus; Dux capite truncatus, una cum Allifano Comite; & cadavera in publicum ſpectaculum expoſita. Quis ſenſus & occulta vox, tibi Roma tunc fuit? cum multi Pontificis ſeveritatem, & ingratitudinem, accuſarent: ſapientiores, incerta rerum humanarum, ſub illuſtribus exemplis, agnoſcerent; & vilium reorum pœna atque ignominia periiſſe, qui dignitate & opibus culmina paullo ante fuerant rei Romanæ.

MON. III. *Et cauſſas quaſdam medias, ſed inopinatas, his intervenire.*

I. Adſtruit & aſſerit ſe ubique Providentia: ſed apertius, cum cauſſæ quædam mediæ ſubitę, aut in-

solitæ interveniunt, & licet dicere, Quis exspectasset? In DIONIS rebus hoc elucet, cum Syracusas liberatum iret à tyrannide Dionysii, gravi & famosa. Erat tum forte in Italia Dionysius, & res alias agebat: id quod Dioni (fato sic disponente) commode & feliciter evenit. Nam cum ipse in Siciliam, exiguis copiis, animo quam prudentia majore, appulisset: *Timocrates*, primus amicorum Dionysii, & qui vicem ejus regebat, statim hominem certum cum litteris ad Dionysium ablegat, qui Dionis adventum, & res in Sicilia motas nuntiaret. Summa erat, omnia relinqueret, rediret, nisi à suis vellet relinqui. Homo feliciter fretum trajicit. *Cauloniam* terra tendit, ubi Dionysius tunc secure agebat. In via forte notus occurrit, qui recens victimam immolaverat, & partem ejus amice communicat & donat. Accipit, in vidulum lateralem imponit, ubi & Timocratis epistola erat. Pergit interea strenue, & noctem itineri cum adsumpsisset, jam fessus, neglectim abjicit se in humum, & componit leviter dormiturus. Haud procul à silva erat: è qua ecce lupus egreditur, & odore carnis stimulatus accedit, & vidulum à latere abripit cum ipsa carne. Paullopost homo expergiscitur, vidulum desiderat, & circa quærit: frustra. itaque metuens offensæ aut pœnæ, non sustinet ad Dionysium ire, & alio divertit. Hoc casu, tardius quam opus erat, & aliis litteris, Dionysius cognoscit quid ageretur. Subvenire vult, non potest: à sceptro ad ferulam redigitur. à quo? Deo, Deo, qui inopinatum illud interjecit.

II. Quid in M. BRVTO, & campis Philippicis? manu providentiam tango. Legiones utrimque, & instructæ copiæ; egregii duces. concurritur: vincit cornu dextero Brutus, & oppositum *Octavianum* pellit, atque adeo castra ejus capit: & quam pæne ipsum? Plena & certa victoria videbatur: sed quam Cassius mala sorte pervertit. Nam ipse ab *Antonio* pulsus in suo cornu, sed fuga & damno leviore: & facilis instauratio, si de Bruto scivisset, aut sperasset.

At

At campus, qui pulvere ſtabat, impediit proſpectum: & triſte, ſed falſum, ei augurium in animo, victum etiam Brutum eſſe. Tamen adhuc dubius, ſubſtitit in colle quodam, & L. Titinnium, ex fidis amicis, mittit ad explorandum. Ille in Bruti milites ſtatim incidit, victores &, ut fit, palantes. De Caſſio, *Quam ſalve?* quærunt, audiunt, & læti Titinnium circumfundunt, & una ad Caſſium, animaturi eum tendunt. Qui cum videt, & rectaad ſe venire, hoſtes arbitratus, & amicum ſuum captum: *Quid ultra moramur?* inquit: *ſpes, vita, dedecus abeant:* & ſimul cervices ſuas liberto præbuit incidendas. Vix factum, Titinnius ſupervenit: & caſum miſeratus,ſibi iratus,(quaſi mora in cauſa fuiſſet) idem genus fati ſponte ſumpſit. Hæc res & Brutum perdidit: qui in Caſſii anima ſuum animum amiſit.

III. Multa poſſim: unum ex hiſtoria vetere,& de inclyto illo ANNIBALE inter omnis ævi duces. Iure hoc elogium vindicat: nec fuit aut erit, qui militari aſtu aut peritia virum æquabit,non dicam ſuperabit. Is in Italia dominabatur, poſt Cannas victor: & quid niſi Roma reſtabat? Frænum fati cohibuit, ne ſtatim iret: idem conſilia ejus alia, conſulta licet & firma, evertit. Fœdus cum *Philippo* tunc Macedonum rege percuſſerat, & ut is in ſocietatem belli, aut potius victoriæ, veniret: legibus iis, ut Italia quidem Annibalis & Carthaginienſium eſſet; Græcia Philippi, Punicis mox armis ſubjuganda. In hanc rem firmandam, Xenophanes legatus à Philippo mittitur. navigat, legit oram Italiæ,juxta Tarentum in claſſem Romanam incidit, capitur: & *Quis, quo, quare*, rogatur. Ille Græculus, callido mendacio ſe expedit; & ait à Philippo rege ad Senatum Romanum mitti, ut fœdus in Annibalem & Pœnos jungat. Romani, & eorum Dux Valerius Lævinus, lætari, ovare: & cælitus tam opportunum auxilium, à potenti rege, in rebus arctis, miſſum opinari. Itaque honore honeſtant, proſequuntur,& in tutum Italiæ litus exponunt.

ponunt. Expositus ille recta ad Annibalem tendit, & mandata dat, accipit: denique de tota re peragit & definit. Nihil supererat, nisi ut ipse ad Philippum, Philippus in Italiam veniret; & funus res Romanæ essent. Deo aliter visum, vigilat: & in reditu eadem navis in Romanam classem incidit, sed cui Q. Fulvius præesset. Ille prioris doli & hominum ignarus, quærit solita: & Xenophanes semel mentiendi felix, eodem applicat, *A Senatu venire, ad regem suum ire.* Hæc vultu ac voce constans: jamque persuaserat. cum ecce vident inter comites, quosdam Punico habitu. & *Qui isti?* clamat Fulvius: *à Græcia non sunt.* Turbantur, fatentur, in vincula dantur, Romam mittuntur: omnia consilia & pacta detecta, Roma servata. Servare enim eam fuit, vel in tempus cœpta impedire, & donec misera respirasset. I nunc, & quis Epicurus hic Providentiam neget?

IV. Iterum idem in EODEM. Rebus jam, sua culpa & mora, dubiis, & Romanis animo ac viribus auctis: ut suas pariter firmaret, fratrem *Asdrubalem* ex Hispania evocaverat, cum novis copiis, & valido exercitu. Iam Alpes transierat, jam adventabat: quis non actum de re Romana censuisset, quæ ægre vel uni Annibali resistebat? Iunge istum, veteranum ducem, tot subsidia: ad exsequias tuas Roma imus. Vide rem levem, sed à Deo, quæ turbat. Nesciebat etiam Annibal fratrem in Italiam venisse, & in extrema Apulia considebat: cui obviam ire, ratio alioqui & consilium erat. Miserat autem Asdrubal, præmiis inductos, quattuor Gallos equites, duos Numidas, qui omnia Annibali significarent: sed ii cum totam fere Italiam tuto emensi ad Tarentum venissent, ibi à vagis Romanis pabulatoribus excipiuntur, Annibali jam vicini. Deducuntur ad Consulem *Claudium Neronem*, castra opposita Annibali illic habentem: fatentur, litteras tradunt, per interpretem explicantur. Ibi cognitum, Asdrubalem in Vmbriam venire in animo habere, ac fratri ibi occursuro jungi. Consul statim, magno

magno animo facinus ausus (ut in magno periculo) validissimam partem copiarum clam è castris subducit: lectos omnes, sex millia peditum, mille equites: & dies noctesque non intermisso itinere, occultus ad *Livium Salinatorem* (is alter Consul oppositus Asdrubali erat) venit. Ita statim duplicatis viribus cum Asdrubale pugnatum: cujus victi & cæsi caput Nero secum eadem celeritate in castra refert: ac postero die ante stationes hostium projecit. duobus etiam captivis dimissis, qui rem omnem ordine nuntiarent. Tum denique perculsus, imo desperatus Annibal, vocem hanc è pectore emisit: *Agnosco fortunam Carthaginis.* Bene, bene. Tu nitere, & omnia fac: vincens non vinces, prudentia infra fortunam erit, & Nemesis Carthaginem tuam premet.

MON. IV. *Regna à Deo & Reges temperari.*

I. Breve monitum, sed magni sensus & usus: videre quomodo Deus disponat & cohibeat, hos ne crescant, hos ne cadant: & velut in æquilibrio res suspendat. Hoc Nicephori Gregoræ verbis dicendũ est: *Mirari mihi subit*, inquit, *impervestigabilem Dei sapientiam, qui plane contraria uno fine conclusit. Nam cum duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteram alteri subjicere: aut ingenio & virtute præstantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius consilia & conatus evertat, & utrimque subditorum libertati consulatur; aut utrosque hebetes & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, veteresque regnorum limites convellere.* Dici prudentius nihil potuit: & Providentiæ hanc dispositionem quot exempla adfirmant? non insisto, & vetera omitto: sed nuper *Carolus* V. nobis, *Franciscus* I. Gallis, *Soleimannus* Turcis imperitabant: quivis eorum dignus orbis terræ imperio. & habuissent, aut promovissent; nisi concursus ille fuisset, & alius alium interpellasset. In parte altera exempla, quæ verecundia prohibitus non dicam.

MON. V. *Clarißime Fata in Prædictionibus elucere.*

I. At nulla res Fatum clarius certiusque, quam Vaticinia, aut Prodigia afferant. quæ diu ante, caussis notisque nullis apparentibus, cum eventa designent: quid nisi & hæc definita, & à Deo esse clamant? Daniel ille VATES, & SIBYLLÆ, multis ante sæculis multa & magna prædixerunt: unde, & quomodo, nisi quia in Providentiæ libro hæc descripta? & Deus revelaverat. Nam ita amat Numinis illa benignitas, per *Somnia*, per *Signa*, per *Spectra*, & *Vaticinia* res futuras ostendere: divinitati suæ adstruendæ, nobis instruendis aut præparandis. Latus lætusque campus est, placet ingredi, & leviter lustrare? fiat. Ac primo de SOMNIIS, nobile est quod ASTYAGI ultimo Medorū regi factum. Vidit per quietem, ex natura filiæ, quam unicam habebat, vitem enasci, & sie mox diffundi, ut totam Asiam palmite suo obumbraret. Consulti vates ajunt, *Nasciturum ex filia, qui Asia regnum occupet, suo eum nudet.* Territus hac denunciatione, & ut fatum averteret (miser, quid operam ludis?) jamprimum filiam suam extero, & obscuro tunc viro, *Cambysi* despondet. deinde eamdem partui vicinam ad se traducit, & ut quod natum esset se teste necaretur. Ergo infans *Harpago* traditur occidendus, notæ fidei, & cui arcana illius regis jamdiu innixa. At ille veritus, ne si mortuo Astyage imperium ad filiam veniret (nec enim virilis ei sexus liberi) pœnam obsequii lueret: non necat, sed pastori regii pecoris tradit exponendum. Forte & uxor hujus pepererat. quæ re audita, summo rogat opere maritum, puerum ad se deferri, & oculis saltem libari. Maritus indulget, it in silvam ubi reliquerat: repperit canem fæminam, quæ mammas præbebat, & una alites ferasque abigebat. Tactus miraculo, & vel à cane doctus miserari, tollit puerum, uxori defert; quæ videt, amat, alit. & crescit in virum, in regem: qui Astyagem vicit, sceptrum ad Persas transtulit.

II. Sed

II. Sed & ANTIGONI somnium mirabile, super *Mithridate*. Iste è Persarum magis oriundus, erat in comitatu Antigoni Macedonum regis, Perside scilicet devicta, & fortuna sua cum publica inclinata. Visus videre noctu Antigonus, sementem auream in magno campo se facere, eam surgere, adolescere & maturescere: sed mox omnia demessa item videre, & culmos spicasque jacere inanes. Vocem adhæc audire, *Mithridatem in Pontum Euxinum fugere, auream messem secum asportantem*. Non obscurum somnium, aut significatio. itaque rex, ubi evigilasset, exterritus tollere statim Mithridatem statuit, & cum filio *Demetrio* communicat, fidem silentii jurejurando stipulatus. Erat familiaris, in pari ætate, Mithridati Demetrius: & forte iste se obtulit, à recenti indicio. Miseratur adolescens, & adjutum velit, sed religione juramenti cohibetur. Quid facit? apprehensum seducit ab aliis, & nihil effatus, hasta in terræ pulvere scribit: FVGE MITHRIDATES. Quod ille arripit, & verbis istis, & vultu ipso Demetrii monitus, in Cappadociam clam aufugit, & regnum mox potens & inclytum Ponti condidit: quod stetit in octavam ab eo stirpem, alterum illum *Mithridatem* Romana potentia vix eversum.

III. Assidet istis, & primo utique, somnium quod ERTVCVLES pater *Osmanis*, à quo potentes isti Asiatici *Osmanidæ*, vidit: sed vidit de die, cum post cibum sumptum meridiaretur. Experrectus igitur, & imagine ea confusus, primo corpus aquis abluit, & se purgat, uti religio gentis ejus habet. tum ad *Edebalem*, virum inter ipsos sapientem & sanctum, venit atque infit: *Somniavi vir venerabilis* (Annalium Turcicorum verba pono) *splendorem Lunæ è sinu tuo prodire, eumque in meum deinde sinum pervenire. Eo cum delatus esset, ex meo umbilico enasci arborem, quæ regiones varias, montes & valles inumbraret. Ad ipsas autem radices arboris, aquas emanasse, quibus vineæ & horti rigarentur: atque ibi somnium me somnusque deseruit.* Edebales audito, aliquamdiu secum reputans, effatur

tur: *Nascetur tibi filius, vir bone, cui nomen erit Osman. Is multa bella geret, victoriam & famam pariet, ac posteri tui Principes Regesque terrarum erunt. Mea autem filia Osmani nubet: atque is splendor est: qui è sinu meo prodivet, & in tuo coïvit; ex utroque autem arbor.* Quam mira, & vera prædictio! sed & de *Luna* notabile, quam scimus inter signa prima esse Turcicæ gentis.

IV. Iam ad SIGNA transeo: quæ *Magna* aut *Parva*, sed certa pariter se ostenderunt. TIMOLEONTI Corinthio, cum in Siciliam, ad pellendum tyrannum, exigua manu iret: fax ei in mari, totam noctem, naviganti præluxit. Amplius, Delphos paulloante profectus, ut Apollini sacra & vota faceret; è donis suspensis vittam, in caput suum deciduam, ita excepit, ut coronæ aut diadematis ritu cingeretur. atque erat ea vitta victoriolis & corollis intexta: prorsus ut à Deo coronari, & victor pronunciari videretur. Quid, quod eidem ante pugnam cum *Icete* contigit? Contentio honesta inter Centuriones & manipulos de ordine erat, & præire omnes volebant: cum ille, liti dirimendæ, sortem definire jubet, & anulos Centurionum in eam poscit. Conjiciuntur in sinum vestis, commiscentur: qui primus educitur, is trophæum pro insigni habebat insculptum. Aucti omnes ab omine animis, in hostem alacriter eunt, cædunt, vincunt.

V. MARCIANO Thraci, plebeio genere, & mox Imperatori, plura hæc potentiæ Signa evenerunt. Ad militiam primam eunti, & ut nomen daret, cadaver hominis occisi in via offertur: ad quod substitit, & miseratione tactus in eo est ut sepeliat, & terra tegat. Dum facit, deprehenditur, accusatur ut homicida, & Philippopolim abducitur. Iam pœna imminebat insonti: cum verus homicida casu supervenit, & agnoscitur: ipse liber ad vicinos numeros tendit. quibus inscribitur, & (pulchrum omen!) in locum defuncti militis, *Augusti*. Et jam cum legionibus in expeditionem ibat: cum morbus eum invasit, & in Lycia substitit, hospitio apud duos fratres exceptus, *Iulium* & *Tatianum*. Cum meliuſ-

meliuſcule ei eſſet, recreandi cauſſa, tres ſimul venatum eunt: & fatigati decumbunt, & obdormiunt. Æſtus ſolis erat, & ipſe meridies: ibi aquila, panſis alis, leviterque corpus librans, ſuper Marcianum ſe ſuſpendit, & umbram fecit. Tatianus experrectus id videt, ac fratrem excitat, & oſtendit. Vterque mirabundus haud vane augurantur, avem regiam regnum ei portendere: & Marciano futuram ſortem gratulati, ducentos etiam aureos in viaticum donant, unum hoc apprecati: ut memor gratuſque eſſet, cum ad Imperium veniſſet. Idem hoc prodigium iterum ei ſic factum. In Africam, ſub *Aſpare* copiarum duce, profectus eſt: atque ibi pugna cum *Ganzerico* rege parum proſpera, capitur aſſervaturque. Cum pluribus ſub divo recumbit, calido item ſole: ecce aquilam quæ advolat, Marciano ſuperſiſtit, & incoram omnibus umbraculum ei ſedulo præbet. Vidit ipſe Ganzericus, & miratur, & vocat: ac liberum hac lege amittit, ut Imperator pacem cum Vandalis colat. Nec diu poſt, mortuo *Theodoſio*, *Pulcheria* ejus ſoror Principem hunc, & ſibi maritum, deſtinat. ſed maritum ſermonis cauſſa: ſtipulaturque ut nomine contentus, cetero fructu corporis ſui abſtineat: quod caſtum pia virgo Deo conſecraſſet. Nunquid veracia, & palam à Deo hæc ſigna?

VI. Atque eadem, ſed triſtioris fortunæ nuntia, in Hiſpania apparuerunt, RODERICO ultimo Gothorum rege. Palatium Toleti erat, ſed clauſum & validis vectibus ferroque munitum. Fama tenebat, reſeratum id excidio Hiſpaniæ futurum: quod Rodericus ridere, & theſauros occuli ratus, ſeras perfringendas curavit. Theſauri nulli, ceterum area reperta, & in ea linteum: in quo inſolentes hominum facies veſteſque depictæ, atque ipſi militari habitu atque impetu graſſantes. Verba Latina inſcripta, *A tali ea gente exitium Hiſpaniam manere.* Quid plura? fides factis facta: *Iulianus* Comes, cujus filiam rex ſtupraverat, ex Africa hoſtes inducit, regem occidit, patriam perdit.

VII. Sunt

VII. Sunt & *Parva* magnarum sæpe rerum signa. Nostro ævo, cum in locum *Pauli* IV. Pontifex creandus esset, & in conclave purpurati patres venissent: en super IOANNIS ANGELI Cardinalis Medicæi, qui post PIVS IV. nomen habuit, columba aliquamdiu circumvolitans, cellam consedit: nec aliter omnes interpretati sunt, quam velut à Numine missam, Pontificem hunc ostendere designandum.

VIII. In translatione Lusitanici sceptri ad PHILIPPVM Hispaniarum regem, notatum à curiosis est, *Sebastianum* regem Lusitaniæ, cum in Africam magna mole moveret, & pecuniæ inopia esset, edicto permisisse & aditum dedisse in Lusitaniam *Regalibus Castellanis*: quod genus monetæ antea ibi spretum. Item, in ipso apparatu & cultu nobilium, sub discessum omnes subito variasse, & ad Hispanicum transisse. Clariora sunt, quam ut interpretatione illustrentur.

IX. At vero SPECTRA etiam sępe & Genii, varia specie, prædicunt. Vt ille, qui DIONI SYRACVSIO apparuit, postquam patriam magna sua gloria à tyrannide liberasset. Domi sedebat, & clara luce habitu Furiæ mulier se obtulit, grandi statura, horrenda fæditate. Ea domum scopis cœpit verrere, nihil aliter prolocuta: & territo Dione, cum familiares advocasset, spectrum abscessit. Sed non noxa, quam signabat. nam filius ejus grandior, incertum an per insaniam subitam, an iram, è summa domo præcipitem se jecit, & fæde occidit. Sed & ipsum Dionem mox insidiatores domi interfecerunt, uxore & sorore ejus in carcerem abductis. Quid? non egregie domus hæc versa, si non eversa fuit, monstro significatum?

X. M. BRVTO Dionis æmulo, simile etiam spectrum oblatum. Parabat trajicere ex Asia exercitum in Europam, & funestos illos Philippos, ubi mox certatum. Nox alta erat, Luna lucens, & Brutus aliquid serium animo volvebat, aut, ut alii, lucubrabatur: cum ecce sonus strepitusque ad cubiculi

biculi januam, & ingreditur vasta forma Æthiops, sævo & terrente aspectu. atque is silentio ante Brutum constitit. Qui animo & ore constans, interrogat: *Quis hominum deorumque es? quæ res huc egit?* Responsũ rettulit: *Malus tuus Genius sum, in campis Philippicis me videbis.* Iterum animose Brutus: *Videbo.* Disparuit. sed ut dixerat, in ipsis illis campis comparuit, nocte quæ pugnam ultimam antecessit: cum à bono Genio Brutus desertus, malo succubuit; atq; adeo ipse occubuit, & Romana cum eo Libertas.

XI. Compar istis, quod patrum ævo LUDOVICO Hungariæ regi accidit: cui bellum *Soleimannus* Turcarum Princeps parabat, atque ipse pariter se accingebat. Prandebat in arce Budæ, foribus tunc regiæ de more clausis. Astat ad portam quispiam humana specie, sed claudus, distortus, & habitu cetero cultuque fædo: qui acri ac stridula voce clamat, poscitque colloquium regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis esse: cum magis magisque inclamat, & opus convento rege, nec alio, esse. Re ad regem delata, mittit è splendidioribus aulicis, jussum nomen & personam suam præferre, & hoc quidquid esset, elicere. Venit, & appellat claudum de arcano. qui inspecto, abnuit hunc regem esse: &, *Quoniam*, inquit, *audire aspernatur, abi, nuncia brevi & certo periturum.* Et cum dicto ex oculis adstantium evanuit. Nimis vera comminatio fuit. rex ad *Mohatzium* urbem, grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit: & dum enititur, equo super eum corruente obteritur, aut suffocatur. Annum agebat vigesimum primum.

XII. Ad *Vaticinia* aut prædictiones venio: è quibus *Thrasylli* TIBERIO facta, quam testata est? Erat in comitatu Tiberii, Mathematici titulo, cum Rhodi in exsilio ageret. In exsilio: & quam procul à Principe? & *Caius* ac *Lucius Cæsares*, etiam vivebant. Non desinebat tamen iste identidem Tiberio fidem facere certi Principatus. Sed parum credulo, & jam de dolo etiam suspectanti: & ne subornatus ab æmulis, ad eliciendas arcanas aliquas voces esset.

Atque adeo perdere eum statuit, & clam necare. Domum Rhodi habebat. & in ea turrim, quæ rupibus imposita, mare ex alto despectabat. In hanc turrim ducit Thrasyllum, cum uno fido & valente liberto comite: certus, ut dixi, tollere, nisi fidem ei faceret fidæ prædictionis. Cum ascendissent igitur, cœpit interrogare: *Soli sumus, dic per quidquid carum habes, vera hactenus mihi dicis? de imperio etiam adfirmas?* Ille iterare, & sidera sic velle. *Si de meo igitur statu compertum*, inquit, *ex sideribus habes: de tuo ecquid ais? inspice.* Ille thema ponere, situs ac spatia siderum considerare: denique timere, pallescere, & exclamare, *Anceps sibi, ac prope ultimum, discrimen instare.* Eo dicto complexus hominem Tiberius, vere conscium futurorum asserit: & quod de ipso meditabatur, si non satisfecisset, pandit. Qua arte hoc Thrasyllus potuerit, vere siderali, an potius Geniali, alibi videndum sit: nunc aliud ejus mirandum addo. Ambulabat in litore, cum eodem Tiberio, navis longe conspicitur: ille statim affirmat Roma venire, & litteras nuntiosque ab Augusto de reditu ejus afferre. An & hoc tale ex sideribus? nugæ: ex instinctu.

XIII. Neque minus nobiles istæ (plures enim sunt) in DOMITIANI Principis rebus. Fuit *Largius Proculus* quidam, vir inter illustres: qui publice in Germania prædixit, ipso tali die Domitianum obiturum. Cumque res ea ad Præsidem dimanasset, gratificaturus Domitiano, & simul quia hæc præsagia vetita, vinctum eum Romam misit. Nec negavit, cum introductus ad Domitianum esset, imo magis magisq; asseveravit. Iussus igitur in carcerem recludi, & asservari donec dies is transisset, tum puniendus: imo, ut res docuit, tum liberandus, & præsagii suspiciendus. Aliud. Fuit eodem tempore *Ascletario* Mathematicus, qui & diem & genus mortis Domitiani apud quosdam dixit. Vocatus ab ipso, eadem iteravit: quærentique Domitiano, ut eluderet, *Tu igitur, qua morte periturus?* ille statim, *Fore, ut à canibus laniaretur.* Tum Imperator,

ad

ad fidem coarguendam, extemplo abduci, & vivum exuri jussit: sive, ut Suetonius, prius interfectum. Sed utrum horum, tamen extra urbem, via Latina, homo uritur, scilicet ut nihil reliquum è cadavere esset, quod canes laniarent. Sed ecce nimbus subito ortus rogum extinguit, & ministri semiustum relinquentes diffugiunt. Canes superveniunt, & vorant. Vespere cænanti Domitiano, inter alias fabellas ejus diei, id refertur: & valde eum, sed frustra commovit. Munit se, domi hæret, neminem admittit: sed sui eum reperiunt, & Stephanus, cubiculariorum primus, cædem patrat. Qua ipsa in re, *Apollonei Thianei* nobile vaticinium non est omittendum. Erat tunc Ephesi in Asia, tanto terrarum & marium abjunctus. Is dissertationem forte in publico habebat, ac primo hæsitare & loqui remissius, mox pallescere, & silere: denique passus aliquot exsiliens, ut mente mota, *Euge Stephane*, inquit, *recte. Percute tyrannum, percute homicidam. Bene est, percussisti, vulnerasti, occidisti.* Hæc in publico dicta & gesta, ipsa hora, qua Stephanus percussit: ô mira, sed vera. Attexetur autem non indecore

QVÆSTIO:

Liceatne igitur & deceat, in eventus inquirere, & vates aut divinos consulere?

Non arbitramur: etsi supra tetigi, prudentia aliqua scrutari posse & odorari, quo tendant fata. Sed distinguenda tota res est: & sic habe. Indiciis aut notis, quas vir prudens ex lectione, ex usu, & observatione similium collegerit, aliquid suspicari aut præsumere de fatis, id licet: sed caute, & timide. At ex artibus magorum, ariolorum, divinorum, mathematicorum, & quod aliud tale genus, id vero nefas est, nec divina aut humana lex permittit. Deus palam edicit: *Non inveniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, & qua-*

& quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus. Et nostra divina lex tantum? etiam falsa illa Mahumetis. Ioannes Leo scribit: *Magiam & caballisticas artes lege Mahumetica vetitas, & velut hæreticas haberi. Hujus enim*, inquit, *Alcoranus* OMNE DIVINATIONVM *genus vanum esse asserit, Deumque solum arcana nosse.* Bene hoc & prudenter Mahumetes: atque omnis bona Respublica damnat. Illa Romana, quot decretis & legibus? notæ sunt: nec caussæ etiam ignotæ, aut diu quærendæ. Eruo istas. primam, quod turbant prædictionibus animos, & ad novas aut magnas spes impellunt. Mecænas apud Dionem, in Oratione ad Augustum de Republica constituenda, digna quam Principes legant: Τοὺς δὲ μαγευτὰς, inquit, πάνυ οὐκ εἶναι προσήκει. πολλοὺς γὰρ πολλάκις οἱ τοιοῦτοι, τὰ μέν τινα ἀληθῆ, τὰ δὲ πλείω ψευδῆ λέγοντες, νεοχμοῦν ἐπαίρουσι: *Divinos & vates in republica esse, prorsus non oportet. Multos enim hi tales, dum vera quædam, plura falsa proferunt, ad res novas impellunt.* Rem dicit. & quid tam proprium istis, quam magna & blanda prædicere, & animos ad fortunæ fastigia attollere? facili nostra credulitate, *tamquam peritia. & monitu fatorum* (ait Tacitus) *prædicantur; & cupidine humani ingenii, libentius obscura credi.* O veriloquia! inclinamus: & vidi & risi Principes viros, auribus atque animis in hæc pronos, imo alia omnia artium præ his spernentes. At, ut Dio ajebat, turbas & res novas dant. Quis nescit, qui historiam veterem legit? & *ad scelus* (ait iterum Tacitus) *ab hujusmodi votis facillime transitur.* Hinc conspirationes in Principem, aggressiones, dejectiones: & quæ copia exemplorum deterreor affirmare. Poëta sufficiat, aut veriori nomine hic vates:

——Nos pravum ac debile vulgus
Scrutamur penitus superos. hinc pallor, & ira,
Hinc scelus, insidiæque, & nulla modestia voti.

Apollo veriora dicta numquam dedit. Sed caussa altera, Fallacia. Nihil in prædictionibus istis firmum, nihil ex arte certa (quidquid assimulent) haustum: & qui veriora dixisse videntur, à Geniis habent.

bent. Sed iipsi quam ament & gaudeant nos fallere, id quoque scimus. Quid, quod vel inviti etiam fallunt? neque enim sunt omniscii, & quamquam subtiles, & arcanorum Dei per notas scrutatores: tamen aberrant, & abyssum illam Fati non pervadunt. Itaque bene iterum Tacitus: *Mathematici, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax.* Certe utrumque. nam & potentes destituunt aut decipiunt, alio transgressi: & vanitatibus fallunt. *Patere* (ait jocose Seneca) *aliquando Mathematicos vera dicere.* Patior. & tot sagittas cum emittant, unam tangere, aberrantibus centenis. Enimvero ridiculi Principes, qui huc se donant. Vide Agrippinam, Neronis matrem: quæ mortuo Claudio, domi eum aliquamdiu tenuit, & famam de morte suppressit, ut progressui scilicet & auspiciis *tempus prosperum, ex monitis Chaldæorum, attentaret.* O dii deæque, tetigit! quam salutaris ille rector, quam diuturnus, quam illi & sibi lætus etiam fuit! Bellum aliud in Niceta Choniate, prudenti illo (fatendum est) historię scriptore. Tangit vitium sui (utinam non & nostri!) ævi, atque ait: *Nostris temporibus* IMPERATORES NIL SINE PRÆSCRIPTO ASTROLOGORVM *agunt: & rebus gerendis dies atque horas eligunt, ut sidera dictarunt. Itaque Alexius Imperator, diu cunctatus, quando opportune Blachernas rediret: tandem dies & hora ex astris eliguntur. Redit. & quidem ita feliciter, ut cum primum se moveret, terra ante ipsum profunde dehisceret: atque ipse evaderet, sed Alexius gener ejus, & multi illustrium in specum delaberentur, læderenturque: Eunuchus vero unus è gratiosis planißime periret.* En, & hic veracem ac felicem artem! quam Deus de industria ridendam sic propinat, ut nos avertat. Recitat magis ridendum, de *Manuele.* cujus imperio, cum Siculi & Latini mare occupassent, vicinum Byzantio, & damnum ac dedecus in oculis cottidie esset: semel iterumque in eos classem misit, sed cum clade & ignominia semper repulsam. Igitur Mathematici & astra consuluntur, eligitur dies felicior, nec ambigitur de successu. Parat se *Constantinus An-*

 gelus,

gelus, vir illustris, & prodit jam in hostem: sed ecce citis nuntiis è medio cursu revocatur: *quia exploraverat Princeps parum certo & sagaciter indagationem factam, & erroris aliquid intervenisse*. Ergo thema iterum statuitur, magna cura: & diu disputato inter peritos, tandem convenit de benefico & salutari siderũ aspectu. Constantinus emittitur: & quid quæris? victoria in manibus. Adeo quidem certo, ut vix in mare progressus Constantinus, non dicam vincatur, sed ipse cum suis capiatur: quo nihil deterius potuit evenire. Eant Principes, & his credant. Atqui peritiores aliquos sortientur. Ita, peritiores ad fallendum, non ad sciendum: & quidquid dicitur, extrema fraus & noxa occupabit, rideant licet prima. Valerii verbis claudam: *Mathematici* (& alios intellige) *levibus & ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem injiciunt*. Audis Princeps? *levibus & ineptis ingeniis* adhærent, placent: & tu inter eos censeri velis? Audi & de *quæstu*, quod addit: finem hunc omnes istæ præstigiæ (non enim artes) habent: cave, sperne. Tantum, si *Somnia, Signa, Spectra, Vaticinia* Deus palam mittit (& viros tunc pios doctosque consule:) insuper ne habe.

CAP. VI.

DE CONSCIENTIA.

Eam curandum esse, atque obsequendum.

A Religione priusquam abeam, de Conscientia etiam admoneo, & adnecto. Quid ea est? ex religione & Dei metu animi judicium ortum, bona approbans, mala abhorrens. Omnes illuc vocamur ab interno isto judice, velut ad tribunal: & homini formato indelebilem hunc characterem Deus impressit. Tertullianus pulchre: *Potest obumbrari, quia non est Deus; extingui non potest, quia à Deo est*. Vtrumque recte. nam & nubes aliqua sive aulæum

læum ei obducitur, affectu aut contemptu jubente: sed prorsus non amovetur aut tollitur, imo ipsa aulæum tollit. Mali doctores in Politicis, qui hanc seponunt aut calcant: qui externam virtutum speciem nobis ingerunt, ipsas admitti negant. Bis terque miseri, etiamne animo huic & Conscientiæ imponent? Vela te, & verte in varias formas: ubicumque vera virtus non est, vitium subsequetur, & ex eo inquies in animo aut timor. Vetus ille idem scriptor: *Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit.* Quanto melius, securius, firmius, recta apertaque via incedere, Deo, sibi, hominibus, se probare? Exclamare cum Philosopho nostro: *Nihil opinionis caussa, omnia Conscientiæ faciam. Populo spectante fieri credam, quidquid me conscio faciam?* Ades, ades, quisquis populum ducis, hanc habe consiliorum actionumque tuarum ducem & magistram. *Nihil hac luce clarius, nihil hoc gloriosius testimonio, cum veritas in mente fulget, & mens in veritate se videt.* Vis unum, sed illustre, probæ vitæ, probæ mentis exemplum? cape.

LIVIUS DRUSUS, cum domum in Palatio ædificaret, & architectus offerret, ita se structurum, ut libera ab arbitris & ab omni despectu esset: *Quin tu potius*, inquit, *si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus inspici possit.* Vox magnifica, vox laudanda! vita an pro ea fuerit, ambigo, neque inquiro.

CAP. VII.

DE PROBITATE, ET CONSTANTIA.

Utramque Principi convenientem, aut necessariam esse.

HAs Virtuti & Religioni addidi: quæ jure ubique utraq; in Principum factis se ostendat. Quid enim *Probitatem* appello? nisi rectum & sine fuco Virtutis amantem animum, quique ipsam propter

ipſam, non commodum aut famam, amat. Talem in Principe requiro, & ex deſcriptione Amphiarai. apud Æſchylum :

> Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
> Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
> Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα:
> *Nam juſtus eſſe, non viderier ſtudet,*
> *Sulcum profundum in mentis agro conſerens,*
> *Conſilia de quo germinant ſalubria.*

Bona deſcriptio , & monitio. Iuſtus probuſque eſto : & ex profunda mente pullulabunt honeſta, & utilia, conſilia. Ne enim iſta ſeparemus : non inquam Honeſtum ab Vtili. & errat ab Italia doctor, qui ducit alio; qui tyranniones minutos, non Reges aut Principes legitimos format. Abeat. tolle tu fucum & fraudem : quæ nec valida , nec diuturna eſſe poſſunt. Poſtea ſuper hac re plura. At vero *Conſtantiam* dico , animi erecti magnitudinem , qui utrique Fortunæ par eſt,nec attollendus à læta, nec altera deprimendus. Sicut adamas , nobiliſſima inter gemmas, infractam vim habet: ſic Princeps debet animi robur. Et vero quam ei opus eſt ? in altam illam fortunam quot nimbi,procellæ, fulmina incidunt , aut incurrunt ? Nihil miſerius Principe, qui ad ſingula moveatur , aut ſe inflectat. Debet & ab uſu, & tractatione rerum,induere Conſtantiam. Videt adſidue incerta rerum humanarum : publice aut privatim caſus & calamitates audit : verſetur in iis, non inhæreat. & ut rota in curru per terram volvitur , ſed ſuper eam extat : ſic ipſe. Tractet humana , & norit : ſed iis ſe etiam eximat , & ſecum dicat : *O quam contempta res eſt homo, niſi ſuper humana ſe erexerit !* Denique poëtæ hoc imbibat:

> *Lege Deum , minimas rerum diſcordia turbat ,*
> PACEM SVMMA *tenent.*

Sed exempla aliquot veræ *Probitatis*,& tum *Conſtantiæ* videamus.

I. ARISTIDE inter Greecos,quid probius aut ſimplicius? qui cum gloriæ & nominis cauſſa periclitaretur in exſilium decennale mitti , quod à genere ſuffragii

suffragii *Ostracismum* Græci dicunt : minuendæ scilicet privatæ potentiæ, & muniendæ publicæ libertati : ille , inquam , cum in suffragia jam iretur, ipse quoque aderat , & stabat permixtus plebi. Ibi aliquis de numero , scribere imperitus , hunc propinquum rogavit , ut in testulam nomen *Aristidis* inscriberet, damnandi scilicet ejiciendique. *Ergo eum nosti ?* inquit : *aut alibi is te læsit , nocuitque ? Neutrum* , inquit alter : *sed hoc male habet & damnatum eo, quod passim vocari audio Iustum.* Testam accepit Aristides , & paruit , ac nomen suum prompte inscripsit. O summa Probitas, & alio quam populari illi theatro digna !

II. In iisdem Græcis , EPAMINONDÆ tota vita nil nisi probitas & rectitudo fuit : adeo in factis non obliquus , ut nec in verbis : & *ne joco quidem mentitum umquam*, fidi scriptores tradiderunt. Idem, cum invidia premente , bello præfectus non esset, re tamen & necessitate talem Ducem postulante: imo & alius imperitus ejusce artis dilectus esset: ipse nihilum motus,pro gregario milite nomen dedit. Ac cum mox, ignavia ductoris, ventum in verum & grande discrimen esset ; cunctis circumspicientibus & Epaminondam requirentibus , ille alacris, & detersa injuriæ memoria , prodiit, & exercitum obsidione ereptum , incolumem in patriam reduxit.

III. Simile aut gemellum tuum Q. FABI factum. qui cum per injuriam æquatus imperio , ipse Dictator , cum *Minutio* Magistro tuo militum esses; quin & divisio legionum , ut inter Consules solet, facta : haud diu fuit , cum temeritas & vanitas in laqueos incidit , datura Annibali pœnas , nisi tu patriæ & civium caritate , & probitatis illo stimulo, copias tuas statim de castris eductas hosti objecisses ; & cives non libertati solum, sed sanitati reddidisses. Pænituit enim actorum , atque ipsum adeo auctorem Minutium. qui reverentia & admiratione virtutis, signa , se , & suos in castra tua reduxit. & serio submisit ac subjecit.

IV. M. PORCII CATONIS nomen, in duplici homine meruit, ut Probitatis & Virtutis habeatur. Sane ille senior, quanta integritate vixisse debuit, qui caussam quinquagies dixit, & obtinuit? nec id gratia aut opibus, sed contra gratiam aut opes totius fere civitatis. Nam inimicos plurimos ei aut invidos, cum Probitas tum & Severitas faciebat: qui nemini parcere aut amicus esse didicerat, qui reip. non esset. Atque adeo (miræ fiduciæ factum) ex hoc numero inimicorum *Tib. Sempronium Gracchum*, cum senex accusaretur, ultro judicem poposcit & sumpsit: sed & adversario judicante absolutus, in posterum & gloriam sibi & securitatem peperit.

V. Quid Iunior CATO VTICENSIS? sed ille Constantiæ reservetur, cujus pectus templum & sacrarium proprium ei Divæ fuit.

VI. In ejus locum M. BRVTVS prodeat, qui & in contubernio ejus vixit, cum Cyprum peteret; nec virtutibus solum, sed adfinitate se junxit. Duxit enim *Porciam* ejus filiam, tali patre, tali marito dignam. Sed ipse Brutus, fallor, aut unicum exemplar est in omni vita benignæ & mansuetæ Probitatis. Quam compositus ille animus fuit, qui instante Pharsalica pugna, ipso vespere ad multam noctem legit, & scripsit, Polybii Epitomen commentans? Vnde ea quies, nisi ab animo introrsum quieto & puro? Qui nec Cæsarem quidem cum perturbatione aut odio occidit: testante M. Antonio, cujus hæc vox fuit, *Vnum se putare M. Brutum, exsortem affectus, Cæsarem adortum, patriæ & legum amore.* Atque ita est. alii in regem surrexerunt, ipse in regnum. Quam certum argumentum in ipso M. Antonio? quem cum uno ore conjurati occidendum cum Cæsare censerent; solus restitit, justitiam magis quam commodum spectans, & quia ex norma legum modo putaret, tolli tyrannum. Eadem animi rectitudine, cum alii optimatum ad Octavianum deflecterent, illum colerent: restitit, & palam denuntiavit, imponi & tolli in humeros tyranni

heredem,

heredem, graviori mox servitute. Nec id quidem metu suo, aut odio. quem ille odisset, qui nec armatum & insidiosum hostem, C. Antonium? Bis ejus copias & ipsum cinxit, & in manu habuit capere aut occidere: dimisit. Quo tam benignæ virtutis fulgore milites percussi, ad eum transierunt, atque ipsum ducem captivum tradiderunt. Quid deinde in Lycios? acres & pervicaces hostes erant: tamen captis per vim arcibus aliquot & opidis, omnes sine pretio liberos dimisit. Nec sic placantur. igitur Xanthios obsidet, premit, & fortuitus ignis urbem comprehendit: quem cives introrsum, desperatione & pervicacia, augent, alimenta injiciunt, se interficiunt: Bruto miserante, restinguente, salutem offerente. Sed & lacrimas ubertim emisit in tristi casu, & præmium militibus pronuntiavit, siquis hominem Lycium conservasset. Talis & in Patarenses fuit, pertinaciter item resistentes. Atque ipse cum animi dubius esset, oppugnaret an omitteret; non victoriæ diffidentia, sed metu similis vesaniæ: ecce habuit in potestate plerasque eorum fæminas, quas omnes intactas in urbem remisit. Perfregit ea res animos, & sponte opidum Virtuti, quod non Terrori aperuerunt. Tamen ille tam mitis in hostes, qualis in suos fuit? severus, ubi meruissent. In ipso ardore civilium armorum, cum multa militi, omnia fere ducibus licent, accusatum apud se à Sardianis *L. Pellam* Prætorem, repetundarum, nihil cunctatus damnavit, & infamia notavit: improbante & indignante Cassio, quod id temporis amici non alienandi, sed novi adjungendi viderentur. At ille in Virtutis & Iustitiæ orbita firmus, nec in communi excessu excessit: & deseri, ac deserere omnia maluit, quam illas. O virum, cui vel hostis merito lacrimas impendit! Is fuit *M. Antonius*. qui interfecti (sponte, & sua manu) corpus liberto cuidam sepeliendum tradidit: atque adeo paludamento suo velavit. Quod ille cum avaritia intervertisset, neque una cremasset; gnarus iratusque Antonius, protinus interfici jussit, cum hac super-

superdictione: *Et tu nesciebas, cujus tibi viri sepulturam mandaveram?* Nesciebat vile ingenium: sed viri hercules magni, & vel *primi, vel ultimi* (utrumvis dicas) *Romanorum*. Transeo ad exempla

CONSTANTIÆ.

I. Quorum agmen ducat PHOCION Atheniensis: vir qui contra vulgus, contra potentes, contra fortunam & mortem ipsam immotus stetit. Oraculo aliquando Athenis recitato, *Esse unum virum, qui à concordi civitate dissentiret*: quærentibus omnibus & frendentibus: *Quæso*, inquit, *quiescite: ego ille sum, quem quæritis. nam mihi nihil eorum, quæ agitis, placet.* Proh animum! siene una voce totum populum reum agere perversitatis, & insipientiæ? Sed caussa tamen erat: & illis Alexandri temporibus, populus Atheniensis delirabat senectute. Idem igitur, cum Dux electus, trepidos suos in bello videret, & lingua sola fortes, prudenter abstinuit à pugna. Mox, cum rediissent, & pace facta incusarent illum ignaviȩ, & quasi vincere nescisset, aut noluisset: inquit, *Felices vos, qui Ducem habetis vestri gnarum! nam alioqui jamdiu periissetis.* Festive & mordaciter exprobrans ignaviam & imbelliam, quam in animo gerebant, ore avertebant. Iterum in populum, & ejus aurigam Demosthenem. cum ille quasi coërcens libertatem Phocionis diceret, *Interficient te Athenienses, si furere cœperint*: iste, *At te*, inquit, *si sapere*. Tetigit illum, ut improbum; hos, ut parum sanos. Et constans hic tenor per omnem vitam, nec in morte deseruit. ad quam publico judicio damnatus, scissa civitate in factiones: cum duceretur in carcerem, præcurrerunt improbi, in via obvii & conviciantes. inter eos unus, sputum in os ejus congessit. Ille conversus placide ad Archontes, *Nemon' hujus*, inquit, *reprimet protervlam?* Cum amicus ejus in carcere quereretur, quod injuste cum Phocione interficeretur: *Et tu*, inquit, *non in magna gloria ponis, quod cum Phocione?* Alio rogante, *Numquid ad filium vellet? Maxime*, inquit: *jubere me, ut injuria-*

injuriarum populi Athenienſis obliviſcatur. Alio amico petente, ut priori ſibi bibere cicutam liceret: *Gravis mi Nicocle,* inquit, (id ei nomen) *hæc petitio: ſed cui per omnem vitam nihil abnui, hoc quoque indulgeo.* Ita conſtantiſſimus vir obiit, cum ſui fama, Athenienſium infamia æterna.

II. Quid vero mulier in eadem Græcia? CRATESICLEA fuit, mater *Cleomenis*, qui rex Spartæ res ibi novavit, aut potius lapſas in antiquum locum reponere tentavit. Is cum grandi bello cum Achæis diſtineretur, ſed & *Antigonum* ac Macedonas timeret; à ſe impar, opem & opes à *Ptolemæo* Ægypti rege petebat. Qui ſpem fecit, ea lege, ut hæc Crateſiclea mater ejus, itemque filius, obſides fidei in Ægyptum mitterentur. Durum & inſolens ſatis viſum Cleomeni, nec auſus matri proponere, etſi neceſſitas adigebat. Itaque aliquoties loqui ea de re conatus, abſcidit, & abſceſſit. Mulier acuta animadvertit aliquid eſſe, & amicos ejus percontata, *Ecquid vellet effari Cleomenes, nec auderet?* Quin hortata eos eſt, ut incitarent & ſubmonerent. Tandem ergo Cleomenes poſtulata regis aperuit: illa autem in cachinnum effuſa, *Et hoc erat*, inquit, *quod dicere aggreſſus, non dicebas? Mitte vero hoc corpuſculum quocumque terrarum, ubi uſui Spartæ ſit, potius quam hic ſenio & deſidia ſolvatur. At tu vir & rex eſto.* Statimque inſtitit mitti, & navigare. Deduxit igitur Cleomenes cum toto exercitu Tænarum uſque, Laconiæ promontorium, ubi parata navis. Illic in templo Neptuni congreſſi, priuſquam navim conſcenderet, mutuo complexu & lacrimis (quis matris & filii affectum neſcit?) divelluntur. Sed illa egrediens, *Age rex Spartanorum,* inquit, *compone vultum & animum, ac cave quiſquam, qui foris adſiſtunt, lacrimantes nos videat, aut Sparta aliquid indignum admittentes. Hoc enim in nobis eſt, caſus dii gubernabunt.* Sic fata egreditur alacri aſpectu, puerum manibus trahens: nec fæminam ſolum exuit, ſed matrem. Eadem paullo poſt, cum Ptolemæus parum ex fide ageret; & Cleomeni occaſio eſſet paci-

ſcendi

scendi cum Achæis, sed cunctaretur ob matrem: illa audito, rescripsit animose, *Ageret quod ex usu & dignitate Sparta esset, nec Ptolemaei hunc timeret, ob unam anum & puerum, quorum esset compos.* O mulier, non quidem filio meliore, sed fato digna! nam & tu, & ille, postea sub ignavo & infido rege periistis.

III. Licet & alteram fœminam addere MONIMEN Milesiam, quæ insigni forma & lepore, sed ingenio melior, *Mithridati* regi placuit. Tentavit pudicitiam ejus, blanditiis, donis, & ad quindecim millia aureorum simul misit: quæ fortiter sprevit, & rejecit procum regem, donec nuptiarum titulo & pacto evicit. Sed nec eæ fregerunt magnitudinem animi. mærebat, & sortem suam deplorabat, quod pro marito dominum, pro liberis & familia, custodiam nacta esset eunuchorum & barbarorum. Victus tandem Mithridates à Romanis, & animi atque amoris æger, ne in potestatem Monime veniret, misit qui mortem indiceret, eunuchum *Bacchidem*. Illa nihil cunctata, & cupienti propior, diadema detractum capiti (nam ut regina ornabatur) collo aptavit, atque ex eo se suspendit. Sed imbecillo & diffracto, indignabunda, *Infelix fascia*, inquit, *nec hic mihi eris usui?* Et abjiciens illud ac conspuens, jugulum Bacchidi alacriter obtulit, ac tantumnon læta periit.

IV. Quid Græca me tenent? M. CATO ad se vocat, ille inclytus Constantiæ sacerdos: cujus vel à puero dedit specimen. Nam cum apud Livium Drusum avunculum, una cum Cæpione fratre educaretur, ac Latini sub id tempus de impetranda civitate agerent: evenit, ut *Popedius Silo*, vir inter primos Latinorum, hospitium item apud Drusum haberet. Itaque cum pueris familiariter cavillans & jocans, &, *Heus vos*, inquit, *ecquid apud avunculum pro nobis, & civitate capienda, intercedetis?* Ibi Cæpio blande statim annuere, Cato silere & torvum intueri. Tum Popedius, *Quid tu igitur? non promittis?* & simul sustollit, & extra fenestram elatum, pendulum habet, cum minis & terrore dejiciendi. Vocem

cem etiam & vultum exasperat: sed Cato nihil motus, intrepide sustinuit, & perstitit silentio negare. Ibi Popedius, relato & deposito, submisse ad amicos: *Et quid si hic vir sit? ne unum quidem suffragium, credo, in populo feramus.* Bene divinabat. nam Cato firmus & certus, nihil in remp. ullo metu dicere aut facere; sed nec ab aliis, quod in se erat, fieri. Ejusdem roboris, in Sullanis temporibus, à paullo jam grandiore exemplum. Annum enim agebat quartumdecimum: & sæpe *Sarpedon* pædagogus & doctor ejus ad Sullam ducebat, honoris caussa, salutatum. Atque ipse admittebat, quia amicus patris ejus fuerat, & comi sermone excipiebat. Domus autem illa parum à carnificina aberat. ita capti, vincti, torti, ducebantur, sed & capita inferebantur & efferebantur interfectorum. Cato inhorruit, & vidit alios clam ingemiscentes: atque ad magistrum suum, *Hunc hominem*, inquit, *quid ita nemo interficit?* Subjicente illo, *Nam metuunt eum magis, quam oderunt. Quin tu ergo mihi*, inquit, *gladium dedisti, ut eum interimam, & patriam è servitute asseram?* Quæ dixit vultu atque oculis ita acribus & minacibus, ut Sarpedon deinceps & rarius ad Sullam duceret, nec nisi tentatum & excussum. Tertium, à jam viro. *Metellus Nepos* Tribunus plebis remp. turbabat perniciosis rogationibus, quas Catoni certum erat impedire. Ille hoc providens, Cæsare adjutore, forum de multa nocte servis & mercede conductis operis occupaverat, vim haud dubie facturus in resistentes. Amici igitur Catonis, & tota domus, mæsti & anxii; solus ipse securus cibum cepit, dormiit, mane ad forum iit. Cum venisset, videt templum & gradus Castoris armatis insessos, ipsum Metellum assidente Cæsare, superne imminentes, quasi duces: omnia ad pugnam & tumultum parata. Risit, & ad proximos: *O hominem timidum, qui adversus unum & inermem tantum habuit dilectum!* Et Munatium tribunum è bonis, manu secum trahens, eluctatus per gradus est in summum: atque ibi medium se statim immisit & composuit,

inter

inter Cæsarem & Metellum. Stupuit ipsa audacia, ad hoc robur: & cum trepide Metellus legem per scribam recitari jussisset, Cato inhibuit: donec ipse Metellus, arrepto codice, recitaret. Sed & hunc Cato è manibus ei extorsit: ac Metellus, signo dato, armatos immisit, dissipata statim concione, & nemine, præter Catonem, restitante. Hunc cum lignis lapidibusque peterent, *Murena* Consul ægre texit, & abduxit: sed confirmatis iterum civibus rediit, & sola sua constantia pestilentem rogationem disjecit. Quartum. Pompeius ab Oriente redux, & in magnis opibus ac gloria, vidit quid animorum in viro esset, & quanta sibi accessio si hunc adjunxisset. Itaque ad affinitatem adspiravit, & sororem (sive sororis filiam, ut alii) petiit uxorem. Votiva conditio omnibus visa, atque ipsis maxime fæminis: sed non Catoni. qui renunciari libere jussit, *Non capi aut illaqueari se per fæminas. quod si Pompeius rectam in rep. viam iniret, ultro se amicum fore; sin aliam, nullo pacto aut pretio.* Quintum. C. Cæsar Consul legem de dividendo agro Campano ferebat, privatim utilem, publice exitiosam. Vnus Cato resistebat acerrime. adeo ut Cæsar pro imperio, abstrahi à Rostris hominem, & duci in carcerem juberet. Ducebatur, sed & sic inter viam de lege identidem disserebat, incommoda & insidias ejus ostendens. Iamque pervenerat pæne ad carcerem, deducente pleraque parte Senatus & optimatium; cum Cæsar à constantia victus destitit, & è Tribunis unum submisit, qui eximeret & liberaret. Sextum. Præturam petebat Cato, & impetrasset, nisi Cæsar, Pompeius, & illa potentium manus se objecisset: unum hunc reveriti, ut progressibus suis impedimentum. Itaque effusa & aperta largitione effecerunt, ut præferretur ei Vatinius, mortalium pæne postremus. Quid Cato? accepit & tulit injuriam eo animo, quo alii beneficium: & vultu etiam nihil dejectus, eodem die in forum venit, ambulavit, & pila lusit. Deus immortalis, an non super affectus & motus humanos hic vir fuit? an non dignus, de quo poëta scriberet:

Quippe

Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socratas? Dignus. & robur etiam in morte fileo, quod variam interpretationem habere poteſt, & noſtræ religionis ſcito, culpam.

V. PORCIAM ſubnecto, patri filiam. Nupſerat ea *M. Bruto*, marito heroinâ hac digno. Is cum agitaret de nece Cæſaris, etſi ſedulo ſilebat, tamen vultu manifeſtus erat grande aliquid & atrox agitare. præſertim amanti, & conjugi. Suſpicata igitur tale aliquid, & maritum ſilere quia diffideret imbecillitati: ſtatuit ſui ſumere experimentum, & fecit. Cultro tonſorio, cum ſola eſſet, graviter in femore ſe læſit. Secutus ſanguis largior, debilitas, atque etiam febris: cum Brutus domum venit, trepidus & re inopinatâ mæſtus. Illa remotis arbitris, *Age mi marite, aſſide, eſt quod ſerio fabulemur. Ego tibi cum nupſi, conjux in domum tuam veni, non amica aut pellex: nec menſæ aut tori tantum, ſed triſtium latorumque conſortem me dedi. Catonis filia ſum: & pro illâ ſtirpe me cenſe. Quid ergo? de te queror? minime, ſi alia ſpecto, & ſollennia conjugiorum, aut benivolentiam ſive & amorem hunc externum. Sed altius ſpiro, & amicitiam etiam volo: atque unus ille in animo dolor eſt & pungit, fidem non haberi fidei meæ. Nam quid diſſimulas? nonne curam video, quæ te coquit? arcani magnique aliquid, quod agitas? Cur me celas? auxilium ſi non ſperas, ſolatium exſpecta: nam de ſilentio, poſſum apud te ſpondere. Non reſpice ad alias mei ſexus: ego (iterum dico) Catonis filia ſum: & addo, M. Bruti uxor. Vel natura me à tali patre, vel conſuetudo à marito, fortem conſtantemque reddant, etiam adverſus extremos metus. Quid verba facio? rem vide. Cepi ipſa mei experimentum: & ecce hoc vulnus, quod ſponte intuli, ut diſcerem ecquid dolori aut tormentis par eſſem. Sum, confide. poſſum ferre, poſſum contemnere: & mori ô Brute cum marito, & pro marito poſſum. Proinde ſi quid tu honeſti agitas, quod utroque noſtrûm ſit dignum, ne ſile.* Brutus admiratus animum, & oſculatus affectum, manus præ gaudio in altum ſuſtulit: &, *O omnes Cælites, adeſte volentes propitii, ac dignum me Porciâ maritum praſtate.* Tum ordine conjurationem aperit, & conſortes: nihil territæ aut deterrenti.

imo animanti. Atque hoc primum ejus Constantiæ, ut sic dicam, sacrum: alterum à mariti morte. Audiit enim de tristi in Philippis pugnâ, & Brutum suum fuisse. nihil igitur morata, mori voluit: sed amici & custodes impediebant. Illa ipsis & jam sibi irata, *Quid?* inquit, *mortem aliquis impediat, aut neget? non potest: & pater vos docuit.* Ac cum dicto prosiluit, & è foco prunas ardentes haustas ori ingessit: & spiritum, quem emittere non potuit, suffocavit inclusum. Probas hoc? inquies. non, sed miror: imo & probet aliquis, sed ab illo ævo.

VI. Ad Christiana & nostra exempla tutius transeo: quæ in sanctis viris & martyribus sunt infinita. Nullâ re hæc religio magis abundat, magis se commendat & adfirmat. Sed ea in suis locis sunt prompta: nos sparsa in historiis colligimus. & in iis unum ALFONSI PERESII GUSMANI, in Hispaniâ Bæticâ, cui à moribus cognomentum BONI fuit. Magnus pace & bello ille vir, clarus opibus & earum usu: atque ecce specimen. Rex Castellæ Sanctius *Tariffam* (quæ veterum *Carteja* sive *Tartessus* est) de Mauris ceperat, sed anxius custodiendi & tenendi, ob hostium viciniam, & ingentes sumptus. Suscepit ultro in se curam Alfonsus, & partem stipendii de suo daturum promisit: rex intereà res alias ageret. Paullo post, frater regis, *Ioannes*, ambitione pravâ ad Maurum transiit, & copiis ab eo acceptis subito Tariffam obsedit. Obsessi nihil trepidare, in suâ & ducis virtute fidere, animos supra periculum habere: nisi quod infregit eos subito inopinata res, captus Alfonsi filius (in agris forte interceperant:) & ante mœnia ostensus. Vnicus porro patri erat. Illi minari, nisi opidum dederetur, sub oculis interfecturos se, & fœde lancinaturos. Motis, flexisque aliis, ille nec hilum: & altâ voce negat, *Si centum filios in potestate haberent, non ideo se à fide & honesto abiturum. Quin,* inquit, *si tanta libido jugulandi est, en gladium:* & suum è mœnibus projecit. Stupor me habet hæc scribentem: quid spectantes? Ille sic abiit, & ad prandium se composuit. cum ecce clamor

ce clamor & ejulatus dissonus auditus eum evocat: iterumque in mœnibus se sistit. Quærenti consternationis caussam, refertur, *Filium barbara crudelitate interfectum. Hoc erat?* inquit, *credebam urbem ab hostibus captam:* & pari tranquillitate ad prandium uxoremque rediit. Creditis posteri? sed credite. res ita gesta est: & hostes magnitudine viri attoniti, nihil ultra tentantes, discesserunt. Libet hîc exsultare: estne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor tibi gens & domus illustris Ducum *Methymnæ Sidoniæ*, quæ ad hunc auctorem stemma & sanguinem refers. Felix origine, esto imitatione.

VII. Hæc ad miraculum exempla sunt: alia non tam ferientia, sed haud minus sapienti approbanda. De FERDINANDO Hispaniarum rege traditur, postremo isto qui Mauros ejecit, per omnem ætatem firmo constantique ingenio fuisse: & cum utramque sæpe fortem expertus esset, prospera atque adversa sic composite & sedate tulisse, ut nulla umquam in vultu ejus consiliorum aut affectuum vestigia deprehenderentur. Idem cum Barcinone, à furioso quodam grave vulnus in cervice subito accepisset, neque animo turbatus est, nec gemitum aut vocem doloris indicem emisit: tantum servari paricidam & examinari jussit, quo auctore fecisset.

VIII. Vxor ejus ISABELLA virilis animi curæque mulier, & hac laude æquavit, aut superavit maritum. Nam cum nuptias adornaret cognominis suæ filiæ, cum *Emanuele* Lusitaniæ rege, & subito nuntius adferretur de morte *Ioannis* unici filii; illa hoc agere, & dolorem comprimere, vultumque fingere tamdiu potuit, donec Emanuel ab aliis id rescisset. Eadem non in adversæ solum valetudinis, sed in partus acutissimis doloribus, & gemitum & vocem supprimebat. rem incredibilem, nisi à fidissimis matronis, quæ à cubiculi cura erant, id certo se cognovisse *Marinaus Siculus* adfirmaret:

IX. Horum nepos CAROLVS QVINTVS Imperator, cum in Germania copias & castra ad Ingolstadium haberet, cinxissentque eum ingenti nu-

mero militum fœderati hostes: nec illi visum dimicare, vel quia sui nondum convenissent, vel quia prævidebat tutam mox & sine cæde victoriam: ecce isti æneorum tormentorum copia validi, tantum ferreæ grandinis in castra jaculati sunt, ut uno die ad VI. *millia* majorum globorum numerarent. Itaque omnia ictibus pervia, ipsum Cæsaris tentorium, & ad latus ejus & tergum occisi: cum ille nec locum, quid locum? nec statum, nec vultum mutavit. Quinetiam monentibus amicis sibi, atque omnibus in se, parceret; dixisse arridens fertur, *Confiderent, neminem Imperatorem tormenti ictu periisse.* Brevia hæc relatu, examinanti ingentia sunt, & digna memoria ac laude sæculorum. Atque hæc talis constantia, & morum actionumque gravitas, in omni reliqua ejus vita fuit:

X. Etiam in sanguine. Nam ab hac stirpe PHILIPPVS II. rex, familiarium testimonio, Constantiæ laude veteres novosque æquavit. extra aut supra affectus; non gaudio, non dolori pervius; neque animo solum, sed vultu æquabili & immoto. Quis Sapientium, & qui unum hoc egerunt, eo pervenit? Sed quod alii verbis; ipse factis sibi vindicavit, NEC SPE NEC METV. Finivi, & addo, non aliam virtutem Principe digniorem, aut in eo, ut sic dicam, honestiorem esse.

CAP. VIII.

DE PRVDENTIA,

Quam Vsus & Historia gignunt, & producit Doctrina.

POst Virtutem, cujus caput est Religio sive Pietas, Prudentia necessaria est Principi, atque iis qui in republica versantur. Hæc non aliud est, quam notitia rerum eventuumque, & judicium in iis rectum. Tria illam pariunt, Natura, Vsus, Doctrina. Natura multum potest, & ab ea sola, aut certe levibus

bus

bus aliis auxiliis, provecti quidam operæpretium fecerunt. Sed usus si accesserit, etiam mediocris Natura attollitur, & in consiliis actionibusque se probat. Quid si doctrina? plurimum: & tria hæc ubi concurrunt, mirum quam valida ea mixtio, & vera ex iis firmaque Prudentia oriatur. Nam profecto ubi aliquid horum solitarium, Superbia, Pertinacia, Error comitantur: & in multis scio me observitasse. Quid tamen ex his ad rempublicam optimum? puto, Vsus: & Theognidem sapienter scripsisse,

Δόξα μὲν ἀνθρώποισι κακὸν μέγα, πεῖρα δ' ἄριστον.
Est mala Opinio, at est homini longe optimus Vsus.

Nam ubi sola Natura, sive & Doctrina; profecto Opinio innascitur, & gnari scientesque esse volumus, ubi non sumus. At Vsus firmior, & in artibus per se valet. Age, fabricam quam multi solo opere & usu didicerunt? quid autem navis gubernandæ? & civilis & militaris in republica quædam ars est: ab Vsu igitur discenda. Nec tamen plene satis aut perfecte. quia illa, quæ dixi, uniforme aliquid & simplex sunt; ista, Deus bone, quas varietates, quos sinus & recessus habet? Lumen undique inferendum, ut pervideamus: & maxime à Doctrina, non illa tamen arguta aut subtilium scientiarum, sed memoriæ rerum præsertim, quam Historiam appellamus. Nam ea, si attendis, quid nisi alter Vsus est? Quæ in isto video, tracto, facio; in illa lego, haurio, disco: & tanto plura, quanto plus rerum eventuumque complectitur, ab omni ævo. Mihi paucis annis experiri licet, & in una aliqua orbis parte, sive angulo: illic sæculorum res sunt; illic, quam late patent sola hæc terrarum. Itaque materies discendi major: & disces, si oculos mentis in illo velut speculo defigis exemplorum. Accedit, quod prudentes multi, & usu docti, olim fere historiam conscripserunt: & iidem sensus breves, aut monita inseruerunt, Deus bone, quam recta, quam salutaria, si bona mens eligit & excerpit? Sed Historiæ laudes pertexere, non est hîc locus, nec decet: addo de *L. Lucullo* tradi, eo qui Mithridatem & Tigranem

nem vicit, potentissimos reges, vix aliam imperandi bellandique peritiam, quam ab Historiis attulisse. Et istas igitur praecipue ego Principi; sed & adhaerentem *Geographiam* commendem : *Geometriam* leviter: & tum maxime *Philosophiam*, id est Ethicam Physicamque. Duae istae partes forment ejus animum, vel ad Virtutum amorem & pretium; vel ad notitiam caelestium & terrestrium, è quibus Magnitudo animi oritur, & simul Modestia, collatione utrorumque. Non insisto (alibi feci:) sed *Peregrinationem* etiam obiter suadeam : quae valde ad notitiam sui status, tum & ad Prudentiam facit. Haec omnia quae Principi, magis iis & plenius, qui circa ipsum, suggeram : quibus plus scilicet otii, & saepe ingenii est, ad talia pernoscenda. Sed age, pro instituto, Exemplis haec illustremus aut firmemus.

I. SOLON Atheniensis, horum omnium unus exemplum praebeat: in quo Natura, Vsus, Doctrina viguerunt. In republica assiduus ille fuit: sed etiam in peregrinationibus, & Aegyptum, Cyprum, Asiam lustravit: atque id discendi caussa. Vsum vides: quid Doctrinam? scripta & versus docent, quos reliquit. Atque adeo tanta ejus cupiditate exarsit (sic loquendum est :) ut ipse in Carmine quodam glorietur, *Cottidie addiscentem se aliquid senem fieri.* Cottidie. itane? etiam circa ipsam mortem. Nam cum langueret, & assidentes amici aliquid inter se differerent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum. Interrogatusque, Quo fine tunc aut fructu ? nobilem illam vocem edidit, *Vt cum istud sciero, doctior moriar.* O desiderium! & quid in vita, aut ejus flore faciendum: cum ille haec in morte?

II. EPAMINONDAE vero, etsi in crassiore aëre nato, tantum litterarum studium, philosophiae doctrina tanta fuit, ut *mirabile videretur*, ait Iustinus, *unde tam insignis militia scientia homini inter litteras nato*. Quod mihi tamen non mirabile. imo cum Diodoro Siculo sentio, qui ipsam hanc scientiam caussam fuisse vult rerum ab eo praeclarissime gestarum. Philosophatus ille scilicet est, sed ἄνευ μαλακίας,

ut

ut Thucydides loquitur & approbat : *sine mollitie, aut desidia* : & habuit ad robur & ad prudentiam magistram. Sane Pythagoricis dogmatibus addictum maxime, & Physicæ scientiæ fuisse, idem Diodorus monet.

III. Hujus discipulus & alumnus PHILIPPVS MACEDO, non *Alexandri* solum, sed & *Magni* pater. Ille inquam, omnem hanc magnitudinem aut institutione, aut instrumento & instructo reliquit. Græcia domita, & firmus ille ordo militiæ, veteranus miles, optimi Duces, hæc omnia à Philippo fuerunt: & ipse Philippus ab Epaminonda, & doctrina. Nam obses triennio Thebis habitus, in ejus domo divertit, optimo magistro usus ad dicendum, sapiendum, faciendum.

IIII. Ipse ALEXANDER haud alia re mihi quidem magis laudabilis, quam doctrinæ studio videtur, & moribus quos hausit à doctrina. Ii fuere, Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mire, Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mire tioribus artibus imbutus, mox in Ethicis & Politicis, aliisque Philosophiæ, præceptorem habuit Aristotelem: quem virum? ipsius Sapientiæ prolem aut alumnum. Felix doctore, sed & felix ingenio. cum non, ut plerique, leviter imbuit iis animum, nec statim, ut ad arma venit, artes fastidiit: sed & doctos in contubernio suo habuit, audivitque; & ipse, cum licuit, assidue legit. Idque *Homerum* maxime. quem ita non amavit, sed coluit, ut cum in Dariana præda scrinium, gemmis & auro cultissimum, repertum esset, aliique alio destinarent; *Imo*, inquit, *Homeri carminibus reservetur* : quasi pulcherrimum opus, pulcherrimo conditorio dignum esset. Sed & incubuisse, & indormisse eum sæpe Homeri libris, traditur: vel ex eo, non vulgaris scientiæ aut judicii æstimandus, qui altum & super omne vulgus poëtam æstimaret.

V. Vltimus, inter Græca exempla, PHILOPOEMEN esto: quem *ultimum Græcorum*, magna ejus laude, quispiam dixit. Is etsi in militiam studio & indole propenderet, tamen (ait Plutarchus) & *Philoso-*

phorum præcepta ac monita legebat, sed non omnium; eorum dumtaxat, è quibus progressum se ad Virtutem sperabat facturum. Habebat & hoc in ore: *Doctrinam debere ad facta tendere, non otii aut inutilis loquacitatis caussa usurpari.* Atque utinam hoc aliis, ut mihi, probet! Sed nos facere id decet, Principes debent.

VI. Ad Romanos transeo. quorum conditores ROMVLVS & REMVS, non tam rusticuli fuerunt, quam vulgo eos faciunt: si verum est, quod Dionysius & Plutarchus tradiderunt, *Gabiis in adolescentia, liberalibus studiis operatos, atque omni eorum liquore perfusos.* Et sane facta atque ordo Romuli, non olent barbariem: minus *Numæ, Servii*, aut *Tarquinii* regum.

VII. Etsi fateor jacuisse post, aliquot ætatibus, Romæ Doctrinam; donec Græcia capta, ab hac caperentur. Longum sit omnes aut plures dicere: M. CATO VTICENSIS, pronepos illius qui Græcos & omne id genus pelli urbe volebat, ita studiis eorum se dedidit, ut & in Senatu, objecta leviter toga, libros legeret: vir, cujus nomen recte factum defendit, quidquid fecit.

VIII. Quid IVLIVS CÆSAR, ille sic acer militiæ, & Martis vere pullus? haud minus Musarum fuit. Scripta ejus id docent, quorum pauca extant, pleraque perierunt; quæ inter ipsos rerum civilium aut militarium æstus jactationesque confecit. Nec in itinere quidem vacuus: sed amanuensem in vehiculo apud se habens, dictansque aut legens. Itinere Hispaniensi, spatio XXIIII. dierum, sive ut alii, septem, poëma composuit, quod inscripsit *Iter*. In ipsa Hispania sub tempus Mundensis prælii (& quando umquam magis, non dicam occupatus, sed solicitus?) libros duos de *Analogia* confecit, & totidem *Anticatones*. Mirabitur, qui brevitatem temporis, & occupationes viri noverit: sed non mirabitur, qui vigilantiam & instantiam, quando pleraque hæc & alia, ipsis noctibus, sub pellibus scribebat. Macte divini, & indefessi simul ingenii, vir! cujus & hoc signum, quod sollenne tibi *scribere & legere*

gere simul, dictare & audire(verba Plinii sunt:) *epistolas vero maximarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut si nihil aliud ageret, septenas.* En aquilam! & quis ad hoc ævi sublime sic volavit?

IX. Nec degeneravit ab eo OCTAVIANVS, judicio filius, postea Augustus. qui *Eloquentiam & liberalia studia*, ait Suetonius, *ab ætate prima cupide & laboriosissime exercuit.* Ipso Mutinensi bello, in tanta mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse cottidie legitur. Itaque opera pluscula scripsit, quædam & versibus; à tempore tamen, & ejus invida falce, præsecta. Nec in se modo eruditionem volebat, sed in Administris necessariam censebat. adeo, *ut cuidam Legato Consulari, tanquam rudi & indocto, successorem dederit, cujus manu* IXI. *pro* IPSI. *scriptum animadverterat.*

X. TIBERIVS vero, vel ad culpam, utriusque linguæ studiis artibusque se dedit. Affectabat enim & rara & obscura, & quæ pauci scirent, scire gloriabatur. Itaque assidui in cohorte ejus Græculi, quos & præmiis honorabat, & quæstionibus exercebat. Hic tamen est Tiberius, cui nemo in calliditate, & firma regendi arte, se componat.

XI. Non eo per Imperatores ceteros: nam quis eorum non fere talis fuit? Vsqueadeo, ut M. ANTONINO *Philosophi* cognomen hæserit: quod supra alios in eo studio deditus esset, Stoicam etiam sectam professus. Et quis tamen vita melior, imperio mitior aut felicior dabitur?

XII. Quid autem Christiani deinde nostri? de THEODOSIO IVNIORE traditur, eum historias Græcas Latinasque assidue evolvisse: tam pertinaci in libris studio, ut cum diem militaribus aut civilibus occupationibus daret, noctem iis seponeret. Quin & candelabrum sibi strui adfabre curasse, eo opificio, ut oleum sponte ad lychnum perveniret ac suppeteret: ne vel interpellaretur lectio, vel ministri cum vigilante (ô humanitas!) vigiles essent.

XIII. CAROLI MAGNI amorem & honorem in litteras multa loquuntur. Quid clarius,

quam, velut vexillo proposito, vocati undique viri docti Lutetiam, in castra quædam litterarum! Felicia castra, quæ tot præclaros non milites, sed duces dedistis & datis, in militia hac togata! Sed illud quoque in *Paulum*, Aquilejensis Ecclesiæ Diaconum eminet, genere nobilem, ingenio litterisque nobiliorem. His dotibus conciliatus olim *Desiderio* Longobardorum regulo, dum fata erant: postquam ea ad Carolum transissent, huic iisdem caussis carus, & inter intimos familiares admissus. Sed Paulus veteris benivolentiæ & aulæ memor, consilia agitabat liberandi Desiderii, & è finibus exsilii educendi: quorum convictus, ipse in exsilium, in Diomedis insulas, seponitur. Sed nec illic fidei aut legum satis reverens, rupit transscenditque terminos, & ad *Ragaisum* Beneventi Ducem confugit. Itaque proceres certatim accusant, damnantque capitis duplicem perfidiam: & in ipsum Ragaisum arma suadentur. frustra, apud mitissimum & litterarum amantissimum regem: quod solum nomen & titulus Paulum servavit, ipsumque cum Paulo Ragaisum ei conciliavit. Impositum modo munus, ut Historias à fine Eutropii scriberet, item seorsim Longobardica, aliaque in profanis aut sacris. O dignum Principem, qui in digniorem hæc conferret!

XIV. Neque abnuo tenebras deinde fuisse, & nescio quo malo fato barbariem: præsertim in Principum aulis, & privatum modo bonum Doctrina censebatur: an addam, & nunc censeri? Tamen, velut stellæ, interluxerunt pauci. ut ROBERTUS rex Neapolitanus, cui litteræ & litterati percari fuerunt. Ille est qui *Petrarcham*, & poësi, & seriis scriptis nobile ingenium, fovit: ille qui *Boccatium* in amoribus habuit. Quid ipsam doctrinam? Vox ejus audita: *Cariores sibi litteras regno esse.* Desipuit, an alte sapuit?

XV. Et quam similis vox & animus ALFONSI illius magni, in eodem regno fuit? Neque enim semel edixit: *Malle se omnium regnorum* (septem ea numerabat) *jacturam facere, quam minimam doctrinæ.* [Et sane

ſane amavit in ſe, in aliis: & *Laurentium Vallam, Antonium Panormitam, Bartholomæum Faccium, Georgium Trapezuntium, Ioannem Auriſpam, Iovianum Pontanum,* & examen deinde juniorum, huic regi debemus. Ille Athenæa in regnis paſſim, ille Bibliothecas inſtituit, aut exornavit: nec gratius ei munus offerri poterat, quam rarior aut electior liber. Quin ipſum *Librum apertum* pro inſigni uſurpabat: ſignificans Scientiam Principibus convenire, ex iis hauſtam. Et cum aliquando audiret regem Hiſpanum dixiſſe, *Non convenire Principibus litteras:* ſtomachans ſubjecit, *Bovis, non hominis, vocem eam eſſe.* Itaque legit aſſidue: *Livium* & *Cæſarem* maxime. nec dies fuit, ut familiares tradiderunt, quin his inverſaretur. Idem, quod miremur, *Annæi Senecæ* magnus amator: adeo ut ipſe, ſuo Marte, in Hiſpanicum ſermonem Epiſtolas verterit, uſui ſuæ gentis. Sed nec ſacra lectione abſtinebat: gloriatuſque eſt, totum *Vetus & Novum teſtamentum, unà cum Gloſſis,* decies & quater ſe perlegiſſe. Hæc Rex, hæc ſenex: ubi privati & juvenes eſtis? Senex, inquam. nam vix ante quinquageſimum annum ſtudia attigit, inſtitutione ejus in adoleſcente neglecta. Tunc Grammaticam, opera *Martini* cujuſdam didicit: quem ita carum deinceps habuit, ut numquam à latere dimiſerit. Videor non de Principe, ſed litterione aliquo loqui: at ille etiam quantus vir belli domique fuit? quam magnus, quam felix rebus geſtis? Elogium ei demus. à *Carolo Magno* majorem virtute & fortuna Principem Europa non habuit: & (mentiri velim) non habebit.

XVI. Addamus è Pannonia MATTHIAM CORVINVM regem. qui clariſſimo militari patre *Ioanne Hunniade* natus, nec in eo ſtudio degener, Doctrinæ iſtud adjunxit. Ferox ad id ævi ea natio, & tota Martis, cultum ingeniorum morumque à Matthia accepit: & quis neſcit regum exempla ſubditos æmulari? Itaque Italos Germanoſque, ſiqui litterarum gloria clarerent, evocavit: Bibliothecam inſtituit in ipſa regia Budæ, carum theſaurum, &

quem

quem cum dolore recordamur Barbaris, cum ipsa Pannonia, obvenisse.

XVII. An & mulier his se inseret? inseret merito ISABELLA, *Ferdinandi Catholici* regis uxor. quæ ad omnia alta nata, & vere virilium curarum mulier, etiam Doctrinam unice amavit. Delectatam semper constat (nescio qua inclinatione animi) ipso Latinæ linguæ pronunciatu & sono: nihil ut libentius audiret. Et mox respirans paullisper à gravissimis curis & bellis (reverà enim particeps & tori & sceptri erat:) respirans, inquam, statim se ad Grammaticum demisit, eique annum ita assiduam operam dedit; ut Latina non solum capere, sed vertere ipsa in suum sermonem, posset. Sacris etiam & divinis officiis cum interesset, lapsantes, aut vel in sillaba peccantes sacrificos advertebat, sed & sæpe admonebat.

XVIII. Enimvero nec olim aut nunc Barbari (tam clara utilitas est) ab hoc cultu alieni. testor MITHRIDATEM illum veterem Ponti regem, qui varie, & in ipsa medicina doctus; hoc præfert eximium, Tenuisse vigintiduas linguas, sic ut omnes subditos, quemque sua dialecto, prompte & scienter alloqueretur.

XIX. CHOSROES autem Persarum rex, Iustiniano & Romanis per suas clades notus, & eloquentiam Græcam adamavit. & Philosophiæ ipsius non limen, sed adyta penetravit. Aristotelem totum percalluisse ajunt, Platonis lineas & numeros: sed & ipsa Græcorum opera in suam linguam multa transtulisse. Hæc ajunt: & demus famam aliquid adstruere: vel conatum ista. nonne magnum in magnis istis regum?

XX. MAHVMETES etiam Turca me tenet, SECVNDVS eo nomine. qui cognitionis illustrium virorum facinorumque maxime cupidus, Historias sibi verti in suum sermonem jussit, Græcas Romanasque: & ipsos viros depingi à *Gentile Bellino*, eleganti pictore, quem ad hanc operam à Venetis exambierat. His ille stimulis, utinam ne ad tam alta, & nobis

& nobis tristia, animum æmulatione erexisset!

XXI. CAROLVM V. de industria totum hoc agmen volo claudere, & simul salutare monitum suggerere. Eum magnitudo statim rerum & imperii, tenerum adhuc à studiis abduxit: etsi amorem tamen & reverentiam non excussit. Ac quondam cum Genuæ oratorem aliquem audisset Latine dicentem, nec plene satis cepisset, tristi & ingenuo ore confessum Paullus Iovius scribit (is arbiter coram & testis erat;) confessum, inquam, *Dare se nunc puerilis incuria pœnas: & præsagum Hadrianum præceptorem fuisse, qui hanc pœnitentiam ei prædixisset.* Credimus optime Princeps. & quam multi hodieque tecum, jam grandiores, id est sapientiores, dolent in hoc neglectu? Cogitent parentes, emendent, filiorum & publico bono. Voveo.

IVSTI

IVSTI LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

DE PRINCIPATV.

Eum præferendum aliis imperiis videri.

VAE adhuc dixi, etsi ad Principem aptavi, communia cum aliis sunt, & in omni imperio adhibenda. Hunc formare magis, & propius dirigere incipiam: si tamen prius breviter adstruxero eum, & laudaro. Nam ambigere multos, & differi varie de optima Imperii forma olim & nunc, scitum est: at nos istum præferimus & caussas distincte, & velut per titulos libabo. Primo, quia liquet

MON. I. *Antiquissimum hunc esse.*

Homines autem primi, & origini suæ id est Deo proximi, malis artibus fraudibusque nondum corrupti, censendi sunt optima elegisse: elegerunt Principatum. In familiis, quod primum imperium, unus fuit. Plures deinde familiæ cognationibus junctæ, unum habuerunt: & ex istis societates, conventus, oppida; unum, donec magna imperia nata, & oppressio cœpit, ab ambitione exorta: & sic quoque fere unus. Seneca verissime: *Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti sequebantur, eumdem habebant, & Ducem & Legem, commissi melioris arbitrio.* Itaque idem alibi: *Natura commenta est regem. quod & ex aliis*

ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplissimum cubile est, medioque & tutissimo loco. Sed quibus *aliis animalibus?* in parte alibi explicat: *Mutis gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. non præcedit armenta degener taurus: elephantorum gregem excelsissimus ducit.* Idem in ovibus, in avibus, & alio genere congregum animantium, est videre. Est igitur antiquissimus, & Sacræ etiam nostræ litteræ ostendunt: in quibus à condito orbe ad diluvium, moderatum in familiis imperium fuit: à Diluvio, ambitio miscuit, & *Nimrodus* Noachi pronepos, imperium in Assyria & finitimis invasit. Hic est, quem profanæ litteræ (ad primorem sillabam allusione) *Ninum* appellant. Sed addo etiam,

MON. II. *Communissimum hunc esse:*

Neque olim tantum, sed & nunc plurimo orbis sic notari. Olim quidem, Sacra dicunt. ubi Iudæi regem poscentes sic audiuntur: *Constitue nobis regem, sicut & VNIVERSÆ habent nationes.* Sed & in Italia, primi illi Romani (apud Livium) *in variis voluntatibus, regem tamen OMNES volebant.* Etsi postea mutarunt, & ad Optimatium statum iverunt: quid ita? naturali hac sæpe mutatione, ut à rege in tyrannum, à tyranno ad optimates aut populum Respublica eat: iterumque ab istis ad tyrannum, & regem. Fastidio & odio hoc fit, non Principatus, sed Principis alicujus male eo usi. Ceterum & vetus hic orbis Principes fere ubique habuit, in Asia, Africa, Europa (pauca loca, neque diu excipias:) & novus item repertus, sic est, aut fuit. Argumentum, optimum usu & ratione esse, quod tam diu, & tam multis placuit: atque, ut dixi, ab ipsa natura. Sane rationem si excutimus, eam videbis hinc stare, ab his caussis. Primo dicimus,

MON. III. *Iustitiam magis in eo exerceri.*

At Iustitiæ fruendæ caussa Imperia primum

ſunt reperta. Ea igitur magis in Principatu floret, vigetque: nec ſunt noxæ aut corruptelæ, quæ in aliis illis formis. Vide. Rex aut ipſe jus dicit (olim & nuper etiam factum:) aut qui dicant, eligit & deſignat. Si ipſe, ſupra metum aut gratiam eſt, magis avaritiam: & nihil iſtis, quæ præſtringere oculos judicantium ſolent, donat. Si alii; ſunt tamen ab ipſo. & cura eligit, & electis jam ſupereſt & intendit. Non ſunt iis ſic libera judicia, ut non judicium hujus metuant; & ſiquid fœdius patrent, pœnam. In alio ſtatu quid ſimile? Si ad Optimates is; factio, & agnati, & amici occurrent, & alternis inter ſe jus aut injuriam gratificantes. Si ad populum; magis peccabitur, & ira aut affectu damnatos paſſim videbis, aut dimiſſos. Ad Athenienſes aut Romanos leviter tranſi: oſtraciſmi optimorum ſunt, & exſilia, & mulctæ. Contra, peſſimis honores habiti. & judiciis per vim & manum etiam erepti. Quid de corruptelis dicam? hîc regnant. Secundo,

MON. IIII. *Tranquillitatem & concordiam coli:*

Quod optimum aut optatiſſimum in Societate eſt, vivere quietos, à vi & injuria tutos. Metus vel auctoritas hoc facit Principis. quem unum omnes reſpiciunt.: qui unus omnia poteſt: & jus vitæ neciſque habet. Itaque merito animi magis domiti & ſtacti ſunt, & colla ad jugum inclinant. Non ſic inter plures dominos: quorum potentia ſparſa eſt, & ideo minor, ut flumen in plures rivos diductum. Alius alium reſpicit; patronum contra hunc aut illum habet: & addo, quod nec coërcitio ſevera aut libera. quia in ſuffragiis aut comitiis, popularium opera egent. Itaque connivent & indulgent, gratiam ſingulorum quærunt. Ita minuitur Auctoritas; & quod ſequitur, Reverentia aut metus, vinculum obedientiæ & quietis. Parte altera minus tranquilli, quia ad rempublicam ſæpe avocantur. ſunt comitia, ſunt leges: & ſuffragia ſua habent. In

iis

lis deinde ambitio & factio intervenit : quid præterea? seditio sæpe, & turbæ, atque etiam pugnæ. Vt mare raro quietum est, ventos plurimum, & sæpe procellas habet: sic respublica, ubi comitiorum potestas. Noster Tacitus rem tetigit: *Suspectum Senatus Populique imperium, ob* CERTAMINA *potentium, &* AVARITIAM *magistratuum.* En duas assiduas ibi Pestes: *Certamina,* & factiones, & exitum sive exitium, Civilia deinde bella: *Avaritiam.* & sunt nundinationes, rapinæ, corruptelæ, in magistratibus, in provinciis, in judiciis. Tertio, & universe dico,

MON. V. *Modum regendi meliorem tutioremque esse.*

Princeps diutius imperat, unus & idem semper manet: itaque & discit magis assiduo ipso usu, & rem etiam, ut propriam, cordi habet. Aliter in magistratibus, qui mutantur. Sunt fere annui: id est, abeunt imperio, cum discere imperare cœperunt. Sed neque intentio eadem aut cura est, in brevi & alieno imperio. Tradunt enim ignotis, aut invisis sæpe successoribus: satis habent quomodocumque defungi, in posterum securitate. At Princeps non se solum cogitat, sed heredes. Deinde, arcana consilia aut litteræ sæpe interveniunt in gubernando: cum vicinis Principibus consilia aut pactiones, quas nolint intempestive vulgari. Quod secretum hîc inter plures erit? quis libere accedet, aut tuto credet? Hæc in Principatu cessant. & aut unus ipse tractat; aut fidi ministrorum, quibus committit. Quid etiam de secreta corruptela dicam, crebra inter plures? Vnus aliquis emi contra rempublicam potest, & sana consilia aut evertere, aut impedire. Athenis suis quam hoc factum Demosthenes conqueritur, à callido Philippo! & *hunc esse scopulum* (ita loquitur) *ad quem res adhærescant.* Quid Romæ? idem: & Tribunus aliquis emptus res turbabat, & hunc aut illum super capita civium imponebat. Poëta ingeniose,

Mutatusque fuit momentum Curio rerum.

Ita. unus Curio à Cæsare corruptus, Cæsarem Pompejo antetulit, reipublicæ & libertati finem dedit. Quarto denique dicimus,

MON. VI. *Maxime hanc imperii formam diurnare.*

An non faciat, cum à Natura maxime & Ratione fit? Deus favet & tutor est; unus ille rector, unius. Vide Status alios, pauci ævum tulerunt, quantumvis legibus bonis & institutis: excipio parvas quasdam respublicas, & validiorum tuitione aut amicitia firmas. Sparta, qua nihil videbatur moribus aut viris melius, vix quingentos annos tenuit libertatem. Athenæ sæpe mutarunt, & oppressæ iterum caput extulerunt: sed turbidæ semper, & in metu, aut potentioribus obnoxiæ. Roma quadringentos paullo plus annos liberum illum statum servavit. Quid ista ad Principatus? Ille Assyriorum, ut à vetustissimo ordiar, *mille ducentos quadraginta annos* stetit: sive, ut alii largius, *mille trecentos*. Ita enim vel Historici, vel Chronici scriptores, consensu tradiderunt: nec Appiano ubi mens fuerit, ego scio. qui initio operis scribit, nec *Assyriorum, Medorum, Persarum tria regna simul congesta, aquare illud spatium avi potuisse, quod in Romano imperio ad suum tempus esset*. Profecto fallitur, nec excuses. nam à Roma condita ad Hadriani ævum *nongenti* circiter anni sunt, & sic ipse supputat: quanto plures, ut dixi, in solis Assyriis? Iam Medi *ducentos sexaginta* fere annos vindicant: Persæ *ducentos triginta tres*. Quamquam de Persis, mirum & notabile, haud diu ab Alexandro iterum revixisse, & vires regnumque recepisse, duce Arsace quodam (unde *Arsacidæ*) sub bellum Punicum primum, sive annum urbis D. III. Sed quia tamen initium asserendi à *Parthis* fuit, inde Romani atque alii, Parthorum hoc regnum appellarunt: revera tamen in iisdem fere gentibus & finibus, mansitque ad *Alexandrum Mammaa* filium, per annos circiter CCCC. LXXX. Tum iterum nomen

nomen *Persarum* surrexit, duce *Artaxerxe* quodam, qui *Artabanum* demovit & sustulit, ultimum Parthorum Regum. Exinde autem ad hoc ævi (diuturnitatem agnosce, & mirare) Persæ vivunt & regnant, etsi graviter ab *Heraclio* Imperatore contusi, postea à *Tamer-lanco*, & nuper ab utroque *Selymo* Turcarum, avo & nepote: sed vivunt. Quid de *Ægyptiorum* olim regibus dicam? millia plura annorum numerant, ad ultimam Cleopatram. Quid hodie de *Sinarum?* iidem millia: & à *Vitao*, qui primus fuit, ad *Bonegum*, qui nuper imperitabat, reges in serie continua habent *ducentos quadraginta tres*. Rarum exemplum: neque in nostra Europa reperiendum. Tamen & in ea Principatus longævi. Gallorum regnum potens & florens, à *Faramundo* primo rege usque ad *Henricum* IIII. qui nunc feliciter regnat, computat *sexaginta tres* reges: idque per annos ∞. C. X C. At in Hispania Gothorum reges ab anno Christi CCCVIII. ad *Rodericum* & Maurorum invasionem numerantur *triginta novem*. Et sanguis quidem ille, sed non regnum defecit: suscepitque *Pelagius* anno Christi DCCXVII. à quo perpetua serie, nec interrupta, ad *Philippum* hunc III. sunt reges *quadraginta octo*. Alia exempla in minoribus Principibus liceat dicere: omitto, sicut & Respublicas minores. Sola *Veneta* est, quæ ævum *millenarium* jactet: felix fati, sed & legum atque institutorum felix, quibus velut vinculis firmata est adhuc contra lapsum. Maneat, Floreat, favemus & vovemus.

CAP. II.

In eo Viros Faminis praferendos, & has vix feliciter imperare.

PRincipatus igitur optimus, & cum Solone,

Εὐδαίμον πτολίεθρον ἑνὸς κήρυκος ἄκουον:

Felix urbs, quæ jussa unius Principis audit.

sed quis ille Princeps esse debet, unius & melioris,

an & alterius sexus? Vtrimque argumenta & exempla sunt: sed magis pro nobis. Vir ad virtutem, ad regimen natus: animo, corpore, voce, visu robustior, & quem magis vereare, aut venerere. In fœmina omnia levia, mollia; quæ amorem, non reverentiam ereent. A natura ipsa timidæ magis sunt, quam timendæ: non igitur hîc Auctoritas. Iam in viro prudentia & constantia: in illis calliditas aut argutiæ, imbecillitas deinde judicii, & in decretis sensibusque Euripus. Septies in die mutant. Raro etiam altum aut honestum spirant: sunt in vanis aut vilibus curis: non ergo ad sceptrum & publicum decus idoneæ. Duæ etiam virtutes Principum primæ, Iustitia & Fides, firmiter vix sunt in istis. Non prior, quia inclinant facile & miserantur: facillime & gratiæ aut affectui obsecundant. Non altera, quia mobiles ingenio sunt, & mutant ut ventus. Ne Clementia quidem sit, quæ putetur: & benignior ille vultus, nescio quomodo, sævum sæpe animum & vindicem celat. Quid de lascivia aut luxu dicam? utrique vitio opportunas scimus, & pudorem atque opes prodigere: præsertim cum sui juris ac spontis, frænum non habent quod adstringat. O quale regnum, ubi *Cleopatra* aliqua, *Messallina*, aut *Ioanna Neapolitana* imperat? Neque sine caussa Sacræ litteræ inter pessima comminantur: *Fœminarum imperiis subjectum iri.* Sed parte tamen altera, exempla nos redarguant, itemque instituta gentium. Nam & alibi succedunt in regna, & feliciter atque industrie administrarunt: cui rei utrique lubet Exempla ex Historiis dare. ac primum

Muliebris imperii infelicis.

I. LAODICE *Ariarathis* Cappadocum regis, cum marito mortuo in regni administratione esset, quas clades, in media pace, dedit? Sæviit passim in proceres, & in vulgus: parum est. sæviit in liberos, & suum sanguinem & (ô sancta pietas!) sex ex se natos veneno omnes sustulit: qua caussa? tantum, ut diuturnior

diuturnior in imperio esset. Vnus parvulus fato evasit Medeam illam: quem populus mox ad regnum sustulit, illa prius communibus votis & suffragiis exstincta. sed quid? una & simplici morte exstincta, quæ toties paricida, tot culleos meruisset.

I I. Tale olim, & vetustius, in Sacris litteris, malum nomen ATHALIA, quæ Iosepho est *Gotholia*. Ea cum filius *Ochozias* per insidias interfectus esset, invasit ipsa regnum: & nepotes ex eo, & totum semen regium sustulit: connivente in sex annos divina Nemesi, donec *Ioas* à muliercula cædi subductus & servatus, & jam adultior, regnum, & tot agnatos, vindicavit, bellua illa occisa. Nam quid feminam dicam, supra omnes feras immanem & sævam?

I I I. Tragicum aulæum complicemus, scænicum siparium aperiamus: & lasciviam pro sævitia magis demus. CLEOPATRA in theatrum veniat, à parvula ad nequitias, libidines, & luxum facta. Tirocinium fuit in *Iulio Cæsare*. qui cum Alexandriæ obsideretur; illa velut fati præsaga, fratrem *Ptolomæum*, & potiores (uti videbantur) partes deseruit, ad Cæsarem translata. Vere, inquam, translata. nam & hunc astum ad fallendum, & tuto transeundum, cogitavit. Portæ servabantur, atque exitus: illa *Apollodorum* quemdam inducit, culcita se involvere & adstringere, ut sarcinam: ac sic in regiam, ubi Cæsar, deferre. Factum est, deponitur ante pedes ejus: & ecce soluta emergit Venus, non è mari, sed è culcita: & culcitellam mox se Cæsari substernit. Nam ille, etsi in medio actu & æstu etiam rerum, tamen & ingenio illo, & mox forma ac lepore captus, adamavit: & pretium libidinum adolescentula necem fratris, & regnum Ægypti, tulit. Hoc, ut dixi, tirocinium fuit: fallor? an virgineam prætextam jam in amoribus *Cn. Pompeji* filii paullo ante posuerat? quod credere nos Plutarchus, bonus auctor, jubet. Credo tum, cum missus ille à patre in Ægyptum, ad arcessendam classem & auxilia fuit. Sed hæc puella peccavit: quid jam mulier? flagitia, cum ætate, magis adulta. Post pugnam illam Phi-

lippensem, *M. Antonius* & *Octavianus* partiti inter se sunt operas; ut alter in Italiam rediret, & veteranos in agris disponeret: alter in Asiam & Orientem iret, pecuniæ undique corrogandæ. M. Antonio istud evenit. qui dum reges, tetrarchas, urbes, omnia excutit, & colligit: visum & de Ægypto cogitare, illa divite, & quæ offendisse videbatur, non semel auxiliis adversæ parti submissis. Nam ipsa Cleopatra *Cassio* suppetiata dicebatur. Itaque, etsi succinctus jam ad Parthicum bellum, tamen *Q. Dellium* Senatorem ad eam mittit, & questum simul & denunciatum, uti in Ciliciam sibi occurreret ad dicendam caussam. Ah miser! ad caussæ dictionem evocas, tuam mox dominam & arbitram, & apud quam fatalem servies servitutem! Dellius venit, fæminam videt, & homo sagax quid futurum prævidet: quippe & hujus Veneres, & simul obnoxium talibus Antonium notat. Itaque captare jamnunc hujus gratiam, audacter monere ad Antonium iret: mite & venustum ingenium reperturam. Persuasit, & conscia formæ erat: ac pro ea, & spe quam agitabat, cultum & comitatum sumpsit. Cydno fluvio subvehi se molliter jussit, navi aurata, remigio argentato, velis purpureis, ad modulos tibicinum & citharœdorum. Ipsa recumbebat sub cælo aureo, gemmis distincto: pueri formosuli, habitu Cupidinum adstabant & ministrabant, quidam ventulum ei facientes. Virgines & ancillæ, instar nympharum, per foros & tabulata navis disponebantur. Ad ripam utramque frequentes ab obviis, & visoribus, aræ & odores. Quid verbis opus? passim voces (& res ita erat) *Venerem ad Bacchum venire comessatum.* Iam propinqua Antonio erat. & ille, magnitudinis scilicet Romanæ retinens, pro tribunali etiam sedere, atque eam exspectare: quid nisi supplicem & excusaturam? At vide fiduciam, recta in hospitium abit: & Antonius, ab omni cœtu destitutus, relinquitur solus. Itaque submittit paullum fasces, & ad cænam eam invitat. Recusat, & excusat: quid jam Antonius? male sumptam personam abjicit, &
prior

prior atque ultro ad eam venit. Cænat ibi, edit & bibit amorem: quem illa non tam vultu, ut ajunt, quam verbis & ingenio inspirabat. quæ utraque tam mirifica possidebat, ut semel audita caperet & devinciret. Argumentum sane ingenii, quod varias linguas docta, Hebræum, Græcum, Arabicum, Æthiopicum, Parthicum sermonem efferret, scito & nativo cujusque sono. Hem M. Antoni quid facis? ictus es, habes: & omisso bello omni, aliam militiam militas, & cum tua rea in Ægyptum, id est in casses & carceres ejus ultro abis. Ibi quæ deliciæ, luxus, convivia? Non *Fulvia* tua abstrahit, mori in angore & æmulatione adacta. non postea *Octavia*, nova uxor: hæres, peris, ipsa tecum, & cum utroque (infelicis fœminei regni exitus) ipsa Ægyptus.

IIII. Quid MESSALLINA in Romanis? illa sævitiæ, avaritiæ, impudicitiæ, impudentiæ, omnium flagitiorũ (fas sit in illa sordida tali verbo uti) cloaca. Hæc uxor erat *Claudii* Imperatoris; nomine quidem, sed quem ipsa & liberti, ut elephantum parvus æthiops, regebant. Itaq; jure hanc pono inter imperantium exempla. Omitto cædes tot nobilium, quas patravit, tot exsilia & fugas: in libidine non credo ab ęvo tale monstrum fuisse. Cottidie adulteria, novæ conditiones & admissarii: nec clam, sed in ipso Palatio, coram matronis & viris, quasi infamia delectaret, Veneriabatur. Quin noctu, veste tecta, & Messallinam dissimulans, ad publicum lupanar ire solita, prostare inter infelices illas victimas, cellam suam & titulum habere, accipere æra & poscere, & explere libidinem nec satiare. Quid etiam? marito ipsi illudere, & hunc adigere non testem flagitiorum, sed exactorem. Vide. Erat *Mnester* quidam, nobilis Pantomimus, in quo ardere mulier cœpit: & pro sua verecundia, solicitare ipsa, & poscere. Ille subduxit, & renuit, Principem reveritus; sive etiam veritus, ne torum ejus non impune macularet. Mulier ad hoc ridere. & *Quid ais?* inquit. *si ipse Claudius meus jubeat, parebis?* Incredibilia videbantur: fiunt. It ad maritum, persuadet illi stipiti, ut Mnesterem

vocet, & jubeat, in omnibus dicto sibi audientem esse. Factum est: & mox histrio libere, quasi jussu domini, res domini egit. Estne quod supra etiam possit? mulier repperit. Vulgaria adhuc hæc probra videbantur: novum excogitat, & cui post factum vix sit fides. Erat *C. Silius* Romanæ juventutis pulcherrimus. hunc allicit, fruitur, & palam in amoribus habet. Præmium etiam eorum, facit Consulem, opes & decora Aulæ ad eum transfert: & jam colebatur, velut alter Princeps. Non est satis: oportet languentis voluptatis novum aliquod esse condimentum. Itaque hoc addidit, ut maritum eum palam caperet: vivo marito? vivo: Principe? Principe. Nec longius differtur, quam dum maritus Hostiam iret, & quasi de compacto paullum secederet. tum nuptiæ, & nuptialis tota pompa: flos Senatorum & Equitum adsunt, mensæ apparantur, lectulus Genialis sternitur, auspices adhibentur, alia sollennia: quin & in mariti gremio nova nupta recumbit, oscula, complexus, & reliqua licentiæ conjugalis. Dum scribo, stupeo: & adhuc etiam Claudius, nec excitabatur, nisi liberti, & in quorum manu res erant, metu mutationis, eum commovissent. Itaque tandem finis fabulæ impositus, venit Romam, tollit æmulum, & mox conjugem: nec id quoque, sine astu liberti.

V. Consortem an non liceat addere FAVSTINAM, & hanc etiam Romani Principis conjugem? Agebat in matrimonio M. ANTONINI *Philosophi* cognomento, optimi non Principum solum, sed virorum. Infelicem tantum hac fœda labe! quia & hæc libidinum sic promiscua & vilis erat, ut vulgo se vulgaret: in balneis, in arenis, & Xystis, ubi homines nudabantur, legere conditiones solita, & bene vasatos adnotare. Atqui non imperavit, inquies. Dedit qui imperaret *Commodum*, non falsa opinione, gladiatore genitum: & hic rem Romanam perdidit, ab illa matre.

VI. In Galliam transeo, ubi reginam video FREDEGVNDIM, nec scio an scelestius aliquid

Sol

Sol vidit. Ea diu pellex duarum reginarum, *Chilperici* regis Galliæ uxorum: alteram *Andoveram*, ut pelleretur, effecit; alteram *Galsuindam*, per insidias curavit occidi. Ita totum Chilpericum, & sola jam possidens, legitimam uxorem & reginam egit: sed, pro ingenio, parum fidam. Nam cum *Laudrico* magistro equitum furtim consueverat: & res marito casu quodam detecta fuit. Ibat venatum, & uxorem conspicatus, quæ capillum comebat, & lotum siccabat in sole, accedit tacitus, & per lusum à tergo virga percutit. Illa suspicata amatorem suum esse, & nomine compellans, *Quid agis mi Laudrice?* inquit: *quin si vir es, adversam me, non aversam pete*. Confessio flagitii erat: & cum dicto se obvertit, plura etiam dictura; sed attonita maritum videt, & silet. Etiam ille, & porro venatum, ut instituerat, pergit: iram coquens, & vindictam, ut res erat, meditans. Sed prævenit mulier, & Landrico suo vocato: *Perimus uterque*, inquit, *incauta mea voce:* & rem narrat, additque: *Quid stupes? virum ostende: patiendum, aut patrandum est scelus.* Landricus suo metu, & illo stimulo excitatus, rem suscipit: deligit duos è fidissimis, qui Chilpericum sera nocte è venatu redeuntem, turbæ mixti, ferro invadunt, & singuli singulis ictibus conficiunt. Clamor est ab ignaris, & consciis: atque isti, quasi externæ insidiæ essent, *In silvas*, vocem tollunt, eoque se proripuisse paricidas. Ita auctores celantur: & felix Fredegundis ad alia scelera animum adjicit, infensa inprimis *Prætextato* Rhotomagensium antistiti, non ob noxam aliquam, sed viri eximiam virtutem. itaque lætissimo die Paschatis, cum in frequenti templo sacra perageret, non Deum non homines verita, percutiendum curavit letali quidem vulnere, sed cui aliquamdiu supervixit. Mæsta eo ipso, venit visere, sive ut exploraret, sive ut oculos in ejus angore pasceret; atque ibi belle, ut putabat, dissimulans, questus & iram miscuit, quod in tali die & loco, in talem virum, patratum esset facinus, & auctor lateret. Sed Prætextatus, vicina morte liberior: *Minime*,
 inquit,

inquit, *latet. & testor me ejus scelere percussum, quæ reges occidit.* Bene ille de regibus. nam præter maritum suum, etiam fratrem ejus sustulerat *Sigibertum*, Mediomatricum (ut tunc divisio erat) regem. Sustulerat autem scelerato astu, immissis duobus percussoribus: quos, cum facinus exsecuti essent, ilico jussit interfici: ut vocem cum vita amitterent, & in tuto auctor agitaret. Ita justitiæ victrix, si non famæ, egit: & paullo post *Childebertum* etiam regem, prælio prius victum, cui ipsa interfuit stans in prima acie, veneno tolli cum uxore, eodem utrumque die curavit. Quot palmas una mulier meruit? habeat: & sicca etiam suaque morte abeat, Providentia apud imperitos laborante.

VII. Fastidio ejusmodi narrationum: nam quis modus sit, si velim persequi? Ecce in uno Neapolitano regno duæ IOANNÆ, ævo suppares, in nequitia compares: quarum flagitia atque etiam scelera (nam & hæc mixta semper adulteriis) Annales texam, si velim recensere. Et propero magis ad alia Exempla: neque enim desunt ea

Muliebris imperii boni, & felicis.

I. PHILE uxor *Demetrii* regis, filia *Antipatri*, illius qui Macedoniam & Græciam vivo mortuoque Alexandro gubernavit. Hæc jamtunc puella, & in annis teneris, nativa quadam prudentia sic visa excellere, ut ipse pater consilia ab ea peteret, & audiret. Pater, ille senex, ille usu & tractatione rerum sic peritus. Quid Demetrius, cum jam uxor ejus esset? erat ipse vario ingenio, & vitiis propior: sed mira temperie hæc maritum flectebat, ne dicam, regebat: calumnias supprimebat, iras mitigabat, justa & honesta inserebat. Iam populi vere mater, tenuiorum filias dotibus datis elocabat; afflictos à fortuna relevabat, bonos provehebat: quid apud ipsos milites? Salvo pudore fœmineo, & iis se miscebat: alloquebatur, erigebat, tanta auctoritate vel gratia, ut sola tumultuantes represserit, & in seditionem

seditionem lapsos revocarit. Quæ fides deinde & amor in ipsum maritum? cum victus à *Pyrrho* rege esset, castris ac regno exutus: vivere non ultra sustinuit, & morte spontanea invidiam Fortunæ fecit.

II. Ævo, non animo, inferior ZENOBIA Palmyrenorum regina. Hæc stirpem & sanguinem à *Ptolomæis*, & ipsa Cleopatra, sed non mores (dii boni, quam aberat!) ducebat. Vxor erat *Odenati*, fortissimi viri, & qui ad imperium Romanum ausus adspirare. Illo vivo, iisdem cum eo exercitiis, in venatu, in montibus, in silvis, in ipsa militia uti. Amans ejus utique, sed ob matrimonii finem, liberos: quos ut concepisset, tangi à marito mox abnuebat. In aliis virtutibus, scientiæ etiam avida; & historiæ Orientalis ita perita, ut ipsa eam suo stilo in compendium redegerit, usui posterorum. Nec Græci Latinique sermonis, aut rerum, ignara fuit. Forma autem corporis egregia, *oculis supra modum vigentibus* (verba Pollionis dabo) *& nigris; tanto candore in dentibus, ut margaritas eam plerique habere putarent, non dentes. Vox præterea clara & virilis.* Cum his dotibus, ut dixi, nupta, & forti quidem viro, etsi haud felici. Nam Gallieno illo ignavo Imperatore, cum decus omne imperii labaret, aut rueret: ipse Persidem & Orientem invasit, quasi *Valerianum* captum, & Romanam ignominiam vindicaturus. Res magnas gerit: adeo, ut ipse Gallienus consortem imperii sumpserit, & ultro Augustum declararit. Nec diu in hoc honore, insidiis *Mæonii* consobrini sui vitam & potestatem amisit, aut hanc potius transmisit. Nam Zenobia illa uxor, laborum & victoriarum ante particeps (assidue enim comitari maritum, ipsa etiam sub armis, solita) imperium suscepit fortiter, & gessit. Bella cum Romanis, & *Aureliano* Principe habuit: Ægyptum invasit, & victo ac cæso ejus præside *Probo*, occupavit. Denique Aurelianus, sed ægre, fregit, non enim profecto vicit: imo velut tacito pacto, passa in triumpho se duci, sed ut vitam & dignitatem in parte servaret.

atque

atque adeo ſunt, qui filiam ejus Imperatori dicant nuptiis junctam: imo & ſtirpem ejus diu poſt Romæ, inter illuſtres familias floruiſſe.

III. Hæc militaris fœmina: pacatius exemplum PVLCHERIA dabit. Ea *Theodoſii* junioris ſoror, vitam & virginitatem Chriſto devovit: paullo majore natu, quam ille, qui ſeptuennis fere à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum & inſtitutionis magiſtram. Atque adeo jam grandiore illo, adhæſit, & curas imperii participavit: ſalubriter omnia, & pie, modeſteque diſponens. Et vero quamdiu habenas tenuit, felix imperii & rectus curſus: poſtquam invidia aliorum, & calumniis Eunuchorum (*Chryſaphii* præſertim) ſubmota eſt, & loco pulſa: contuſit ea ſe in *Hebdomon*, locum Byzantio ſuburbanum, atque ibi ſumma pietate & quiete victitabat. Donec poſt annos ſeptem, fraude calumniatorum agnita, & imperio undique concuſſo, fulcrum iterum rebus labentibus adſumitur, aut reparatio jam lapſis. Fit utrumque: & reſtituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi ejus & prudentiæ hoc eſto. Fratrem Theodoſium videbat, & dolebat, temere libellis ſæpe ſubſcribere, & nec lectis: aliena commendatione aut fide, ut fit, nixum. Dolum bonum hunc repperit, ad emendandum. concepit enim & ipſa libellum, atque obtulit: quo *Eudociam* ejus conjugem petebat mancipari ſibi in ſervitutem. Capit, & ſubſcribit ſtatim: quidni in ſororis petitione? atque illa, ſcænæ inſtruendæ cauſſa, Eudociam apud ſe aliquamdiu habet. Miranti, & evocanti, negat miſſuram, & ſuam eam, uti quæ OPTIMO MAXIMOQVE jure, eſſe. Profert manum & ſubſcriptionem, confuſo jam illi, neſcio an emendando. Revera enim ſecors ingenium fuit, & alter Claudius, in fœminarum aut effæminatorum (Eunuchos intelligo) poteſtate. Mortuo autem illo, & ſine liberis, re celata, *Marcianum* evocat, vita & bello bonum, & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias ſuas ei donat, ſed titulo tenus: ſtipulata, ne ſacrata Deo virginitas libaretur.

baretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirifice à nostræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Episcopo, aliisq; laudata. Vixit annos circiter LVI.

IIII. Similem, non enim parem undique, ei jungo ISABELLAM *Ferdinandi* conjugem, Hispaniarum reginam. Parem? in quibusdam superiorem, & sola fortasse virginitate cedamus. Hæc, si pietatem spectas, in sacrorum cultu mirifica, & assidua; nulla occupatione aut delectatione demoveri; horas suas Canonicas (ut loquimur) sacerdotali exemplo cottidie legere: ipsos sacerdotes honorare, templa exornare. Atque id suis aut suarum fere manibus. cum & ipsa acu pingeret aulæa aut vestes, aut à familiaribus puellis pingi texique juberet. Iam reliquæ virtutes instructæ huic fundamento. casta, sic ut nec rumor de ea mentiretur; & maritum pariter eo ducens, pellices, amicas, & id genus callide scrutata, & ab Aula amolita. Frugalis adeo, ut in omni vita nec vinum libarit: quæ virtus fomes, ut scimus, est castitatis, & modestæ gravitatis. Quam sane habuit, exosa mimos, scænicos, ludiones, totum hoc levitatis instrumentum, & nec privatim aut publice audire sustinens, vel spectare. Eorum vicem, viros graves, matronas serias apud se habere: item pueros aut puellas nobiles, & utrosque, pro sexu, artibus studiisque informare. Aula illa, nil nisi palæstra honoris & virtutis erat. Itaque insignes viri, etiam militia, ex ea prodierunt: & magnum illum *Consalvum*, cui regnum Neapolitanum Hispania debet, hæc refert expensum. Matrona ipsa civilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno sine illa, imo nisi per illam fere, gestum est? Rex maritus & consiliarii, usu edocti peritiam ejus & felicitatem in sententiis, quæ edicebat pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrociniis, infestum regnum purgavit, & pacavit: illa justitiam restituit, potentiorum injuriis exsulantem. Et quid alia commemorem? quam in gravia animadverterit, argumentum esto: quod nec aleæ aut tesseræ ludum

atque adeo sunt, qui filiam ejus Imperatori dicant nuptiis junctam: imo & stirpem ejus diu post Romæ, inter illustres familias floruisse.

III. Hæc militaris fæmina: pacatius exemplum PVLCHERIA dabit. Ea *Theodosii* junioris soror, vitam & virginitatem Christo devovit: paullo majore natu, quam ille. qui septuennis fere à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum & institutionis magistram. Atque adeo jam grandiore illo, adhæsit, & curas imperii participavit: salubriter omnia, & pie, modesteque disponens. Et vero quamdiu habenas tenuit, felix imperii & rectus cursus: postquam invidia aliorum, & calumniis Eunuchorum (*Chrysaphii* præsertim) submota est, & loco pulsa: contulit ea se in *Hebdomon*, locum Byzantio suburbanum, atque ibi summa pietate & quiete victitabat. Donec post annos septem, fraude calumniatorum agnita, & imperio undique concusso, fulcrum iterum rebus labentibus adsumitur, aut reparatio jam lapsis. Fit utrumque: & restituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi ejus & prudentiæ hoc esto. Fratrem Theodosium videbat, & dolebat, temere libellis sæpe subscribere, & nec lectis: aliena commendatione aut fide, ut fit, nixum. Dolum bonum hunc repperit, ad emendandum. concepit enim & ipsa libellum, atque obtulit: quo *Eudociam* ejus conjugem petebat mancipari sibi in servitutem. Capit, & subscribit statim: quidni in sororis petitione? atque illa, scænæ instruendæ caussa, Eudociam apud se aliquamdiu habet. Miranti, & evocanti, negat missuram, & suam eam, uti quæ OPTIMO MAXIMOQVE jure, esse. Profert manum & subscriptionem, confuso jam illi, nescio an emendando. Revera enim secors ingenium fuit, & alter Claudius, in fæminarum aut effæminatorum (Eunuchos intelligo) potestate. Mortuo autem illo, & sine liberis, re celata, *Marcianum* evocat, vita & bello bonum, & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias suas ei donat, sed titulo tenus: stipulata, ne sacrata Deo virginitas libaretur.

baretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirifice à nostræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Episcopo, aliisq; laudata. Vixit annos circiter LVI.

IIII. Similem, non enim parem undique, ei jungo ISABELLAM *Ferdinandi* conjugem, Hispaniarum reginam. Parem? in quibusdam superiorem, & sola fortasse virginitate cedamus. Hæc, si pietatem spectas, in sacrorum cultu mirifica, & assidua; nulla occupatione aut delectatione demoveri; horas suas Canonicas (ut loquimur) sacerdotali exemplo cottidie legere: ipsos sacerdotes honorare, templa exornare. Atque id suis aut suarum fere manibus. cum & ipsa acu pingeret aulæa aut vestes, aut à familiaribus puellis pingi texique juberet. Iam reliquæ virtutes instructæ huic fundamento. casta, sic ut nec rumor de ea mentiretur; & maritum pariter eo ducens, pellices, amicas, & id genus callide scrutata, & ab Aula amolita. Frugalis adeo, ut in omni vita nec vinum libarit: quæ virtus fomes, ut scimus, est castitatis, & modestæ gravitatis. Quam sane habuit, exosa mimos, scænicos, ludiones, totum hoc levitatis instrumentum, & nec privatim aut publice audire sustinens, vel spectare. Eorum vicem, viros graves, matronas serias apud se habere: item pueros aut puellas nobiles, & utrosque, pro sexu, artibus studiisque informare. Aula illa, nil nisi palæstra honoris & virtutis erat. Itaque insignes viri, etiam militia, ex ea prodierunt: & magnum illum *Consalvum*, cui regnum Neapolitanum Hispania debet, hæc refert expensum. Matrona ipsa civilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno sine illa, imo nisi per illam fere, gestum est? Rex maritus & consiliarii, usu edocti peritiam ejus & felicitatem in sententiis, quæ edicebat pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrociniis, infestum regnum purgavit, & pacavit: illa justitiam restituit, potentiorum injuriis exsulantem. Et quid alia commemorem? quam in gravia animadverterit, argumentum esto: quod nec aleæ aut tesseræ

ludum

ludum toleravit, & edicto vetitum sic repressit (est prona eo gens est) ut nec furtim & in angulis luderent, soliti in cauponis, viis, angiportis. Iam vero & militiæ non consilio tantum, sed opera intervenit: modesta quædam *Zenobia:* & bellum Lusitanicum, absente marito, confecit; & Maurico sive Granatensi, quod plures annos traxit, pluries interfuit, & summam manum præsens cum marito imposuit. Magni ad omnia animi, & res spesque magnas complexa. itaque Navarræ regnum consiliis ejus junctum; Canariæ insulæ occupatæ, & insessæ; ipse Novus orbis, Naturæ occultior pars, per eam retectus & subjectus. Nam maritus, cetera vir egregius, restrictior aut timidior erat, retinere sua melior, quam augere. Hæc dilatabat. & cum *Christophorum Columbum* diu rex duxisset, & ad extremum destituisset: bono Genio-stimulante ad ipsam Reginam venit, conatus suos & perficiendi vias exposuit, & instrumenta, id est naves, viros, arma ab hac impetravit. Salve, salve heroïna, priscis par aut major: & in qua jure claudam exempla fœminei boni imperii. quid enim tale addam?

CAP. III.

DE ELECTIONE.

Quæ commendare eam, quæ abjicere possint.

VIri igitur potius imperent, & soli. Sed quomodo? Electione, an Successione admoti? Electio antiquior videtur, & heroicis illis temporibus vix aliter factum; & Principatus pace aut bello, virtutis aut roboris prærogativa assignati. *Natura enim est*, ait Seneca, *deteriora potioribus submittere.* Itaque Brasilienses quidam, cum ad *Carolum* IX. Galliæ regem Rothomagum deducti venissent, valde mirabantur, *Quomodo validi illi & proceri viri* (Helvetios intelligebant) *parerent parvo & tenello regi.* Nimirum pro suo more, & sensu, judicantes: satis læve, quasi à sola

ſola corporis magnitudine præſtantia eſſet. Sunt etiam rationes, quæ commendare Electionem videantur. Prima, quod optimi & aptiſſimi per eam capi; non item à Succeſſione poſſint, in qua quoſcumque genitos admitti. Item, quod juſta ætate capi, & idonea jam regere: aliter in Succeſſione, ubi pueri ſæpe aut infantes jus ſumunt. Deinde, quod regnum ita moderatius videatur. cum nec innutriti ſint potentiæ, & ex ea ſuperbiæ; & quod neque proprium habeant, ab aliis acceptum, ad alios tranſmittendum. Eo minus intendunt imperium, aut ſubditos opprimunt: in quem enim poſt- uſum? Aperitur & virtutibus campus: ac multi ad eas adſpirent, vel ſpe Principatus. Hæc & talia Ariſtotelem moverint, ut Carthaginienſes laudaret hoc nomine, & Spartiatis præferret, qui ſtirpe reges legebant. Sunt & hodie, aut nuper fuerunt inter Chriſtianos, electi reges: hodie quidem Poloniæ, nuper Bohemiæ, Daniæque. Iſta pro Electione, plura in eam poſſunt. Primo quod dicitur, veterem eſſe: fatemur, ſed uſus illis rudibus ſubjecit, hîc & alibi, meliora. Additur, optimos ſic poſſe eligi: & verum eſt. ſed etiamne eligi? ſi rem & experimenta vides, ſæpe falſum. Rara electio, quæ ſine privato cujuſque affectu aut reſpectu fiat: nec rei-publicæ utiliſſimum, ſed ſuæ legunt. Quærunt opportunos. ut omittam, pecuniam & corruptelas ſuffragia ſæpe trahere, & rem geri promiſſis doniſque. Atque ea nec fortaſſe meliore aliquo ſæculo excludas: ſicut nullo, odium aut amorem. Nicetas Choniates in hac re prudenter judicat, ubi res *Alexii* Imp. Græcanici narrat: qui fato vicinus, & ſine liberis, de eligendo ſucceſſore cum ſuis agitabat. Scribit: *Igitur alii atque alii varie nominabantur, ſed omnes qui ſibi opportuni aut utiles eſſent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optime & ex uſu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat.* Veriſſima dicit, & uſu probata ac probanda. Iam quod tertio inquiunt, juſtæ ætatis, & maturæ imperio, ſic eligi: ita habet, & commodum eſt. Sed enim illud adhæret incommodi, quod regnum

regnum interea vacat, nec possessorem habet. Quod siquis considerat, majus malum est, & plura sæpe daturum, quam imbecilla in imperio ætas. Sane ubi interregnum est, justitia & leges silent, licentia & vis valent: atque id sæpe hebdomadas, menses, annos manet. Quæ interea confusio, aut scelera sunt? quæ ambitio & prensatio? per quas fraudes, & artes? Germaniam vide, ubi Imperator demortuus: boni omnes in præsenti & futuro sunt metu. Ipsa Roma nunc, in sacrorum Pontifice, hæc mala est cum sentit. Quid deinde in eligentium dissensu? dissidia, & bella. Quæ nec inter paucos electores semper effugias: appello ad illos Imperii Septemvirales. Appello ad ipsam iterum Romam: & cum noxa religionis, & pæne dicam probro, audiimus legimusque, plures uno tempore Pontifices, à tali caussa, se gessisse. Nota mihi istud, & incertum illud fluctuansque in successione: magna ratio & efficax est, ad totam Electionem repudiandam. Iam quartum erat, Moderatius ita fore regnum. Non abnuam: sed addam, solutius etiam, & minore cura administrandum. Vt quid enim rei nec diu meæ, nec postea meorum, nimis acriter intendam? Frui satis est. Obnoxii etiam vivunt, sive iis qui elegerunt, & quibus hoc velut beneficium debent; sive omnibus, qui in occasione minuere possunt potestate, aut privare. Poloniam adi: hæc fiunt. Itaque & justitiam minus coli, necessum est: & Principem indulgere, aut oculos claudere, in potentium noxis. Dixi etiam, minus curæ aut custodiæ esse regnum: an non ita est? Germaniæ Imperatores video, ex facili aut opida, aut provincias totas, vel liberis agnatisque suis, vel & exteris, avulsas à corpore contribuisse: sæpe per gratiam, aliquando & pecuniam aut mercedem. Non sic fiet in proprio & hereditario regno. Neque Principes solum securides: sed ministri eorum tunc tales. Nam & ipsi futurorum securi, præsentibus inhiant, lucellum in omni occasione captant, subitis avidi, & ut inter incerta festinantes. Iam quintum illud, Virtutes sic excitari:

excitari: vix colorem habet. Valde scilicet, quia unus aliquando, nec merito sed casu, bonus eligitur, boni esse elaborent. Si ad eventa imus, quocumque in regno; Electiones mixtas videbis, & sæpe deterioribus pronas. Vel Roma in Principibus suis, vel Germania, dicat. Vltimum, Aristotelem approbare: & hodieque alibi esse. De Aristotele, non mirum: Græcus & liber, regna amat proxima libertati. De usu hodierno aut nupero, leve est: nam præponderant exempla alia, & pro uno Electionis, centena sunt Successionis. Quæ vis hic igitur? Quod si illud dicatur, etiam nunc melius regi aut crescere regna ab Electione: magnum sit. sed non dicetur, & oculi ac sensus refutabunt. Ego vero amplius dico. ubicumque bonum & laudabile regnum fuit, in Perside, in Macedonia, in Ægypto, in Sinensibus, in Hebræis ipsis, Successionem valuisse: etiam in Romanis, quoties Principum liberi aut genitura, aut (quod laxius) adoptione essent. Iterumque amplius dico. nec fuisse ulla Comitialia regna, nec fore diuturna. Exoritur semper aliquis, animo & consilio inter Principes major, qui creditum uni sibi regnum, suis stabilit gratia, arte, præmio: & vis interdum adhibetur. Dania & Bohemia ostendunt, alia magna regio fortasse ostendet. Sed in fine non me teneo, quin Nicetæ etiam verba, & ego ejus sensibus, subscribam. Exclamat: *O quanto deterius est multorum suffragium & electio, quam unius! Tu inclytum Romanum imperium, & gentibus adoranda majestas, quos tyrannos pertulisti? quales amatores te petierunt? quibus substrata, tui copiam fecisti? quales corona, & diademate, & puniceo vestitu exornasti? Graviora utique tulisti, quam Penelope procorum illa frequentia obsessa.* Res ita habet. Romanum imperium statim à *Claudio*, qui primus à milite electus est, & fidem eorum præmio pigneravit, in vilissima capita & pessima hac Electione venit: Electione, an palam Emptione? Nam & hoc scimus, velut sub hasta, venale pependisse: & non aliud magis clarum certumque exitium rei Romanæ fuisse. Sed exempla

quædam Electionis videamus, bonæ aut malæ mixtim.

I. AVRVNCANI populi barbari sunt, in Peruano tractu. Ii à solis viribus corporis ductores legere soliti: experti eas in gravi aliquo ligno. quod qui diutissime humeris bajulat, nec succumbit, putatur & regendi oneri par futurus.

II. Melius qui ab animi viribus aut præstantia sumunt: quod Romani olim veteres in suis regibus, *Romulo, Numa, Servio*, vix alio aspectu fecerunt. Secuti quam aliter? & stirps Augusti cum defecisset, casus aut corruptio Principes fere dedit. Primum in CLAVDIO. qui C. Caligula occiso, rumore cædis exterritus, & sui quoque anxius, prorepsit ad solarium, & inter januæ prætenta vela delituit. Miles aliquis è Prætorio, discurrens ad prædam, hunc repperit, protrahitque: & interrogato Quis esset? acceptoque, impetu aut instinctu, Principem salutavit. Quanta unius, & gregarii quidem, in re tanta audacia? Produxit ad alios Prætorianos, fluctuantes adhuc, nec aliud quam frementes: qui ut cælitus oblatum arripuerunt, & lecticæ impositum in castra sua, vicissim succollantes, tulerunt. Senatus & urbanæ cohortes diffidebant, & Libertatem præferebant: inane nomen vicit militaris electio, & fatale Romanis servire. At Claudius jam imperii compos, ut militem magis obstringeret, *quinadena sestertia* singulis (sunt nobis *trecenti septuagintaquinque* Philippici) promisit, & dedit.

III. Idem casus sive error clarius in VITELLIO se aperuit, longe ab omni Imperatoria aut virtute, aut stirpe. Homo ventri & abdomini factus erat, nulla vel specie virtutum, nisi quod candor aut simplicitas in eo placerent. Is Legatus inferioris Germaniæ à Galba electus, & quattuor legionibus præfectus (amabant autem hos ignavos, & altioris cogitationis non suspectos) præfectus, inquam, agebat Coloniæ Agrippinæ, cum nuntium accipit, superioris Germaniæ legiones defecisse à Galba, & in S. P. Q. R. nomina jurasse. Dum consultat,

sultat, quid facto opus, vis in defectores an consensus placeat: ecce *Fabius Valens* è Legatis legionum, cum paucis equitibus, opidum intrat, ipsum Vitellium Imperatorem salutat. Vnius vox omnium fuit. secutæ legiones, alæ, cohortes, cives, socii, ardore magis quam judicio: & invasit imperium atque armis peperit, armis mox amisit.

IIII. Lubet etiam hos fortunæ ludos videre, & in theatrum producere PROBVM. *Tacitus* Imperator absumptus erat, & *Florianus* frater ejus adspirabat: sed dum electio pendet, Orientales exercitus eam occupare, & sui beneficii Principem habere voluerunt. Conveniunt ad eligendum: & Tribuni, quasi per decorum, eos monent, *fortem, clementem, probum Imperatorem requirendum esse*. Arripiunt vocem, & statim acclamant, *Probe Auguste dii te servent*. Inde purpura, tribunal, & legitimus Princeps.

V. Quid in REGILLIANO, quam consimile? Dux Illyrici erat, & milites male in *Gallienum* animati, res novas agitabant. Forte una plures cænitabant. fuitque *Valerianus* Tribunus qui in joco & vino diceret, *Regilliani nomen unde credimus ductum?* Subjecit statim alius, *A regno:* & milites communiter, *Ergo potest rex esse?* &, occasione sola temerarii dicti, fecerunt.

VI. O ludos! & lusum etiam adjungo, qui PROCVLO tradidit Principatum. In Gallia milites ad latrunculos ludebant, item convivantes. Forte decies Imperator Proculus exivit: atque ibi quispiam ludens, *Ave Auguste:* allataque lana purpurea, humeros ejus velavit. Timor mox eorum qui adfuerant: & ne accusarentur apud veterem Imperatorem, novum hunc faciunt consensu.

VII. Ridere in illis liceat, in istis indignari, ubi Corruptio suffragia temperavit. Sicut in M. SALVIO OTHONE, qui clam & palam militibus pecunia subornatis, & in *Galbam* armatis, eum sustulit, se immisit, sed Principem non diuturnum.

VIII. Non item, à simili fœditate, IVLIANVS perennavit. qui post cædem *Pertinacis*, cum vænale

in castris Prætorianis penderet imperium, & *Sulpicianus* licitaretur: iste, pecuniosus & ambitiosus senex, eodem aspiravit. & ad muros subiens, modum pecuniæ certum promisit: cumque illi ad *Sulpicianum* retulissent, plus aliquid adjicientem, iterumque ad istum (prorsus ut in solenni auctione) tandem pervicit Iulianus: finisque fuit, ut *vicenaquina sestertia* (sunt *sexcenti vigintiquinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. Immanis summa! quam ille concussionibus & rapinis mox coegit: atque hæc omnia, qui inter claros Iurisconsultos nomen vindicabat. adeo facilius est peritum esse legum, quam servantem. Sed pœna à tergo pressit: statimque *Severus* superveniens, vita & imperio illum. Prætorianos zona & militia exuit.

IX. Sed hæc fœda, exemplo uno aut altero eluantur laudabilis Electionis. Quæ autem laudabilior illa, quam Deus injecit, & direxit? CASIMIRVS fuit, filius *Mieciflai* unicus, qui ob teneram ætatem regno minime aptus, sub cura & gubernatione matris *Rixa* conquievit. Sed ea mulier avara, superba, exteris Germanisque addicta, provocavit odia Polonorum: quæ fuga denique vitavit, ablata secum regni gaza, & filio mox in Saxoniam secuto. Qui in exsilio isto animum ad litterarum studia appulit, & Lutetiam Parisiorum devenit. Illinc in Italiam porro; & denique pietate impulsus, in Cluniacensi cœnobio Benedictinum monachum professus, Deo totum se vovit & sacravit. Interea turbæ & fluctus in Polonia, ut in navi rectore vacua, & oculi atque animi requisierunt suum Casimirum: decretumque publice, ut missa legatione ubiubi terrarum esset, requireretur. Ad Reginam primo ventum, ab ea Cluniacum: & inveniunt non jam Casimirum, sed *Carolum* (nam & nomen mutaverat) eumdemque sacramenti religione, sed & Diaconatus vinculo, obstrictum. Illi præterita excusant, patriæ discrimina & calamitates proponunt; & hunc, ut unicum præsidium & subsidium, Principem deposcunt. Ipse fortiter recusare; alienæ

potestatis

potestatis se jam ostendere, nec quidquam cum mundanis rebus commercii esse. Tamen urgent; ad Abbatem rejiciuntur, ab illo ad Pontificem. atque iste indulget, laxat sacramenti atque sacerdotii vincula, data etiam venia conjugii: cum lege, ajunt, ut Poloni caput deinceps in coronam tonderent ritu monachali, itemque nummum annuum in luminaria & cereos Divi Petri Romam conferrent. Hoc ejusce indulti monumentum esset. Ita in regnum ducitur, gaudio & consensu excipitur: prudentissime & fortissime administrat, domi pace parta, hostibus foris victis aut repulsis. Pie vixit, pie obiit, regno in posteros (nam & uxorem duxit, & liberos ex ea tulit) propagato. Quis abnuet hæc à Deo esse? profugo, monacho, Diacono, patriam, sceptrum, uxorem, cum gratia, laude, venia.

X. Sed memorabilis illa quoque electio, sive Iudicium fuit, quo regnum Aragoniæ, avorum ævo ad FERDINANDVM *Henrici* Castellæ regis fratrem transivit. Obierat *Martinus* rex, idque sine liberis: & inter agnatos vel cognatos varie certabatur. Ius, favor, factio comparabantur: & jam ad cœtus & arma res spectabat: quippe inter potentes competitores, *Ludovicum Andegavensium Ducem & Neapolitanum regem, Iacobum Comitem Vrgelitanum, Alfonsum Marchionem Villena & Ducem Gandiæ*, & nostrum illum jam dictum. Sed visum consensu proceribus (rarum in tali ambitu) judices sive arbitros super hac re legere, & quemcumque Regem ii dixissent, esse. Electi novem, sanctimonia vitæ, & doctrina aut prudentia, conspicui: terni ex ipsa Aragonia, totidem è Catalaunia, iterumque totidem è Valentia: quæ tria regna scilicet in unum corpus contributa. Dies igitur dicta electioni, locus captus arx *Caspa* in Aragonia. Magna exspectatio, concursus, aperta & occulta vota aut metus: denique ipso jam die, tribunal pro foribus templi erectum, aulæis instratum & regifico ornatu. Consederunt judices, præsedit iis (nam adesse voluit) Summus ipse Pontifex, etsi in schismate, *Benedictus*.

tum surrexit *Vincentius Ferrerius* Dominicani ordinis, magna sanctimoniæ opinione, & insigni ac fervida eloquentia, qui concione ad rem apposita, proceres & populum consentire, obedire denique novo Regi hortatus est. *Quis is erit?* suspendit aliquamdiu omnium animos, & grandi tandem voce protulit *Ferdinandum*. Clamor coronæ, & jubilus, fausta precantium. nam plurium in hunc & virtutes ejus inclinatio: quorumdam tamen & mæstitia, qui suos candidatos decidisse tanta spe indignabantur. At ipse coronam mox Regni, sollenni ritu, accepit: pacem ubique repperit, aut peperit. & magnum illum *Alphonsum* genuit, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis Regem.

XI. Pulchra electio, & quam in manu Lusitanorum erat nuper imitari. Nam plures regnum illud mortuo *Sebastiano*, competebant, suis quisque titulis, PHILIPPVS rex Hispaniarum; *Alexander* Parmæ Dux liberorum loco; *Ioannes* Dux Bragantiæ, ab uxore; *Antonius* nothus, sed qui legitimum credi se volebat. Concurrebat & regina Galliæ, *Catharina Medicaa*, vetusto & obsoleto titulo à Comitibus Bononiensibus repetito. Rex senex *Henricus* mederi futuris malis poterat, & velle videbatur: sed fortior animus deerat, & cunctantem mors occupavit. Sed & post eum quinque *Gubernatores* electi, & undeni *Iudices*, tarditate aut frigore peccarunt: & quamquam proni in Philippum regem, non ausi jus ei adscribere, ob populi studia dissentientis. Quem suum fere *Antonius* fecerat, & plenis velis per plebejas illas undas ferebatur. Ita factiones, diffidia, & denique arma. Quæ tamen priusquam Philippus inferret (& parata habebat) pro suo ingenio leniter ac tarde agere, legationibus quam legionibus velle rem conficere: à vi quidem adeo alienus, ut cum *Antonius* ille, caput turbarum, ejectus ab Henrico rege, in Castella esset, & in cœnobio quopiam Divi Benedicti, gnaro rege Philippo, latitaret: ille nec extraxit, nec reppulit, cum in illo velut torre exstinguere incendium surgens posset. Simile
in

in altero competitore Duce Brigantiæ: cujus filium captum à Mauris, infelici illo prælio, redimi per Legatum suum curavit, & eumdem jam in Hispania, cum essent qui omni vi & via retinendum censerent, imo retinerent; ille firmus in quietis consiliis, & jure suo nixus, liberum dimisit. Sed neque sic, cum alii arma pararent aut caperent, invasit, aut ejecit. sed ante omnia jus suum disputari à Theologis, & Consultis ejus, fecit: jamque de eo certior, copias promovit. In limite erat Lusitaniæ, & omnis mora noxia: tamen iterum moratur, iterumque peritos convocat, & per Deum & Fidem obtestatur, liberis vocibus sensibusque edicerent, ecquid juris sui esset. Hoc non cupere se modo, sed jubere. Omnes uno ore jus affirmant. Tum denique *Ferdinandus* Dux Albæ invadit, & septuaginta dierum spatio Lusitaniam totam subjicit: uno prælio Antonio, qui regem se ferebat, pulso. Si tamen prælium dixerim, veterani exercitus, cum semiermi & urbana turba congressionem. Annos paullo minus *quingentos* avulsa Lusitania fuerat à reliquo suo corpore: rediit, ut retuli. sed cum admiratione aliqua eorum qui attendent, in re tam opportuna, utili, facili, cunctatorem Philippum sic fuisse. Imitentur reges, nec temere ambitio ad arma impellat.

CAP. IIII.

DE SVCCESSIONE.

Hanc præferendam, etsi incommoda etiam habet.

MEliorem eam Electione tutioremque esse supra ostendimus: & duplex certe caussa evincit. Prior, quod nullum hîc interregnum; atque ita nec competitio, nec bellorum materies: præsertim cum jura successionum legibus aut moribus ubique firmentur. Secunda, quod caritas utrimque major. & subditorum in genitum & sanguine Principem; & Principis in subditos, certo & veteri jure suos.

Addam tertiam, astrictioris imperii, & reverentiæ aut obedientiæ promptioris: quia vitari aut differri vindicta ægre potest, cum patri filius succedit, & illius injuriam suam putat. Non sic in exteris: qui tutius contemnuntur, & si offenderis, secessu aliquo vitas, donec illi abeant è vita. Duo tamen incommoda adhærent (& quid pure bonum in rebus humanis?) quod vel mali vel inutiles sic capiendi interdum sint; vel pueri & infantes, quos ætas arcet à regendo. Quod ad prius, sciamus idem & in Electione evenire posse, atque adeo sæpe evenisse. Ferendum est, & melior exspectandus: ut post hiemem, aliqua æstas. Quod ad alterum, grande incommodum, fateor: & fere Deus sic disponit (ipsemet dicit) ubi visum ei punire regna aut immutare. Quid ni feramus tamen, si à Deo? Hanc ei viam castigandi adime; aliam reperiet, fortasse tristiorem. Leges viam suam teneant, itemque fata. Et tamen in illa ipsa puerili Successione remedium, si vivit mater. Hanc admoveri, & vices pueri gerere, cum prudenti aliquo Senatu, è re fit: & exempla docent, feliciter evenisse. Nam proceres regni eligi, anceps. si unum, ceteros offendis, ut spretos; & hic fortasse proprias opes cogitet: si plures, non evades factiones inter eos, & turbas. Mater igitur melior. Sed exempla aliquot, aut jura diversa Successionis videamus: in qua consensu gentium receptum,

MON. I. *Certos liberos præferri:*

I. Sed, ut dixi, certos legitimosque. Cui rei, ubi fraus timeri poterat, cautiones video adhibitas, calumniæ aut suspicioni vitandæ. Sicut in OGINA Lucemburgica, quæ pæne *quinquagenaria*, in matrimonio *Balduini Pulchro-barbi*, Flandriæ Comitis, gravida est facta: & res ea suspecta multis, ne vanus aut fartus tumor, non à natura & puero esset. Igitur circa dies jam partioni sollennes, maritus in medio Atrebatium foro, tabernaculum tendi jussit, laxum & pretiosi operis: edixitque, omnibus

fæminis,

fæminis, fama & loco honestis, fas esse adsistendi, & oculis arbitrandi verus an supposititicius ille partus esset. Factum ita. viderunt plures, observarunt: & omnes ita rumusculos dissiparunt, qui de sterilitate ejus erant sparsi.

II. Plane idem in CONSTANTIA., Neapolitana regina. quæ nupta *Henrico* Imperatori, quinquagenaria etiam major uterum cœpit ferre, fraudem aut fucum suspectantibus multis. Quod utrumque prudenter amolitus est Henricus. ac primum, cum uxor ad eum in Germania agentem adspiraret: vetuit, jussitque in regno subsistere, & adventum suum exspectare, coram suis (cum bono Deo) heredem regni parituram. Deinde, uxore etiam ipsa sic volente, in foro tentorium expansum, facta potestate nobilibus fæminis veniendi, & parientem ac partum pariter oculis usurpandi. Peperit igitur, in tali, ut sic dicam, scæna *Fridericum*, paterni avi nomine appellatum. Hæc satis mira, in illa ætate. etsi rei fides aliqua jam-ante ab Abbate *Ioachimo* facta, illo cujus vaticinia tunc clara erant, & nunc quoque tradita scriptis leguntur. Quippe parituram prædixit, & quidem filium, tali vita, & sorte: quæque alia *Friderico* evenerunt.

MON. II. *Præferri ætate primos, etsi in exemplis interdum aliter.*

I. Liberi igitur succedunt: sed mares supra fæminas, quod liquet; inter autem mares, ii qui ætate antecedunt. Tamen hic interdum quæstio, an ex caussa, minore aliquis natu non præferatur? Caussæ plures esse possunt. una, quæ olim inter *Darii* liberos litem movit, *Artemenem*, & XERXEM. Nam ex his Artemenes regnum jure & more gentium petebat, natu prior: at Xerxes controversiam non de ordine, sed de nascendi felicitate faciebat. Nam illum Dario privato provenisse, sese regi. Ita privatas illi opes deberi, quas tunc habuit; at sibi regnum in quo genitus, educatusque esset. Contentio, quam-

quam de regno, inter arma ſtetit: & arbitrum patruum ſumpſerunt *Artaphernem*. qui re penſiculata, præponendum Xerxem putavit. ſive ratione jam dicta, ſive & indole utriuſque motus. De patruo judice, in Iuſtino ſcribitur: in Herodoto pater ipſe definit. qui idem Herodotus alterum fratrem non *Artemenem*, ſed *Ariobarzanem* appellat.

II. Ipſum hoc in eodem Perſarum regno, diu poſt movit *Paryſatis, Darii* alterius uxor: movit, ſed non eodem ſucceſſu. Nam ægro marito perſuadere conata, ut CYRVM minorem filium *Arſacæ* (qui poſtea *Artaxerxes* dictus) in jure ſceptri præferret, ipſa illa dicta cauſſa, & quod in regno natus eſſet: non impetravit, & ſtabile priori jus ſuum fuit. Etſi callida mulier *Xerxis* exemplum ſuggereret: ſed quod paullo diverſum inveniet, qui explorabit. Nam Artemenes tunc natus Dario fuit, cum vere privatus eſſet, nec in ſtirpe aut jure ullo regio (quippe poſtea à Magis inopinato electo:) at Arſaces patri quidem nondum regi natus, ſed nato è regibus & in hanc ſpem ſublato. Itaque diſcrimen apparet in utraque ſorte: etſi nec id quidem alibi obſervatum, & quomodocumque primogenitis ſceptrum fere delatum.

III. Excipio, in cauſſa etiam altera: ſi minor aliquis virtutibus excellat; & contra, inopia ſit in majore. Tunc enim præponendus videtur, quem Deus honeſtavit: idque ex publico etiam bono. Tale *Ioannes Comnenus* prætextum habuit MANVELEM filium præferendi *Iſaacio*: idque moriens perſuaſit. Cepit igitur imperium, & tenuit: ſed re vera non pro ſpe rexit, nec fratri fortaſſe, niſi ab affectu patris, præponendus.

IIII. Et vero raro felix, nec niſi turbandis rebus, talis electio. ut in PTOLOMÆO LAGI F. qui cum minorem item, rupto gentium jure, regno impoſuiſſet: ipſa naturæ jura violata mox ſunt. cum alter fratrem ſuum paricidio ſuſtuliſſet.

V. In PTOLOMÆO Phyſcone haud diſpar eventus, ſed purus à ſcelere. Blanditiis uxoris illectus

ctus juniorem seniori antehabuit, & sceptrum credidit: sed populus eo mortuo, huic reddidit, & illi exsilium dedit.

VI. Quid in LUDOVICO *Pio, Caroli Magni* filio? ille item Iudithæ uxoris suada *Carolum* minorem *Ludovico* in multis prætulit: cum eo fructu, ut bellum ipso vivo adhuc motum sit, & arma adeo, junctis etiam aliis fratribus, in patrem sumpta.

VII. Ideo non nimis ridendi fortasse Pannonii, qui pervicaciter hoc jus sunt tutati in suo COLOMANNO. *Vladislaus* rex, liberis ipse orbus, *Almum* fratris sui filium adoptaverat, animo & corpore meliorem, ævo inferiorem. Ut autem rata magis electio esset, *Colomannum* fratrem sacris initiavit, & procul à patria Lutetiam Parisiorum, specie studiorum, ablegavit, dicam, an relegavit? Hæc facta, & ipse obiit: sed statim proceres & populus *Colomannum* revocant, & venia exsecrationis à Pontifice impetrata, regem simul & maritum fecerunt. Quem autem hominem? ridebis Lector: statu pusillum, lingua balbum, oculo luscum, pede claudum, dorso gibberum. Non monstrum vides? tamen hic placuit, & jus hominum etiam in ambiguo, pæne dicam, homine servarunt.

VIII. In hac tota re tamen fateor morem ABYSSINORUM (in Africa late dominantur) non improbandum videri, aut improbum. qui gentiles omnes agnatosque Regis in una quadam arce educant, remotos à populo: quia & arx in monte pæne inaccesso est (*Angam* nominant) & valido præsidio custoditur. Tenentur illic igitur, ne turbas aut partes faciant: & mortuo rege, eum qui maxime idoneus optimatibus & custodibus videtur, assumunt & substituunt.

MON. III. *Patruum, aut fratris filium. varie præferri.*

Quid autem, si filius major præmoritur, prole ex se relicta? Rationes & exempla in diversum trahunt:

hunt: id est, utraque utroque. Nam qui patruum præferunt, rationem proximi sanguinis adspiciunt, à patre rege: & nepotem toto gradu antecedit. At nepoti fictio juris subvenit, & idem cum patre censetur: cur non ergo & in jura succedat? Sed exempla etiam, ut dixi, variant: & pro patruo sunt ista.

I. LUDOVICI Pii primum. Qui *Bernardum* Italiæ regem dejecit, & vinclis ac carcere coercuit, quia jus sibi à patre *Pipino* primogenito vindicabat, contra patruum *Ludovicum*.

II. ROBERTI regis Neapolitani. cui & Pontificis auctoritas pondus addit. Nam hic *Clemente* V. sic censente jus regni tenuit, contra *Carolum Numbertum* Hungariæ regem: etsi iste natus è *Caroli Martello* esset, Roberti majore fratre. Res clara est, & Annalibus testata: sed *Baldus* Iurisc. arbitratur, in regni usum hoc à Pontifice factum, & quia optimus & prudentissimus Robertus esset, quod res docuit: itemque salubri temperie & partitione, quod Carolus jam regnum Hungariæ teneret, in eoque posset acquiescere.

III. Iamolim etiam NUMIDÆ pro communi jure habuerunt, patruum nepoti præferri.

IIII. Quod & VANDALI usurparunt:

V. Itemque hodie MOSCOVITÆ, sed restrictius. nempe si impubes filius relictus sit, tum patruus sceptrum accipit: in *Basilio* nostro ævo factum. Aliter autem, si justa nepoti ætas: atque ea discretio rationem suam habet.

VI. Hæc pro Patruo: plura etiam sunt pro Nepote. SPARTIATÆ, sapiens populus, sic servarunt: & ipse *Lycurgus* regnum *Charilao* fratris filio cessit, quod in manu ejus erat, omnium gratia, tenere.

VII. ROBERTUS Neapoleos rex, etsi alio jure, ut dixi, promotus, hoc velut æquius melius restituit, & sententiam publico judicio sic tulit, in lite super *Comitatu S. Severini*. Quæ inter patruum & nepotem vertebatur, & Iurisconsulti varie trahebant:

hebant: meliores & ipse ad nepotem flexerunt.

VIII. Ita ille rex:at OTHO *Magnus* Imp.judicio armorum rem commisit. Pugnarunt singulari certamine, barbaro illo ritu, & vicit nepos. quod iterum ita sub *Henrico* I.Imp.adnoto evenisse. Ergo & Deus hanc caussam videatur comprobasse.

IX. Sed quod judicium, publicum aut privatum, isto Hispaniensi clarius? Rex *Henricus* defunctus erat filio infante relicto *Ioanne*, duos & viginti menses nato. Patruus ei erat FERDINANDVS, vir vel solo virtutum merito (ut sanguis seponatur) omni summa fortuna dignus. Itaque conjecti in eum oculi, vulgi & procerum: nec ambire opus, ambiebatur. Atque id non à singulis tantum, & in privatis colloquiis, ubi adulatio timeretur; sed in Conventu publico, huic rei indicto, omnium non studia, sed aperta suffragia in eum ibant. Incitabat non ipse solum ævi maturus, & virtutum, ut tetigi, spectatus; sed & ætas pueri, *quæ quando tandem gubernationi suffectura esset? Longum annorum intervallum, bella in manibus, turbas & dißidia in metu esse: quæ semper fere comitari, ubi penes alios regimen esset. Ergo ageret cum Deo bene juvante, expergisceretur, & vel regni caussa, caperet fraternum regnum.* Surdæ aures ad has voces, & jus infantis ostendebat, & Hispaniæ consuetudinem: quæ eo magis tutanda ipsis, quo minus ille puer (hoc ipso miserandus) posset. Nondum tamen persuaserat; iterumque Conventus, si forte pænitentia subeunte mutasset. Non ignarus ipse ejus rei & affectuum, infantem chlamyde tectum occulte intulit: & cum *Davalus* magister equitum, de communi consensu, iterum tentaturus dixisset, *Quem regem, Ferdinande, renuntiare tibi placet?* ille acri voce & vultu, *Quem autem*, inquit, *nisi Ioannem, fratris mei filium?* Et simul puerum in sublime extulit, nomen *Ioannis* identidem & *Regis*, ut mos est, ingeminans: jussitque vexilla explicari, & alia solita fieri in novo regno. Tu Fides, tu Modestia, è cælo paullisper descendite, & hunc alumnum vestrum lætis oculis videte; quanto illustriorem spreto sic regno, quam

si decem

si decem fraude vel ambiguo jure quæsisset? Sed pauci isti *Ferdinandi*: cui Deus tamen regnum Aragoniæ paullo post contulit, pretium virtutum, & Electione (de qua dixi) sive judicio delatum.

CAP. VI.

DE FRAVDE ET VI.

Has quoque priorum specie intervenire.

SEd violat Successionis jura aut polluit sæpe Ambitio, quæ vim & fraudem miscet. Quam sæpe sceptra sic delata non ad longinquos tantum, sed indignos? & hic quoque ludi interveniunt: quos lubet paullum, Sapientia volente, spectare. Venite qui regna æstimatis, cælo æquiparatis: en servulum, aut infimum homuncionem, suo ingenio ad ea sublimatum. Videte:

I. Et primum PISISTRATVM, qui fraude quidem, sed virtutibus pæne debitum regnum Athenis quæsivit. Ille comem & benignum se civibus ostendere, etiam liberalem ubi opus; adeo ut refugium & asylum injuria aut inopia pressis haberetur. Suspecta ista optimatibus: neque nesciebat. quos ut in ordinem redigeret, & satellitium pararet aliquo prætextu, ipsus se vulneravit. Sic saucius, in forum delatus, sanguinem & vulnera civibus ostendebat, à potentibus illis, præmium scilicet benignitatis suæ in ipsos, accepta. Quin & vitam suam periclitari, nisi subveniant, quibus eam consecrasset. Fremitus & indignatio populi, mox suffragia, & custodia illi decreta. Qua cinctus, & inimicos suos statim, & mox populum tyrannide oppressit. Nec omittendum hic *Solonis* dictum, qui dolum odoratus ei ingessit: *Non recte*, inquiens, *ô Pisistrate, Homericum Vlyssem imitaris. siquidem ille flagris se conscidit, ut hostes falleret; tu te vulneribus, ut cives.*

II. Ac genera sane fraudium plura sunt: sed una ad rem hanc Successionum apposita, quæ crebra.

Est

Eſt eorum, qui inſerunt ſe in alienam familiam & callide adoptant: hiſtrionio toto & ludicro initio, ſed quoties in turbas & cædes ivit? Fuit in Macedonia ANDRISCVS quidam, homo ultimæ ſortis, diurna mercede vitam tolerare ſolitus: qui *Philippum* ſe ſubito, *Perſei* regis filium dixit. Et oris ſimilitudo ad avum inclinabat. Ipſe dixit, alii credunt aut credere ſimulant: Macedones & Thraces maxime, tædio Romani imperii, quod novitate & aſperitate diſplicebat. Itaque ingentes mox copiæ, & Prætorem Romanum fudit: donec à *Metello* idem victus, & in catenis Romam ductus triumphatuſque eſt.

III. In eodem imperio, ſed ſub *Tiberio* Principe, CLEMENS quidam exſtitit, revera ſervus *Agrippæ Poſtumi*, quem nepotem ſuum ex *Iulia* Auguſtus in Planaſiam inſulam relegaverat: ſed fama & fallacia, mox ipſe Poſtumus effectus. Ivit enim magno animo, audita morte Auguſti, in inſulam, ut dominum furtim educeret, & ad Germanicos aut alios exercitus ferret. Sed dum tardius navigat, interfectum *Agrippam* repperit: & huc jam delabitur, ut ſeſe eum ferat. Venit in Etruriam, ignotis locis ſe abdit, crines barbamque in ſquallorem promittit: mox per idoneos homines ſpargitur, vivere *Agrippam*. primum occultius, ut vetita ſolent: tum vago rumore apud imperitos aut turbidos, eoque nova cupientes. Iamque in municipiis & coloniis ſe oſtendebat, ſed leviter & obſcuro diei, & copiam ſui haud plenè facturus. Augentur aſſeclæ, audet Hoſtiam venire, atque adeo in urbem, & occultis cœtibus celebrabatur. Tiberius, non ignarus periculi, ambigebat, vim militarem, an fraudem fraudi opponeret: & hæc magis placuit, electique *Salluſtii Criſpi* opera duo milites, qui ſimulata conſcientia adiverunt, pecuniam & pericula ſua offerentes. Mox noctem ſpeculati & ſolitudinem circa eum, accepta idonea manu, vinctum & ore clauſo, in palatium ad Tiberium attraxere. Ibi interrogatus, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe libere fertur,

tur, *Quomodo tu Cæsar:* dolum & illi maternum objiciens, quo ab Augusto adoptatus esset. Secreto interfectus est, magna inter tormenta constantia, cum neminem consciorum edidisset: nec Tiberius (prudenter in talibus) ultra quæsivit.

IIII. In Syria similis dolus, etsi vix dolus. *Demetrius Soter*, ille qui Roma obses profugerat, iis imperabat: cum certa, nec injusta de caussa, Antiochensibus offensus, bellum iis infert. Ipsi extremorum metu, ad nova remedia confugiunt, & vilem quemdam è plebe ALEXANDRUM salutant, & *Antiochi* filium faciunt, ac repetere optimo jure paternum Syriæ regnum. Fraus cui non apparebat? sed novitatis studium (insitum popularibus, & addo Orientalibus) sive odium Demetrii effecit, ut crederent quæ non crederent, & certatim Alexandrum omnes amplexi. Ipse mirabatur novam suam sortem, & tot comitum militumque agmina: ac vires prope Orientis trahebat, quibus stipatus pugnat, primo parum feliciter; mox aliter, & non vincit solum Demetrium, sed cædit. Eo facto pacificus Syriæ possessor, quod solet, in vitia & luxum se effudit: parvis Demetrii liberis, nec ab iis metu. Sed cum adolevisset *Demetrius* Demetrii F. cum parva manu Cretensium rem aggressus, adjutores repperit, & pari levitate ad se transeuntes, qui à patre defecerant; in his, ipsos Antiochenos. Itaque solutum illum, & inter scorta ac mensas jactatum, invadit, superat, trucidat. Hic finis scænici & imaginarii Regis, sed satis tamen diuturni, quique annos novem & menses decem in imperio alieno fuit.

V. Alius ab isto, sed tamen ALEXANDER, & in finitima Iudæa, ipse Iudæus genere, adoptavit se in familiam *Herodis* regis. Occasio erat, quia facie *Alexandrum* referebat, ab illo exstinctum. Igitur mortuo Herode hic revixit, & fucum etiam acutioribus faciebat, natura & ingenio vafer, tum ipsa illa similitudine valde gemina, & vel noscentes fallente. Venit igitur Cretam, & Iudæos illic induxit sese agnoscere, pecuniam & alia usui dare: quod idem in

in Melo insula, omnibus subtractum verum neci Alexandrum, aliumque suppositum, credentibus, vulgantibusque. Ita Puteolos appulit, pari illic Iudæorum credulitate & gaudio: ac mox Romam, grandi comitatu, regia pompa. nam & Iudæi, qui Romæ frequentes, & in his hospites notique *Herodis* obviam ire, jurare eum esse, lecticam ejus deferre: prorsus ut à regio cultu & fastigio, præter Cæsaris auctoritatem, nihil abesset. Et sane Cæsar Augustus moveri quoque cœperat: sed retentabat, quod vetus ille & veterator *Herodes*, non videbatur, in re tanta decipi potuisse. & denique ut experimentum caperet, mittit *Celadum* unum è libertis suis, qui olim familiariter cum *Alexandro* & *Aristobulo* fratre (nam & is servatus dicebatur) versatus fuerat: sed quid? impositum ipsi Celado, & ille quasi notor & assertor ad Cæsarem redit. Tamen dubitat, ipsum Alexandrum vocat. & sagaciter animadvertit manus callosas, & duratas opere; item in sermone & moribus non illum Principalem Genium & gratiam, quæ solet sic natis comitari, & vel invitis insciisque adesse. Tum etiam interrogat, quid factum *Aristobulo* esset, & cur non ille advenisset? Causante ipso, Cypri hæsisse, ob pericula maris & itinerum, & ne, siquid durius evenisset, totum Mariamnes genus una periret. Hæc illo canente, & doctore ejus accinente, qui simulata gravitate aderat; Cæsar seductum adolescentem monet & interminatur vera dicere, & proposita impunitate, *Quis esset?* interrogat. Ille vero metu instantium, & splendore illo præsenti territus, vera fatetur, seriem fabulæ denarrat: & à Cæsare ad remum damnatur, ut fidem in vita data non falleret, doctorem ejus exuit vita. Reliquis satis supplicii censuit credidisse, & pecunias effudisse.

VI. Hæc vetera, aut longinqua videbuntur: addam haud longe ab ævo, aut finibus nostris. Ecce in candida & simplici illa Germania, exstitit PSEVDOFRIDERICVS, tempore *Rudolfi Habspurgensis* Imperatoris, qui verum se *Fridericum* diceret,

mortuum ante plures annos. Obsidebat tum Rudolfus Colmariam: sed haud vane territus, quod impostor ille in Germania nostra inferiore, magnas sibi vires, nobiles, urbesque adjungeret; soluta obsidione, Rheno prono descendit, & quasi veneraturus veterem Augustum accessit. Sed ejus compos, interrogatum quis, unde, quare sic esset, igne in opido *Witzlaria* combussit.

VII. Post in eadem Germania nobilis impostura circa Marchionem Brandeburgensem VOLDEMARVM evenit. Is ante annos triginta & unum amissus, sive mortuus peregre erat: cum *Rudolfus* Saxoniæ Dux despicit, qua via *Ludovicum Bavarum, Ludovici Augusti Filium*, Principatu Brandeburgensi pellere posset. Componit fabulam, ipse inquam ejus poëta & actor. nam molitorem quemdam secreto habitum, omnibus notis insignibusque arte & astu instructum, ad verum illum Marchionem, producit tandem in scænam: atque ecce populares, desiderio & more plebis accurrunt, se & sua, plerique arces & opida etiam tradunt. Resistentes, partim Saxonis copiis, partim *Caroli Bohemi*, qui Imperator à quibusdam designatus, ad deditionem coguntur. Ipsi Bavari, & auxiliares eorum Palatini, varia fortuna certant, & grandi uno prælio vincuntur: capto *Rudolfo* Palatino Rhenensi, cum LXXIX. è nobilitate equestri. Denique triennio toto elusit, aut potius illusit ille molitor: donec captus tandem ignem ipse, infamiam fautores ejus subierunt.

VIII. Sed in vicina etiam nostra & socia *Flandria* factum, omnia dicta adæquat aut superat. Fuit *Balduinus Octavus* Flandriæ Hannoniæque Comes, & idem grandi ausu progressuque Orientis sive Byzantii Imperator. Dum illic res gerit, in prælio contra Bulgaros cadit: nec ambigua res erat, donec quidam BERNARDVS RAINSVS, Campanus Gallica oriundus, & specie religionis juxta Valentianas in silva quadam Anachoreta; donec is, inquam, vulgaret fingeretque post annos XX. reducem

cem & redivivum se Balduinum esse. Impulsus à nobilium quibusdam creditur; & ætas, forma, astus, atque etiam audacia aderant ad fallendum. Igitur, rebus in Hannonia motis, in Flandriam ipsam cum hac fama venit: & rara quadam oris gravitate, commemoratione hominum rerumque priorum, stemmatis totius notitia, etiam sagaces cautosque inducit. Desciscunt & adhærent passim, fastidio etiam & contemptu fæminei imperii: quod *Ioanna* id temporis, Balduini filia, rebus præsidebat. Quin ipsa profligata, & propemodum in Querceto opido intercepta, præsidium & refugium ad regem *Ludovicum Octavum* Galliæ habuit: qui subvenit, sed cum prius à Senatu *Ioannæ* examinatus inquisitusque planus ille esset. Ejus enim Præses sic dixit, rogavitque: *Tu quocumque nomine appellandus, si te verum Balduinum jactas, cur Orientis magnum imperium deseruisti, ad hoc minus properasti? Cur apud notos atque optime de te meritos duces ac cives, mortem simulasti, vitam dissimulasti? Qua commenti caussa, aut merces? An numquid ii oderant? etiam nunc resument, si verus es Augustus. Obnoxii semper subditi fuerunt; atque utinam illi domino esse possint! Quid ad nos potissimum venisti, tot lustra non visus, nisi ut inter ignotos ignotus falleres? Viginti anni jam sunt à morte illius, quem te dicis: quibus tenebris, & qua caussa, tam curiose te occuluisti, sic ut nec aura fama de te spiraverit? Passi multa mala fuimus, & id ob te mortuum: mederi una voce, uno scripto poteras, VIVO: cum non feceris, ego etiamsi vivis, vivum te habebo? Impietas tua non meretur: abi ingrate à patria, cujus caritatem exuisti; à Principatu, cujus curam abjecisti, à civibus, quos oblivione sepelivisti.* Dixerat Quæsitor: at ille mirum qua confidentia, & ex ipsa fidem præstruens: *Domi*, inquit, *inclementiores cives, quam foris hostes, repperi. Tu me Flandria, mater & altrix rejicis, quem Græcia, Macedonia, Thracia advenam excepit, coluit: ipsa Barbaria, majestatem verita, servavit. At enim, ubi delitui? audite, & casuum humanorum miserescite, si quid tamen humani in pectoribus istis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iisdem in custodia habeor, sa-*

 tis

tis lenta & remissa: usque eo ut effugium etiam patuerit. & animo isto ac Deo ducibus me liberarim. Cum ad meos propero vagus & erro, in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Asiam trahor ac vendor. Heu miseriam! pudet, sed vos narrare cogitis: Syri me habent, & in ergastulum rusticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Imperator, qua manu sceptra tenui rastra tractavi, plures per annos: donec à Germanis mercatoribus casu transeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ii me demum remiserunt: vos expellitis? ingrati, immemores veterum beneficiorum, quibus avi vestri, patres, etiam tu atque ille, à me affecti estis. En senium & hanc canitiem, quo reservati sumus? post tot fluctus, scopulum repperi, ubi portum putabam: ipsa mea filia, mea Ioanna, patrem non agnoscit, ne Comitem cognoscat. Hæc & plura opportune differens, magnitudinem suam vel fallaciam tuebatur: vario animorum motu, & plerisque ad illum inclinatis. Adeo, ut nobilium populariumque bona pars statim adhæresceret, Comitem & Augustum salutaret: donec re jam in præcipiti, *Ioanna* ad *Ludovicum* Regem supplices Legatos mitteret, ut *Balduini*, avunculi quoque sui, magnam sanctamque memoriam, ab impuri nebulonis contage tueretur. Suscepit negotium Rex, diem homini dicit: venit ille magno comitatu, solitaque fiducia & fastu. Vestis erat purpurea, alba in manu virga, barba promissa, à qua vulgo *Peregrinus Longobarbus* vocabatur: sistitque se Regi, Peronæ. Ille orditur, succinctus nobilitate & Senatu: *Flandria in fide & clientela mea est, ne mireris te huc vocatum: quod more & jure, non ambitione aut usurpatione factum. Sive injuria afficeris, à me vindicandus es; sive afficis, puniri debes. Vtinam Deus & cælites facerent, ut tu sis ille Balduinus, mihi avunculus, amitinæ meæ pater, nec uno nomine Gallia mea illigatus. Vtinam! inquam. sed fama tot annorum, tam constanti, quid faciam? illa te jugulat. Credere me abnuis, & unus tot millibus contradicis: sed fidem ex genere humano tollis, si consensui mortalium non ultra credimus. Tamen effare, faveo siquid habes quo famam redarguas, quo Balduinum te afferas, quo veterem meum cognatum aut potius parentem à mortuis restituas. Si ille es,*

breviter

breviter ad hæc respondere, & statim, potes. Quæro, Tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, jura dederit? quo teste, loco, tempore, ritu? Baltheone te & insigni militari donarit? Qua mulier ex Francica nobilitate, quo conciliante, quo auspice, loco, cœtu nupserit? Quid hæres? hæc ignorare de se verus Balduinus non potest. Ista Rex : tamen audacia illa, velut deprehensa, hærebat, & spatium cogitandi recolligendique sui petebat. Inde pro impostore haberi, & contemptim dimitti: dimitti tamen, quia sub fide publica venisset. Nec diu post in Burgundia captus, ab equite gentis Chastenajæ, *Ioannæ* offertur: quæ convictum confessumque, ut dicunt, laqueo strangulavit. Non tamen sine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improba filia in ligno suspensum, tunc & diu postea differebat.

IX. Nonne consimile in Hispania, cum *Alfonsus* Aragoniæ rex esset, juvenis & undecennis, matre gubernante? supervenit qui se ALFONSUM veterem adfirmaret, ante annos viginti & octo ad Fragam cæsum. Pro colore adferebat, tædio se rerum humanarum in Asiam & Terram sanctam ivisse, illic bella pro Deo & religione pugnasse, redisse ad suos culpis expiatis. Cur spernerent, & puero ac mulierculæ potius adhærescerent? Moverat multos, res turbaturus hauddubie, nisi Cæsaraugustæ captus laqueo gulam fregisset.

X. Tædium jure vereor in paribus ausis & eventis: qui tamen duos MUSTAFAS sileam, in Turcarum imperio, ut nec id sit à scænicis his ludis immune? Prior fuit *Muratis Secundi* principatu, DUSMIS; sed qui se *Mustafam* diceret *Bajazitis* primi filium, quem fama & res erat, infelici illo prælio cum *Temir-lanco* periisse, ubi & pater ejus captus. At enim post annos *vigintiduos* iste se sufficit, & fraudes ac turbas *Murati* miscet. quas turbas? tantas, ut Begi, Bassæ, & primorum plerique ad eum deficerent, ipsi Christianorum Principes fœdus inirent, & Byzantii Imperator. Denique per triennium Muratem sic exercet, ut incertum imperii & vitæ faceret: donec ad *Lopadum* lacum collatis castris (&

Murates ipse aderat) arte quam viribus magis vincitur, & transfugiis paullatim nudatur. Iuvit ad hanc rem commentum callidum Legatorum, quos Byzantium uno tempore, ad fœdus & societatem, ipse & Murates miserant. Sed Muratis irriti dimissi, illius impetraverant: cum tamen Muratæi, cursim prævenientes, audaci astu spargunt, sese voti compotes, & Græcos à se stare. quod creditum sparsumque in utrisque castris, multos Mustafæ detractos *Murati* junxit. Denique fugit ille, sed retrahitur, & Hadrianopoli ad pinnam muri laqueo suspenditur.

XI. Alter MVSTAFA miri & novi commenti est, sed ab alieno impulsu, & in alterius, ut putabatur, fructum. Ne grave sit me diducere paullum, quæ faciunt ad gravem illum nobis hostem. *Soleimanno*, maximo inter Turcarum principes, duæ uxores fuerunt, & ex iis liberi: altera *Bosphorana*, è qua MVSTAFAS; altera *Roxolana*, è qua isti quatuor, *Mahometes, Selymus, Bajazites, Giangir*. Sed omnes hos ætate & gratia apud militem *Mustafas* anteibat; nec dubium illius imperium, si id exspectare, quam habere maluisset. Pater sane eum suspectum nimiæ spei interfecit. Iam è quattuor illis *Mahometes* obierat, & mox item *Giangir*: duo competitores supererant, è quibus *Selymum* fata & pater promovebant, *Bajazitem* mater, mirifice in eum prona. Frustra maritum aliquoties tentaverat, vult fraudem & fortunam. Itaque re cum filio collata, visum illis initium res novandi per falsum *Mustafam* facere, ad cujus nomen & gratiam miles facile concurreret: ipsi deinde eo in rem suam uterentur. Reperiunt juvenem audacia & facie idoneum, instruunt & dimittunt. Personam sumit & agit, venit in Thraciæ loca quæ Valachiam & Moldaviam spectant, ubi equitum copia, & qui plerique vivo nuper *Mustafa* addicti. Ibi clanculum & quasi timide se ostendit, comites qui aderant mussitant *Mustafam* esse; fuga elapsum à patre, & alium ab amicis substitutum qui interfectus pro ipso esset,

incuria,

incuria, nec ſerio agnitum aut inſpectum. Id argumentum fabulæ erat, ad quam ſpectandam agendamque ſtatim concurſus. Veniebant & ii, qui oculis ſuis *Muſtafam* interfectum viderant: ſed vel falli volebant, ut locus eſſet ſi non recipiendi *Muſtafa*, ſaltem vindicandi. Iam pæne exercitus erant: ſed Sangiacci trepidi rem ad Soleimannum referunt, qui fraudis certus eos acerbe increpat, *Quid ita initiis non obſtitiſſent? vel nunc facerent, aut iram ac pœnam à ſe exſpectarent. Mittere ſe Pertawum Baſſam, cum validis fidiſque copiis; ſed melius gratiuſque fore, ſi ii quod neglectum eſt ſarciant, & ignem nondum validum extinguant.* Sangiacci iis monitis miniſque excitati advigilant, concurrunt; adventantes reprimunt, manus jam factas diſſipant & ſpargunt; nihil reliqui ſibi ad diligentiam faciunt, ut fidem & operam ſuam Domino probent. Tamen Baſſa ſupervenit: nec res adhuc *Muſtafa* ſatis validæ aut conſtitutæ erant. itaque à præſenti metu fluctuare multi incipiunt, dilabi alii & transfugere, donec deſertus miſer cum præcipuis miniſtrorum in manus venit. Vivus trahitur Byzantium, examinatur, nihil celat: cura jam non de illo puniendo (quod ſtatim factum) ſed de filio patrem ſubit. Hocne illum auſum, in tam recenti Muſtafæ infelici exemplo? dolor non ab impietate ſolum erat, ſed ab impudentia & temeritate ira. Et jam magnum aliquid parabat: ſed mater filium non deſerit, callida mulier & mariti ſui diu potens. Venit & rem fatetur, excuſat & deprecatur. *Quid enim magni miri, inquit, ſi in fratrem (non enim in te, ne cogita) aliquid molitus eſt, non tam ambitu, quam metu impulſus? Leges ſive fata noſtræ gentis ſunt, unum non imperare ſolum, ſed vivere: & exordium novi Principatus eſt, fraternum paricidium. Quid inquam mirum igitur, ſi fugere triſte & extremum hoc voluit? ſi vitam prorogare? Natura impellimur, & te conſule. Hic ſcopus hujus conatus fuit, miſeratione, ſi conſideras, quam ira dignioris. Tu illam da, cui? filio, cui? & mihi uxori, nam certum non ſupervivere illi, & in uno duos occides. Quamdiu autem daturæ? me miſeram, inſtant fata, & in tua ſenis anima adoleſcentis*

illius spirat, & mea. Movit intimum senile pectus & concussit mulier: dat veniam, sed ea lege ut filius se videat, & ipse eam petat. Ergo advocatur, & à matre quoque excitatur jam secura ut tuto veniat. Venit, sed cum in aditu paterni hospitii est (extra urbem conveniebant, nec temere filii patre vivo in ipsam intrant:) ecce milites, qui descendentem ex equo tradere pugionem & gladium jubent. Id in aliis de more fiebat, sed conscientia stimulante omnia timet, & multus in oculis *Mustafas* uterque erat. Mater tamen dat animos. quæ de industria ad januam exspectat, & per fenestram linteo obductam hortatur intrepide pergat, viam omnem à se præmunitam. Accedit ad manum patris, petit veniam, & accipit, monitus magis quam castigatus. Atque ut plenam fidem reconciliationis faceret, potum de more gentis jussit offerri: sed nec hunc sine metu bibit, venenum suspectans, donec pater ex eodem poculo haustu ducto, omni eum cura liberavit. Atque hæc Fraudium sunt, addam

Violentiæ exempla.

I. Heu, quam multa ea occurrunt! passim video aditus atque exitus Regiarum sanguine respersos. Sed temperabo, & eligam. Ab Oriente ordior. atque ibi, in Iudæa, triste fatum Gedeonis familiæ video, unius ambitione consumptæ. Laudatus ille vir, & dux per quadraginta annos populi, liberos genuit & reliquit *septuaginta*: atque hos legitimos. unum è concubina *Druma*, cui nomen ABIMELECHI. Hic post mortem patris imperio imminens, & adjutus materna pecunia atque amicis, copias collegit è vagis & sordidis hominibus: cum quibus *Sichimam* venit inopinato, atque omnes ibi fratres *septuaginta super lapidem unum* (ut sacra loquuntur) interfecit, & velut immolavit. Quid si totidem alienos & extraneos? ô facinus! at ille imperium invadit, & in triennium etiam retinet, ut cœperat, sæviens, & subditos varie affligens, sic ut *Sichimitæ* arma caperent & rebellarent. Frustra. domuit eos & occidit,

& ipsum

& ipsum opidum delevit, salemque in eo consperſit. Sed cæleſtis vindicta tamen conſequitur, & cum turrim quamdam oppugnaret, fragmine molaris lapidis mulier ſuperne caput ejus contrivit. quo ictu collapſus, & jam moribundus, ad ſatellitem ſuum, *Tu me*, inquit, *gladio jugula, ne muliebri manu dicar cecidiſſe.*

II. In Parthis *Orodes* regnavit, ille qui *Craſſum* victum jactat & occiſum. Is cum ſenuiſſet, in luctu ob *Pacorum* filium à *Ventidio* cæſum, aquæ intercutis vitio laboravit, neque longe jam à morte. Quam tamen longum PHRAATI filio viſum exſpectare: & veneno eam maturat. Sed id contra fuit, nec aliud quam mota alvo in medicinam abiit, & totius morbi ſenem allevavit. Quod ille indignatus (neque enim pænitentia ſubiit ſceleris, cui vel Numen videbat adverſari) ad apertum parricidium ab occulto tranſit, atque hominem palam ſuffocavit. Iamne finis? minime: catenata ſunt ſcelera, & poſt patrem fratres *triginta*, quaſi inferias, adjecit. Quis tamen illius finis? conſimilis. nam cum in pace & fœdere cum Auguſto eſſet, cui & ſigna Craſſo erepta remiſit; hic viciſſim dona dedit, inter alia, pellicem inſigni forma Italici generis, quæ prolem ei genuit *Phraatacem*. Hic ipſe ut adolevit, conſcientia & opera matris, patrem interfecit. Bene, bene. quidni dicam? tulit, quæ meruit, & quæ docuit: rediit in auctorem exemplum.

III. Brevi ſtilo lata ſcelera in MITHRIDATE PONTICO ſtringam, cui bellum & clades fuit à Romanis, ſed mors ab ipſo filio. An & hoc immerito? ecce ille matrem jam primis annis ſuſtulit, mox fratrem; deinde tres filios, totidemque filias. Cælum, terra, mare, aſpicere, ferre, purgare toties impium potuiſtis? Ignoſco Pharnaci, & animos ad ſcelus pæne addo: vindica adoleſcens aviam, patruum, fratres, ſorores, tot mortes (leve eſt) in una.

IIII. Iam in PRVSIA Bithyno tyranno, Romanorum non ſocio rege ſed ſervo, vix memorabile eſt, quod is filium *Nicomedem* tollere è medio

voluerit: quid ita? ut locum aliis filiis faceret ad regnum. Perversa aliqua pietas hæc fuerit. sed ecce filius, rei conceptæ gnarus, scelus in ipsum vertit, & defectione populorum, regnum ei ademit, & deinde vitam.

V. Relinquo te Oriens, fatiges me si perambulem: centesimam partem (vere loquor) non libavi: sed unum tamen abiens hic consignem. PTOLOMÆUS inter Alexandri successores, pulso *Antigono*, Macedoniam occupaverat, pacem cum *Antiocho*, fœdus & affinitatem cum *Pyrrho* fecerat: securus jam omnium, nisi sororis, & ex ea liberorum. *Arsinoe* erat, quæ in matrimonio *Lysimachi* fuerat Macedoniæ regis. Itaque animum & artes intendit ad eam una cum liberis captandam: cautam tamen, monitam, & omnia timentem. Quid adhibet? machinam in hunc sexum validissimam, amorem. soror erat, sed quid ad rem? incendit, non absterret ea cognatio Orientales barbaros, & res in mores & jura vertit. Itaque munera, legatos, litteras missitare; offerre ipsi societatem regni, liberis hereditatem: nec alio fine se armis id occupasse, quam ut iis posset relinquere. In has res fidem se paratum dare quam vellet, & ubi vellet, apud sanctissimas aras & templa. Quid multa? persuadetur mulierculæ, ex fidissimis amicis mittit, qui juramentum accipiat: quod ille incunctanter, & pæne invitans, in veterrimæ religionis templo concipit, ipsa simulacra & altaria deorum tangens; se suumque caput inauditis ultimisque exsecrationibus devovens: *Sincera se fide matrimonium sororis petere; nuncupaturum eam reginam; ejusque liberos, suos heredes habiturum, nec alios.* Ergo Arsinoe spe jam plena, in conspectum colloquiumque fratris venit: qui vultu ipso & oculorum acrimonia amorem simulans, fabulam peragit, uxorem ducit, capiti diadema coram milite populoque imponit, & Reginam appellat. Secuta quæ solent nuptiis: & læta *Arsinoe*, *Cassandream*, munitissimam urbem (quod unum petebatur) ubi thesauri & liberi, præivit, maritum introductura, & festo apparatu exceptura,

exceptura. Viæ, templa, domus ornantur; aræ & hostiæ disponuntur; filios quoque suos, *Lysimachum* sedecim annos natum, *Philippum* triennio minorem, patri & avunculo occurrere jubet. Quos ille extra portam obvios, cupide & ultra modum solitæ affectionis amplexus, osculis fatigat, nec dimittit. Portam & arcem ingressus, ponit personam, sumit suum vultum & affectum, statimque milite introducto, pueros jubet interfici in gremio ipso matris, ad quam confugerant. Illa hoc miserior, quod mori cum iis non licuit (sæpe se gladiis interposuerat & obtulerat:) in exsilium cum duobus servulis pulsa est: *Ptolomæo* tamen haud diu ab hac victoria triumphante, cum Galli Macedoniam inundantes, victo ei caput paullo post abstulerint, in hasta, ad terrorem & fidem, circumlatum.

VI. Ad Occidentem jam mihi ire licet, & ordiri ab Hispania: in qua cum Cn. Scipio, post Africanus, victoriales & funebres simul ludos daret, capta *Carthagine nova*: en duo fratres patrueles, CORBIS & ORSVA, qui de regno armis certaturi eum adeunt. Ipse, ut mitis ingenio, omnia conatur & tentat, ut ratione non Marte judice, rem componant: frustra: campum & arenam volunt. Concesso, magnis animis concurrunt, sed major natu *Corbis*, facile minorem natu, astu & armorum usu vicit, atque occidit.

VII. Dicam in Italia de ROMVLO, *Tarquinio Superbo, Nerone*, tot aliis, qui scelere & sanguine sceptrum pepererunt? multa, & nota sunt, ideoque cum venia omittenda.

VIII. Venio ad ævi nostri parricidam nobilem, & quod indignetur aliquis, felicem. Sceptra imperii Turcici tenebat *Bajazites Secundus* rebus gestis clarus, & numerosa prole succinctus, in qua natu minimus SELYMVS erat, de quo eo dictum. Sex ille fratres habebat, è quibus duo primævi suo fato obierunt, tertius paterna vi: duo supererant, ætate & jure imperii ante ipsum. Sed imperium tamen animo agitabat: & ut perveniat, patrem im-

pedimento

pedimento futurum, è medio vult sublatum. Id varie tentavit, & primo colore aliquo pietatis. Mos Turcarum habet, filios Principis in certo loco aut opido claudere, nec finibus iis egredi, nisi permissu aut jussu patris. Id contra spes aut res novas institutum videtur, & ne militibus aut populo misceantur, captenturve aut captent. At Selymus fines istos audacter migrat, comites & milites colligit, & cum hac manu ad patrem pergit. Miranti, & per legatos etiam expostulanti, *Ecquid sibi vellet? patria leges, patris jussa sperneret? quo fine, aut caussa?* ille refert: *Non pravitate, sed pietate motum facere. & Mahumetis legem esse, tertio quoque aut quarto anno visere ad parentes: velle se patere, & parentis optimi manum* (ita Turcarum etiam sermo habet) *osculari.* Bajaziti haud placitum, iterumque legatos & asperiora mandata mittit: quorum summa, rediret. Ille pergere nihilo sequius, & jam Hadrianopoli appropinquare: nixus, ut putabatur, occulto favore & gratia Genitzarorum, quos in partes traxerat. Erat in eaipsa tunc urbe pater. qui fraudes aut vim metuens, & simul urbi dominæ timens Constantinopoli, ubi thesauri & regia gaza erat, illuc concitus pergit. Idem filius, & patrem in vico assequitur qui *Tzurulus* appellatur: quid? ad manus osculum? imo ad manus consertionem, & suos instruit, & vim parat facere: patre contra, cum eo ventum videt, dirigente. Pugna committitur, anceps & cum discrimine, majore etiam metu Bajazitis; qui haud de nihilo fidem suorum suspectabat, & Deum ac Mahumetem alta voce invocabat, vindices patriæ & imperatoriæ majestatis. Audivit ille (non enim iste) & fugit Selymus, vasa & impedimenta omnia amittit, animum & impietatem retinet: ac *Capham* cum venisset, copias iterum colligit, & prima hieme in Thraciam redit. Fiduciam etiam Genitzari dabant, qui in urbe tumultuati, *Achmetis* (is frater major erat) imperium aspernabantur, atque adeo legatos ejus qui tunc advenerant, per ignominiam ejecerunt. Occulte ad Selymum etiam missis, ut approperaret:

sese

sese cetera exsecuturos, & manu viam facturos ad solium & ad sceptrum. Imperium illud miles temperat, pravo & noxio more: nec alia caussa exitii aliquando erit. Sed *Achmetes* horum non ignarus, cum ipse quoque juxta Constantinopolim venisset; & militum quidam operam ac fidem obtulissent, adnuit, sed quod momentum inclinationi aliorum facturum erat, aurum præsens, & amplioris stipendii spem, non adjecit. Imo vocem jecit, liberam, sed intempestivam, *Sese vel invitis illis imperaturum*. Offendit, & alienavit: jamque Selymus ad urbem venit, tentoria in pratis fixit: cui obviam factus *Corcutes*, frater alter, modesti ingenii, & sapientiæ ac religionis studiis deditus, ut captus est gentis. Genitzari audito advenisse, statim coeunt & tumultuantur: decem è suis ad Bassas (Præfectos sic nominant) ablegant, qui postulent, *Dominum & Sultanum Selymum esse: Bajazitem ultra non esse, ætatis & virium imbecillum, nec molem imperii sustinentem. Hoc ipsi edicerent, suaderentque volens faceret, quod vel nolens adigeretur: & cederet, aut cadi ipsi Bassa exspectarent. Sententiam omnium sic ferre.* Hæc dicta, & prompti facere erant: ergo timor Bassas incessiit, & Bajaziti rem & discrimen exponunt. Generosus animus, & veteris laudis factorumque conscius, indignari; nihil indultum velle, arma & manus suorum spectare, & implorare. sed abnuentium: atque ibi primus Bassarum (*Vizirium* dicunt) *Mustafas: Ergo supremum vale Imperator*, inquit: *nam nos quidem morituri te alloquimur, nescio an moriturum. Hoc animi tui decretum, ultimum nobis jam dicit:* & minas militares addit. Movetur ille, & ipsos miseratur, atque infit: *Ergo certum iis, vitam nobis adimere? & huc ventum?* Mustafas: *Huc ventum: quod ad nos attinet: de te, Deus meliora. sed ut optima, spiculis tamen hastarum* (verba ponimus) *de solio imperatorio scito te detrahendum.* Senex videt necessitatem ultimam esse, & paullisper vocem compressam solvit: *Agite igitur*, inquit, *ad filium ite, nuntiate rerum summam illi permitti.* Filius venit, pater excipit, vultu quidem lætus, & thesauros ei atque alia imperii resignat.

resignat. Tum & solium conscendere jubet, sed recusantem: & subdola modestia, solam pietatem, affectumque visendi patris, præferentem. Iterum jubet, propinquo etiam periculo monitus, & minaces militum vultus vocesque audiens, aut videns. Admittit filius, sed in sequentem diem. Conveniunt frequentes, equites peditesque: sedet pro tribunali, & imperii jurisque usurpandi caussa, unum è Genitzaris suspendi laqueo jubet: ceteris spe facta benigni simul, & fortis dignique majoribus imperii. Cujus primum facinus, relegatio patris *Dimotucum:* & priusquam perveniret, interitus veneno procuratus. Ajunt medicum ejus corruptum id obtulisse, adamante minutatim confracto, & cibis immixto: cui tamen pretium operæ mors fuit, & cervix incisa, cum voce Selymi prævia: *Veteri domino infidum, novo fidum non futurum.* Itum in alias cædes. & quinque fratrum filii occisi: tum ipse frater *Corcutes* nervo arcus strangulatus, cum è fuga reprehendi curasset. Supererat *Achmetes*, primus fratrum, & societate Ægyptiaci etiam Sultani validus: sed falsis Genitzarorum litteris elicuit, tamquam fastidientium novelli & iniqui imperii: prodiret modo, arma cum ipso in hunc sociaturis se daret. Prodiit, pugnavit, victus, suffocatus est: & solus jam certusque Selymus Princeps. Qui in Bassas & proceres varie item sæviit, homo cædis totus & sanguinis: idem tamen Fortunæ (non enim Deo) carus, & qui res maximas in imperio suo gessit. Persas vicit & reppulit, Sultanum Ægypti sustulit, & amplum id regnum sibi posterisque firmiter subjecit. Nihil etiam privatim adversum: & dormire videbatur cælestis Iustitia, nisi quod in extremo actu se ostendit, & peste correptum exstinxit, ipso loco & vico, ubi prima cum patre signa contulisset. Sed & filio tamen felix fuit, magno illo & infesto nobis *Soleimanno:* ut externarum rerum fluxus, non sint tesseræ semper benivolentiæ divinæ.

IX. Atque illud seculi nostri est, hoc etiam soli. Fuit ADOLPHUS EGMONDANUS, cui pater

Arnoldus

Arnoldus Geldriæ Dux & dynasta erat. Ille adoleverat, iste senuerat, & ægre ferre cœpit patris diuturnum imperium & vitam. Itaque per factiones, quosdam è popularibus in arma trahit, & patri bellum palam facit. Sed pater viribus & caussa melior, obsessum in opido *Venlone* tenet: ac denique Principum vicinorum interventu pax coit: hac lege, ut juvenis urbem *Noviomagensem* sibi accipiat teneatque, in qua libere & solus dominetur. Sed exigua hæc ei portiuncula visa, resilit mox à fœdere, familiares quosdam patris in ejus contumeliam laqueo enecat: & cum videt à se vim frustra tentari, ad alienam potentiam fugit, ad nostrum *Philippum Bonum*. Bruxellam venit, patrem accusat, sese approbat, promittit multa: sed apud vere *Boni* Principis surdas aures. Desperatis igitur auxiliis, ne patrem videat, Hierosolyma properat, homo sacer scilicet ad terram sacram: paullo post redit, omnium inops, quo nisi ad patrem? Recipitur amice, & ipse pœnitentiam & amorem simulat, sed vultu non animo bonus. Nam fraudem & insidias patri statim ita struit. Erat senex *Gravia* ditionis suæ tunc opido, cum uxore: venit quasi per officium filius. More gentis epulantur & bibunt largius, saltant etiam in multam noctem: ipso sene Duce sustentante, & in filii gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum sese confert. Vix fecerat, cum adsunt à *Noviomago* (ii juveni parebant) cives armati, & ab *Adolpho* clam intromissi; recta ad cubiculum Ducis, duce filio, tendunt. Pulsant fores. ille è lecto, jocos & choreas etiam tunc cogitans, *negat id noctis saltare ultra posse: juvenes faciant, & abeant*. At illi effractis jam foribus adstant, jubent surgere & se consequi. *Quo autem?* ait senex, *& ubi filius?* Miser, ubi auxilium putat, exitium est: & ille improbus, *Pater*, inquit, *necessitati parendum est, age sequere*. Nec tantillum exspectant, ut tuniculam interiorem aptet atque induat, ne tibialia quidem sumat: sed pater equitantem filium, nudis pedibus & corpore, ita sequitur *Buram* usque. Ibi carceri tætro includitur,

cum. Et vide ingenium sævitiæ! certum est, non alia re hominem magis abjici, & animo conatuque cadere, quàm Exsectione illa aut Excæcatione. Qui aut virum viro, aut lumen demit: nihil ab eo viri ultra formidet, & in pœnam aut ludibrium modo vivit.

XI. Sed claudo hoc totum de Ambitione, uno eoque jocoso exemplo. CHAN TARTARORVM (eorum Princeps sic dicitur) cum *Stephanus* haud ita nuper optimus fortissimusque Poloniæ Rex obiisset, in comitiis de Rege creando, ipse quoque per Legatos intervenit. Dixit & proposuit ista: *Potentem se esse, & posse myriades aliquot equitum* (vera sunt) *educere è suis terris, Polonia tuenda vel augenda. Item frugalem se & continentem esse, ac sine ullis ciborum deliciis, sola equina in fame contentum. Tertio, quod ad Religionem, de qua disputari audiebat, Tuus, inquit, Pontifex, meus Pontifex esto; tuus Lutherus, meus Lutherus esto.* Si risu excepta Legatio fuit, nemo quærat. effuso maxime: & ecce hominem paratum omnia sacra & deos deserere, regnandi caussa.

CAP. VI.

DE PRINCIPVM INCLINATIONE.

Deteriores eos sæpe fieri, & mutari.

NEscio qua caussa occulta, præter apertas, etiam evenit: ut cum in aliis artibus usu homines discant, & meliores fiant, in hac regendi fere contra, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & raro decursum ad metam æquabiliter hunc cursum. Caussæ partim in Principe, partim Nobis, partim Principatu ipso videntur: atque obiter examinemus. In Principe, quia initio magis intendit, & pudor est, & bonæ famæ studium: quæ calcat paullatim, & in omnium obsequiis audaciam, & proterviam, & contemptum sumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui plerumque novis solet dominari Principibus,*

pibus, nisi ex summis virtutibus non permanet. Bene initio audiunt, & faciunt: sed raro constans est illa virtus, nisi firmo fundamento nixa & instructa. Secunda caussa, ab infirmitate ingenii humani est. grande illud imperii pondus aliquamdiu recta cervice sustineri, vix semper potest: lassantur, & se inflectunt. Quo facit natura, prona in vitia: & magis, ubi non metus aut pœna retinet; sicut in Principe, qui est super ista. Et nisi ipsum illud Honestum eum teneat, & Religio: quis est qui possit? Accedunt depravatores, insitum Aulæ malum: & qui prave etiam facta laudantes, magis istuc ducunt. Itaque ut qui vinum bibunt, initio pares sunt, & sensibus subsistunt: mox alienantur, & compotores etiam invitant aut urgent: sic in potentia, cum nova & modica, ferunt: diuturna corrumpuntur, & fiunt ebrii, & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus scriptor recte: *Vbi sub tanto onere infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate:* habenas omnes ingenio suo & cupidini laxant. Caussæ etiam in Nobis & subditis, sunt istæ. Credulitas prima. quod temere initio, etiam de malis aut ambiguis bene speramus: & quid mirum igitur falli? Neque illi se mutant: sed nos opinionem. Inde jactatum apud nos proverbium: *Flandros amare futuros Principes, odisse factos.* Cum præsentes enim displicent, alios adspicimus & optamus: atque ut ægri, mutationem remedium destinamus. Secunda, quod refractarii sæpe & pravi simus, & communiter etiam erga optimos ingrati: donec esse desinant. Id Principes gravantur & indignantur, & paullatim affectum & curam à talibus abducunt. Magis autem, cum seditio, rebellio, aut insidiæ sunt: tum & juste putant se opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Ausim dicere, bonos Subditos facere aut servare Principes bonos. At caussæ in Principatu ipso sunt. quod is ad Superbiam & contemptum invitet: & vel firmissimos convellat, & à statu paullatim abducat. Sicut cæli à supero illo abripiuntur, & quamquam contra nitentes obsecundant:

cluditur, & sex annos totos (non illius, sed & popularium impietatem culpo) sex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, sed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliviæ Dux, ipsius *Adolphi* avunculus arma etiam sumit. Qui tamen à se parum validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imperatore petit. Illi statim annuunt, ad *Adolphum* acres minacesque litteras scribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* nostro, valido Principi, totam rem committunt: liberet senem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & usu videretur. Ille utrumque coram se sistere jubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud spernendam iram, & jussa, tam potentis vicini ratus, patrem secum eo ducit: accusat in consilio, fœda & falsa in eum ingerit: quorum facile purgatus senex, bonorum & illustrium virorum testimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, ut filium ad singulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam suam assertturus. Mos tunc satis creber in Martiali nostro populo erat: sed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & insolentiam, & simul in eventu incerto certum scelus, utercumque vicisset. Ita re cum suis deliberata, pro sententia dixit: *Arnoldus pater solus titulo Ducis utatur: sed filio opida arcesque totius Geldriæ cedat, sola Gravia sibi excepta. Accipiat in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia.* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio qua occulta caussa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & gravibus, inter quos *Philippus* ille *Cominaus* erat, qui hæc scripsit. At ille respondit in ipsa verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superjicere, quam ut in has conditiones paciscatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum est, ut nostra*

quoque

quoque jam vices sint: nec aliud admisero, quam de pensione trium millium, sic quoque, ut pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec unquam pedem in eam referat. En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quam insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res prævertendæ, cum idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset; dilata hac cognitione, expeditioni se parat. Iuvenis suspicatus detentum se iri, aversione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Mosam flumen cymba transmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur. qui *Vilvordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honesta custodia asservari jussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cum *Gandavenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum solvunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Ivit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarii, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliqua parte à justo Iudice vides. Carcere te punivit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subivit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, ut in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccaverint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

X. Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam novellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ; hæc filii in utrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi suspicione, & minimo metu hæc facta: quasi per ludum aliquem & jo-

cluditur, & sex annos totos (non illius, sed & popularium impietatem culpo) sex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, sed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliviæ Dux, ipsius *Adolphi* avunculus arma etiam sumit. Qui tamen à se parum validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imperatore petit. Illi statim annuunt, ad *Adolphum* acres minacesque litteras scribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* nostro, valido Principi, totam rem committunt: liberet senem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & usu videretur. Ille utrumque coram se sistere jubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud spernendam iram, & jussa, tam potentis vicini ratus, patrem secum eo ducit: accusat in consilio, fœda & falsa in eum ingerit: quorum facile purgatus senex, bonorum & illustrium virorum testimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, ut filium ad singulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam suam asserturus. Mos tunc satis creber in Martiali nostro populo erat: sed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & insolentiam, & simul in eventu incerto certum scelus, utercumque vicisset. Ita re cum suis deliberata, pro sententia dixit: *Arnoldus pater solus titulo Ducis utatur: sed filio oppida arcesque totius Geldriæ cedat, sola Gravia sibi excepta. Accipiat in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia.* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio qua occulta caussa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & gravibus, inter quos *Philippus* ille *Cominæus* erat, qui hæc scripsit. At ille respondit in ipsa verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superjicere, quam ut in has conditiones paciscatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum est, ut nostra*

quoque

quoque jam vices sint: nec aliud admisero, quam de pensione trium millium, sic quoque, ut pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec unquam pedem in eam referat. En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quam insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res prævertendæ, cum idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset; dilata hac cognitione, expeditioni se parat. Iuvenis suspicatus detentum se iri, aversione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namurci*, dum Mosam flumen cymba transmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur. qui *Vilvordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honesta custodia asservari jussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cum *Gandavenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum solvunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Ivit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarii, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliqua parte à justo Iudice vides. Carcere te punivit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subivit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, ut in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccaverint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

X. Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam novellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ; hæc filii in utrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi suspicione, & minimo metu hæc facta: quasi per ludum aliquem & jocum.

cluditur, & ſex annos totos (non illius, ſed & popularium impietatem culpo) ſex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, ſed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliviæ Dux, ipſius *Adolphi* avunculus arma etiam ſumit. Qui tamen à ſe parum validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imperatore petit. Illi ſtatim annuunt, ad *Adolphum* acres minaceſque litteras ſcribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* noſtro, valido Principi, totam rem committunt: liberet ſenem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & uſu videretur. Ille utrumque coram ſe ſiſtere jubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud ſpernendam iram, & juſſa, tam potentis vicini ratus, patrem ſecum eo ducit: accuſat in conſilio, fœda & falſa in eum ingerit: quorum facile purgatus ſenex, bonorum & illuſtrium virorum teſtimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, ut filium ad ſingulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam ſuam aſſerturus. Mos tunc ſatis creber in Martiali noſtro populo erat: ſed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & inſolentiam, & ſimul in eventu incerto certum ſcelus, utercumque viciſſet. Ita re cum ſuis deliberata, pro ſententia dixit: *Arnoldus pater ſolus titulo Ducis utatur: ſed filio oppida arceſque totius Geldriæ cedat, ſola Gravia ſibi excepta. Accipiat in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia.* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? Sed non ſilent hiſtorici, *Carolum* neſcio qua occulta cauſſa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & gravibus, inter quos *Philippus* ille *Cominaeus* erat, qui hæc ſcripſit. At ille reſpondit in ipſa verba: *Malle ſe præcipitem dare parentem in puteum, ſe deinde ſuperjicere, quam ut in has conditiones paciſcatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum eſt ut noſtra*

quoque

queque jam vices sint: nec aliud admisero, quam de pensione trium millium, sic quoque, ut pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec unquam pedem in eam referat. En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quam insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res prævertendæ, cum idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset; dilata hac cognitione, expeditioni se parat. Iuvenis suspicatus detentum se iri, aversione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Mosam flumen cymba transmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur. qui *Vilvordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honesta custodia asservari jussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cum *Gandavenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum solvunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Ivit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarii, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliqua parte à justo Iudice vides. Carcere te punivit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subivit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, ut in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccaverint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

X. Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam novellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ; hæc filii in utrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi suspicione, & minimo metu hæc facta; quasi per ludum aliquem & jo-

cluditur, & sex annos totos (non illius, sed & popularium impietatem culpo) sex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, sed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliviæ Dux, ipsius *Adolphi* avunculus arma etiam sumit. Qui tamen à se parum validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imperatore petit. Illi statim annuunt, ad *Adolphum* acres minacesque litteras scribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* nostro, valido Principi, totam rem committunt: liberet senem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & usu videretur. Ille utrumque coram se sistere jubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud spernendam iram, & jussa, tam potentis vicini ratus, patrem secum eo ducit: accusat in consilio, fœda & falsa in eum ingerit: quorum facile purgatus senex, bonorum & illustrium virorum testimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, ut filium ad singulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam suam asserturus. Mos tunc satis creber in Martiali nostro populo erat: sed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & insolentiam, & simul in eventu incerto certum scelus, utercumque vicisset. Ita re cum suis deliberata, pro sententia dixit: *Arnoldus pater solus titulo Ducis utatur: sed filio opida arcesque totius Geldria cedat, sola Gravia sibi excepta. Accipiat in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia.* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio qua occulta caussa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & gravibus, inter quos *Philippus* ille *Cominæus* erat, qui hæc scripsit. At ille respondit in ipsa verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superjicere, quam ut in has conditiones pacificatur. Quid malum? inquit, pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum est, ut nostra*

quoque

quoque jam vices sint: nec aliud admisero, quam de pensione trium millium, sic quoque, ut pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec unquam pedem in eam referat. En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quam insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res prævertendæ, cum idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset; dilata hac cognitione, expeditioni se parat. Iuvenis suspicatus detentum se iri, aversione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Mosam flumen cymba transmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur, qui *Vilvordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honesta custodia asservari jussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cum *Gandavenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum solvunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Ivit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarii, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliqua parte à justo Iudice vides. Carcere te punivit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subivit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, ut in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccaverint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

X. Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam novellam, & BYZANTIUM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ; hæc filii in utrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi suspicione, & minimo metu hæc facta; quasi per ludum aliquem & jocum.

cum. Et vide ingenium sævitiæ! certum est, non alia re hominem magis abjici, & animo conatuque cadere, quam Exsectione illa aut Excæcatione. Qui aut virum viro, aut lumen demit: nihil ab eo viri ultra formidet, & in pœnam aut ludibrium modo vivit.

XI. Sed claudo hoc totum de Ambitione, uno eoque jocoso exemplo. CHAN TARTARORVM (eorum Princeps sic dicitur) cum *Stephanus* haud ita nuper optimus fortissimusque Poloniæ Rex obiisset, in comitiis de Rege creando, ipse quoque per Legatos intervenit. Dixit & proposuit ista: *Potentem se esse, & posse myriades aliquot equitum* (vera sunt) *educere è suis terris, Polonia tuenda vel augenda. Item frugalem se & continentem esse, ac sine ullis ciborum delicus, sola equina in fame contentum. Tertio, quod ad Religionem, de qua disputari audiebat, Tuus, inquit, Pontifex, meus Pontifex esto; tuus Lutherus, meus Lutherus esto.* Si risu excepta Legatio fuit, nemo quærat. effuso maxime: & ecce hominem paratum omnia sacra & deos deserere, regnandi caussa.

CAP. VI.

DE PRINCIPVM INCLINATIONE.

Deteriores eos sæpe fieri, & mutari.

NEscio qua caussa occulta, præter apertas, etiam evenit: ut cum in aliis artibus usu homines discant, & meliores fiant, in hac regendi fere contra, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & raro decursum ad metam æquabiliter hunc cursum. Caussæ partim in Principe, partim Nobis, partim Principatu ipso videntur: atque obiter examinemus. In Principe, quia initio magis intendit, & pudor est, & bonæ famæ studium: quæ calcat paullatim, & in omnium obsequiis audaciam, & proterviam, & contemptum sumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui plerumque novis solet dominari Principibus.*

pibus, nisi ex summis virtutibus non permanet. Bene initio audiunt, & faciunt: sed raro constans est illa virtus, nisi firmo fundamento nixa & instructa. Secunda caussa, ab infirmitate ingenii humani est. grande illud imperii pondus aliquamdiu recta cervice sustineri, vix semper potest: lassantur, & se inflectunt. Quo facit natura, prona in vitia: & magis, ubi non metus aut pœna retinet; sicut in Principe, qui est super ista. Et nisi ipsum illud Honestum eum teneat, & Religio: quis est qui possit? Accedunt depravatores, insitum Aulæ malum: & qui prave etiam facta laudantes, magis istuc ducunt. Itaque ut qui vinum bibunt, initio pares sunt, & sensibus subsistunt: mox alienantur, & compotores etiam invitant aut urgent: sic in potentia, cum nova & modica, ferunt: diuturna corrumpuntur, & fiunt ebrii, & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus scriptor recte: *Vbi sub tanto onere infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate:* habenas omnes ingenio suo & cupidini laxant. Caussæ etiam in Nobis & subditis, sunt istæ. Credulitas prima. quod temere initio, etiam de malis aut ambiguis bene speramus: & quid mirum igitur falli? Neque illi se mutant: sed nos opinionem. Inde jactatum apud nos proverbium: *Flandros amare futuros Principes, odisse factos.* Cum præsentes enim displicent, alios adspicimus & optamus: atque ut ægri, mutationem remedium destinamus. Secunda, quod refractarii sæpe & pravi simus, & communiter etiam erga optimos ingrati: donec esse desinant. Id Principes gravantur & indignantur, & paullatim affectum & curam à talibus abducunt. Magis autem, cum seditio, rebellio, aut insidiæ sunt: tum & juste putant se opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Ausim dicere, bonos Subditos facere aut servare Principes bonos. At caussæ in Principatu ipso sunt. quod is ad Superbiam & contemptum invitet: & vel firmissimos convellat, & à statu paullatim abducat. Sicut cæli à supero illo abripiuntur, & quamquam contra nitentes obsecun-

dant: sic Principes ab ipsa illa potestate. Videsne privatos homines in opibus magnis, aut prosperitate, depravari, & à veteri via & vita flectere? idem fit istic. Potentia impotentiam gignit, licentia libidinem, vitia: & ut pondera ab alto lapsa, in praeceps eunt. Quid, quod interdum ipsa Infelicitas mutet? ut quibus domi aut militiæ res sunt improsperæ, ipsi fortunæ, ipsis subditis (etsi extra culpam) obirascuntur; & ut in tempestate, clavum abjiciunt, & dant vela ventis. Privatim saltem oblectamenta quærunt, convivia, ludos, mulierculas: publicum omne decus aspernantur. Exempla horum pauca videamus.

I. Insigne primum in DIONYSIO IVNIORE tyranno Siciliæ: qui mortuo patre, mire clementem se exhibuit & benignum. Tria millia nexorum, ob æs alienum, solvit; tributa per triennium remisit; alia, in gratiam & famam populi. Sed mox jam dominationis certus, rettulit ingenium, quod paullisper seposuerat: avunculos interfecit, quos verebatur aut timebat; item fratres suos, ne quis æmulus superesset; mox in omnes promiscue sæviit, ille *Dionysius* effectus, cujus non tyranni, sed tyrannidis, nomen habetur.

II. At hic natura pravus: à caussis, & vi aut vitio Regni, PHILIPPVS Macedonum rex pænultimus, cui cum Romanis bellum fuit. Erat sane ille (Polybius testatur, qui novit & vidit) plerisque dotibus corporis atque animi ornatus: vultu decorus, corpore erectus, eloquentia promptus, ingenio & memoria validus, lepôre & dictis etiam facetus; atque omnia cum regio quodam decore & majestate. Accessit virtutum studium in toga, & in bello, animi magnitudo, & liberalitas: uno verbo, vix alium tanta indole aut spe Regem Macedonia aut Græcia viderat. Sed ecce momento omnia vertuntur: sive Fortunæ culpa, quæ adversa ei in Romanos, animum infregit & ab instituto ad gloriam cursu revocavit; sive delatorum vitio & suo, qui aures eis temere & facile præbebat. Sane optimos

quosque à se sprevit, veneno & ferro grassatus: sed nec sanguini & filio suo *Demetrio* tandem parcens. Denique ille *Philippus*, de quo omnia bona sperata & videri cœpta, in omnia mala desiit, pravus, invisus, infelix.

III. HERODEM Iudææ regem licet addere, insignem, mitem, magnificum, primis sex annis, si quem alium: reliquos triginta & unum sic immanem, trucem in suos alienosque, ut *septuaginta* Senatores regiæ stirpis interfecerit, uxorem suam, & tres filios: denique moriturus, ex omni Iudæa nobilissimum quemque, quasi ob aliam caussam, evocari ad se jusserit; & cum venissent, ambitiose ab amicis petiit, ut inclusos Circo, ad unum interfici à militibus curarent. non ob noxam, sed (ut ajebat) quo verus justusque dolor funeri suo exhiberetur, cum nulla familia immunis ab hac clade esset.

IIII. Quid TIBERIVM Romanum Principem loquar? res pernota est, bonum fuisse, donec *Germanicus* ac *Drusus* superfuere; mixtum virtutibus ac vitiis, matre incolumi; post in omne scelus, flagitium, & infamiam prorupisse, ut ipsum quoque interdum non factorum solum (animo torquente) sed vitæ pæniteret.

V. NERO in eadem re Romana notatur, magnus initio Princeps, magnum postea monstrum: & Trajani elogium de illo fuit, *Omnes etiam optimos Principes longe à primo quinquennio Neronis abesse.* Quod in aliis fortasse verum fuerit; sed domi tamen veneno frater sublatus, secundo statim anno, dedecorat hanc laudem. Plura exempla notare est: plura? imo plurima: sed fastidium paritatis vitandum est, & nihil hîc, quod singulariter narretur.

rici filius, ita assiduus in rebus, ut vix sero cibum caperet. Cumque idem moneretur, valetudinem & vires cordi habere, respondit: *Privato quidem homini omne tempus cibi esse, cum id lubet, aut solet: at Regi, si nomen suum non abdicat, id solum, quo vacat.*

VI. Itaque rebus hominibusque se dant, etiam vilioribus: nam & ii Principatus membra. Insigni hîc monito RVDOLFI Imperatoris *Austriaci*; qui cum submoveri à satellitio suo tenuiores quosdam videret, ad se affectantes, non sine stomacho edixit: *Per Deum* (ipsa ejus verba sunt) *finite homines ad me venire. Non enim ideo ad imperium sum vocatus, ut in arcula includar.* Melius nihil possum, desino, & hoc infigo.

CAP. VIII.

DE EXEMPLIS PRINCIPVM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia subditorum.

PRincipem ob se bonum esse oportet, sed etiam ob alios: quos talis emendat, aut alius depravat. Nam homines inprimis ad alta ista flectunt oculos, & exempla sibi suis inde moribus sumunt. Sallustius: *Qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita maxima fortuna, minima licentia est.* Sicut igitur regulam maxime rectam esse oportet, ad quam cetera diriguntur: sic Principem. Et ut in corporibus gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur: sic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta sunt:

Ἀλλ' ὅμως· κρέσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ φθόνος·
Μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν. ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
Εἴτι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
Πὰρ σέθεν· πολλῶν ταμίας
Ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.

Attamen

Attamen (melior enim miseratione Invidia)
Ne omitte honesta. guberna
Iusto clavo populum.
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam.
Si enim vel leve eraperit,
Magnum feretur
Abs te. multorum dispensator
Es: multi testes utrisque fidi.

I. ALPHONSVS rex Aragoniæ & Neapoleos, cum de Subditorum moribus disputaretur, dixit: *Vt herbas quasdam ad Solis motum; sic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNVS cervice leviter incurva & panda fuit, quod certatim proceres & aulici imitati, quasi ipsum sic effingentes. Adeo & minuta observant, atque æmulantur: utinam sic interiora & virtutes!

III. Luxus in conviviis, veste, supellectile, familia, ad VESPASIANI tempora nimis Romæ invaluit: nec vel legibus potuit coerceri. at statim, illo Principe, sponte exolevit. Caussa in Tacito: *Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in Principem, & æmulandi amor, validiora quam pœna ex legibus & metus.*

CAP. IX.

DE IVSTITIA:

Quam Princeps in se, & suis, servet.

INter omnes autem Virtutes, sunt quædam velut Regiæ, & Principales, ut *Iustitia* primum. à qua Homerus Reges δικασπόλους appellavit, *circa jus occupatos & versantes.* Nihil iis convenientius, nihil dignius: & servata, regna servat. Servanda autem, etiam in iis quæ Principes, aut qui circa ipsos sunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui cum Caligula censent, *Omnia ipsi, & in omnes, licere.*

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATVS:

Qui est, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet sic & labatur, sed bonus sit & perseveret: quid magis eum fulciat & firmet, quam Finis semper in oculis, quo spectet? Neque enim Principatus ipse finis est, absit, aut altitudo illa & splendor: sed populi bonum, id est directio ejus & tutela. *Officium est imperare, non regnum*, ait Seneca noster. Graeci ἄνακτας *reges* dixerunt, ut Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἄνακας ἔχειν quod est *curam gerere, & tueri.* Certe debent. ipsum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: ut ordinem servet, composite imperet: quod qui neglegit, non regit ille, sed dissipat & perdit. Cogitet secum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque statum sortemque habeat, in mea manu est positum.* O dignitas! vicarium Dei esse, & non esse æmulum? Vide ut ille ab orbe condito dispenset, & regat, æstates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot usui nostro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in statu & concordiâ, etsi maxime discordia, servet; parcat plurimum, interdum puniat; verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Subsequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in assidua cura, sed cum tranquillitate & pace: & hæc utraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperii consideranda est.* Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longe majora sunt, quæ vicissim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ, debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui,*

sui, gentibus vivere. Accipere innumerabiles undique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot urbibus, nationibus, & provinciis cogitare: NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine,* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare.* En breviter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecere aut facturos se sunt professi. Inter istos

I. TIBERIVS Imperator. qui pulchra voce (utinam & re!) testatus, in pleno Senatu: *Dixi & nunc, & sæpe alias P. C. bonum & salutarem Principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *civibus: sæpe ac plerumque etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pænitet.* Pulchra, inquam, voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hîc compendium. *Serviat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliariis: *serviat universis*, in bono omnium procurando: *serviat singulis*, in Iustitia administranda, injuria arcenda. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS, item Imperator, considerans, cum Præfectum suum Prætorii, de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem: *Cape hunc,* inquit: *& si quidem recte &* EX VTILITATE OMNIVM *imperavero, pro me; sin aliter, contra me utere.* Optimam *Optimi* illius vocem! Vivam, si reipublicæ vivo: si mihi, arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imperator quoties auditus est dicere? *Ita se rempublicam gesturum, ut sciret* REM POPVLI *esse, non suam.* Iterumque, quod eodem ducas: *Talem se præstiturum Imperatorem, qualem sibi optasset privatus.*

IIII. VESPASIANI etiam cæleste dictum est, qui sanus valensque, semper in publicis occupatus, etiam æger perseveravit: & revocantibus amicis, utque sibi parceret, *Imperatorem inquiit stantem mori oportere.*

V. Inferiore ævo HENRICVS Imperator *Friderici*

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATVS:

Qui eſt, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet ſic & labatur, ſed bonus ſit & perſeveret: quid magis eum fulciat & firmet, quam Finis ſemper in oculis, quo ſpectet? Neque enim Principatus ipſe finis eſt, abſit, aut altitudo illa & ſplendor: ſed populi bonum, id eſt directio ejus & tutela. *Officium eſt imperare, non regnum*, ait Seneca noſter. Græci ἄνακτας *reges* dixerunt, ut Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν: quod eſt *curam gerere, & tueri*. Certe debent. ipſum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: ut ordinem ſervet, compoſite imperet: quod qui neglegit, non regit ille, ſed diſſipat & perdit. Cogitet ſecum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ neciſque gentibus arbiter: qualem quiſque ſtatum ſortemque habeat, in mea manu eſt poſitum.* O dignitas! vicarium Dei eſſe, & non eſſe æmulum? Vide ut ille ab orbe condito diſpenſet, & regat, æſtates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot uſui noſtro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in ſtatu & concordiâ, etſi maxime diſcordia, ſervet; parcat plurimum, interdum puniat; verus pater ſimul & dominus generis humani: quid deſideres, præter hoc exemplum? Subſequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in aſſidua cura, ſed cum tranquillitate & pace: & hæc utraque ſuis, quantum poteſt, procurent. Abſit otium. *neque enim ſpecie tenus* (ait Panegyriſtes) *ac nomine, fortuna Imperii conſideranda eſt.* Sunt trabeæ, & faſces, & ſtipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adſtruximus: ſed longe majora ſunt, quæ viciſſim nobis, auctoribus fautoribuſque potentiæ, debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata ſuſcipere: & oblitum quodammodo ſui,*

sui,gentibus vivere. Accipere innumerabiles undique nuncios, totidem mandata dimittere,de tot urbibus, nationibus, & provinciis cogitare: NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine,* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare*. En breviter tuum munus,& in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecere aut facturos se sunt professi. Inter istos

I. TIBERIVS Imperator.qui pulchra voce (utinam & re!) testatus,in pleno Senatu : *Dixi & nunc, & sæpe alias P. C. bonum & salutarem Principem , quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis , Senatui* SERVIRE *debere,&* VNIVERSIS *civibus:sæpe ac plerumque etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pænitet*. Pulchra,inquam,voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe?ecce hîc compendium. *Serviat* , id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliariis : *serviat universis*, in bono omnium procurando : *serviat singulis*, in Iustitia administranda, injuria arcenda. Sine istis , non est Princeps , sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS , item Imperator, considerans, cum Præfectum suum Prætorii , de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem : *Cape hunc*, inquit:*& si quidem recte &* EX VTILITATE OMNIVM *imperavero , pro me ; sin aliter, contra me utere*. Optimam *Optimi* illius vocem ! Vivam, si reipublicæ vivo : si mihi , arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imperator quoties auditus est dicere ? *Ita se rempublicam gesturum , ut sciret* REM POPVLI *esse,non suam*. Iterumque, quod eodem ducas : *Talem se præstiturum Imperatorem,qualem sibi optasset privatus*.

IIII. VESPASIANI etiam cæleste dictum est, qui sanus valensque, semper in publicis occupatus, etiam æger perseveravit : & revocantibus amicis, utque sibi parceret , *Imperatorem inquiit stantem mori oportere*.

V. Inferiore ævo HENRICVS Imperator *Fride-*

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATVS:

Qui est, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet sic & labatur, sed bonus sit & perseveret: quid magis eum fulciat & firmet, quam Finis semper in oculis, quo spectet? Neque enim Principatus ipse finis est, absit, aut altitudo illa & splendor: sed populi bonum, id est directio ejus & tutela. *Officium est imperare, non regnum*, ait Seneca noster. Græci ἄνακτας *reges* dixerunt, ut Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν quod est *curam gerere, & tueri*. Certe debent. ipsum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: ut ordinem servet, composite imperet: quod qui neglegit, non regit ille, sed dissipat & perdit. Cogitet secum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque statum sortemque habeat, in mea manu est positum.* O dignitas! vicarium Dei esse, & non esse æmulum? Vide ut ille ab orbe condito dispenset, & regat, æstates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot usui nostro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in statu & concordiâ, etsi maxime discordia, servet; parcat plurimum, interdum puniat; verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Subsequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in assidua cura, sed cum tranquillitate & pace: & hæc utraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperii consideranda est.* Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longe majora sunt, quæ vicissim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ, debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui,*

sui, gentibus vivere. Accipere innumerabiles undique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot urbibus, nationibus, & provinciis cogitare: NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine,* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare.* En breviter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecere aut facturos se sunt professi. Inter istos

I. TIBERIVS Imperator. qui pulchra voce (utinam & re!) testatus, in pleno Senatu: *Dixi & nunc, & sæpe alias P. C. bonum & salutarem Principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *civibus: sæpe ac plerumque etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pænitet.* Pulchra, inquam, voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hîc compendium. *Serviat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliariis: *serviat universis*, in bono omnium procurando: *serviat singulis*, in Iustitia administranda, injuria arcenda. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS, item Imperator, considerans, cum Præfectum suum Prætorii, de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem: *Cape hunc*, inquit: *& si quidem recte &* EX VTILITATE OMNIVM *imperavero, pro me; sin aliter, contra me utere.* Optimam *Optimi* illius vocem! Vivam, si reipublicæ vivo: si mihi, arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imperator quoties auditus est dicere? *Ita se rempublicam gesturum, ut sciret* REM POPVLI *esse, non suam.* Iterumque, quod eodem ducas: *Talem se præstiturum Imperatorem, qualem sibi optasset privatus.*

IIII. VESPASIANI etiam cæleste dictum est, qui sanus valensque, semper in publicis occupatus, etiam æger perseveravit: & revocantibus amicis, utque sibi parceret, *Imperatorem inquiit stantem mori oportere.*

V. Inferiore ævo HENRICVS Imperator *Fride-*

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATUS:

Qui est, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet sic & labatur, sed bonus sit & perseveret: quid magis eum fulciat & firmet, quam Finis semper in oculis, quo spectet? Neque enim Principatus ipse finis est, absit, aut altitudo illa & splendor: sed populi bonum, id est directio ejus & tutela. *Officium est imperare, non regnum*, ait Seneca noster. Græci ἄνακτας *reges* dixerunt, ut Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν: quod est *curam gerere, & tueri*. Certe debent. ipsum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: ut ordinem servet, composite imperet: quod qui neglegit, non regit ille, sed dissipat & perdit. Cogitet secum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque statum sortemque habeat, in mea manu est positum.* O dignitas! vicarium Dei esse, & non esse æmulum? Vide ut ille ab orbe condito dispenset, & regat, æstates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot usui nostro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in statu & concordiâ, etsi maxime discordia, servet; parcat plurimum, interdum puniat; verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Subsequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in assidua cura, sed cum tranquillitate & pace: & hæc utraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperii consideranda est.* Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longe majora sunt, quæ vicissim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ, debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui,*

sui, gentibus vivere. Accipere innumerabiles undique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot urbibus, nationibus, & provinciis cogitare: NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine,* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare.* En breviter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecere aut facturos se sunt professi. Inter istos

I. TIBERIVS Imperator. qui pulchra voce (utinam & re!) testatus, in pleno Senatu: *Dixi & nunc, & sæpe alias P. C. bonum & salutarem Principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *civibus: sæpe ac plerumque etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pænitet.* Pulchra, inquam, voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hîc compendium. *Serviat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliariis: *serviat universis*, in bono omnium procurando: *serviat singulis*, in Iustitia administranda, injuria arcenda. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS, item Imperator, considerans, cum Præfectum suum Prætorii, de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem: *Cape hunc,* inquit: *& si quidem recte &* EX VTILITATE OMNIVM *imperavero, pro me; sin aliter, contra me utere.* Optimam *Optimi* illius vocem! Vivam, si reipublicæ vivo: si mihi, arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imperator quoties auditus est dicere? *Ita se rempublicam gesturum, ut sciret* REM POPVLI *esse, non suam.* Iterumque, quod eodem ducas: *Talem se præstiturum Imperatorem, qualem sibi optasset privatus.*

IIII. VESPASIANI etiam cæleste dictum est, qui sanus valensque, semper in publicis occupatus, etiam æger perseveravit: & revocantibus amicis, utque sibi parceret, *Imperatorem* inquiit *stantem mori oportere.*

V. Inferiore ævo HENRICVS Imperator *Fride-*

rici filius, ita assiduus in rebus, ut vix sero cibum caperet. Cumque idem moneretur, valetudinem & vires cordi habere, respondit: *Privato quidem homini omne tempus cibi esse, cum id lubet, aut solet: at Regi, si nomen suum non abdicat, id solum, quo vacat.*

VI. Itaque rebus hominibusque se dant, etiam vilioribus: nam & ii Principatus membra. Insigni hîc monito RVDOLFI Imperatoris *Austriaci*; qui cum submoveri à satellitio suo tenuiores quosdam videret, ad se affectantes, non sine stomacho edixit: *Per Deum* (ipsa ejus verba sunt) *finite homines ad me venire. Non enim ideo ad imperium sum vocatus, ut in arcula includar*. Melius nihil possum, desino, & hoc insigo.

CAP. VIII.

DE EXEMPLIS PRINCIPVM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia subditorum.

PRincipem ob se bonum esse oportet, sed etiam ob alios: quos talis emendat, aut alius depravat. Nam homines inprimis ad alta ista flectunt oculos, & exempla sibi suis inde moribus sumunt. Sallustius: *Qui magno imperio praditi, in excelso atatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita maxima fortuna, minima licentia est*. Sicut igitur regulam maxime rectam esse oportet, ad quam cetera diriguntur: sic Principem. Et ut in corporibus gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur: sic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta sunt:

Ἀλλ' ὅμως, κρέσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ φθόνος,
Μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν. ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
Εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
Πὰρ σέθεν· πολλῶν ταμίας
Ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.

Attamen

Attamen (melior enim miseratione Invidia)
Ne omitte honesta. guberna
Iusto clavo populum,
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam.
Si enim vel leve erupcrit,
Magnum feretur
Abs te. multorum dispensator
Es: multi testes utrisque fidi.

I. ALPHONSVS rex Aragoniæ & Neapoleos, cum de Subditorum moribus disputaretur, dixit: *Vt herbas quasdam ad Solis motum; sic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNVS cervice leviter incurva & panda fuit, quod certatim proceres & aulici imitati, quasi ipsum sic effingentes. Adeo & minuta observant, atque æmulantur: utinam sic interiora & virtutes!

III. Luxus in conviviis, veste, supellectile, familia, ad VESPASIANI tempora nimis Romæ invaluit: nec vel legibus potuit coerceri. at statim, illo Principe, sponte exolevit. Caussa in Tacito: *Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in Principem, & æmulandi amor, validiora quam pœna ex legibus & metus.*

CAP. IX.

DE IVSTITIA:

Quam Princeps in se, & suis, servet.

INter omnes autem Virtutes, sunt quædam velut Regiæ, & Principales, ut *Iustitia* primum. à qua Homerus Reges δικασπόλους appellavit, *circa jus occupatos & versantes.* Nihil iis convenientius, nihil dignius: & servata, regna servat. Servanda autem, etiam in iis quæ Principes, aut qui circa ipsos sunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui cum Caligula censent, *Omnia ipsi, & in omnes, licere.*

Sive cum Sallustiano Memmio. *Impune quidlibet facere, id est regem esse.* Abite qui docetis, qui discitis: imo qui præest Iustitiæ, ad eam præeat, & exemplo commendet. Theodosium imitetur, de quo Panegyristes: *Idem es qui fuisti; & tantum tibi per te licet, quantum per leges antea licebat. Ius summum, facultate & copia commodandi, non securitate peccandi experiris.*

I. Dixit, sensitque ANTIGONVS Macedonum rex, cui cum blandiens aliquis suggereret, *Omnia regibus honesta justaque esse:* respondit: *Sunt hercules, sed Barbarorum dumtaxat regibus, at nobis ea honesta, quæ honesta sunt, & justa quæ justa.* Retudit adulatorem, & docuit, non regulam justitiæ regem, sed ministrum esse. Quid idem iterum? Scripsit civitatibus, ut *Siquid forte juberet, quod adversaretur legibus, ne admitterent: ac pro eo haberent, atque si inscio se scriptū esset.*

II. ZALEVCVS vero & insigni facto justitiam asseruit. Legem, inter alias, Locrensibus tulerat, *ut Adulter oculis orbaretur:* justissime, quia ii fere ad hoc crimen illices sunt, aut duces. At ecce filius paullo post adulteravit, & legis reus etiam pœnæ erat. quam tamen populus consensu, miseratione moti (unicus enim erat) & in patris gratiam, remiserunt: sed patre abnuente & indignante. *Lex,* inquit, *sancta & pœna, etiamsin nobis esto: sed viam repperi, qua illa salva humanitati indulgeamus. Ipse & ego, unum sumus, mihi ergo unus oculus, alter ipsi eruatur:* atque id factum.

III. CHARONDAS autem Thuriorum legislator, in eadem magna Græcia, severior & in se fuit, aut vere dicam crudelior. Nam & ipse legem tulerat contra civiles factiones & cædes, *Nequis cum telo in concionem venisse vellet: qui aliter, capitale id esset.* Accidit, ut ipse rure veniens, & indicta subito concione, uti erat, ad eam armatus accederet. cumque æmuli occlamassent, *Solvere eum legem, quam tulerat, ac palam cum telo esse:* ipse errore cognito, *Mehercule ita est,* inquit; *sed idem ego sanciam.* statimque stricto ferro incubuit. A fine aliquis laudet, à facto non probet.

IIII. At PHILIPPVS MACEDO, Magni pater,

ter, quam obnoxium se justitiæ præbuit, & aures suas verberari vel convicio passus est, quod ægrius quam gladio, Principes ferant? Dicebat apud eum caussam *Machetas* quidam: & Philippus parum intente visus audire, &, re non bene tota cognita, damnasse. Machetas non tulit, & Macedonica ac militari libertate, *Appello*, inquit. Philippus miratus & iratus, *Tu à rege? & ad quem?* Machetas: *Ad ipsum te*, inquit, *sed vigilantem & attentum:* Sive, ut alii efferunt, *Ad Philippum sobrium.* Sed sive incuria, sive violentia regi objecta; excussit utramque, & re propius pensiculata, injuriam Machetæ factam agnovit, & vindicavit. Quomodo? salvo tamen priore decreto: & æstimationem litis ipse à se dependit. Dupliciter laudandus. & quod se, salva rei judicatæ firmitate, immutaverit: & pænitentiam, pœnam etiam suam fecerit.

V. Hæc in ipsis Principibus: circa ipsos, ista. ARTAXERXES Persarum rex, *Longimanus* cognomento, identidem obtundebatur (sic loquendum est. importune, & sæpe, alter ingerebat) cum, inquam, obtunderetur à *Satibarzane* gratioso satrapa, in re quapiam injusta, quam alteri volebat impetratam: ille tandem rescivit, *triginta Daricorum millibus* emptum Satibarzanem, ut confectum hoc daret. Vocat igitur ad se, atque una Quæstorem: & *Heus tu*, inquit, *triginta millia huic illico adnumera: tu autem hac cape, & tibi habe. Cum enim dedero, nihilo pauperior ero; at si tuum illud concessero, multo injustior.* Laudo, laudo. neque amicum alienavit, fidei cognitum; neque Iustitiam ulla re violavit.

VI. PHILIPPVS iterum *Macedo* consimile: neque par tamen undique. nam æquitate assidet, liberalitate non convenit. *Harpalus* pro amico quodam, injuriarum postulato, acer & multus apud Philippum intercedebat, & liberari volebat. Addebat, se pro eo mulctam, quanta esset, depensurum. Hic Philippus: *Quid tu igitur satagis, si mulcta dependitur?* Harpalus: *Nempe ut fama sit ei salva.* Philippus: *Quid tu ais? & non æquius illum male audire, qui male fecit.*

fecit, quam me innoxium, ejus caussa? bonum factum, bonum dictum.

VII. Nostri aut patrum ævi unum adjungam. Erat CAROLO AVDACI, Burgundiæ & nostro Duci, vir nobilis in ferventi gratia: atque ei præfecturam opidi in Zelandia dedit. Ipse ibi in otio, amorem concipit in fæminam corpore scitam & moribus, animo meliorem, ut docuit eventus. Primo aspectus, obambulatio, suspiria, & quæ solent amantes: mox audacior & verba miscet, & affectum aperit, & solatium orat. Neque promissis abstinet, & omnia tentat, quæ sint expugnandæ. Frustra, munita undique castitas erat. Igitur desperatione ad facinus se vertit. Præfectus erat, ut dixi, & *Carolus* noster in bello: maritum igitur amatæ fæminæ proditionis insimulat, & statim in vincla missum carcere custodit. Quo fine? ut vel hoc metu minisque illam moveat, & obnoxiam sibi reddat: vel maritum ipsum amoveat, remoram amori. Custodit igitur. & mulier casta & viri amans statim ad carcerem, à carcere ad Præfectum, deprecatura aut liberatura, si possit. Præfectus: *Et tu ô mea me rogas? imperium, quod in me habes, ignoras? affectum saltem mutuum redde, & maritum ecce reddo. Detinemur enim uterque, ille in meo, ego tuo carcere aut vinculis: ah, quam facile utrumque solvis! Quid renuis? amans peto, & per meam vitam; Præfectus peto, & per mariti tui vitam. Vtraque agitur: & perire si debeo, perdam. Atqui miserere, & mulierem te, & conjugem ostende.* Mulier rubere ad ista, & stupere: & tamen pro marito etiam timere. Constat magis animo, quam corpore: & trepidat, & pallet. Atque ille, quia moveri visa, & leviter vim verecundanti adhibendam ratus (soli erant) in lectum impellit, fruitur fructum, utrique mox acerbum. Nam mulier confusa & lacrimabunda abiens, pudoris magis quam peccati ægra, iram & vindictam coquit: quam magis etiam accendit barbarum (quomodo aliter appellem?) Præfecti factum. Nam ille voti potitus, & cetera prolixa autumans, si æmulum sustulisset: maritum damnari curat,

curat, damnatum capite plecti. At id non in publico, sed carcere ipso factum: atque ibi cadaver in arcam ligneam inclusum, mox sepeliendum. Venit interea mulier, sive accita ab ipso (ut quidam tradiderunt) sive sponte & super salute mariti anxia: sed venit, & vel ex pacto maritum recipere se sperat. Ille benigne affatus, *Et maritum,* inquit, *quaris? habebis. Abi* (& digitum ad carcerem intendit) *invenies, & tolle.* Nihil suspicata abit, videt & percellitur, & animo ac corpore lapsa super cadaver se abjicit: ac diu lamentata, recipit animum atque iram, rediensque atroci vultu & verbis. *Et hercules*, inquit, *reddidisti maritum: gratia debetur, exsolvam.* Retinere & placare conatur, frustra: non tigris magis sæviat, fetu erepto. statimque amicorum fidis advocatis, rem denarrat, ejus ordinem, & culpam suam non culpam: ac consilium viamque ultioni exquirit. Censent omnes ad Principem eundum: qui inter alias virtutes (insignes habuit, nisi superbiâ & pervicaciâ corrupisset) eximius Iustitiæ cultor erat. Accedit duobus amicis comitata, auditur: vix creditur. & indignatur & dolet Princeps, hoc in suo solo, & è suis, quemquam ausum. Sed & mulieri edicere minaciter, nisi vera & certa afferret, malum habituram. Iubet manere in Aula, & in vicinum cubiculum secedere, dum Præfectum vocat: nam forte & ipse in Aula erat. Venit, introducitur & mulier. *Hanc nostin'?* ait Princeps. Colorem homo mutat: & Princeps exsequitur: *At querelas, quas super te defert, etiam nosti? Atroces sunt, & quas nolim esse veras. Quid ais?* Vacillat, perplexe loquitur, negat aliquid & annuit: donec Princeps ex vultu ipso & sermone culpam suspicatus, ut tamen certior esset, remotis omnibus solum alloquitur. *Quam fidem mihi debeas, & quam beneficiis meis gratiam, non nescis. Per hanc & illam te adjuro, ut quid in hac re sit, liquido & sine ambagine denarres. Fatenti gratia, aut aliqua severitas, non deerit: nec abnuenti tormenta.* Ibi ille ad genua se abjicere, factum agnoscere: denique mulierem culpæ omnis liberare, se onerare: sed in gratia Principis refugium & sola-

& solatium ponere. Quam ut magis impetret, illicitam libidinem purgaturum matrimonio offert. Princeps, quasi aures præbens & jam mitior, mulierem revocari, quosdam è suis adsistere jubet. *Et heus tu, quoniam huc ventum est mulier, placetne maritum hunc habere?* Illa abnuit: & tamen voluntatem aut jussa Principis timens, adspicit circumstantes. Qui certatim innuunt aut suggerunt, accipiat conditionem viri nobilis, divitis, apud Dominum gratiosi. Victa dat manus. quas Princeps jungi cum Præfecti jubet, & sollennibus verbis matrimonium firmari. Firmato, iterum Princeps: *Tu nove marite hoc jamnunc largire, ut si prior sine liberis obeas, hæc conjux heres omnium bonorum tuorum sit.* Libens concedit, testes audiunt, tabularius scribit. Et his jam peractis, noster *Carolus* ad fæminam: *Dic sodes, animo tuo factum jam satis? Satis,* inquit mulier: *At nondum meo,* ille subjicit: & ablegata fæmina, jubet Præfectum in illum ipsum carcerem duci, in quo maritus cæsus, & pariter cæsum in arcam ligneam sive capulum deponi. Facta sunt. tum mulierem ignaram eo mittit: quæ inopinato iterum casu conterrita, duobus maritis eodem fere tempore, eodem certe supplicio amissis, mox in morbum incidit, & fato obiit. Hoc solùm alteris nuptiis lucrata, ut liberos ex priore conjugio divites relinqueret, nova hereditate. Tragœdiæ exemplum est: sed gratulor Belgicæ talem exitum, sub tali Iustitiæ vindice: & vos successores servate.

VIII. Atque hæc circa Amicos brevi, sed memorabili, facto claudam MAHUMETIS *Secundi* Turcarum Principis, quem verius *Muchemetem* scribi, gnari linguæ persuadent nobis. Memorabili, quia circa filium: & quid propius tangat? Is igitur *Muchemetes* filium habuit *Mustafam*, imperio destinatum: & cetera bonum, libidinibus pronum. Hic *Achmetis* Bassæ uxorem, insigni forma, adamabat, & blanditiis diu pervincere conatus, cum non succederet, insidiis tentavit. Speculatus est tempus, quo in balneum mulier ivit (& sæpe lavant se Turcæ:)

Turcæ:) & mox ſecutus cum paucis ſuorum, ibi nudam & fruſtra renitentem compreſſit. Illa ad maritum, maritus ad Imperatorem flagitium detulit, pœnas popoſcit. *Muchemetes* primo cunctari, tum aſperioribus verbis (ſed alius in mente ſenſus erat) Baſſam excipere: *Et quid*, inquit, *ſic graviter de filio queri tibi viſum eſt? An neſciste, & tuam, juris mancipiique mei eſſe? Si filius igitur illam amplexus eſt, & animo ſuo morem geſſit, nempe ancillam meam amplexus eſt, ſine ulla quidem culpa, ſi me volente. Hæc cogita, atque abi: cetera mihi permitte.* Sed iſta juris tuendi cauſſa magis, quam quia ſentiret, dixit: atque animi æger & ſaucius, filium ad ſe vocatum primo examinavit; tum confeſſum peſſimis verbis minisque acceptum dimiſit. Et mox minas in rem confert: ac triduo poſt, cum aliquamdiu in pectore filius & Iuſtitia pugnaſſent, hac vincente, fauces Muſtafæ nervo arcus juſſit effringi, & morte Pudicitiæ litare.

CAP. IX.

DE IVSTITIA.

Quam Princeps erga ſubditos ſervet.

QVid enim potius faciat? prima inſtitutio & admiſſio regum ab hoc fine fuit. Sine Iuſtitia vivere inter nos, id eſt in Societate, non licet: ergo aliquis, aut aliqui eligendi, qui huic adminiſtrandæ præſint. Livius bene: *Multitudo coaleſcere in unius populi corpus, nulla re, quam legibus, poteſt.* Plane nulla, hæc vinclum eſt, & ut ſic dicam, coagulum: ſolve, diſſipamur, & ut feræ ſolitariæ, vagamur. Homerus, qui omnia ſcivit, de Iuſtitia iſtud:

Ἡ τ' ἀνδρῶν ἀγυρὰς ἠ μὲν λύει, ἠδὲ καθίζει:
Quæ cœtus hominum cogit, ſolvitque viciſſim.

Cogit & ſervat, ſi ſervas: ſolvit, ſi neglegis & ſeponis. Mirum & breve, ſed verum eſt: nulla re (ad uſum provoco) quæcumque Reſpublica magis florebit aut floruit, quam rigida & immota Iuſtitia:

nulla

nulla re magis flaccesset & deficiet, quam illa tali. Hæc felicitas regnorum & statuum, interna & externa. Interna quidem. nam quis nescit scelera & flagitia per eam removeri, virtutes promoveri? Externa. quia agri, viæ, maria frequentantur, & securitas ubique ac tranquillitas regnant. Boëtius egregie: ***Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quam de juste regnantibus, existimandum.*** Quid iterum Homerus?

Ὥς τέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς τε θεουδὴς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθὰς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ,
Τίκτῃ δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχῃ ἰχθῦς,
Ἐξ εὐηγεσίης. ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ:
Vt cum Rex bonus imperat, & metuens Divorum,
In multis populis & fortibus. ille quoque idem
Iustitiam colit: observes & tunc sola terra
Fructus ferre suos, & fruges fundere, itemque
Fatificare armenta, & pisces exundare:
Nempe ex Iustitia. populisque bene atque beate est.

Si attendas, & dilates, quam laudationem uberem Iustitiæ non scribas? Ergo felicia regna reddit: eadem alia, si languet aut perit. O pulchrum, cum licet gloriari aut dicere, quod GVILIELMI quem *Acquisitorem* vocant, temporibus in Anglia: *Totum regnum puellam onustam auro posse pervadere!* Vt possit, Iustitia

MON. I. *Severe administranda.*

I. Etiam in parvis rebus, aut injuriis. Quod fecit ANDRONICVS *Comnenus*, Imperator Byzantii: qui nullo discrimine nobiles aut novos; tenues, divites; suos, aut alienos, solitus culpæ convictos damnare. In his *Theodorum* quemdam è suis caris, quem agricolæ detulerant, divertisse apud se cum servitiis, nec in discessu quidquam solvisse. Res erat (ut hodie) non nimis nova aut insolens Palatinis. Tamen Imperator hominem statim corripi, fusti duodecies in publico cædi jussit, tum agricolis damnum largiter rependi.

II. Scripsit

II. Scripsit IDEM ad Præsides & Magistratus his ipsis verbis: *Aut injurias, aut vitam relinquite. nam vos injuste agere, & vivere, nec Deo gratum, nec mihi ejus ministro ferendum est.* Tu vero nunc vive Imperator, & mapalia nostra ordina.

III. LEO ARMENVS ibidem Imperator, cum Palatio digressus adiretur à tenuioris sortis homine, qui uxorem suam diceret à Senatore raptam, stupratamque: & id se facinus ad Præfectum detulisse, nec jus adhuc sibi dictum: *Leo* confestim mandavit, ut reverso sibi actor, reus, Præfectus sisterentur. Quos deinde auditos, cum noxæ reum, negligentiæ Præfectum comperisset: hunc dignitate, illum vita exuit. O factum, Dei hominumque favore dignandum!

IIII. Neque aliter in caussa simili TOTILA rex: eo laudabilior quod barbarus patravit, & in militem, non sine metu seditionis militaris. Accessit eum Calaber quidam, incusavitque è satellitio ejus militem filiæ suæ per vim compressæ. Totila statim in vincla hominem dat, pœnas sumpturus: quas tamen milites remorantur, miseratione, an cupidine similis licentiæ: atque agmine adeuntes petunt dimitti, & sibi donari, commilitonem notæ virtutis, & facinorum clarum. Totila auditos acri oratione castigat: *Quid agitis parum providi, aut vobis vultis? Sine justitia rem civilem, aut militarem, stare non posse, satis vos Theodahadas rex docuisse debuit: qui pretio aut gratia eam largitus, quas clades ipse passus est, & per eum gens Gothorum? Nunc me rege, & illa revixit, ac statim caput sustulit vetus illa gloria nostra ac fortuna: & vultis illam & hanc iterum (nexa ea sunt) corruere ac labi? Quo autem pretio? unus è vulgo scelus admisit: & placet gentem totam luere, & vos venire, strenuos & integros, in communionem noxæ? Nam venitis: & assident inter se, ac pæne paria sunt, delinquere & tueri delinquentes. Paria? imo majus hic peccatum est, viam aperire & struere peccaturis. Sed de vobis, vos videritis milites: ego alta voce & corde proclamo, non feram: & si ferre vultis, me auferte. Ecce corpus & pectus.* Moti sunt, & animos ponunt,

rem ei permittunt. qui hominem carcere eductum audit, ac capitis damnat: damnati bona vitiatæ velut in dotem donat.

V. ALFONSVS rex Hispaniæ, sed *Imperator* cognomento, quia huic dignitati destinatus, insignis æqui justique cultor fuit. Exemplum, Nobilis quidam in Galæcia, stirpe sua fisus, & temporum perturbatione confisus, rusticulum bonis omnibus spoliavit. Prætorem ille adit, hic nobilem monet desistere & reponere: non audit, rex aditur. Iubet idem, nec obtemperat, in locorum longinquitate spem etiam ponens. At rex, ceteris omnibus omissis, privati habitu, quo res occultior esset, Toleto in extremam Galæciam pergit. Militis ædes obsidet, dilapsumque comprehendi è fuga, & pro ipsis foribus laqueo suspendi, & cum ignominia strangulari mandavit.

VI. In nostra vero Belgica BALDVINVS *Septimus* Comes Flandriæ, *Petrum* virum nobilem, & *Orscampi* toparcham, ob duos boves pauperculæ viduæ reclamanti abductos, re ad eum delata, subito arripi jubet, & atroci morte puniri. Forte lebes aquæ ferventis in medio Brugensi foro erat, monetario puniendo destinatus: in hunc sine mora hominem conjici jubet, sic ut erat, ocreatum, vestitum, gladio accinctum. Quid ais? sic calide, & an non temere? Nihil. nam inquisitio præcesserat, & culpæ convictus, per aliam caussam evocatus, pœnas sic luit: meo animo, recte & salubriter.

VII. Ille IDEM undecim equestris loci viros, quod tres mercatores per viam bonis, & deinde vita exuissent, vocatos in Palatium damnavit. Statimque se coram laqueis injectis, destitui super tabulam annexos ad trabem jussit: ac manu tum sua tabulam subduxit, ac pensiles fecit suffocavitque. Rem laudo, modum improbo: ac potuit debuitque manibus hoc alienis.

MON. II. *Sine affectu vel aspectu administranda.*

I. Quod nobili exemplo præivit C. MARIVS, ille

ille septimum Consul. Cimbricum terribile Romanis bellum erat, & ei, postquam aliorum ducum pertæsum esset, Marius præfectus. Fecerat Tribunum in legione sororis suæ filium, militiæ fortasse fortem, libidinis impotentem. Amare cœpit in legione sua *C. Plotium* tironem militem, & in flore adhuc ævi: nam Romani ab anno decimoseptimo eos scribebant. Igitur aliquoties tentare, & de stupro eum appellare: iste aspernari, & convicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad Imperii vim versus, noctu adolescentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parere Tribuno. Venit, & solita audit, & flagitii tentamenta, aut præmia: quæ cum fortiter rejiceret, manus Tribunus injicit, & vim parat. cum ille boni sanguinis, gladio educto, *Virum me scito*, inquit: & Tribunum transadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in castris: novum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occisum. Ducitur mane ad C. Marium, qui forte ea nocte non fuerat in castris. qui tribunali conscenso, voces & præjudicia militum audit, disciplinam castrorum, & suam etiam cognationem cogitat: atque omnia prædamnabant militem; sed ejus innocentia, & Marii firma æquitas, eripiunt. Nam cum ille ægre & invitus; sed victo pudore denique, rem explicasset: Marius nihil cunctatus, sententiam & infamiam in defunctum vertit, & hunc noxæ absolvit. Absolvit tantum? imo & laudatum corona donavit, cum elogio: *Quod pulcherrimum facinus eo tempore edidisset, quo fortibus exemplis opus esset*. Macte Mari! Pudicitia te amat, atque ipsa Disciplina amat: quam solvisses, nisi sic solvisses.

II. Talis ANDREÆ regis Hungariæ justitia, nec in caussa nimis dispare. Ivit in terram Sanctam cum copiis, religione impulsus, & curam regni *Bancbano* commisit, fidei ejus & uxore *Gertrude* commendata. Quæ apud eum sancta, non ipsam fuit. nam cum frater Gertrudis, adolescens lascivus & petulans, absente rege, visum ad sororem venisset: illa juveni gratificatura, uxorem Bancbani, pudi-

pudicam ad id formosamque fœminam, fraudibus & pellaciis ei substernit. Quæ post facinus pœnitentia ducta, rem omnem marito exponit, & simul reginæ fraudes, & iram à se in illam vertit. Qua justissima Bancbanus accensus, ut erat doloris recens, reginam adit, exprobrat factum, & gladio ulciscitur. Cæde patrata Byzantium abit, Andreæ regi occursurus, illac in Syriam tendenti. quem mox reperit, & rem aperit: illum unum judicem, &, si meruit, vindicem poscit. Rex differt in suum reditum, & vultu atque animo composito: *Tu vero abi*, inquit, *& in regnum redi: vicem meam, ut ante, functurus. Nam reduci mihi, si Deus annuit, stat hanc caussam cognoscere & decidere. Si innocens es, tunc libens absolvero: sin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hostes fidei sumptam, Christiano sanguine auspicer & perfundo.* Vterque abiit: ille in Asiam, hic in Hungariam: & cum rediisset, caussa serio inquisita & cognita, pronuntiat, *Vxorem suam juste cæsam videri.* O multa in hoc facto insignia! Quod nihil sacræ expeditioni anteposuerit: quod suspectum, si non convictum, iterum regno præposuerit: quod amorem conjugalem Iustitiæ postposuerit. Salve vel hoc facto magne rex: & tu CROYORVM inclyta familia, ramus ab illa stirpe.

III. At OTHONIS *Tertii* Imperatoris affectus, etiam in suo capite & salute, domitus Iustitiæ cessit: si vera est narratio, quam ab illo ævo plures scriptores tradunt. Ajunt uxorem ei fuisse, parum casti corporis: & hanc cum ad *Mutinam* Italiæ Imperator esset, cuidam Comiti in iis locis copiam usuramque sui obtulisse, sed repulsam tulisse. Id perdolitum fœminæ (veteres ab eo iras & calumnias scimus:) atque ausa est ipsa crimen ultro struere, & tentatæ pudicitiæ suæ Comitem accusare. Imperator calide audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei seriem uxori suæ aperit: & rogat ut mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non potest, servet. Dat consilium, ut judicio candentis ferri, Deo freta, rem committat:

qui

qui mos tunc frequens, nuper & hodie merito exolevit. Ille ita moritur: & paullo post dies aderat, qua sollenniter Cæsar jus dicebat, viduis maxime & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum exsecutura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in sinu gestat. Stat ante Cæsarem, & veniam præfata rogat: *Ecqua pœna dignus esset, qui vitam alteri injuria ademisset?* Hic Imperator: *Id quidem, liquet mulier*, inquit: *morte*. Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæsar, te judice subibis, qui innocentem maritum meum sustulisti. En caput, quod recidisti. Innocentem autem esse, quoniam testes & alia desunt, tractatione igniti ferri probabo.* Dixit, & sine noxa fecit: miraculum Imperatorem & adstantes commovit. sed hunc maxime, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit se fæminæ, ut sua voce damnatum: sed veniam vitamque quattuor castrorum donatione redemit. Ea sunt in Etruria, Lunensi tractu, & *Decimum, Octavum, Septimum, Sextum* appellant: à numero dierum, quibus prorogationem supplicii à fæmina, ante plenam veniam, impetraverat. Haud negaverim, à fabula quam historia hoc videri propius: sed bonis tamen auctoribus scripta, quæ culpa est describere?

IIII. Minus aspera, & ut sic dicam, Tragica sunt, quæ subjungam: sed in quibus affectus tamen egregie calcati. ARISTIDES Atheniensis, qui merito, & à pluribus caussis, cognomen *Iusti* vindicat, judex inter duos captus sedebat: cum adversarius, ut illum adversario suo alienum redderet, sibi propitium; multa dicere de hostili ejus in Aristidem animo, & documenta adjungere. Sed ille interrumpens, *Quin tu*, inquit, *siquid te læsit, hoc dicis, & alia mittis? nam huic rei nunc sedemus.*

V. GRATIANVS Imperator Romanus lepide etiam hic lusit, & ablegavit mulierem stulte importunam. Accessit, & de marito questa est, & aspera multa dixit. Ille placide, *Quid hoc ad me mulier?* At enim subjecit ipsa, *etiam in te male animatus est, & loquitur.* Ille iterum, *Quid hoc ad te mulier?* & confusam irrisamque sic dimisit.

MON. III. *Subtiliter interdum vel sagaciter inquirenda.*

I. SALOMONIS regis Hebræi factum innotuit, celebratæ subtilitatis in eruenda veritate: cui æquitas comitem se dedit.

II. GALBÆ Imperatoris. qui, cum de proprietate jumenti quæreretur, incertis utrimque argumentis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi aquari solebat, capite involuto duceretur: atque ibidem revelato, ejus esset ad quem sponte se recepisset.

III. Sunt alia hujus generis: sed omnia æquat aut superat RVDOLFI Austriaci istud. Agebat Noribergæ, & rebus imperii ac publicis intendebat: cum ad privatas eum vertit leviter mercator quispiam, jus & vindictam petens in hospitem sive diversitorem ibi notum, à quo grandi pecunia fraudatum se ajebat. Nam bona fide deposuisse apud eum in sacculo *ducentas argenti selibras* (Marcas appellant:) quas ille impudenter abnegabat, injuriose retinebat. Imperator de fide dictorum rogat: ille affirmat, sed sua fide, nec aliis (ut solet fere in Deposito) argumentis. Igitur Imperator, re perpensa, astum adhibendum censuit, & vestigiis verum indagandum. Quærit ab homine, ille sacculus sive vidulus cujusmodi esset? Describit formam: nec aliud Cæsar, quam secedere eum in proximum cubiculum, & præstolari jubet. Habebat in animo evocare hospitem, sed Fortuna commodius instituit, & ultro ad eum mittit. Nam veniunt primarii urbis cives, ut solet, gratulatum Principi, & salutatum: inter quos iste infidus hospes. Norat adeo jam ante Cæsar, & ut comitas ejus erat, benigne & per facetias appellat: *Heus tu, scitum illic pilleum habes. mihi dona, & permutemus.* Ille arrisit, pilleum libens dimisit, & honori hoc factum duxit. Cæsar secedit paullum, quasi publicum negotium avocaret: & fidum ac notum ejus opidi civem, cum ipso pilleo illo, ad uxorem hospitis mittit cum mandatis. *Heus matrona, maritus jubet ut sacculum illum talem ad*

eum

eum mittas. opus habet: & ecce tesseram fidei meæ hunc ejus pilleum. Mulier agnoscit pilleum, & sacculum descripserat: itaque nihil ambigens ascendit, tradit, quasi ad maritum deferendum. At ille recta ad Cæsarem. qui viduluṁ vocato tunc denique mercatori ostendit: & *Hicne est? & agnoscis?* Affirmat, exsultat: tum & Hospitem Imperator adhibet, & *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam accusat: quid ais, & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum dicere, aut dementire: nihil sibi rei cum eo esse, aut fuisse.* Denique Imperator sacculum profert: ad cujus aspectum ille confunditur, & animo ac lingua labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hospes infamiam recipit, atque etiam damnum. nam grandi pecunia alia Cæsar eum mulctat. At Rudolfus omnium ore & sensu laudem: & decantatum in Germania satis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc, & ante, Principes dedi, qui ipsi & suo ore, statim & de plano jus dixerunt, oriri pro moribus nostris potest

QUÆSTIO:

An ergo deceat, aut expediat, ipsum Principem jus dicere, reddere?

Ego putem decere, expedire, debere. Non alia res imperium magis asserit & ostendit, quam hæc in bona vitamque nostram potestas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam. quia contra potentes sæpe caussæ aguntur: nec minores illi aut delegati judices, satis in eos oris, aut roboris, semper habent. Severior igitur ita, sed & brevior Iustitia: & tricis remotis supremus ille decidit. Addidi, debere. quidni? In *Politicis* docui, reges justitiæ fruendæ caussa primitus institutos. Si hoc fine, cur munus suum refugiant? Homerus audiatur:

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ:
Vnus rex, cui concessit Saturnia proles
Sceptrumque & leges, ut judicet & dominetur.

Leges & jura Deus in manu ejus, cum sceptro posuit:

fuit: hoc oftendit & præfert, illas aliis demandet? Non debet: & vel veteres ab omni ævo, in omni fere orbe, reges videat: jus ipfi dixerunt. Hæc & plura in ifta parte funt: fed & alia acres habet affertores. Ajunt incommoda multa fuiffe, & effe, fi Princeps judicet, iifque animadverfis, ad hodiernam hanc rationem ventum. Primum ecce, da Imperitum Principem, quî par erit? qui non faciet recta curva? Item, da Ineptum in fermone, in geftu: quid nifi irrifui fe exponit? Amplius, crebra hæc oftentatio fui, & in populo locutio, nonne vulgat Principem, & detrahit majeftati? Quarto, vel fevere judicabit, & Odium pariet; vel remiffe, & Ius violabit. Melius ergo res afperas, & fine bona gratia, in alios inclinari. Quinto denique, funt nunc Curiæ majores minorefque, & cuique rei ftata fua judicia: quid Principem in novas curas arceffimus, varie & affatim diftractum? Quin melius tutiufque nil novare, & fiquid in jam ftatutis labat, firmare & vincire. Ifta nec male, nec abs re prorfus dicuntur, fateor: fed refponderi tamen poteft, & juftitiæ cauffa, debet. Primum de Imperitia, dico. plurimum & principem, & quemcumque alium, natura duce in magnis aut enormibus cauffis judicare poffe, nec opus grandi fcientia (ad hanc rem) Iuris & Legum. Da fimplicem, da probum, affectuum expertem: audeo dicere, rara cauffa erit, in qua verum, aut quod juxta verum, non videbit. Imo Deus plerumque infpirat, & talibus mentem movet. quod facer ille fcriptor voluit: *Divinatio in labiis Regis, in judicio non errabit os ejus.* Et tamen fac interdum caligare: quid? nonne in aperto remedium, & damus ei Adfeffores? damus, comitentur eum ad hæc talia exeuntem, nec auxilii folum cauffa, fed decori. Atqui in Sermone aut geftu aliquis ineptus eft. Scio effe, & tamen fi alibi loqui eos deceat; hîc vel maxime, in re fevera, gravi, paucorum verborum. Itaque aut Principem talem mutum, nifi forte in cubiculo, faciant: aut patiantur & hîc loqui. Etfi talia exempla rara funt: cur adducimus, aut infi-

insistimus? Ad tertium, Vulgat se nimis ita Princeps. Fortassis, si in rebus aliis: at hæc per se talis est, ut reverentiam sui gignat, vel terrorem. Videmus in cottidianis istis judicibus, quam plebecula eos veneretur & timeat, etiam illa innoxia, & cui nihil cum iis negotii est aut fuit. Bene à Deo ita facti sumus, vereri hoc numen & nomen ipsum Iustitiæ, & quicumque ei administrant. Quanto magis in Principe, si se non mandare tantum (in occulto id fit) sed exercere, cum summa potestate, ostendat? Et sane nihil hic familiariter aut comiter fit: verba, gestus, aspectus, apparatus, omnia tristitiæ aut severitati propiora. Ergo hoc facessat: quartum videamus, de Odii metu. Incurret in id, inquiunt, si severe judicat; in Injustitiam, si remisse. Extrema accipiunt, & eunt extra ipsas Iustitiæ metas. Quid? an semper damnationis materia? fac esse: in eaipsa certe alter sic deprimitur, ut alter allevetur. Hunc lædis, illum juvas: ergo ab illo Odium, ab hoc Gratia, paria sunto. Sed nego etiam in severitate crebra, odia excitari populariter: & contra est in rectis animis, qui acclinant se magis ad tales & attrahuntur. In aspectu illa offendunt; cogitata & cum usu publico collata, delectant. Videsne ut in medicina quoque tristia & tætra sæpe propinentur, sed salutis caussa? itaque ab hoc fine, adeo non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in Iustitia: à cujus acerba sectione aut ustione salus generis humani pendet: & quis id vel è plebe nescit? Iam de Remissione, non abnuo naturas quasdam ad mitiora semper inclinare: & quid mali erit? imo sit nobis talis Princeps. Nam hunc sic clementem ratio tamen reget, & norma juris & legum excitabit: nec deerunt, qui ad utiliora & tristiora, cum opus erit, flectent. Aliqua vero interdum remissio, plane ex usu erit, si tamen terror iste, & sub magno Iudice, præivit: Ignovit illi Princeps: sed metu, sed ignominia perfuso. Ignovit illi Princeps: sed Princeps, id est sine corruptela, aut affectu alio sordido, humanitatis tantum amore.

Hoc ipsum quam Amorem omnium conciliet? & verum est, si opportune adhibeatur. Vltimo, nobis Mos opponitur, & Consilia ac Curiæ jam definitæ. Equidem cum More haud temere pugnem: sed quam vetusto? Avi vel proavi nostri aliter fecerunt: vide quam longinqua repetamus. Quin totum hoc de perpetuis Curiis judicum, nuperum est, & è Gallia ad nos manavit. Concludimus, & moderamur: Principem decore & utiliter jus dictum, sed aliquando: id est, vel certis temporibus, ut id sciri possit; vel in caussis gravibus, sive atrocibus; vel denique, contra potentes aliquos, & partibus graves. *Caroli Magni* legem, quæ exstat, traxerim in exemplum: *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni hebdomada unum diem ad caussas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, ut caveat de aliis caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis justitiam facere noluerint.* Ecce erant illo ævo passim in opidis & pagis etiam *Comites* sive *Graviones*, qui communiter jus dicebant: interveniebant extra ordinem & *Missi* sive Delegati à Principe, qui idem. At *Carolus* ipso tamen audire caussas voluit, idque hebdomadatim: caussas scilicet graviores, aut in quibus læsio aut injuria intervenisse ab ipso judice videbatur. Si non alius in hac re fructus, quantus iste esset? Coercere hoc modo judices, & vigilantes attentosque reddere: cum Principem cogitarent judicii sui judicem, & forte vindicem mox futurum. Sed Exempla, pro instituto, hîc addamus.

I. PHILIPPVS MACEDO, de communi tunc more, crebro jus dixit. Sed cum forte in via, & alio festinantem, mulier de re sua appellasset, negavit *Sibi vacare.* Tum illa audacter: *Noli igitur regnare.* quasi admonens, sive exprobrans, regium hoc ita munus esse, ut sine eo legitimus rex non esset. Admisit, & mulierculam statim audivit, & siquis alius inibi vellet.

II. Aliter DEMETRIVS *Poliorcetes*, in eadem Macedonia rex: qui per protervIam illusit etiam suppli-

ſupplicibus. Nam cum libellos adeuntium benigne in via accepiſſet, quaſi lecturus, & cogniturus: mox cum ad pontem Axii fluminis veniſſet, excuſſo chlamydis ſinu, omnes in ſubjectam aquam abjecit. Non impune. nam Macedones, qui talem *Philippum* ſuum non viderant ſive audierant, mox ſpreto illo ad *Pyrrhum* tranſierunt, & Iuſtitiæ deſertorem deſeruerunt. Merito, merito. ſic habeant, & luant.

III. AVGVSTVS Cæſar, quam aliter! *qui jus dixit aſſidue* (ait Suetonius) *& in noctem nonnumquam*. Quod ſi infirmior etiam eſſet, & à corpore minus valeret; lectica pro Tribunali poſita, & in ea recubans, vel etiam domi, jus reddebat. Quid ad hanc diligentiam addi poteſt, præter *Euge*, & *Belle*?

IIII. Iam CLAVDIVS Imperator item aſſiduus. imo & ſuis ſuorumque ſollennibus diebus, atque adeo feſtis & religioſis, non abhorruit juriſdictionem.

V. Omitto vetera. in ipſa Gallia vicina, CAROLVS *Octavus* patrum ævo rex, ſub finem vitæ rebus jam attentior, omnibus ſeptimanis binos dies deſtinavit juri in publico reddundo: idque aditu tam libero, ut nemo vel è fæce plebis regio conſpectu & affatu arceretur.

VI. Sed dixi, utiliter imo neceſſario (quid enim ſi res ſubtilis, aut in legum ambiguitate ſit?) Adſeſſores adhiberi. quod plerique Romani Principes, aut provinciarum Præſides, fecere. imo ALEXANDER *Severus negotia & cauſſas prius à ſcriniorum principibus, & doctiſſimis Iuriſconſultis, & ſibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad ſe referri præcepit*. Provide. jus ipſe dixit, ſed inquiſitum prius & evolutum. Sed alia hîc etiam

QVÆSTIO:

An Curias, & ordines Iudicum perpetuos eſſe conveniat?

Hodie ſic habemus, nec cum Princeps intendit, & velut

& velut censuram interdum exercet, improbemus. Tamen suæ etiam rationes sint improbanti. Vt, quod tempore omissiores segnioresque fiant: & assidua Iustitiæ tractatione, minus ejus reverentes. Redditur enim cottidianum opus, & cum tædio aliquo aut fastidio usurpandum. Secundo, factio aut coitio facile oriri potest, & superba etiam quædam dominatio. quod Livius notat in *ordine judicum perpetuo* apud Carthaginienses: & *qui unum ejus ordinis, idem omnes adversos habebat*. idque inter caussas lapsæ illius reipublicæ quidam habent. Tertio, corruptelæ interveniunt: & quibus ex diuturnitate securitas adest, facile aures & manus iis laxant. Itaque ut in aliis imperiis, brevia plerumque meliora, & peccare minus obnoxia: ita quidam hîc censent, & mutandos esse. Romani ita. qui Decurias Iudicum scribebant, ex honestissimis, & ex censu (ne paupertas ad culpam impelleret:) sed non eas omnes adsidue judicare volebant, dumtaxat quotannis certum & necessarium numerum sorte legebant, reliquis tunc feriatis. Sed re tamen bene examinata, cum jam ad hanc multitudinem legum, & ex ea tricas aut captendulas ventum: bonum est perpetuos esse, eosque juris bene peritos. Quod ad *Omissionem* aut *Coitionem:* Princeps facile arcebit, si, ut dixi, iis intendit. Quod ad *Corruptelam:* idem, si stipendia & præmia digna donat. Operæ est ex Annalibus Turcarum inserere, quod huc mire facit. BAIASITES *primus*, cum fraudes & injurias *Cadiorum* suorum (ita Iudices vocant) sæpe jam audiret: commotus denique *Neapolim* omnes ad se venire jubet, ibi in domum quamdam includi, & igne injecto comburi. Faciendum erat: cum *Ales* Bassa, vir prudens, rationem quæsivit, & repperit, Principis molliendi. Habebat Bajasites Æthiopem puerum, garrulum & lepidum, inter delicias: hunc instructum quid diceret, faceretque, ad Principem misit. Venit igitur in meliore veste, & ornatu omni: *Quid hoc rei?* inquit Princeps: *quid extra morem hic vestitus?* Æthiops: *Vt peregre eam, & ablegor à te ad*

Impera-

Imperatorem Constantinopolitanum. Princeps: *Ad illumne hostem nostrum? quid facturus?* Æthiops: *Nempe Calogeros* [Sunt monachi Græcorum, aut religiosi.] *aliquos arcessiturus, ut nobis jus dicant: quoniam Cadios tuos omnes vis occisos.* Princeps: *At ô mi Æthiopsille, numquid isti periti legum nostrarum sunt?* Hîc Alis Bassa opportune interloquitur: *Et non sunt ô Domine: cur peritos igitur tollis? Nam,* inquit, *cur male judicant?* Iterum Alis: *Ego Domine caussam edam hi nostri stipendium è publico nullum accipiunt, capiunt igitur mercedulas à privatis. Hoc corrige, eos correxisti.* Placuit consilium Bajasiti: vitam illis dedit, Ali potestatem in hac re, quod ex usu esset, statuendi. Ille decrevit (& postea mansit) *Vt cuicumque hereditas tot millium Asprorum obvenisset, is in singula millena Cadio suo daret Aspros vicenos.* Amplius: *Vt in matrimoniorum, & ejusmodi contractuum, instrumentis, item vicenos.* Ita inopiæ subventum, & simul Iustitiæ quæ laborabat. Alia munera nefas accipere, nec certe, quocumque colore aut velo, decet. Ægyptius rex Iudices sculpi fingique jussit, velatis oculis, truncos manibus: significans, nec affectu flecti, nec muneribus capi debere. Aliquid laxant quidam, ut dumtaxat levia munera, & cibaria: item, post sententiam latam: quæ talia, quid nisi rimam primo, tum januam patefaciunt corruptelæ?

CAP. X.

DE LEGIBVS.

Eas nec multas, nec item lites, probari.

LEges in republica, ut medicamenta, esse debent: atqui nec hæc multa aut varia probentur: non item illæ. Plato verissime: Ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτοις, καὶ βίοι μοχθηροί: *Quod ubi plurimæ leges, ibi & LITES, itemque MORES improbi.* Deus bone, quam rem tetigit! & usus ubique gentium, aut temporum, hoc affirmabit. Maneamus in Romana republica. paucas ea initio habuit: paullo plures

plures Decemviri addiderunt : & ita ad Principes fere mansit. Tunc sane plures : & à Iustiniano plurimæ, quibus utimur; *Lothario* Imperatore, cum diu siluissent, eas reducente. Nam Gallia, Hispania, Germania, earum ad id ævi fere expertes erant. Receptæ igitur sunt : & quo fructu ? Certe illo litium, nemo negaverit : quæ ex eo nimium quantum succreverunt. Europam vide, & mentior, nisi maxima ejus pars circa istas occupatur. Alii judicant, alii instruunt, alii agunt, &, qui miserrimi sunt, eas habent. Bone Lothari, manes tui per me quiescant : sed rosæ aut lilia sepulchrum tuum non ornent, qui tot tricas & spinas nobis sevisti. Nam quæ tam clara caussa est, quæ non aliqua lege, lege ? imo interpretatione (nam & has admisimus) obscuretur ? Quæ tam improba, cui non dent colorem ? Ars enim facta est Caussidicina, & perite captare aut capere laudem habet. Atqui opus est, inquiunt, multitudine: ut varii factorum eventuumque velut vultus & species discernantur. Nam si paucæ leges, quid ? an judici libera pleraque relinquentur ? fenestram sive ostium ad iniquitatem pandemus? Non ego censeo : sed neque sic judicem coerceri. Obsecro, quæ illa copia est, quæ omnia comprehendat, aut distinguat? Ipsum Iustinianeum jus vide : hîc deficit, & multa ex similitudine, aut obscuris ex eo argumentis, judicantur. Imo ubi copia, plus intricati erit : & semper argutia aut calumnia in sinu aut recessu hujus illiusque legis latebit, & se defendet. An non videmus cottidie? præter jus illud Romanum, Statuta & Decreta opidatim, pagatim, populatim habemus : claudimur undique, & velut obsidemur, à legibus : at litium tamen copia, quanto non alio ævo, & controversiæ assiduæ super ipso jure, aut querelæ. Pulcherrima Strabonis nota est, & vel aureis litteris signanda: *Zaleucum illum Thuriis olim* PAUCAS *&* SIMPLICES *leges dedisse ; sed secutos, alias per subtilitatem & nimiam curam addidisse : ex quo factum sit, ut celebres magis quam boni redderentur.* Additque dogma quantivis pretii:

pretii: Εὐνομεῖσθαι γὰρ, οὐ τοὺς ἐν τοῖς νόμοις ἅπαντα φυλαττομένους τὰ τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς ἁπλῶς κειμένοις: *Bonis enim uti legibus, non qui omnes iis sycophantias aut calumnias cavent & excludunt, sed qui* SIMPLICITER LATIS *firmiter inhærent.* Oraculum est, oraculum. non multæ leges bonos mores, bonum jus faciunt: sed paucæ, fideliter servatæ. Atqui interveniunt calumniæ. Quid igitur? quo fine judex? quo fine Princeps est? ille vir bonus, & os Iustitiæ; iste potens, & viva ipsa lex, an non verbo uno decidet? Et da; quod alibi male: quid magni mali est? primum in re obscura, & in qua haud valde intersit, Titius an Sejus vincat. Deinde (vera dicam) in re parva: in agello, in prædiolo, in pecuniola: habeat, cui judex donat. Absit tantum aperta iniquitas: neque aliter in maxima orbis parte hodie vivunt. Alterum in Platone, de Moribus malis, palam verum. Improbitas huic Caussidicinæ adhæret: excipio semper eos, qui ex dignitate & veritate jus habent. Ecce, ubi lites, nonne discordia: nonne odia deinde, injuriæ, & sæpe cædes? Platonem iterum advoco: Οὐκ εἶεν ἄν ποτε πολῖται φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ἀλλ' ὅπου ὡς ὅτι σμικρόταται καὶ ὀλίγισται: *Non fuerint concordes unquam aut interamantes cives, ubi mutua multa lites judiciales sunt, sed ubi ea* BREVISSIMÆ, ET PAUCISSIMÆ. Nota hæc ultima: vult non Paucas solum lites, sed Breves. Ego tecum: nunc ubi sumus? una aliqua lis Metonis annum tenet. Fit involucris legum, fit sordibus advocantium: & comperendinationes istæ ad quæstum & lucellum eunt. Per Symplegadas, navigatur Colchos & aureum vellus. Quid jam in ipsis litigantibus? pervicacia est, & sæpe impostura, aut improbitas: *neque enim bona Conscientia* (ait scite Celsus) *sed Victoria, litigantis est præmium.* Enimvero nec publice sic expedit. nam quanta pars hominum in istis dedita? in scholis, in foris, in curiis: & pulchrius meliusque sit, in agricultura, in mercatu, in militia, & quæ majoribus nostris studia fuere. Vt concludam (&

si-

satis fucos irritavi) Princeps lites minuat, Princeps & leges minuat, pro meo sensu. Vt imputata vitis late se spargit, & infructuosa est: sic Ius profecto illud vetus, & labruscas jam pro uvis gignit. *Iustinianus* ipse olim reformavit, & novavit; ante eum *Theodosius*; post utrumque *Carolus Magnus*, & tum *Fridericus*, Imperatores; denique in Hispania rex *Alfonsus*. Quid? Principibus hodie potentibus & magnis, non idem jus sit? habent, sumant. His monitis robur ab exemplis etiam demus.

I. C. IVLIVS *Cæsar destinabat* (ait Suetonius) *jus Civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia*, OPTIMA *quæque &* NECESSARIA *in paucissimos conferre libros*. Fata inviderunt.

II. VESPASIANVS, post bella civilia, cum *litium series ubique majorem in modum excrevissent* (iterum Suetonius) *ipse sorte elegit, qui judicia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur*, EXTRA ORDINEM *dijudicarent, redigerentque ad* BREVISSIMVM *numerum*.

III. Et vero extra ordinem sic eligi, ubi reformatione opus, utile: fecitque IVSTINVS *Curopalates* Imperator Byzantii. Cum enim ipse morbido corpore esset, ac raro jus diceret; injuria & lites creverant, adeo ut pro desperata res pæne (Byzantii præsertim) videretur. Ecce adit eum quidam, & ingenium operamque obtulit ad coercendum, ea lege, ut ipse Præfectus plena potestate in tempus certum esset. Annuit Imperator, sumit potestatis infulas, & pro Tribunali sedet. ac primo accusatur ex composito apud eum unus ex illustribus Senator, in Aula ipsa gratiosus: accusatur, spernit se sistere, & contemptim, præter ipsum tribunal, in Aulam pergit. Pergit extemplo & Præfectus, videt Principem in convivio, & ibidem hunc reum. Nihil deterritus: *Imperator*, inquit, *juri dicendo Præfecturam à te habeo: & ab ipso te auxilium & præsidium merito sperabam. Nunc quid? vides his oculis homines palam injurios, & legum non fractores solum, sed spretores aut illusores, in tua domo, gratia, mensa esse. Itaque insignia*

hæc

hæc tibi habe irrita potestatis : ego abdico. Imperator mirari, & excitari : *Tu vero,* inquit, *quod es esto : & jus tuum vel in me, quidni meos? exerce. Duc si peccavi, sequor : duc siquis hic alius, & sequetur, aut trahetur.* Præfectus jam animi erectior, oculos & manus in illum Senatorem conjicit, per apparitores renitentem etiam trahit: atque in judicio convictum damnatumque, primum verberibus afficit, tum & grandi pecunia mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concusserat, multos terruit : & in paucis diebus vim & vitam Iustitia recepit.

IIII. Sed de iis, qui lites aut leges minuere voluerunt, CAROLVS etiam *Nonus* in Gallia nuper fuit. is prurigini sistendæ, vectigal judiciarium excogitavit, *Vt quicumque litem ordiretur, deponeret & dependeret in fiscum Regium duos aureos, recipiendos si jure litigasse judicatus esset; si aliter, omittendos.* Sed non diuturnum id fuit : & leve etiam remedium in grandia & vetera mala.

V. Severius, & fortasse utilius, illud IACOBI Aragonum regis, qui litibus & litigiosis semper infensum se præbuit : & ex iis *Semenum Radam*, insignem & primarium ea ætate Iurisconsultum, quod ejus argutia aut malitia multi se afflictos quererentur, Prævaricatoris lege postulatum, regni finibus ejecit.

VI. Quid GALEACIVS Dux Mediolanensium? cum aliquoties audisset vafro ingenio Caussidicum esse, qui lites serere, & satas producere atque alere, etiam in liquido jure posset : hominem ad se accitum affatur. *Debeo,* inquit, *Pistori meo centum aureos. non lubet solvere : tu ecquid tueri me in jure, & rem protollere potes?* Annuit largiter, & Principi prompte se dedit : sed iste ei malum. Nam fraudis sic confessum, verbis prius increpitum, laqueo publice necari jussit.

VII. Heu, percutiunt hæc aures rabularum! desino: si MAHVMETANVM sive *Turcicum* judiciorum morem, & in iis brevitatem, explicaro. Qui alium in jus vocat, ne lictorem quidem aut publi-

cum apparitorem adhibet ad vadandum: sed ipse adversarium adit, & coram testibus *ad Dei Iustitiam* (sic loquuntur) vocat. Hic nec verbo refragari ausit, sed statim una ad Iudicem sive *Cadium* suum eunt. Ille autem semper paratus, totum diem ante ædes, sub tecto aliquo sedet, & copiam sui facit. Isti, nullo advocato aut caussidico, quisque rem suam narrat: testes, si eos habent, adhibent: judex, ibidem re pensitata, in hanc aut illam partem decidit. Quod postea aliud alleges, aut approbes, nihil est: arbor ea cecidit, relevari aut erigi ultra non potest. Quid? inquies. non interdum Iudices improbe, aut improbi? credo esse: sed in rebus humanis nihil sinceri est, & eligenda quæ minus noxæ habent.

CAP. XI.

DE IVSTITIA DIVINA:

Atque eam rebus intervenire.

PRincipi Iustitiam commendavimus: sed ut magis, discat à Deo interdum asseri, siquis violat, aut contemnit. Exempla mira, & supra fidem videantur, sed fidis, aut certe priscis, auctoribus scripta.

I. *Friderico Ænobarbo* Imperatore, Antistes Moguntinus fuit HENRICVS, vir pius, tranquillus, suarum rerum: & ideo Romæ accusatus ut ineptus sive inutilis muneri, quod gerebat. Accessit *Arnoldus*, qui postea in locum ejus venit, & fertur ab ipso Henrico missus ad purgandum, igni oleum addidisse; & purpuratorum quosdam patrum corrupisse, & in se vertisse. Eo ventum, ut Cardinales duo Moguntiam missi, de caussa quæsiverint, Henricum damnarint, abdicarint, Arnoldum illum subrogarint. Henricus patienter id ferens, hactenus questus est, ut diceret: *Injuste judicastis. appello igitur ad* IESVM CHRISTVM, *æquissimum judicem, ibi me respon surum*

responsurum exhibebo, venite. Illi joco eludentes: *Cum praecesseris, nos sequemur.* Profecto factum est. nam ille post annum fere & dimidium fato concessit: & rumore ad aures Cardinalium delato, iterum illudentes, *Ecce praecessit,* inquiunt, *nos sequemur.* Secuti sunt, & uno die uterque subito obierunt. Addunt Annales de genere mortis, quae sileo: nec assensum huic narrationi firmiter etiam dono.

II. Firmius *Lamberto Schafnaburgensi*, egregio, ut illa tempora tulerunt, scriptori: qui narrat BVRCHARDVM Episcopum Halberstadiensem, iniquam diu litem eum *Abbate Herveldensi* fovisse, super decimis Saxoniae, quas Episcopus monachis ereptum, sibi vindicatum manu magis, quam jure ibat. Neque spes aut ratio erat valenti adversario resistendi: cum Abbas, paucis ante mortem diebus, Comitem Palatinum *Fridericum* ad se vocat, & extrema haec mandata ferre Antistiti rogat: *Se quidem lite imparem, lege meliorem, cedere: atque etiam vita cedere. sed Deum judicem futurum, ad quem appellaret. Pararent igitur se ambo, ut caussam in Tribunali dicerent, ubi gratia & potentia spretis, sola Iustitia posset polleretque.* Neque diu post Abbas ipse febri obiit, statimque Antistes, cum equum conscendere vellet, ut fulmine ictus, concidit: desiitque in vocibus, *Abripi se ad divinum tribunal, ibi judicandum.* Haec mira quamquam, fidem merentur à tradentibus, & ex usu etiam vitae est credi.

III. Certissimum vero habetur, quod CLEMENTI *Quinto* Pontifici Maximo evênit. qui cum *Templarios*, coetum religiosum, & diu bonum atque utilem, Viennae in Concilio damnasset, & in sodales ferro atque igne passim vel animadvertisset, vel (ut alii) saeviisset: à pluribus eorum citatus ad Tribunal superum, paullo plus anno post obiit, quasi ad vadimonium obeundum à supremo Praetore arcessitus.

IIII. Sub idem tempus (quod admirationem auget) in eadem caussa PHILIPPVS rex Galliae: cui bono damnationes illae fuisse putabantur, o

bus ad eum translatis & confiscatis. Si à casu, miseremur: si à Deo, vereamur.

V. At res etiam nota, & cognomine prodita in FERDINANDO *Quarto* Hispaniæ rege, ipso illo ævo, si non anno. Bello & pace bonus habebatur, sed in judicando præceps aut rigidus, & ad sævitiam inclinare videbatur. Fuit ut *Carvajalii* duo fratres *Petrus* & *Ioannes*, suspecti essent in occulta cæde *Benavidii*, primarii viri inter nobiles. Sed suspecti: neque testibus, aut aliis probationibus convicti, neque crimen sane, vel in vinculis, fassi. Tamen, ut rex erat, duci eos jubet, & de rupe alta præcipites dari. Cum id fit, clamant & vociferantur, *Innocentes se mori: & quoniam regis aures justissimæ defensioni obstructæ essent, sese igitur ad summum Iudicem provocare, & regi diem dicere, ab isto (qui sibi ultimus esset) trigesimum*. Dicta nihil valuerunt, sententia tenuit: etiam ipsorum vadatio, nec tempore nec die fallax. Nam cum rex, animi securus, *Alcaudetem* in castra abiisset, contra Mauros: ibi morbo statim tentatus, sed levi, *Giennium* se contulit: atque ecce VII. Idus Septembris, id est, ipso trigesimo à supplicio die, in lecto exanimatus repertus est, in ipso ætatis flore, annos natus XXIIII. menses novem. Quis neget divinum, aut Geniale aliquid, hic intervenisse, sed supremo Numine consciscente?

Discite Iustitiam moniti, & non temnere divos.

CAP. XII.

DE CLEMENTIA:

Eam quoque Principi decoram utilemque esse.

DEcet sane magnos animos & fortunam lenitas: &, quod notes, non nisi in eos cadit. Barbari aut viles homines, ubi licentia adest, plerumque sævi sunt: mites in ea & moderati, ingenui sanguinis & stirpis. Sed quid? inquies: ad hanc ego Principes invito, quæ adversa Iustitiæ, & solvere eam

eam videtur? Videtur: in re non facit, imo eumdem utraque finem & scopum habet. Iustitia severitate & metu emendat: Clementia benignitate & remissione. Illa pœnam, hæc veniam dat: sed cum judicio utraque, & ubi debet; & addam, à quo debet. Non enim quorumvis est Clementia; sed eorum qui in suprema potestate constituti sunt, & temperare aut flectere ex usu aliquo leges possunt. Est, ut verbo dicam, Principum. Itaque definitur à Seneca, *Clementia, lenitas superioris in inferiorem, in constituendis pœnis*. Ais, *constituendis?* in parte verum est: sed adde & partem alteram, *in remittendis*. nam & Clementia hoc solet. Sed est *superioris*: & *nihil pulchrius*, ait idem Sophus, *in fastigio collocatis, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere*. Quarum autem rerum? nec enim omnium, & multas lex adstringit non resolvendas: sed earum fere, quæ Principem ipsum tangunt, ut sunt Injuriæ, Calumniæ, Violentia: & quæ alia meritam pœnam habeant, sed contentus potestate, remittit & donat. Cogitat publicum se parentem esse. ut autem privati isti parentes liberos peccantes sæpe castigant, interdum virgas modo ostendunt, & metum incutiunt pro pœna: sic ille facit, & faciendo sic emendat. Mirum enim & varium ingenium hominum. quosdam benignitas, & ex ea reverentia, quosdam severitas, & ex ea terror, meliores faciunt: Princeps utitur omnibus, ad dictum hunc usum. Est & communiter illud dogma verissimum: *Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis*: & in domo mea ac familia sum expertus. Plura super hac Virtute liceat: sed pudor sit post Senecam, cujus aurei libelli duo, & Principibus merito legendi, satis eam revelant. Nos Exempla pro more, demus: & quam multa ea sunt? & nemo magnus laudatusque Princeps sine istis.

I. Sed agmen ducat divinus ille dux, MOSES. Qui cum populum ex Ægypto cælesti voce & monito, claris miraculis adstipulantibus, eduxisset: isti tamen identidem ingrati, refractarii, rebelles erant. Nunc carnem, nunc panem aut aquam pete-

bant: & ita petebant, ut voces protervas, & pæne lapides ac manus in illum mitterent: sed tamen illa, & veniam etiam dedit. Nec vulgum modo procacem habuit: etiam proceres, etiam proximos. & ecce *Aaron* frater, & soror *Maria*, in mitissimum virum insurrexere: qua caussa? privata, & levi, quod Æthiopissam quæ animo ejus collibita esset, uxorem duxisset. *An huic soli*, inquiebant, *Dominus locutus est? nonne & nos cælestem vocem auribus his accepimus?* Et jam se Mosi non opponebant solum, sed æquabant: cum Deus pro *viro mitissimo super omnes homines* (ita Scriptura appellat) iratus est, & Mariam vitiligine ac lepra subito percussit. Quæ sic cum fratre ad sanitatem mentis reversa, ad Mosem respexerunt, ille ad Deum: & post septem dies, precibus ejus sincera puraque à morbo apparuit. Quid plures seditiones enumerem? fuêre enim plures: sed Moses ille semper in mansuetudine constans, usque eo amans & ignoscens suorum, ut Dei iram vel hac voce sedaret, *Dele me*, inquit, *de libro vitæ, potius quam ut hos tollas*. O vere divine vir! nonnisi ab æthereo Spiritu hic spiritus: & venerari magis in hac parte te fas, quam imitari.

II. Tamen & DAVID imitatus est: quis? ille quoque Deo & cælo plenus. qui, cum *Absalomus* filius fratrem *Ammonem* proterve in convivio interfecisset, & triennio apud avum maternum in Syria exsulasset, fractus & misertus revocavit. Quid tamen? Ille à scelere ad scelus majus, quasi gradu facto, properat, & regno patrem pellit: vita quoque, si potuisset. David arma necessaria capit, *Ioabum* Præfectum militiæ cum dilectis viris in illum mittit, sed cum mandato, *Servate mihi puerum Absalomum.* Adeo nec in iram, nec in vindictam exarserat; ut tunc quoque, cum ambiguo eventu arma caperet, solicitus de venia magis, quam de victoria esset. At Deus pro illo exarsit & vindicavit, & filius non filius interfectus est: scis quam invito & dolente? Luctus ejus in publico, & istæ voces: *Fili mi Absalome, Absalome fili mi! quis mihi tribuat, ut ego moriar*

riar pro te Absalome fili mi, fili mi Absalome? Proh superi! ubi Orientales vos Reges, & hodie Turcici estis, qui patres, liberos, fratres interficitis, prompti libentesque pro regno? iste nec insidiatorem sceptri & vitæ, vita vult exutum: & exutum veris lacrimis luget.

III. Exempla hæc pæne supra hominem: at nostræ sortis PERICLES fuit. qui morti jam vicinus, & spiritu ac vita abeunte, cum amicos assidentes queri & lamentari audiret, atque alium prudentiam, eloquentiam, victorias, alium alia laudare: ille modice erecto capite, *Et quid hoc est,* inquit: *aut parva aut fortuita laudatis: at illud maximum omittitis, quod nemo mea opera pullam vestem sumpserit.* Mirum judicium! hoc vir ille magnus in summis suis laudibus ponebat, quod comis in omnes & humanus, numquam acerbitatem aut vindictam exercuisset. Macte Pericles! vel hoc nomine cognomen *Olympii* meruisti: qui sic extra istos turbidos affectus, ut nulla non dicam crudelitas, sed asperitas, mentem tuam obnubilarit.

IIII. PHILIPPVS Macedo, non major Alexandro: sed fortasse melior, & certe moderatior: is, inquam, Philippus famam & immortalitatem vel sola hac virtute meruit. Amici stomachabantur & deferebant, quod Peloponesi tot beneficiis affecti, criminarentur eum, atque adeo ludis Olympicis exsibilarent: ille in jocum rem vertit, & *Quid ergo,* inquit, *facient, si læsi à nobis fuerint?* Idem, suadentibus, ut severius paullo cum Atheniensibus ageret palam ingratis: *Nihil agitis,* inquit: *an ego qui ad gloriam omnia refero, theatrum gloriæ meæ evertam?* Sciebat Athenienses ingenio & stilo valere: eoque (etsi alibi humanissimus) hîc magis esse voluit, ut hanc quoque materiem & amandi & prædicandi præberet. At illud in hoc ipso incredibilis non clementiæ, sed & patientiæ. quod cum iidem Athenienses legatos super aliqua re ad eum misissent, atque ipse benigne audisset atque indulsisset; dimittens, pro cumulo adjecit, *Ecqua alia in re*

gratificari iis posset? Hîc Demochares è legatis, *Ita vero,* inquit, *si te ipse suspenderis.* Hem, vocem & convicium importunum, & ut rem dicam, flagro aut cruce dignum! Itaque amici & adstantes exarserant: sed compescuit se & illos Philippus, ac Thersitem illum nulla vel re, vel voce acerbiore, læsum dimisit. Tantum hoc ad legatos alios, *Nunciate Atheniensibus, impotentiores esse qui ista dicunt, quam qui dicta comiter audiunt.*

V. Ad Romanos flecto. inter quos M. MARCELLUS qui Syracusas cepit, jamtum cum cepit, clementissimi animi signa, in medio furore Martis, misit. Parci civibus, quà potuit, jussit: edicto, Nequis liberum corpus, manu, ferro, stupro violaret, servitia modo & pecuniæ prædæ essent. Sed vel sic cum multa sævitiæ aut libidinis exempla editum iri videret, ut in urbe per vim capta, conscendisse editum locum dicitur, & subjecta ea oculis, casum ejus, paulloante sic florentis, humentibus illis deflevisse. Privatim etiam cum de *Archimede* ejusque ingenio audisset, & vidisset; mandavit incolumem servari, & curæ hoc omnes haberent. Non mirum in rudi adhuc ævo, & Romanis ad artes istas parum factis? Sed mandavit, etsi frustra. nam miles discurrens, cum Archimedem repperisset in pulvere figuras describentem, & tota mente illuc versa ignarum publici fati, interrogat gladio super caput intento, *Quis tu?* Ille nihil, nisi pulverem suum manibus tegens. & *Oro ne turba,* inquit. Ita miles indignatus, & contemni ratus, occidit. Hæc in Sicilia, & victoria: post ipsam ista. Siculi parum grati, & ab inimicis ejus impulsi, questum ad Senatum super eo venerunt, scilicet alienas etiam injurias adscripturi. Consul tum erat, & collega *Valerius Lavinus* forte in Senatu non erat. Itaque facile ei turbare aut disturbare rem & homines, & irritos illusosque dimittere. Non fecit, & audiri voluit, sed cum collega advenisset: sedit in subselliis inferioribus, & finita accusatione, cum Senatus illos facessere juberet; ille vero retinendos censuit, & ut

suæ

suæ quoque defensioni, non ut partes, sed velut judices interessent. Qua absoluta, excessit curia, ut liberius sententiæ dicerentur: sed quid opus? clara ejus innocentia, istorum impudentia omnibus, atque etiam ipsis fuit. Nam statim è partibus in fautores se transferunt, fiunt supplices, atque adeo Patronum illum Siciliæ adoptant: & suscepit, tam bona fide, ut præsentium oblitus, aliis super alia beneficiis exornaret.

VI. M. etiam BIBVLVS, etsi fortuna parum attollente aut prospera semper usus, tamen virtute, & hac animi clementia, excelluit. Duos filios præstantissimæ indolis, cum in Syria Proconsul ipse ageret, Gabiniani milites in Ægypto per sævitiam, an proterviam, interfecerant. Eos *Cleopatra* regina, iram justam magnatis viri verita, comprehensos ad ipsum misit, arbitrio scilicet ejus puniendos: at ille, etsi in recenti dolore, patrem, & aliquis dixerit, hominem exuit, ut humanitatem retineret. ac seposita omni ultione, eosdem ad Cleopatram intactos remisit, vindicare potuisse contentus.

VII. Quem autem *Bibulo* adjungam? veterem collegam, IVLIVM CÆSAREM: in omni quidem vita & proposito hostes, sed in hac virtute geminos, nisi quod copia vincit, qui omnes vicit. Ecce jam adolescens, in freto illo ævi, quam sustinuit se & moderatus est? Captus à piratis, juraverat sæpius, se cruci omnes suffixurum, si in potestatem redegisset. Redegit, sed tamen æstuat. Homines crucifigat? crudele erat. Remittat? religio adstringebat. In hac pugna naturæ & fidei, clementia viam repperit: & jugulari prius jussit, deinde suffigi. Item sub hoc ævi, *Cornelius Phagita* quidam fuit, ex asseclis & emissariis Sullæ, homo nequam & ad bonorum cædem aut pericula factus. Is latitantem in civili dissidio *Cæsarem*, tamquam Marianarum partium acriter & sagaciter indagarat, & subinde mutantem latebras ægre, pretio [*duorum talentorum*] accepto, dimiserat: huic tamen in mutatione temporum, cum posset, fortasse & deberet, nocere

numquam sustinuit. plane quasi post nimbur
tempestates, non Æolo non Austro ultra offer
Ista privatus aut impotens fecit: quid in impe
mitior seipso illo privato. Initio bellorum c
lium, cum quæri terror & adhiberi consilio se
ad reprimendum aut reducendum: ipse divers
ma via veniam, libertatem, vitam omnibus non
bat solum, sed ultro offerebat. *Corfinii* quid ev
rit, dignum memorari. Tenebat hoc opidum *L.*
mitius, vetus & acer ejus inimicus, cum cohort
triginta. Inerant Senatores plurimi, equites Ro
ni, & flos aut robur Pompejanarum partium.
obsedit: milites vim non exspectarunt, sed incl
tis in Cæsarem animis, transire ad illum, de
duces & opidum parant: & jam colloquia e
Domitius sibi prætimens, & ex conscientia c
dens, vitam ponere suo, quam Cæsaris, arb
(heu, quam ignarus ejus animi!) elegit. Itaque
vum medicum advocat, jubet venenum sibi
Quid deliberas? inquit: *dominus rogo, & armatus rogo.*
vus quasi paruit, sed astu facinus discussit. nam
porem ei temperat pro veneno, & filio mox i
cavit. Prævidebat scilicet futurum, ut homi
pæniteret præcipitis consilii, maxime si spes v
à Cæsare esset. Atque ea statim affulsit. Nam
vir omnes honestiores ad se in castra vocavit,
nigne affatus est, ad pacem & pacata consilia
tatus, dimisit cum rebus incolumes: & quo?
titiam rideat aliquis: plerosque iterum ad P
pejum. Sed hæc illorum, non Cæsaris culpa.
mitius interea cum audisset, atque experrectu
set, torqueri & angi de veneno: donec fam
metum discussit, rem aperuit. atque ille qu
rectà ad Cæsarem, vitam, libertatem, pecunian
cepit. Eodem bello, in Hispania ad
dam, cum hostes ad pacis necessitatem adegiss
jam conditiones ferrentur, milites sermon
convivia miscerent, & ex binis castris una fact
sent: en *Petrejus & Afranius*, Pompejani duces,
ta pænitentia, an perfidia, arma capiunt, Iuli
invad

invadunt, occidunt: ipse, cum facinus reponere posset, & Pompejanos detinere vel item occidere, illorum dissimilis, sui similis, summa diligentia conquiri omnes jussit, & remitti. In ipsa acie Pharsalica, medio ardore pugnæ, ita vincere voluit, ut perdere timuerit; & vox ejus obequitantis passim excepta, *Parce civibus.* Atqui non fecit, inquies. Imo ille fide optima: nisi in acie, nisi resistens, nemo occisus est: & servare promptior, quam illi servari. O inauditam, nec nisi cælestem, clementiam! è tanto numero, tam pertinacium adversariorum, non nisi tres (*L. Afranius, Faustus Sulla, L. Cæsar*) interfecti post aciem, ejus jussu sive permissu repeiriuntur: atque ii sævi & crudeles in eum, & venia, quam ante impetraverant, iterata rebellione, corrupta. Omnibus etiam suæ partis nominatim unum, quem vellent, servare & excipere ex hostibus concessit: denique tandem uno Edicto, etiam quibus nondum ignoverat, redire in Italiam, ad opes, honores, imperia, permisit. In ipsius *Pompeji* morte, qui alieno scelere & invidia ceciderat, tantum à gaudio aut insultatione abfuit, ut lacrimas non tenuerit: & aversatus homicidas, bello etiam mox persecutus sit, & cæde ac sanguine manibus illius parentarit. Quin & memoriam statuasque ejus, disjectas à plebe, restitui jussit: cavillemur aut interpretemur, ut volumus, magno animo, & (ut ego censeo) vere miti & clementi. Verba ejus ex epistola quadam ad *Oppium & Balbum* notavi & amavi, ista: *Gaudeo me hercules, vos significare litteris, quam valde probetis ea quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, & hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me præberem, & Pompejum darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus, omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria uti. Hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.* Ex pectore sunt ista verba; & familiariter apud homines familiarissimos prolata. Ego te Cæsar, ob alia tua & caussas belli, non nimis amo: in ipso bello, & ob hanc clementiam,

inter

inter heroas numero, & meo calculo, hac quidem re DIVVS esto.

VIII. Aliquid ab hac stirpe aut multum traxit OCTAVIANVS CÆSAR, adoptione filius, sanguine ejus nepos. Is in republica varium clementiæ specimen dedit, adeo ut in theatro cum recitaretur *O dominum aequum & bonum!* universi oculos ad ipsum referrent, & voce gestuque comprobarent. Sed in privata etiam vita (ubi natura maxime apparet, nec gloriam aut sermonem sibi proponit) præbuit insignita exempla. Vt in *Diomede* servo suo dispensatore. qui, cum una ambularent, & repente ferus aper in eos incurreret; ipse dominum objiciens, manibusque propellens, post eum latuit. Atque Augustus quidem fato, aut animo suo, servatus est; sed & hunc nihil læsit, timori potius factum, quam noxæ adscribens. Idem cum in Hispania *Corocotta* quidam famosus latro esset, & paci publicæ ac privatæ diu infestus, præmium proposuit, siquis hominem vivum adduxisset, *decies sestertium* [xxv. M. Philippicûm.] At ille, spe evadendi aut latendi abscisa, magno animo ad Cæsarem ultro venit: & *Quæsitus tibi Corocotta*, inquit, *ecce adsum: facies, quod voles, huic capiti.* Cæsar ira omni deposita, & memoria tot facinorum, non solum ignovit ei, sed & præmium promissum (quia Corocotta Corocottam stiterat) appendit. Sed superat priora, hoc de *M. Bruto*: cujus statua ærea, ad fabre facta, Mediolani erat: credo, monumentum virtutis & modestiæ, qua Galliæ illi Cisalpinæ, sub Cæsare, præfuerat. Hanc, diu post, transiens Augustus conspexit, & represso gradu substitit: vocavitque coram omnibus ad se magistratus, quasi in re gravi: & cum venissent, *Quid vos*, inquit, *inimici nostri estis? & hostes meos apud vos habetis?* Illi timidi, nec gnari quo accusatio spectaret, negare, & mutuo sese intueri. Cæsar iterum, ostensa statua: *Nonne hic ille est meus hostis?* Tum vero illi serio trepidare, & mussitare: at Cæsar arridens, laudare etiam eos benigno vultu & verbis cœpit, quod judicium aut

animum cum fortuna non mutarent: & ut talis viri ſtatua maneret, porro præcepit. Duplex clementia. & in defunctum Brutum, cujus memoriam honorat; & in Mediolanenſes, qui rigide interpretantibus deliquiſſe in majeſtatem Principis videbantur.

IX. An dignus eſt, qui inter hæc nomina locum habeat NERO CÆSAR? monſtrum crudele, tætrum, ſed una voce meritum clementiſſimis accenſeri. Initio imperii, cum duo milites deliquiſſent, & morte puniendi viderentur; *Burrhus* Præfectus Prætorio, chartam de more ad Imperatorem tulit, ut is ſubſcriberet & mortem, & cauſſam. *Nero* allatam aliquoties rejecit & diſtulit: tandem cum repeteret & inſtaret *Burrhus*, nec ultra eſſet effugium, triſtis accepit, & cum hac voce: *Quam vellem neſcire litteras!* O dictum magnæ, utinam diuturnæ, lenitatis! O dictum, quod laudes magni *Senecæ* illius meruit, & libros de *Clementia* expreſſit! Amemus laudemuſque, vel hoc nomine.

X. Diverſi ab iſto uterque VESPASIANVS, pater & filius: qui ante Principatum & ſub initia, multo ſævitiæ & luxuriæ rumore, in ipſo mutati in melius fuêre. Patris quidem quanta benignitas? qui & *Vitellii* hoſtis ſui filiam (adeo ſtirpem ex ea non veritus) ſplendidiſſime maritavit, dotavit etiam & inſtruxit. Atque idem, cum ſub *Nerone* interdicta ei aula eſſet, trepiduſque abiret; accurrit quidam ex Admiſſionalibus, qui aſpere eum compellans, & ſimul expellens, *abire Morboviam* juſſit. Hunc poſtea, & jam Princeps, vitæ ſuæ anxium & deprecantem, non niſi joco aſperſit, & pariter *abire Morboviam* totidem verbis juſſit. Denique communiter hoc de illo Tranquillus: *Neque cæde cujuſquam umquam lætatus eſt, juſtis ſuppliciis illacrimavit etiam & ingemuit.*

XI. At filius TITVS, amor & deliciæ generis humani, nil niſi bonitas & lenitas. Pontificatum maximum ideo ſe capere profeſſus eſt, ut in ſummo ſacerdotio, puras à ſanguine manus ſervaret: &

re præstitit. *nec auctor posthac* (verba Suetonii) *cujusquam necis, vel conscius, quamvis interdum ulciscendi caussa non deesset, sed* PERITVRVM SE POTIVS, QVAM PERDITVRVM *adjurans* Duos patricii generis, convictos in affectatione Imperii, satis habuit verbis monere, *ut desisterent. Principatus fato dari: à se siquid aliud vellent, peterent impetrarentque.* Et statim etiam ad alterius matrem, quæ procul agebat, ne tristiore nuntio percelleretur, cursores suos misit, qui & periculum filii nuntiarent, & salutem. Fratrem *Domitianum* ex professo insidiantem, & exercitus in eum solicitantem, nulla re læsit aut minuit: imo precibus sæpe egit, mutuo in se animo esse vellet, & consortem successoremque imperii nihilo secius semper nominavit. Non fregit improbum. veneno ejus paullo post periit, cum publico generis humani damno.

XII. CAROLVS vero MAGNVS inter nostros (nam ad propiora veniendum est) gloriam & gratiam hac quoque virtute collegit. *Pipinus* ejus filius in patrem conjuraverat, res clara erat, ignovit: fecit iterum, ignovit: at ne tertium tamen tam lubrica mens laberetur, adstringendum religione censuit, & monachum eum fecit. Duplici beneficio, & veniæ, & viæ ad melius regnum ostensæ. Peccavit in eum & filia, sed ridicula narratio est, tamen expromenda. Erat *Eginhartus* in aula *Carolo* ab Epistolis, vir, ut illo ævo, doctus & prudens, sed non in Amorem. Concepit eum in Domini sui filiam, etsi impar erat, & ipsa vicissim arsit. Restinxerunt, ut solent amantes, furtiva sui copia & congressu, qui aliquamdiu latuit: donec hiemante quadam nocte, cum in secretiore cubiculo *Eginhartus* fuisset, & sub ipsam lucem exire vellet, videt multam nivem cecidisse. Hæret, & timet ne à vestigiis deprehendatur vir in gynæcæo fuisse. Consilio & astu subvenit amica, & illum in humeros sublatum & pendentem, dulce onus, aliquamdiu tulit. Ecce (ô sortem iniquam pariter, & æquam!) videt hoc casu *Carolus*, & cum dolore suo & risu simul utrumque bene

bene notat. Dissimulat, die pleno conventum Principum virorum habet, narrat jocosum & fœdum factum: rogatque (sed nomina tacuit) famulus qui sic in dominum, filia quæ in patrem peccasset, qua pœna digni viderentur? Illi, *Mortis*, respondent. Tum igitur utrumque advocat, & coram se sistit. *En*, inquit, *isti sunt qui peccarunt. Tu Eginharte, tu filia, qui ausi hoc estis? Nec negandi locus est: me inspectorem, accusatorem, judicem, vindicem habetis. Quid meruistis? isti dixerunt, Mortem: sed & animus vester vobis idem dicet. Tamen, mitem tu Dominum, tu Patrem videte: ignoscimus, hac lege quam dicam. Eginharte hanc tuam latricem uxorem duces: concordes estote, & mutuum deinceps quoque inter vos ferte.* Dixerat, illi à summo metu in summum gaudium translati, grates agunt, gratulationes accipiunt: *Carolus* in gloria est, isti in fama.

XIII. Nec nimis severum est, quod addam. CAZIMIRUS erat Dux Sendomiriensium, potens Princeps, idemque postea rex Polonorum. Visum illi aliquando fuit tempus ludo fallere, & domesticum quemdam suum, *Ioannem Conarium* Equitem, ad aleam vocat. Ille paret, ludunt, alternat fortuna: & tandem cum multa nox esset, atque incaluissent, placuit uno jactu de tota summa decidere. Is felix *Cazimiro* fuit: & pecuniam totam ad se attraxit. Indignatus *Ioannes*, & sorti suæ iratus, per calorem Principem invadit, & fortiter os ejus depalmat. Clamor & ira omnium, famulus Dominum, eques hunc Principem? Capitale erat: sed beneficio noctis elabitur, & mane tamen captus reducitur, & *Cazimiro* sistitur puniendus. Ille re bene considerata, in prudentem hunc sermonem erupit: *Amici, iste minus, quam ego, peccavit: imo quidquid peccatum est, est meum. Calor & subita ira (cui nec sapientes semper pares sunt) transversum eum egit, & mentem ac manum movit: ego caussam cur præbui? cur oblitus conditionis & dignitatis meæ, quasi cum pari lusi? Imo tu Ioannes, non veniam à me solum, sed gratiam accipe. utili castigatione me docuisti, nequid in posterum indignum Principe committam, & intra decori ac gravitatis metas me sistam.* Ita

dixit

dixit, fecitque. ô clementiam, ô patientiam, ô prudentiam! omnes hæ virtutes concurrunt, sed primas tamen prima, me judice, ferat.

XIIII. At in LUDOVICO *Duodecimo*, Galliæ rege, spectabilis eadem virtus fuit. Presserat eum *Carolus Octavus*, rex, ut heredem proximum: & qui doleret prolem, sibi non esse. Ita presserat, ut in custodiam etiam daret, & vitæ suæ parum securus videretur: plerisque procerum & vulgi pro præsenti fortuna stantibus, & adversantibus, certe aversantibus infelicem. Interea Deus in occulto alia destinat: *Carolum* subito tollit, hunc ad regnum evehit: attonitis multis, & vultum sermonemque mutantibus, & ad gratiam novi regis se acclinantibus. Erant enim qui superbiebant, constantes antea in ejus cultu aut obsequio: è quibus unus magna fiducia ad eum accedit, & bona petit civis cujusdam Aurelianensis, qui tristi illo tempore inter acerrimos Ludovici hostes fuerat. Hîc rex, animo plane regio, effatur: *Tu vero aliud à me pete, & meritis tuis gratia erit. De isto, omitte: nam rex Galliæ* (verba ejus sunt) *non exsequitur injurias ducis Aurelianensis.* Optime. Dux enim antea, cum hoc titulo, fuerat: & significabat argute, dignitatem se, atque etiam affectus cum ea mutasse. Ille vero eadem magnitudine animi (mater hæc semper Clementiæ) edixit publice: *Habiturum se eosdem consiliarios cum defuncto rege, ministros, stipatores, eodemque honore & salario.* Deus bone, eosdem cum illo sic infesto, & iniquo? Fiducia virtutis hoc facit: & præstari sibi spondet, quæ scit deberi.

XV. Tempora confundere liceat, sed re eâdem. Quam enim geminum est, quod olim HADRIANUS Imperator cuidam, qui ante imperium inimicitias secum gesserat? Ille occurrit trepidus, & vix verba ad preces reperiens: cum statim Hadrianus: *Evasisti*, inquit. Benigne simul, & acute. *Perieras*, inquit, *si pares contendissemus: nunc superior omitto, & potentiam meam, non nisi beneficio, ostendo.*

XVI. Te autem ALPHONSE silebo? qui totus bonitas

bonitas & beneficentia, *Titum* nobis, sed diuturnum, repræsentasti. Obsidebas Cajetam, pertinaciter in te rebellem. constabat obsessos inopia commeatuum premi: atque ipsi hoc fassi, senes, pueros, fæminas, & inutilem omnem turbam emittebant. Agitatum in consilio, ut rejicerentur & reprimerentur; dedendam enim ita mox urbem. ille misertus, emitti eos maluit, & diutius assidere. Sed cum nec potitus ea esset, quidam ausi objicere, *Nisi tu illos emisisses, urbs jam tua fuisset:* ille constanter respondit, *At mihi pluris tot hominum incolumitas est, quam centum Cajetæ.* Tamen nec ea diu defuit: & cives tam insigni virtute moniti & resipiscentes, ultro se ei tradiderunt. Simile in *Antonium Caldoram*, potentissimum regni Neapolitani, & pervicacem hostem. Is prælio deinde magno victus, itemque captus; cum omnes suaderent de tollendo importuno homine, & Aragoniis semper infesto; unus restitit, atque adeo non vita solum, sed omnibus bonis redonavit. Quin & supellectilem atque instrumentum ejus, magnæ elegantiæ & pretii, quod in manibus habebat, totum uxori ejus dedit: unica modo patera cristallina sibi asservata. Hæc facta viri, & consonæ item voces. Interrogatus, *Cur erga omnes, etiam malos, ita lenis esset? Quia,* inquit, *bonos Justitia conciliat, malos clementia.* Iterum, cum de nimia ejus lenitate quererentur ministri, nec decere Principem: *Quid ergo?* inquit, *vultis ursos ac leones regnare? Nam hominum Clementia, belluarum Feritas est propria.* Vera dixit. quo quis major, & magis, ut sic dicam, homo est; hoc virtuti huic pronior, quæ & *Humanitas* ideo est dicta.

CAP. XIII.

DE FIDE.

Hanc quoque Principi convenientem, vel necessariam potius haberi.

POst Iustitiam & Clementiam, Fidem commendamus: hanc quidem ex Iustitia natam. Quid enim magis ea dictat, quam promissa præstanda? Et qui non facit, non solum injustum, sed ignavum merito habeamus. Qui enim fallit & decipit, eo facit quia potentiæ aut viribus minus fidit: conatur igitur fidei specie circumvenire, & hanc vilitati suæ prætendit, ostentandam non servandam. Turpe, & sublimi omni animo indignum. Imo & natura abhorremus. pueros vide. Mendacium inter prima probra objiciunt; & quamquam levitate quadam assumunt, tamen judicii insita rectitudine damnant. Admiranda Dei providentia, virtutes animo inserentis, sine quibus vita & societas stare ægre possit: quod in Iustitia, & Fide, palam videmus. Tolle istam, aut minue: raptus, cædes, bella erunt: atque hæc, nullo fœdere aut pace terminanda. Quid enim adstringet? Cole igitur, ô Princeps, *venerabile hoc Fidei numen, quæ dexteram suam, certissimum* SALVTIS HVMANÆ PIGNVS *ostentat.* Iunge tuam, si non dicam bonus, sed magnus & felix esse exoptas. Hoc enim quoque ab eadem Providentia, quod callidi isti & impostores, quantumvis subtilibus consiliis, raro aut numquam ad potentiam perveniunt: aut si, in ea non sunt firmi. At aliter in candidis ingenuisque mentibus, qui Deum, qui fidem reverentur: hi crescunt, florent, & perseverant, cælesti favore prosequente & attollente. Q. Marcius hoc bene, apud Livium: FAVERE PIETATI FIDEIQVE *deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigii venerit.* Bene, & opportune ad Persem regem, qui spem in astu & fallaciis ponebat, fœderum

fœderum parum constans. Vtilitas igitur fidem approbat : & vel noxa à Perfidia possit deterrere. Nam, ut sapientissime Homerus :

> Οὐ μέν πως ἅλιον πέλει ὅρκιον, αἷμά τε ἀρνῶν,
> Σπονδαί τ' ἄκρητοι, καὶ δεξιαί, ᾗς ἐπέπιθμεν,
> Εἴπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν,
> Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ· σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν
> Σὺν σφῇσι κεφαλῇσι, γυναιξί τε, καὶ τεκέεσσιν.
>
> *At non irritum erit jurandum, & fœdera pacta*
> *Sanguine, nec dextræ, queîs credere suadebamur.*
> *Nam quamquam Deus haud pœnas in tempore sumit,*
> *At post sumet : & hi magno, mihi crede, rependent*
> *Ipsi, atque uxores, & dulcia pignora, nati.*

Audis vere vatem. semper mala Fides pœnas statim aut postea, in violatoribus, aut sanguine eorum, luit. Et vis præsentis aliqua commodi specie adhærere? fuge : nam & Fama sic te fugiet. & quisquis vel hanc amat, Fidem amet. Cujus multa vel testimonia sunt, vel Exempla.

I. ÆGYPTIIS quidem (& apud priscos illos multa præclara invenio) lex fuit, recitante Diodoro : *Perjuri capite puniuntor. quia duplici scelere obstricti, & Pietatem in Deos violant, & Fidem inter homines tollunt*, MAXIMVM VINCVLVM SOCIETATIS. Recte de *Pietate*. quis enim perfidus, non & Dei numen, & advocatum nomen, spernit?

II. AGESILAI Spartani regis factum & dictum subjungam. qui cum exercitum in Asiam trajecisset contra regem Persarum ; *Tissaphernes* summus Satrapa, viribus imparem se videns, & celeritate præventum, fallere per speciem fidei quæsivit. Itaque de induciis cum Agesilao egit, adsimulans operam interea se daturum, ut Rex cum Spartanis componeret. Dedit *Agesilaus* trimestres. quas ipse quidem optima fide servavit : at alter copias cogere, loca munire, & bellum summa vi comparare. Quod ubi Laco sensit, & monitus est; nihil moveri. imo multum in eo sibi profici dicebat, quod *Tissaphernes* suo perjurio & homines alienaret, & Deos redderet iratos. Vtrumque in se aliter esse.

quod & milites fidentiores redderentur, Deorum ope fisi; & homines amiciores, qui iis fere studerent, quos conservare fidem viderent. Et res atque exitus ita fuit.

III. Ex eadem Græcia fuit ANDRONICVS quidam à *Demetrio* rege præfectus Tyro. Cum autem *Demetrius* gravi prælio victus à *Ptolomæo* esset; iste loca & regiones passim invadebat atque occupabat, destitutas scilicet omni spe auxilii. In aliorum ignavia aut perfidia, constans mansit *Andronicus*, & adventanti Ptolomæo, atque invitanti, fortiter restitit: donec à militibus, seditione mota, desertus & urbe ejectus est. Venitque in Ptolomæi manus. qui nihil ut in hostem & pertinacem fecit, sed fidem illam ipsam admiratus, quam oderat, donis cumulavit, & in cohortem amicorum transscripsit.

IIII. Apud Romanos plura & fortiora exempla. Primum communiter in ipso SENATV, aut POPVLO. veluti, obsidione urbis à Porsena, cum jam pax coisset, & datis utriusque sexus obsidibus firmata esset: virgines, duce *Clœlia*, transmisso Tiberi, hostibus se eripuerunt, & Romanis suis restituerunt. Poterat excusatio esse, & qui in custodia habentur, fallere posse custodes: sed noluit Senatus, & bona ac vere prisca fide censuit obsides remittendos. Iterum. *Faliscorum* civitas aliquoties rebellis, dedere se tandem *Q. Luctatio* Consuli coacta est. in quam cum sævire populus Romanus cuperet, & asperius consulere; doctus à *Papirio*, Faliscos non potestati, sed fidei se Romanæ commisisse; statim destitit, & verbuli religione motus, iram omnem impetumque deposuit. Quam longe illi à cavillis, quos mala calliditas semper repperit? Romani etiam CONSVLES, bello Punico primo, speciose hac fide se ostentarunt. Victa erat circa Siciliam magna Punica classis, fractique duces consilia pacis agitabant. Sed ex iis *Amilcar*, negabat ire se ad Romanos, ne eodem exemplo sibi catenæ injicerentur, quo ab ipsis *Cornelio Asina* Consuli fuissent

ſent nuper injectæ. Sed *Hanno* melior Romani ingenii moriſque æſtimator, dixit fidenter ſe iturum,& ivit. Verba fecit, & facienti Tribunuſmilitum qui circa Tribunal adſtabat dixit, *Nonne tibi merito eveniat, quod Cornelio factum?* Conſules ſtatim Tribuno tacere juſſo, *Iſto te*, inquiunt, *metu Hanno fides civitatis noſtra liberat*. Verba gravia, verba veracia: & quanta gloria, nec ſpeciem violandæ fidei dare voluiſſe?

V. Quod & P.SCIPIO *Africanus* fecit. qui capta nave Carthaginienſium, in qua multi illuſtreſque viri vehebantur; illi ad effugium commenti ſubito ſunt, Legatos ſe ad eum veniſſe. Apparebat mendacium, & argui poterat: ſed magno Romanoque animo maluit decipi fidem ſuam, quam accuſari. Idem. Carthagine jam obſeſſa, cum feſſi malis legatos pro pace in urbem miſiſſent, atque interea naves Romanas & commeatum diriperent, contra fœdus: *Scipio* nihil armis etiam tentans, ſuos Legatos in urbem miſit conqueſtum,& jus petitum. At illi vix retenti ſunt, quin manibus eos violarent: niſi quod ereptos tamen è turba, primores ad mare deduxerunt, & præſidium triremium dederunt, quæ proſequerentur redeuntes. Sed id quoque parum bona fide. certe abeuntibus triremibus, *Aſdrubal* ſtatim eos aggreſſus eſt, & in conflictu duo Legatorum perierunt, reliqui inter tela volitantia ægre ſe in caſtra & ad Scipionem receperunt. An non & hæc cauſſa ſolvendi juſte fœderis? non fecit: Legatos Roma exſpectavit. Sed ii cum re infecta diſcedere à Senatu juſſi eſſent, & ad ſuos ſtatim ſe recipere, ut hoſtes: ecce tempeſtas detulit eos ad ipſa *Scipionis* caſtra. Et cum Præfectus maris à *Scipione* petiſſet, *Quid iis facere deberet? Nihil tale*, inquit, *quale nobis Carthaginienſes:* dimiſitque intactos. Hominem hunc fidum dicam, an ipſam in humano corpore Fidem?

VI. Diſſimilis alia virtute, aut fortuna: ſed hac par fuit SEX. POMPEIVS, is qui Sicilia & Sardinia occupatis, grave bellum fecit Triumviris, &

populo Romano. Et cum inedia atque inopia eos conficeret, coacti sunt ad pacem venire, etsi parum fidam aut diuturnam. Igitur *Octavianus Cæsar*, & *Antonius*, colloquium cum eo instituerunt, circa Misenum: quo ipse classe instructa appulit, illi terrestribus copiis succincti. Convenit tandem certis conditionibus de pace: atque ut, illi firmandæ, inter se benevole agerent ac cænarent. Prima cænæ sors *Sexto* evenit: qui rogante *Antonio*, *Vbinam cænaturi essent?* facete respondit, *In meis carinis:* ad navem suam respiciens, in qua paratum epulum; tum & ad domum paternam, quam sitam Romæ in *Carinis* Antonius occupabat. Igitur in navi convenerunt, & jam epulæ, & sermones, & cavilli in *Antonium* & *Cleopatram* ejus erant: cum sensim à tergo accedens *Menas* libertus, classis Præfectus, *Sextum* clam affatus est: *Visne tu ut funes incidam, & navim abducam, faciamque te non Sicilia modo & Sardiniæ, sed orbis terræ dominum?* Dixerat, & facere poterat. pons tantum navim cum terra jungebat: qui ea mota ruebat: & quis hominum impedire, aut succurrere potuisset? In duobus autem illis capitibus universa tunc res Romana nixa. Sed Deus & Fata noluerunt: nec ipsa Fides, quæ *Sexti* mentem movit: *Et te quidem, Mena, facere fortasse oportebat*, inquit, *non prædicere. Nunc autem præsentibus acquiescamus:* NEC EST MEVM PEIERARE. Macte *Sexte!* quem vel ob hoc dictum factumque (nam cetera degenerant) nec Roma abdicet, nec pater.

VII. Atqui & in singulos fidei etiam exempla sunt. ut hoc LVCILLII, qui vir & Senator illustris, in partibus *Bruti* atque acie Philippensi fuit. Cum Brutus igitur altero prælio victus fugeret, & equitum manus insectaretur, & jam in eo esset ut apprehenderet: ille statuit vel morte sua illum eripere, ac paullum velut fatigato equo subsistens, Brutum se simulat & præfert, ac capi ab illis est passus. Qui ingenti gaudio perfusi, ut tam ubere præda, adducebant eum reflexis habenis (nam id ..que petierat, quo magis falleret) ad *Antonium*.

non

non ad *Cæsarem*. quasi de ejus benignitate melius speraret. Interea *Antonius*, per præmissos quosdam jam certior de capto *Bruto*, prodibat scilicet obviam; sed & alii cum illo, partim miserantes, partim incusantes, quod vitæ cupidine eo deductus esset. Iam propinquis, substitit *Antonius*, incertus quo vultu verbisque Brutum exciperet: cum statim *Lucillius*. *M. Brutum, Antoni*, inquit, *nemo cepit, aut capiet, spero, hostis: Dii meliora, quam ut in tantum Fortuna Virtutem calcet. Sed enimvero ille aut alibi vivus reperietur liberque; aut certe, ut illo dignum est, abivit. Ego vero Lucillius sum, qui militibus tuis imposui, ut illi esset effugium: nec quidquam pœnæ hoc nomine recuso.* Obstupuerant omnes, præsertim milites, qui sic sibi dolebant prædam ereptam: sed ad eos *Antonius*: *Commilitones*, inquit, *bono animo estote, nec putate vobis fraude vel errore isto illusum. Imo uberiorem, certe gratiorem mihi prædam, quam putabatis aut petebatis, scitote adductam. Nam Bruto ipso quid facturus fuerim vivo, sum incertus: nunc dum hostem quæritis, amicum reppertistis, & adduxistis: qui, tu Lucilli, semper mihi eris. Abite, præmium exspectate.*

VIII. Laudabilis & ille Cæsaris CENTURIO. qui captus in mari Africo, cum paucis veteranis, & ad *Scipionem* deductus, cum is vitam & pecuniam proposuisset omnibus, si militare secum vellent: ipse respondit, *Pro tuo summo beneficio, Scipio (nec enim Imperatorem appellabo, qui unus mihi Cæsar est) gratias ago, qui vitam offers belli jure capto. Sed huic beneficio quia scelus conjunctum est, non utor. Egone contra Cæsarem, apud quem ordines duxi, viginti sex amplius annos militavi, adversus armatusque consistam? Ne fides hoc sinat, aut virtus: & te magnopere hortor, ut de incepto desistas. Contra cujus enim copias contendas, si nosse vis; age, elige ex tuis cohortem unam, quam voles: ego ex meis, quos nunc habes, non amplius decem sumam: tunc ex virtute & successu nostro intelleges, quid sperare de copiis tuis debeas.* Ita militariter Centurio. quem statim ante pedes suos *Scipio* interfici jussit: quo crimine damnatum? fidei, quod inter desciscentes gravissimum est.

IX. Sed nec superior aut nostra ætas hujus

laudis ignara est. ut in Hispania cum rex *Ferdinandus Primus* tres filios reliquisset, *Sanctium, Alphonsum, Garciam*, regna quoque inter eos divisit, sed voluntate aut pace non firma. Nam statim ab ejus morte *Sanctius*, ingenio violentior, fratrem *Alphonsum* bello aggressus vicit, cepit, & monachum profiteri coegit. Non diu perseverat coacta pietas, abdicat, & clam cum *Petro Ansurio Comite*, ad regem Toleti, *Almenonem* confugit. Maurus is erat, & religioni hostis, sed cum patre Alphonsi *Ferdinando* amicitia ei & pax fuerat: eoque electus à profugo, cui se crederet: & iste cum fide recepit, habuitque. Dum illic est, evenit ut coram *Almenone* capilli ejus subrigerentur, & manu aliquoties compressi non subsiderent: quod Mauri vates triste prodigium interpretati sunt, & hunc esse, qui ad urbis Toletanæ imperium erigeretur. Itaque de nece suadebant. non fecit Rex, & potior ei metu fides fuit. Quod mirum in barbaro, satisque habuit, juramento *Alphonsum* adstringere, ne se vivo regni sui terminos infestaret. Ecce autem paullo post interficitur ex insidiis, ad *Zamoram*, rex *Sanctius*: & soror *Vrraca* benigne in hunc fratrem affecta, nuntios litterasque statim mittit, quibus ad regnum evocat, & suadet astu aut celeritate evadere barbaros fines. Æstuabat *Alphonsus*. faceret? ingrati animi notam metuebat; tum etiam ne non celaret, & reduceretur merito non dimittendus. Non faceret, & rem aperiret? ne vinclis, aut conditionibus adstringeretur ab eo, qui à tam vicino & potenti rege haud frustra timeret. Vicit tamen fides in honesto animo, & gratitudo: ad *Almenonem* venit. *Quod tibi gloriosum*, inquit, *mihi felix sit, ad regnum à meis vocor, ereptum in parte à fratre nuper, nunc ejus fato universum relictum. Culpare illum mortuum, pietas me vetat: eadem, ut tuum beneficium prædicem, incitat. qui profugum, ab hominibus & fortuna relictum recepisti, fovisti: qua spe aut præmio, nisi quod ab ipsa virtute est? Et tamen animus agnoscendi solvendique non deficit, fortasse nec occasio aut materies, si per te mihi datur ea iti. Age Rex magnanime,*

imple

imple tua beneficia, & pro cumulo, Regem me in regnum remitte. Hactenus vita tui muneris est, fac ut sit & sceptrum. Ita noster: quem Maurus amplexus, incolumem regemque gratatur, & promittit. *Neutrum,* inquit, *futurum, si me inscio, non iter, sed fugam tentasses. Nec enim te celo, notam mihi mortem Sanctii fuisse, & tacitum exspectasse tua consilia, ut aut laudarem ea, aut vindicarem. Istud facturus sane eram, si fallaci & ingrato animo te subduxisses: & exploratores subsessoresque viarum dispositi à me erant, qui, sed taceo, & gaudeo opus non fuisse. Virum bonum fidumque te, erga me talem, ostendisti: fac & in regno, quod omnes dii tibi fortunent. Nihil stipulor, nisi illud vetus, Amicum te fore mihi & majori filio Hissemo, quamdiu vita utrique erit.* Dixit, & pecuniam comitesque dedit, atque ipse, honoris caussa, aliquantum spatium deduxit. Clarissimum hercules exemplum Fidei in Afro, quod miremur, religionisque diverso: sed & divinæ Providentiæ, quæ id regnum & urbem ab eo voluit capi, qui perfugium ibi habuerat & tutelam. Quod novem circiter annis post evenit, sed mortuo *Almenone* & filio majore.

X. Habet & iterum Hispania Fidei exemplum, in Lusitania, sed in homine Christiano. Is fuit FLECTIVS vir nobilis, arci *Conimbricæ* atque ibi à *Sanctio* rege præfectus. Sed enimvero is *Sanctius* male & improspere regnum administrabat, aulicis quibusdam nimis credulus, & inprimis *Menciæ* uxori suæ addictus mancipatusque. Igitur querelæ, & mox conspiratio procerum in illum fuit: denique eo ventum, ut Pontifice ipso, quem adierant, (is *Innocentius* fuit) auctore, curam tutelamque regni ad *Alphonsum* transferrent, *Sanctii* fratrem. Inde bellum, & plerique à Rege veteri alieni: sed constans pro eo *Flectius* iste fuit, & oppugnationem & arma etiam *Alphonsi*, ac totius gentis, excepit. Nec flecti potuit, donec ei nuntiatum, *Sanctium* in exsilio *Toleti* mortem obiisse: *pro quo pugnaret ultra, aut fidem obtenderet? Daret se & verteret, quo Fortuna & omnes; nec pulcherrimam laudem, titulo Pervicacis aut Insani mutaret.* Audit Flectius, nec satis credit. petit

veniam ab Alphonso, ut ipsus Toletum ire, & coram arbitrari possit. Facile impetrat: & interea ab oppugnatione cessatur. Cum venit, Regem suum fato functum, sepultumque invenit: atque ut in animo suo, non solum opinione hominum, liber esset, aperto sepulchro, cum suspiriis & lacrimis, ipsas claves urbis Conimbricensis in manus dat, his verbis: *Quamdiu, ô Rex, vivere te judicabam, extrema omnia sum perpessus, coriis pellibusque famem toleravi, sum lotio: civium animos ad deditionem inclinantes, & conantes, erexi aut repressi: denique quidquid à fideli homine, & in tua verba jurato, exigi exspectarique potuit, id præstiti, & perseveravi. Unum superest, ut clavibus tua urbis tibi traditis, solutum me juramento omnibus, & civibus te vita cessisse, denuntiem. Deus tibi bene faciat, in alio & meliore regno.* Ita abiit, & legitimum jam alterum Regem agnovit, & adhæsit.

XI. TRIMVMPARA etiam in Orientali India, qui rex *Cochini* erat, cum eo Lusitani venissent, fœdus pacemque panxit. Mox in novam & suspectam gentem conspiratio omnium, & maxime *Calecutiensis* regis, qui opibus & milite inter vicinos pollebat. Ille igitur copias amicosque jungere, & hunc inprimis *Cochini* regem pertrahere, & suadere ut ejectis aut potius traditis pauculis Lusitanis, quos fidei suæ creditos acceperat, se culpa, omnes metu exsolveret. Ille vero obniti, & aperte dicere, *Omnia se potius, quam fidem amissurum. Si qui è subditis aut amicis id suaderent, eos vero magis hostes se ducere ipso Calecutiense: quoniam ille regnum modo aut vitam eripere, illi pulcherrimam virtutum conarentur. Et vitæ spatium breve ac definitum, perfidiæ maculam sempiternam esse.* Hæc & similia dicta factis affirmavit. oppugnat eum undique *Calecutiensis*, tandem & sui deserunt: vincitur, pellitur regno, in vicinam quamdam insulam se recipit, sed nullius rei majore cura, quam ut secum paucos illos Lusitanos servaret. quid? ignotos & exteros? cladem & pestem sui regni? Tanti fides fuit. quinetiam cum *Calecutii* rex jam victo pulsoque, offerret veterem fortunam & statum, ea lege si illos

ſi illos traderet; abnuit, fortiter profeſſus, *Sceptrum & vitam eripi poſſe, fidem non poſſe.* Hunc hominem barbarum ego dicam? ſolo & gente fortaſſe, animo non poſſum.

XII. Haud magis quam SOLEIMANVM Turcicum Principem, cujus claſſis, ducibus *Luſtibejo* & *Barbaroſſa*. in Salentinos exſcenderat. Ibi *Caſtrum* opidum arcemque, vicinum Hydrunti, ſubito terrore in deditionem acceperant, incolis & ipſo Domino *Mercurino* ſalutem & libertatem pactis. Sed barbari, & præſertim navales ſocii, nihil penſi habentes, omne maleficium inferre; & idoneæ ætatis captivos, cum ipſo *Mercurino*, ad claſſem deduxêre. *Luſtibejus* tamen, non dubiâ perfidiæ infamiâ, ad minuendam, *Mercurinum* liberavit: ceteros paullo poſt ipſe *Soleimanus*. qui inter graviores curas, *Corcyram* Venetorum obſidens, audito rem parum bona fide cum *Caſtrenſibus* geſtam; ingenuo pudore perfuſus, ſtatim conquiri captivos omnes juſſit, & in naves impoſitos, ad penates ſuos remitti. Ipſos quoque præcipuos auctores ſupplicio affecit, non hîc tantum Fidei amator & cultor.

XIII. Nam & in Pannonia, cum Budam cepiſſet, metu vacuam, ejuſque arcem oppugnaret, in qua Germanus miles, eique præfectus *Thomas Nadaſtus*, curabant: ille quoque metu perfuſus, colloqui cum hoſtibus cœpit, & de arce dedenda paciſci. Quod ægre *Nadaſtus* ferens, ipſe plenus animi & conſtantiæ, compeſcere conabatur, & diremptis colloquiis tormenta verti in hoſtem jubet. Enimvero hîc illi ignavi ad ſcelus etiam verſi, ipſum in vincula conjiciunt, & fruſtra reclamante & minante, rebus corporibuſque ſuis ſalvis, arcem dedunt. Intrant barbari, iſti exeunt, ut pacti erant: ſed cum *Nadaſtum* vinctum repperiſſent, & rem, uti erat, ex ipſo auditam, ad Imperatorem ſuum detuliſſent; ille perfidæ ignaviæ obiratus, ſtatim immiſſis in abeuntes Genitzaris, omnes interfici jubet: ipſum *Nadaſtum* vinclis liberatum, & ad ſe adductum, laudat & liberali ſtipendio invitat, ac renuentem dimittit. XIIII. Clau-

XIIII. Claudamus inclito exemplo, quod magnus rex Galliarum FRANCISCVS nobis donet. Ille *Carolum Quintum* noſtrum, ſola fide regis & ſua fortuna nixum, in Belgas & turbidos tunc *Gandavenſes* properantem, ſine copiis, pæne ſine comitibus, comiter & regaliter excepit, apud ſe habuit, deduxit. Sermones inter eos varii, & de pace etiam fuerunt, donando ducatu Mediolanenſi (uti injectum erat) *Carolo* Regis filio. Sed cum Cæſar jam apud ſuos, pacatique domeſtici motus eſſent; tardior in hanc rem videbatur, ſive quia nec ante ſerio cogitaſſet. Tum igitur vapulare multorum ſermonibus regia comitas, aut credulitas. *cur non hominem, in quo rerum omne momentum, tenuiſſet? ecquando tam bella umquam occaſio? & invidiæ aliquid aut infamia, pro tam ſpectabili utilitate, ſubeundum fortiter fuiſſe. Saltem leges firmiores certioreſque ei dixiſſet: nunc, quid niſi inanem gloriam apud vulgus, apud prudentiores riſum quæſitum?* Neque neſciit *Franciſcus*: & in conventu procerum celebri, cum alia in purgationem ſui dixit, tum hæc ipſa in clauſula: *Etiam ſi Fides toto orbe exſularet, tamen Regibus tenendam eſſe, qui ea ſola, & nullo metu, cogi adſtringique poſſent.* Notabile dictum, & res ſic habet. nos alios Lex aut Pœna coercet, Principes ſolus Pudor aut Fides.

XV. Quid claudam? Gallus rex alium ejus gentis, & vetuſtiorem ſubjicit, IOANNEM *Primum*, qui ingenti clade ab *Eduardo* Walliæ Principe victus, captuſque, in Angliam abductus fuit. Ibi quattuor annis in cuſtodia liberiore habitus, ad ſuos rediit, certis conditionibus cum hoſte depactus. quæ tamen cum graviores ſubditis viderentur, nec civitates Anglis dedendæ, facile novum jugum præſidiumque admitterent; ipſe placando hoſti, & fidei teſtandæ, iterum in Angliam trajecit, ibique ex morbo deceſſit. Clade accepta famoſus, ſed ſic lata clarus, & fide clariſſimus.

XVI. Sed heus vos, date veniam boni Reges & Principes, ac liceat illuſtri choro veſtro ſervile nomen inſerere: non maculam, ſed lucem & ſplendorem

dorem merum, quatenus hîc quidem ſpectabuntur. Nam & Fidei illorum in dominos aut patronos mirifica exempla ſunt, nec niſi cum virtutis damno ſilenda. *Haſdrubal* in Hiſpania res gerebat, & magnam ejus partem vi aut aſtu ſubegerat: ſed cum nobilem aliquem Hiſpanum interfeciſſet, SERVVS natione Gallus id non tulit, & mortem Domini certa ſua morte vindicaturus, *Haſdrubalem* occidit. Rapitur, torquetur, cruci affigitur: inter omnia mala eo vultu, ut ridentis etiam ſpeciem præberet, expleta ultione, ſui ſecurus.

XVII. *M. Antonius* inter Romanos oratores, & in dignitate viros, nobilis fuit: atque is fœdo crimine (puto falſo) inceſti publice poſtulabatur. Accuſator SERVVM maxime in quæſtionem flagitabat, quem dicebat præluxiſſe hero ſuo ad flagitium eunti, & laternam prætuliſſe. Aderat ipſe ſervus, cum hæc in judicio dicerentur, & videbat rem ad ſuam pellem, quod dicitur, ſuoſque cruciatus pertinere. Addo, quod juvenis erat, imberbis, & in ætate adhuc minus aut patienti, aut conſtante. Tamen cum domum ventum eſſet, & herum ſuum animi anxium videret: *Quid diffidis here?* inquit. *In meo robore & conſtantia, ſi vis & expedit, ſpem audacter pone. nullus metus, cruciatus, mors me adiget, ut te & honorem tuum prodam. Minus arcto vinculo anima hac corpori illigata eſt, quam affectus tibi: nihil dividet, nullus dolor aut carnifex vocem lædendi tui ex ore iſto extorquebit. Adeo non diffugio, depoſco hoc certamen, in quo tibi annis tiro, animi veteranum robur probem*. Erexit, & fiduciæ implevit *Antonium*: qui iterum poſcentibus ſervum, præbuit. atque ille flagris virgiſque laceratus, eculeo impoſitus, laminis aduſtus, mira patientia perſtitit, & omnem vim accuſatorum fregit atque eliſit. Acceſſit facundia *M. Antonii*: ſed heus, quæ tanta, ut hunc conditione ſervum, animo heroem ſatis celebret?

XVIII. Quid ille *Vrbinii Panopionis* SERVVS? qui cum proſcriptus in villa ſua Reatina lateret, nec ſatis lateret (alii ſervi prodiderant:) ecce adve-

nientibus

nientibus militibus, ipse vestem heri subito induit, suam illi dedit, anulo etiam in digitum inserto: atque ita, hero per posticum emisso ipse in lectulum se reposuit, & pro illo occidi fortiter passus est. Cito id dictum: non tam cito suscipi, aut susceptum fieri, verus judex dicet. Magna fides, quae ultima est, & postquā nec gratiae, nec vitae, ultra locus est.

XIX. *Antistii* vero *Restionis* SERVUS (qui & ipse miserabili illo Triumviratus tempore, inter proscriptos erat) ad fidem ingenium quoque adjunxit. Nam fugientem suum herum, & ut putabat, ignotum assecutus est, & apprehendit: primo territum, quoniam hic erat stigmatum perpetua injuria ab eo affectus, eoque in re trepida vindictam timebat. At ille primum confidere eum jussit. & *Ego te lædam*, inquit, *qui tot annos aluisti, benigne fecisti? absit. nec ista stigmata plus apud me possint, meo merito imposita, quàm vetera tua beneficia in nec meritum collata. Quod servivi, & servio, fortuna injuria est; tuum beneficium: pressum non oppreßisse. Divinitas hunc ordinem rerum disponit, & pareo: tu confide, tibi quoque parco, & scis quomodo? vel vita hujus periculo tuam servabo.* Dixit breviter fideliterque. & herum in speluncam abduxit, atque ibi ex operis & mercede diurna aliquamdiu aluit. Sed cum milites, omnia ob praemium rimantes, ad speluncam quoque, aliquid suspicati, tenderent; ille subito senem viatorem abreptum occidit, & exstructo rogo superjecit. Supervenientibus in re militibus, & ferociter rogantibus *Quid ageret? Quin*, inquit, *scelestum meum herum interfeci, & crudelitatis hujus ab eo* (stigmata ostendebat) *pœnas exegi.* Persuasit, & herum servavit.

Singulorum hæc fides, plurium illa simul in eadem proscriptione. Nam *Pomponius*, audaci astu, arreptis insignibus Prætoriis, ipse in prætexta, servi instar lictorum, & cum fascibus exculti, urbem mediam transiêre: arctius dominum stipantes, ne ab obviis posset agnosci. Ad portam sumpsit conscenditque vehiculum publicum, ut Prætor, & per totam Italiam sic incessit, quasi legatus à Triumviris

viris ad Sex. Pompejum iret: itaque & triremi publice præbita in Siciliam, certissimum miseris tunc portum, transmisit. In tot hominibus, tot occasionibus & locis, admiranda plurium fides, & mente magis quam stilo pensanda.

XX. Addatur his non servus, sed cliens *Roderici Davali*, Magistri equitum in Hispania. Is *Rodericus*, cum aliis aliquot, postulatus majestatis fuit, & litterarum ad *Iosephum* regem Maurum scriptarum, quasi patriæ prodendæ. Plura exemplaria prolata, & res in consilio Regis cognita, atque ipse aliique damnati. Hæsit in herili isto crimine ALVARVS NVNNIVS FERRERIVS, Cordubæ natus: qui Præfectus aulæ & domui *Davali* erat. Sed is strenue se herumque defendens, non prius quievit, quam falsas litteras ostenderet, earumque auctorem *Ioannem Garsiam* convinceret ac damnaret. Et ipse quidem se expedivit, sed magni illi mansêre exsules: cum ecce *Ferrerius*, ad heri egestatem sublevandam, omnia bona sua (quæ beneficio patroni acceperat) divendidit, & *octo aureorum millibus* confectis, textrinæ lignis excavatis ea indidit; atque asino imposita, agente in viliore veste filio, clam ad *Davalum* misit. Dignus, quem illustrissima ea gens etiamnunc in memoria & laude habeat, & posteros, siqui exstant.

CAP. XIIII.

DE MODESTIA IN SENSV.

Hanc Principi decoram, & utilem esse.

DIximus tres virtutes & commendavimus, plane Regias, & quæ in publicum spectant: sunt aliæ velut Privatæ, quæ magis ipsum. Inter eas Modestia, quæ vario adspectu Principi adsumenda. Primum, quia omnes homines decet submitti, & ab Arrogantia fugere, scopulo virtutum. Sed magis Principem, qui in alto est, & caussas plures sive

occasiones

occasiones Superbiæ habet. Natura quidem hæc corrupta eo vocat, & vani aut tumidi per eam sumus: quid cum Fortunæ ille ventus obsecundat, & vela implet? auferimur. Adde Educationem, quæ in aulis molliter, indulgenter, splendide habentur; obsequia & demissio omnium, etiam apud pueros: qui non inflentur? Denique Adulatio accedit, ô Aulæ certa pestis! blandiuntur assidue, & laudant, honoribus ac titulis afficiunt, id est dementant. Non jure sic loquar? vide *Alexandrum* illum, à tali patre, tali præceptore: fastidit homo esse, nec jam *Philippi*, sed *Iovis* filius audit. *Iulius Cæsar*, ille animi & ingenii magnus, impingit: & omnium victor, Adulationi succumbit. Voces emittit, *Debere jam homines consideratius secum loqui, ac pro legibus habere quæ dicat.* Itane pro legibus omnia dicta? difficile est credere, virum talem sic elatum & ablatum. *Caligulam, Domitianum, Commodum* omitto, & hæc portenta: qui palam salutari & haberi, *Dominus Deusque noster*, volebant. Vide an temere ad Modestiam vocem: & quæ hodie peccentur, non dicam. Cave, cave Princeps: & cogita supra homines te, sed hominem esse. Quamdiu autem esse? mors imminet, & æquabit. Quamdiu etiam esse? tristis aliqua sors imminet, & demittet. Regnas? potes subjici. Dominaris? potes servire. Quidquid alte se sustulit, opportunum est ad casum. Seneca noster: *Nulli Fortuna minus bene, quam optima creditur. alia felicitate, ad tuendam felicitatem, est opus.* Videsne histriones in scæna, personam Agamemnonis aut Priami gerere: & mox, cum fabula peracta est, ad habitum & sortem veterem redire? Date veniam Principes, tales estis. Deus personam in orbis theatro hanc imposuit: sustinete, agite, sed qui introrsim & apud vos sitis, cogitate. Choragus ille est qui dedit ornamenta: & nisi refertis ad eum, aufert. Huc vocant magnorum regum Dicta, vel Exempla: & utraque ex magna copia, cum dilectu quodam, habe.

I. SARDANAPALVS rex Assyriæ à deliciis, & purpurata, ut ita loquar, vita innotuit. tamen idem

ab ebrietate longa sobrius, sepulchro incîdi curavit symbolum, quod ad Modestiam altissimos vocet. Erant digiti duo, qui collisi inter se crepitum edebant: signantes, omnia regna, omnia votiva aut magna, NEC TANTI esse.

II. Sine aliis verbis ille hoc docuit: at ARCHIDAMVS Spartæ rex paucis, & pro Lacone. *Philippo* enim Macedoni, post victoriam ad Chæroneam, qua libertas Græciæ concidit, insolentius se efferenti, scripsit: *Metire umbram tuam, nihilo reperies auctiorem.* O sapienter! Quid attollis te in hostibus victis, in finibus propagatis? tibi nil accessit. Numquid animo? curæ majores, aut metus. Numquid corpori? *metire umbram,* videbis.

III. Sensit ipse PHILIPPVS, cum aliquando in palæstra, inter luctandum, prolapsus surrexisset, & corporis vestigium in arena vidisset: *Papæ*, inquit, *quam parvam terræ partem sortiti, orbem appetimus!*

IIII. SEVERVS Imperator Romanorum, diu in ambitione, & ob eam bellis, senio confectus ac moriturus, urnam ad se deferri jussit, in qua cineres (prisco illo more) erant recondendi. Et diu contrectans & contemplatus, vocem misit: *Tu virum capies, quem orbis terræ non capit.* Ita, ita.——*mors sola fatetur, Quantula sint hominum corpuscula.* Attollere in vita, manus & spes ab Oriente ad Occasum mitte: illa contrahet, & te intra te coget.

V. *Severus* hoc sub mortem: diu ante eam MAXIMILIANVS *Primus* Imperator *Austriacus*. Nam ille memor fragilitatis hujus, triennio (alii biennio) ante morbum, non solum mortem, capulum funebrem è querno ligno, arcæ viatoriæ inclusum, circumferri secum jussit: cavitque testamento, ut exanimum corpus suum, rudi linteo involutum, sine ulla exenteratione, illi imponeretur, naribus, ore, auribusque viva calce oppletis. Quid sibi voluit magnus vir? nisi monumentum illud assidue in oculis habere, quod diceret, *Cogita mori.* quod amplius diceret, *Quid te dilatas & extendis? quid multa possides, plura appetis? Quem tot provinciæ & regna non capiunt,*

piunt, loculus iste capiet. Cur autem & calcem cavis illis partium immisit? en aromata quibus condiretur! Sed hoc spectavit, ut corpus putredini natum, ea quoque exedente & consumente materie, citius consumeretur, & iret in suam terram. *Maximiliane*, magnus fuisti! & res tuæ dicunt, tum & hæc circa mortem.

VI. Sed amplius, ille idem, pluribus diebus ante mortem nil nisi *Maximilianus* appellari voluit. quod imitatus nepos ejus CAROLVS, cum raro & miro exemplo, Imperio se ultro abdicasset, & in filium, jam validum ævi & animi, curas contulisset. Secessit enim in Hispaniam, & in Divi *Iusti* monasterio, septem à *Placentia* milliaribus, se abdidit, cum duodecim dumtaxat familiaribus, Deo & quieti vacaturus. Interdixit autem, aliter se quam *Carolum* appellari; *Cæsaris* atque *Augusti* illa nomina, cum rebus animo exuens, & totum hoc honorari contemnens.

VII. Sed inter mundanos istos externosque Principes, fas sit locum dare & Ecclesiæ Principi ac capiti, CLEMENTI *Quarto* natione Gallo: qui incredibile est, quam se in summo illo culmine modeste gesserit & temperanter. Ante Pontificatum Iurisconsultus fuerat, & filias ex uxore susceperat duas. Harum uni in monasterium collocatæ, non nisi *triginta libras* Turonenses semel dedit: alteri quæ maritum habebat, *trecentas*, loco dotis; idque hac lege, nequid umquam plus peteret. Nepoti quoque tria Beneficia, ut loquimur, habenti, optionem detulit unum retinendi, cetera statim dimittendi. Mirantibusque & instantibus amicis, ut & illa permitteret, & alia daret; in claram hanc vocem erupit, *Non esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi, quam pietati largiretur.* Exstat epistola viri sancti ad nepotem quemdam suum, ab Antonio Augustino provulgata, in qua & voces & sensus videre est, ab ipsa modestia conceptos.

VIII. Sed CANVTI etiam Anglorum regis insigne ad Modestiam documentum est, qui cum obsideretur

sideretur ab Adulatoribus, id est corvis aulicis, & sortem ejus attollerent, dicerentque omnia servire, & *ad nutum ejus vultumque* (verba Annalium) *converti:* ille fœdam adulationem sic expressit. Spectantibus iis, sedem regiam in litore maris posuit, in ipso accessu ejus & fluxu. Tum dixit: *Tu mare ditionis mea es; & terra, in qua sedeo, est mea. Impero tibi & denuntio, ne in terram meam ascendas, nec membra, nec vestem domini tui madore perfundas.* Ille dixerat, mare tenorem suum tenebat, veniebat, alluebat. Tum resiliens: *En,* inquit, *quam ego omnibus imperito! Quin sciant omnes, qui terram incolunt, vanam & falsam esse regum potentiam: atque unum eo nomine dignum, qui vere imperium inhibet cælo, terra, mari.* Neque intra verba Modestia hæc stetit. in omni actione talem se præbuit, atque adeo coronam ultra in caput non admisit.

IX. Hæc invitent & excitent, sed Mutationum exempla quæ addam, fortius etiam percellant. Quot enim ea sunt? & quam paucis Fortuna currum à carceribus ad metam, sine offensa aut eversione, perduxit? In omni ævo, & in omni orbe occurrent. In Ægypto SESOSTRIS rex hoc didicit, & imbibit. Victor erat vicinorum, & imperium longe protenderat: sed & animum evexerat, & quattuor reges, equorum vice, currui suo subjungebat, quo vehebatur. In eo cum sublimis sederet, regum illorum unus capite reflexo identidem rotam currus aspiciebat, & capi ac pasci videbatur. Quid rei sit, Sesostris rogat: ille libere, *Intueor volumen hoc assiduum rota, in qua vicissim ima summa, & summa ima fiunt: quod exemplum capio, & applico nostra fortuna.* O bene! potuisset tamen addere, *& tua.* sed Sesostris ipse fecit, & statim illos à jugo, se à fastu liberavit.

X. SOLONIS etiam monitum tale, sed non apud talem: neque doceri, nisi malo suo, aptum. Apud CROESVM erat Lydiæ divitem illum regem. qui Solonem comiter, ut peregrinum, excipiens, & gazam omnem atque opes ostentans, *Et quid videtur? habes dicere hominem me beatiorem?* Habeo, inquit So-

lon: & *Tellum* quemdam, hominem modicæ ſortis, ſed in ea quietum, nominavit: tum & duos alios, qui vita bene acta eſſent defuncti. Riſit Crœſus: *& nos quo loco ſumus? Haud dixerim,* ait Solon. *nec fas beatum etiam cenſere, qui in his vita fluctibus jactatur, donec ſit in portu. Nonne tempeſtas intervenire poteſt, & turbo qui evertat?* Nec ſic hominem docuit, ſed fecit mox Cyrus. Nam ille acie victum, & vinctum, rogo impoſuit exurendum. cum Crœſus clamare incœpit, *O Solon, Solon!* Miratus Cyrus, rogari jubet, *Quem in extrema illa ſorte hominum deorumve invocaret?* Dixit, *Solonem ſibi in mente eſſe, qui ſapienter monuiſſet, non fidere præſenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Riſi*, inquit, *nunc probo & miror*. Probavit & Cyrus. ſtatimque ad modeſtiam etiam ipſe flexus, liberari Crœſum juſſit, & in amicos tranſſcripſit.

XI. Addamus quamquam ævo diſſitum, ſenſibus exemplum aſſitum, GILIMERIS regis in Africa Vandalorum. Diu felix fuerat, opes, terraſque victoriis quæſiverat: vertit ſe Fortuna, & *Beliſarius à Iuſtiniano* Imperatore miſſus, cum exigua manu, hominem evertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelſum montem *Pappum*, atque illic obſidione aliquamdiu tolerata, deſperans ad *Pharam* miſit, qui mandato Beliſarii obſidebat, actum ſuper deditione, ſimulque petitum, *Panem ſibi mitti, ſpongiam, & citharam*. Panem, fami relevandæ; ſpongiam, ſiccandis oculis; citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox ſeſe Gilemer. qui ad Beliſarium deductus, nil niſi riſit. Deſipere eum è cladibus homines cenſebant: vera ſapientia erat, qua incerta hæc rerum, uſu edoctus, ridebat. Idque apertius in ipſo triumpho oſtendit. cum per pompam Byzantii, ad *Iuſtinianum & Theodoram* conjugem in ſublimi ſolio ſedentes adductus, hoc tantum effatus eſt, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* O bone Gilimer, felix tua infelicitas, quæ mentem hanc dedit! nec vita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo privatus quietuſque duxiſti.

XII. In eadem Africa, ſed vetuſtiore ævo, non alium

alium regem video vinci, capi, triumphari? IVGVRTHA is fuit, Masanissæ nepos, opibus & ingenio validus, sed tamen à Mario devictus. Romam ducitur, & post triumphalem illusionem in carcerem conjectus, veste spoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, detrahuntur, sic ferociter, ut partem imam auris senserit avelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abjectus, tætrum & horridum, *Papa*, inquit, *quam frigidum est vestrum balneum!* atque inibi fame obiit.

XIII. Quid Rex è Macedonia PERSES? is quoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem templi in Samothracé confugit: quasi sacra tueri possent, quem non arma. Intutum igitur asylum: fraude vel vi eductus est, & cum uxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Consulem perductus. Ibi solutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam se submisit: miserante Paullo, & simul indignante, quod homo sic vilis & degener victoriæ suæ decus delibaret. Triumphatus deinde est, cum duobus filiis, & filia: ipse in carcere, & duo mortui: tertius servatus, quid nisi iterum ludibrium? Regia illa stirps primo fabrili arte vitam toleravit; & usu jam Latini sermonis aliquo, scriba & assecla magistratuum fuit. Vbi es Confidentia, aut Superbia?

XIIII. Ante illum, & major illo PHILIPPVS, ejusdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quam sensit infidam sortem? Græciam ferro vel auro suam fecerat, spes in Asiam mittebat: & jam conventus indictus erat, ubi caput & Præfectus ejus belli legeretur. Quem ut celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filiæ suæ *Cleopatra*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parantur, etiam sacra & duodecim Deorum statuæ in pompa ferendæ: quibus ipsius (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abest? diuturnitas. & dum securum se putat, & theatrum ingreditur, *Pausanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo consecutus interficit. Vis ite-

lon: & *Tellum* quemdam, hominem modicæ ſortis, ſed in ea quietum, nominavit: tum & duos alios, qui vita bene acta eſſent defuncti. Riſit Crœſus: *& nos quo loco ſumus? Haud dixerim*, ait Solon. *nec fas beatum etiam cenſere, qui in his vitæ fluctibus jactatur, donec ſit in portu. Nonne tempeſtas intervenire poteſt, & turbo qui evertat?* Nec ſic hominem docuit, ſed fecit mox Cyrus. Nam ille acie victum, & vinctum, rogo impoſuit exurendum. cum Crœſus clamare incœpit, *O Solon, Solon!* Miratus Cyrus, rogari jubet, *Quem in extrema illa ſorte hominum deorumve invocaret?* Dixit, *Solonem ſibi in mente eſſe, qui ſapienter monuiſſet, non fidere præſenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Riſi*, inquit, *nunc probo & miror*. Probavit & Cyrus. ſtatimque ad modeſtiam etiam ipſe flexus, liberari Crœſum juſſit, & in amicos tranſſcripſit.

XI. Addamus quamquam ævo diſſitum, ſenſibus exemplum aſſitum, GILIMERIS regis in Africa Vandalorum. Diu felix fuerat, opes, terraſque victoriis quæſiverat: vertit ſe Fortuna, & *Beliſarius à Iuſtiniano* Imperatore miſſus, cum exigua manu, hominem evertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelſum montem *Pappum*, atque illic obſidione aliquamdiu tolerata, deſperans ad *Pharam* miſit, qui mandato Beliſarii obſidebat, actum ſuper deditione, ſimulque petitum, *Panem ſibi mitti, ſpongiam, & citharam*. Panem, fami relevandæ; ſpongiam, ſiccandis oculis; citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox ſeſe Gilemer. qui ad Beliſarium deductus, nil niſi riſit. Deſipere eum è cladibus homines cenſebant: vera ſapientia erat, qua incerta hæc rerum, uſu edoctus, ridebat. Idque apertius in ipſo triumpho oſtendit. cum per pompam Byzantii, ad *Iuſtinianum & Theodoram* conjugem in ſublimi ſolio ſedentes adductus, hoc tantum effatus eſt, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*. O bone Gilimer, felix tua infelicitas, quæ mentem hanc dedit! nec vita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo privatus quietuſque duxiſti.

XII. In eadem Africa, ſed vetuſtiore ævo, non alium

alium regem video vinci, capi, triumphari? IVGVRTHA is fuit, Masanissæ nepos, opibus & ingenio validus, sed tamen à Mario devictus. Romam ducitur, & post triumphalem illusionem in carcerem conjectus, veste spoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, detrahuntur, sic ferociter, ut partem imam auris senserit avelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abjectus, tætrum & horridum, *Papa*, inquit, *quam frigidum est vestrum balneum!* atque inibi fame obiit.

XIII. Quid Rex è Macedonia PERSES? is quoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem templi in Samothracé confugit: quasi sacra tueri possent, quem non arma. Intutum igitur asylum: fraude vel vi eductus est, & cum uxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Consulem perductus. Ibi solutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam se submisit: miserante Paullo, & simul indignante, quod homo sic vilis & degener victoriæ suæ decus delibaret. Triumphatus deinde est, cum duobus filiis, & filia: ipse in carcere, & duo mortui: tertius servatus, quid nisi iterum ludibrium? Regia illa stirps primo fabrili arte vitam toleravit; & usu jam Latini sermonis aliquo, scriba & assecla magistratuum fuit. Vbi es Confidentia, aut Superbia?

XIIII. Ante illum, & major illo PHILIPPVS, ejusdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quam sensit infidam sortem? Græciam ferro vel auro suam fecerat, spes in Asiam mittebat: & jam conventus indictus erat, ubi caput & Præfectus ejus belli legeretur. Quem ut celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filiæ suæ *Cleopatra*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parantur, etiam sacra & duodecim Deorum statuæ in pompa ferendæ: quibus ipsius (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abest? diuturnitas. & dum securum se putat, & theatrum ingreditur, *Pausanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo consecutus interficit. Vis ite-

rum inopinatum? conscendit ille celerem equum, & evaserat, nisi pes ejus in vite adhæsisset: ubi à satellite Philippi confectus est.

XV. Sed quid ego talia memorem? una illa Græcia, præsertim à *Constantino Magno*, qui imperium in eam transtulit, tot exempla casuum istorum det, ut non sit opus alio theatro. Quid in Italia? ab *Augusto* ad eumdem *Constantinum* numerantur IMPERATORES *quadraginta tres*. Dispice. vix decem ex istis certo dabis, qui sua morte sint defuncti. Alios ferrum, venenum, laqueus abstulit: à filio, fratre, uxore, amico, inimico: quid nisi singulos justæ tragœdiæ argumentum?

XVI. Iam & fati alia genera miseranda. POLYCRATEM in cruce mori video, BAIASITEM in cavea, DIONYSIVM in schola, BOLESLAVM Poloniæ in culina. Quid ANTIOCHVM Syriæ, nonne à latronibus occisum? PYRRHVM à fæmina? HENRICVM nuper Galliæ à monacho?

XVII. In sola Hispania tria hæc demus: & quartum alii. HENRICVS *Primus* puer sceptrum ceperat, nec diu tenuit, post biennium miro casu, & vere casu, sublatus. Nam dum Palentiæ, in area domus, cum æqualibus ludit, tegulæ lapsæ ictu repente caput comminutum. & ex vulnere undecimo post die obiit. IOANNES itidem primus, in flore rerum & ætatis (*annum trigesimum tertium agebat*) dum equum juveniliter calcaribus incitat, & ad cursum admittit, cum eo labente lapsus, inibi exstinctus est. Magis tragicum est de PETRO. qui cum aliquamdiu sæviter, & multa procerum cæde, regnasset, *Henricus* frater arma in eum cepit; & auxilia è Gallia etiam conduxit. Pugnatum acriter, quam odiis pertinacibus, exitus docuit. nam victus *Petrus*, cum in conspectum Henrici captus adductus esset, iste pugione faciem ejus percutit: atque alter dum vindicare parat, fœde colluctati, uterque ad terram prosternitur. Sed aliis quoque suppetiantibus Henricus superior, fratrem multis vulneribus conficit, & regnum capit. Nonne hoc Thebanum

banum vetus illud par fuit? Quartum exemplum in mente habeo, nondum in ſtilo:

XVIII. In iſto, quintum. & eſt SEBASTIANI nuper Luſitaniæ & Indiarum regis, *Indole, proh, quanta juvenis!* ſed Fata eum everterunt, & ipſum regnum verterunt. Iuvenis erat, animorum plenus: & accedebant, qui etiam Pietatis ſpecie illos tollerent, & arma in Mauros, exque iis victorias, ſuaderent aut ſponderent. Acrior ſtimulus *Mahumetes Abdala* filius, profugus è Feſſæ regno; qui jus ſuum & amicos oſtendebat, & largiter promittebat, exſulum ingenio & more. Ergo excitatur, & omnia parat, naves, milites, commeatus; præter conſilia, quorum inops tunc & poſtea fuit. Vetus regnum, & alta pace, commovetur. inſolens armorum nobilitas, & facta majorum facilius, quam ſua oſtentans. Additur & mercenarius miles: Dux nuſquam, niſi in titulo & ſplendore regis. Mare tranſeunt, regna Feſſæ & Marocci, ut deſtinant, occupaturi: ſed rex illorum ex adverſo prodit, *Molejus Moluccus*, corporis æger, animo melior. Diſponuntur acies, pugnatur, *Molejus* intereſt, etſi per ægritudinem vix in equo hærens. videt autem fluctuare ſuos aut fugere, & generoſa ira in hoſtem ipſe equum concitat, exemplo aut terrori futurus: ſed proximi retinent, gnari virium. Qua re ita excanduit, quaſi in ordinem redactus, aut proditus, ut gladio eos petierit; & mox animo linquens, in lecticam repoſitus, illic in ipſa acie obiit. Sed mira fides aut proviſio amicorum fuit. ſilentium de morte, curſus & recurſus ad lecticam ejus, quaſi à vivo mandata peterentur: quæ res victoriam parti illi dedit. Nam Chriſtiani pauci in plures paullatim fatigari aut cedere, multi cadere: poſtremum ipſe rex, qui in mediis hoſtium pugnabat, cum videt omnia adverſa, cinctum ſe ſine ſpe effugii, verba de pace aut deditione facere: ah, quam ſero! Hoſtes invadunt, & occidunt, ſive inter plures ignotum (& quidam ajunt regia inſignia ſibi detraxiſſe:) ſive cognitum, ſed rixa inter ipſos orta, quorum præda eſſet, per

iram interemptum. Addunt, equestri sellæ cadaver impositum, & in tentorium novi regis Afri (frater defuncti erat) delatum abjectumque ostentui fuisse, donec à captivis bona fide agnosceretur. Ita ille obiit: & simul rex tertius *Mahumetes* exsul, qui fugere & fluvium vadare conatus, vorticibus sive voragine haustus mersusque est. O acerbi fati adolescens, quæ tulisti, & quæ dedisti! nam tecum regnum corruit, & quod seorsim diu luxit splenduitque, velut radius rediit ad suum Solem.

XIX. Assiduus hic ludus: & ideo non sit finis narrationum, nisi reprimam. quod facio: sed unicum insigne exemplum Mutationis effatus, in qua & manus carnificis intervênit. CONRADINUS imperatoria & regia stirpe juvenis, ultimus Ducum Sueviæ fuit. Pater ei *Conradus*, rex Neapoleos & Siciliæ; mater è Ducibus Bavariæ; avus, *Fridericus Secundus* Imperator; avia, *Constantia* filia *Ferdinandi* Hispaniæ regis fuit. Quam amplum, & illustre hoc stemma! quos animos non faciat? quæ fata non promittat? Sed spes undique destituit: & statim à puero adversa sorte, regna Neapolitana & Sicula, jure debita, *Manfredus* patruus fraude invasit, vi tenuit. Cum ille abiisset aut pulsus esset, auctoritate Pontificis (*Clemens quartus* tunc erat, Gallici sanguinis, & genti fautor) *Carolus Andegavensis* advocatur & invadit. Quem *Conradinus* dum pellere conatur, copias contrahit, è Germania in Italiam venit, multa nobilium manu: inter eos, *Friderico* Duce Austriæ, cognato suo. Sed & Itali se jungunt, quidam jus ejus, plures commoda vel affectus suos spectantes. Pugna cum *Carolo* commissa, primo victor, denique vincitur: & fugit cum eodem *Friderico Austrio* per ignotam Italiam, trepidi & agasonum habitu se occultantes. Ita Asturam ventum. ubi consilium capiunt navis conscendendæ, & Pisas dirigendæ, sociam & fidam urbem. Conveniunt cum naviculatore, & jam in navi erant, sed panis & commeatus deerat, quem mittunt eumdem illum præstinatum. Pecunia etiam deerat:

deerat: ergo annulum alter è digito detrahit, sive pignus naviculario, sive pretio ab eo permutandum. Is annulus gemmam raram & æstimatam habebat: itaque aurifex miratus à sordido homine deferri,& suspectans, *unde habeat?* quærit. Ille candide, *A duobus juvenibus, ingenui vultus & sanguinis, sed habitu & veste squallidis: neque ultra se scire.* Defertur res ad Dynastam urbis (qui tunc illi proprius erat) *Ioannem*, è gente *Frangipanum*: atque is ex eventu prælii, & fama, tale suspicatus, navem instrui jubet, adolescentes retrahi, & ad se duci. Dictum, factum: sistuntur, agnoscuntur: & putabant extra periculum se, quia extra hostile solum erant, esse. Aliter accidit pravitate, sive avaritia Dynastæ. nam is *Carolo* indicat: qui statim cum copiis terra marique advolat, & captivos suos Neapolim abducit. Quid exspectas? aliquid regium? pudor est Andegavensis stirpis aut macula, quod dicam. Diu deliberato concluditur, tollendos adolescentes, & publice capite minuendos. Quid? ut sicarios aut prædones? qui jus suum repetierant? qui bellum palam intulerant, & jure ac more gentium administrarant? Omnia in hoc facto sævitiam & barbariem habent: etsi Pontificem etiam obtendunt, atque illum consensisse, aut suasisse. Alterum potest, vix alterum: sed æstimatio aliorum etiam esto, in re autem istud. Producuntur in scænam publicam, concursus ad tale spectaculum è tota Italia, plerique omnes miserantur & illacrimantur; sed nemo, nisi inani favore, juvat. *Conradinus* animose loquitur, *Carolum* accusat, se excusat: Deum vindicem invocat, & jus suum in hæc regna *Henrico Castellano*, amitæ suæ filio, donat. Huic rei tesseram, chirotecam exuit, abjicitque. Tum *Fridericus* primus ingeniculare jubetur, & caput inciditur: quod sublatum è tabulato *Conradinus* (quis sine motu audiat?) pectori appressum, deinde ori applicuit: & sortem miseram ejus deflevit, cui auctor ipse esset. Tum & ipse in genua provolvens, fortiter carnificem exspectat: qui caput amputat. & cum fecisset, statim

alius hunc interficit, ne exstaret qui jactaret generosum illum sanguinem à se sublatum. Hoc unum *Carolus* magno in speciem animo: cetera feritatem habent. etiam illud, quod ipse spectator supplicii esse sustinuit, in alta quadam turri occultus. Illi obierunt: nec diu victoria aut regnis *Caroli* posteri gavisi sunt, & Hispani (an non morituri voce & voto?) ejecerunt.

CAP. XV.

DE MODESTIA IN CVLTV:

Et hanc convenire, elegantiam aut pompam non convenire.

ET praecipuum quidem est, animum sic affectum esse: sed ut corpore idem prodatur, quidni decorum sit? Aurum, gemmæ, serica, non digna sunt ornamenta magno Principe: & negotiator aliquis aut mango ea usurpet. Quis etiam nescit, Principi in mundo hæc esse? habet gestatque, si velit; sed majoris animi est, sepofuisse. Sane egregios aliquot Principum sic factitasse video, & plebi virtute eminuisse, cultu consensisse.

I. AVGVSTVM apud Romanos: de quo Suetonius. *Instrumenti ejus & supellectilis tenuitas apparet etiamnunc, residuis lectis atque mensis, quorum pleraque vix privatæ elegantia sunt. Ne toro quidèm cubuisse ajunt, nisi humili, & modice instrato. Veste non temere alia, quam domestica usus est, ab uxore, sorore, & filia neptibusque confecta.* Vt alia omittam, vide an vestis illi trans mare petenda, qui non nisi domo sumptam, & confectam, gestavit.

II. ALEXANDER *Severus*, plane inter bonos Imperator, gemmas lapillosque omnes, quos in Palatio repperit, vendidit: addens, *Gemmas viris usui non esse.* Idem nec apparatu, nec pompa multum utebatur, hoc usurpans: *Imperium in virtute esse, non in decore.*

III. Quod

III. Quod sensit sane AGESILAVS, Sparta dignus rex. qui jam senex in Ægyptum *Tacho* regi suppetias ivit. Navibus vehebatur: & cum appropinquaret, ingens Ægyptiorum turba in portum se effudit, ad celebrem ducem spectandum. Præceperant animo magnificum virum, veste, comitatu, ipso corpore spectabilem: at ille prodiit cum vili palliolo, par gregalibus, & nec aspectu verendus, nisi siquis nosset. Itaque palam cœpit contemni, aut irrideri: *Hunc esse, qui res lapsas instauraret? anchoram sua spei? Omnino jactatum illud in eo verum conspici. Montes parturire, murem nasci.* Hæc & talia plebecula: sed plebecula. virum & ducem se mox exhibuit, non parem famæ, sed majorem.

IIII. Talis in eadem Græcia PHILOPOEMEN, quem scite & vere dixit aliquis, *Vltimum Græcorum.* Post eum, vix sane alius magna virtute, & laude fuit. At hic & corpore parum decens, & cultus omnis negligens fuit: ac dedit sane modestiæ hujus (sed apud fæminam) pœnas. *Megara* ibat, & præmiserat nuntiatum amico cuidam, affuturum se vespere, & hospitem convivamque ei futurum. Gavisus ille, ut cocti aliquid esset, recta ad forum properat, uxori denuntians, ut domi interea paret, verrat, sternat: & quæ tanto hospiti conveniant. Illa satagit; & *Philopæmen* opinione maturius adest, & comites post se reliquit. Salutat hospitam. illa resalutat: & de cultu ejus & corpore suspicata antecursorem aliquem esse, & ex famulitio: *Heus tu,* inquit, *festinamus. adde manum & adjuta, atque hac ligna mihi scinde.* Vna porrigit securim: & facit opus sedulo *Philopæmen*, donec amicus de foro supervenit, & attonitus, *Quid hoc rei est Philopæmen? ita te & me dedecoras?* Ille subridens, *En pœnas*, inquit, *vultus & cultus mei luo.* Adeo non indignatus pro servo se habitum, ut ultro jocatus in se sit: & credo materiam bellam sermonum ea die, hoc factum fuisse.

V. RVDOLFO nostro Austriaco non aliter Moguntiaci evenit, & à pari caussa. Nam vestitu, nihil à plebejo differebat. Mane igitur egressus solus (&

aura frigidior erat) videt in pistoris domo carbones de fornace recentes, ignitosque. Intrat fidenter, adsistit, calefacit: cum mulier eum adspicit, & ex vestitu æstimans, *Heus*, inquit, *mi homo, parum decet vos ad mulierculas, & in alienam domum sic venire*. Rudolfus, *Mea mater, miles sum, qui meas res in obsequio & comitatu Imperatoris contrivi: at ille parum benigne me nunc habet, nec pro spe aut meritis muneratur*. Mulier ad illud Imperatoris nomen cœpit stomachari, & multa mala in *Rudolfum* dicere: *Quin iste vir est*, inquit, *qui nos & nostra perdit, pauperum scopulus & exitium. Merito hæc vobis eveniunt, qui adhæretis & sequimini: atque ut plura eveniant, opto*. Rudolfus delectatus procacia mulierculæ, *Sed mulier*, inquit, *de me missum face: vos proprie qua re læsit?* Ibi mulier exclamare, *Illene? qui omnes pistores hujus urbis, lautos satis antea, fortunis evertit: nec facile resurgemus. Ac tu bone vir fabulari desine, nec ultra molestiæ aut impedimento nobis esto: abi.* Aliquid voluisset etiam Rudolfus, sed illa Amazon vas aquarium in prunas accensas jecit, & fumo, vapore, cinere perfusum ejecit.

VI. Sed iste cultus ejus privatim, & non publice fortasse fuit. Publice? vide. Quis dies lætior, & magis pompæ aptus, quam cum victum *Ottocarum*, Boemiæ regem, ad se vocatum excepturus erat, & fidem ab eo (Homagium dicimus) accepturus? Ille venit cum magno & splendido comitatu: viri & equi auro, gemmis, serico nitebant. Dictum Rudolfo, adventare: & sedulo à quibusdam additum, *Pararet se, veste & cultu ornatiore & Imperatorio, talem regem admissurus*. Rudolfus renidens: *Imo rex Boemiæ*, inquit, *griseam* [*Leucophæam* Græcis: *cineream*, aut *murinam* Latinis] *meam vestem* (verba fuerunt) *sæpe derisit: nunc ipsum vestis mea grisea deridebit. At vos arma & equos expedite, & accincti instructique, ut ad pugnam, state. Decus Teutonicorum armorum, non vestium, advenis istis ostendite: hoc me vobisque dignum est*. Dixit *Rudolfus*, neque aliter fecit. *Ottocarus* illi vili cultui se & aurum suum submisit, & ad genua accessit: non sine ludibrio etiam, cum Imperator jussisset tentorium,

in quo res gerebatur, ſubito pandi & revelari, ut ab omnibus geniculans *Ottocarus* conſpici poſſet.

VII. CAROLVS *Quintus* Imperator, ut ſanguinem ab eo, ſic hanc virtutem traxit. In omni vita modicus, vel potius tenuis, in cultu fuit. quod notarunt Itali, & mirati aut calumniati ſunt. in primo ejus & ſolienni ingreſſu Mediolanum, Inſubrum urbem. Cives novo domino omnia inſtruxerant, plateas aulæis, tabulis, frondibus, ſeſe quiſque veſtibus exornaverant: umbella aurea parata, quæ ingredientem tegeret. cum ille & Imperator, & non ſemel Rex ac Princeps, in lanea atra penula, & vili pilleolo, ſub eam ſe dedit. Videbant eum, & requirebant: matronæ præſertim, & virorum vaniores. qui trabeas, & illuſas auro veſtes, & fulgentes in capite & collo gemmas exſpectabant.

VIII. O quam diſpares iſti à Græcanicis Imperatoribus, quos luxus & deliciæ ad cultum vix virilem traduxerunt! In qua re lepidum eſt, quod *Nicetas Choniates* denarrat de ALEXIO ANGELO, Principe Byzantino. Erat in Italia tunc *Henricus Quintus* Imperator, filius *Frederici Ænobarbi.* qui Sicilia & Neapoli ſubjecta ſpes ſuas longius porrigebat, & Græciæ imminebat. Miſit igitur legatos, qui magnum auri pondus poſcerent, velut tributi nomine: aut ſi negaretur, cauſſam belli. *Alexius*, quem dixi, audito adventu exterorum, ut opes ſuas & ſplendorem iis oſtenderet, & oculos veneratione aut metu præſtringeret; juſſit ſuis omnibus quam ornatiſſimos adeſſe, auratos, gemmatoſque: ipſe autem à capite ad calcem nil niſi ſplendor, & nitor erat, rarum vel in exemplo aliquo ſpectaculum. Veniunt legati, ſed Germani, id eſt viri. qui tantum abfuit (ait Nicetas) ut ſpectaculo eo ad metum moverentur, ut contra ad cupidinem: & nihil magis vellent, quam cum iſtis quamprimum ad manus venire, effæminatis, nec niſi ad prædam natis. Cum interim Græculi etiam accedentes eos cubitis tangebant, & digitis præibant, ut *Imperatoris veſtem & gemmas aſpicerent: quibus ille, ut floridum al-*

quod pratum, aut Alcinoi hortus, varie nitebat. En, ajebant, *vel in media hieme. Veris opes & gratias usurpate, & oculos iis pascite atque hilarate.* O belli parasiti! & quid ad hæc Germani? *Nihil capi aut affici se istis muliebribus spectaculis aut ornamentis. atque adeo jam tempus esse, ut his sepositis Graculi ferro aurum commutarent. Nam si irriti legationis suæ redirent; pugnandum iis cum viris esse, qui non ut prata lapillis niteant, neque vestibus variegatis, ut pavones, glorientur: sed qui veri Martis alumni, flammas nitoremque ex oculis in acie jaciant, & quorum sudor splendidis guttis defluens referat margaretas.* Hæc nostri Germani ad Græcos, jam verbis terrefactos: quid si ad rem ventum fuisset? Et fuisset, nisi *Henrici* mors subsecuta consilia hæc & incepta turbasset.

CAP. XVI.

DE MAIESTATE:

Et salva Modestia posse assumi.

NEque enim inter se hæc pugnant, & convenientia est etiam inter specie dispares virtutes. Appello autem *Majestatem*, venerationem aliorum animis insitam, cui à magnitudine est origo. Et ipsum etiam nomen Majestatis est à magno. Ovidius decenter aperit:

Donec Honos placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Majestas.

Proles igitur est Honoris & Reverentiæ, sed & matrem siquis horum dicat, non aberret. Origo ei præcipua ab interna magnitudine, id est virtute: etsi externa etiam species, gestus, cultus, aliquid addunt. Orientales in his talibus magis curiosi aut affectati: minus Europæi, & veteres Principes diademate & purpura fere contenti fuêre. Hodierno ævo, illis abolitis, sceptrum & corona successerunt. Parum est. arbitraria sunt: leve adjumentum ad majestatem, nisi aliunde ea adsit. Sunt & insignia quædam.

quædam novitiæ inventionis, ut Aurei velleris, Conchæ S. Iacobi, & talia: è quibus primum, omen habuisse videtur aut præsagium plusquam Iasoniæ navigationis, qua novus orbis, & in eo aurum, sunt retecta. Aliquid & Aulæ pompa, & ministeriorum varietas aut copia, item satellitium huc faciunt: & *Iulianum* Imperatorem, vulgo *Apostatam*, culpatum in his memini, qui sustulit aut recidit ὅτι (ait Socrates) παυομένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν: *quoniam cessante admiratione opum & potentia, quæ plebeis animis hoc aspectu inseritur, vilem & contemni facilem reddidit Principatum.* Plebejum judicium est, nec magni hæc momenti: magis mores, si ii compositi & graves. Talem *Periclem* Plutarchus describit, *vultu serio, nec ad risum facili; incessu moderato, voce & sermone sedato.* Alacritas illa nimia vix convenit, sed nec dicacitas, etsi ingenii notam dicas. Livius in *Philippo* ultimo Macedone hoc notat: *Et erat dicacior natura, quam regem deceret, & ne inter seria quidem risu temperans.* Iam corpus & species si adest, valde juvant. atque ita de *P. Scipione Africano* idem Livius: *Præterquam quod suapte natura multa majestas inerat, adornabat promissa cæsaries, habitusque corporis,* NON CVLTVS MVNDITIIS, *sed virilis ac vere militaris.* Postremo, secessus & abductio juvat. Vt enim ille ait, *Parit conversatio contemptum, raritas conciliat ipsis rebus admirationem.* Sed nimia ne sit: aut tollit munus & officium regis. Neque enim Persæ laudandi, *apud quos persona regis, sub specie Majestatis, occulitur.* Non item qui eos imitati, *intra secretum Palatinæ domus inclusi, tamquam aliquod Vestale secretum consuluntur*: tumida & odiosa sunt, nisi gentium aliquis receptus mos (nec is bonus) ita habet. Quid tamen de regibus dicam? ecce olim libertum, qui huc superbiæ & fastidii devênit. Is fuit *Pallas* Claudii, qui venerationi asserendæ, *numquam domi aliquid, nisi nutu aut manu, significavit; vel si plura demonstranda essent, scripto usus, ne vocem sociaret.* Examina hoc, & ride servilia illa portenta tam impotenter regnasse.

CAP. XVII.

DE CASTITATE:

Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte servet.

ADdidi denique alias virtutes, quæ ex decoro aut usu sunt: & quattuor præsertim, *Beneficentiam, Castitatem, Patientiam, Animi magnitudinem.* De prima, alibi dicendum commodius: nunc de Castitate, dignissima Principe: cujus proprium est, alta & seria cogitare. Non facit libido, quæ in sordidis cogitationibus & cæno suo hæret. Bene ille veterum: *Nihil est tam mortiferum ingeniis, quam libido.* Nec animi solum, sed corporis robur minuit: & perplacet illud Augustini, *Pudicitia est virtus, quæ comitem habet fortitudinem.* Omitto pericula ex ea & contemptum, alibi dicenda. Habeas igitur ante matrimonium: neque enim ab eo te arceo. imo *quod honestius* (ait ille) *Imperatoria mentis levamen, quam assumere conjugem, prosperis dubiisque sociam? cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradas?* Cogitationes, nec tamen omnes. Illæ de republica, non bene semper infirmo, & interdum infido sexui, committuntur. Spernimus, qui referunt ad istas pleraque omnia, & qui audiunt: etsi Aristoteles notat, *feroces & militares sæpe populos ita subjici, & nominatim Lacedamonios.* Quod idem de istis Plutarchus, scribitque: *Lacedamonios uxoribus suis semper addictos esse, plusque cum his, de negotiis politicis, quam has cum illis, de privatis communicare.* Turpe est, ne fiat. Quis *Claudii* imperium non novit, hoc nomine famosum, quod semper aut *Messalina* aliqua, aut *Agrippina* regeret; aut una cum his, quispiam è libertis? Quis & *Alexandri Severi*, boni alias Principis, non misereatur: qui per pietatem nimis matri se addixit, & se sic evertit? Herodianus observat: *Quippe illi mater supra modum imperabat; atque is dicto audiens semper fuit, idque aliquis solum in Alexandro*

xandro reprehenderit, quod mansuetudine nimia, & reverentia majore quam oportuit, matri etiam in iis qua displicebant, obsequeretur. Atque idem scriptor proprium muliebre vitium tangit, quod instillant. *Alexander*, inquit, *ipse ad prælium cum Partho non venit, incertum metune proprio, an quia mater retinuerit, famineo pavore. Omnes enim illius* (hæc nota) GENEROSOS SPIRITVS *retundebat, suadens alios potius periclitari pro se sineret, quam ut ipse in acie consisteret.* Talia fæminæ, & deteriora, solent: ac bonarum rara exempla, animosarum pauciora sunt. Mihi vero, si quæ Principis fæminæ partes in republica esse possunt, eæ sint quas Homerus in *Arete Alcinoi* describit; *quam*, inquit, *maritus honorat & cives: Quid ita?*

Οὐ μὲν τι νόου γε καὶ αὐτὴ δεύετ' ἐσθλοῦ,
Οἷσιν τ' εὖ φρονέῃσι, καὶ ἀνδράσι νείκεα λύει.

Nam neque mente animoque ea deficitur sapienti,
Atque inter cives & amicos jurgia solvit.

Hoc bonum germanumque fæminæ opus, pacare, mitigare: amplius, ex eodem Homero, afflictos juvare. Ita enim Minerva *Vlyssi* suadet, adire in primis & blandiri *Areta*: quia per eam in patriam restituendus esset. Plura quæ facit, plurimum male facit. & pulchrum elogium de *Maria Emanuelis* Lusitani uxore. quæ (ait scriptor ejus gentis) *erat moribus & vita gravis, humanitate comis; otii inimica, & ipsa manibus suis opera muliebria, è lino aut serico, faciebat; & virgines suas eodem ducebat.* NEGOTIIS PVBLICIS *numquam se admiscebat, summum mulieris decus in modestia ponens, & vita perturbationem censebat, munerum confusionem.* Hæc magnanimæ illius *Isabella* filia fuit: sed non in virilibus curis ei par: & ut verum dicam, *Isabella*, ut Phænices, vix quingentesimo anno gignuntur. Siquis tamen talem nactus, utiliter audiat: vel minorem ea; sed audiat, non semper auscultet. Exempla porro *Castitatis*, atque etiam deinde *Charitatis* inter conjuges, demus. ac primum illud, quod de

I. CYRO Xenophon, sive vere sive decore, scripsit. Cum, inquit, *Panthea* formosissima fæminarum

rum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam : Ob istuc ipsum,* inquit, *magis est ut abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat, fortasse illa efficiet ut adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in usu fœmineo ; ista certe est, avocari à melioribus curis.

II. Itaque jure PERICLES, cum Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poetam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset; gravissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solum manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in sua urbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc solvit : veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, unde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes : quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas) sacrorum & religionis, ludus jocusque fuit.

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejusque gazam, conjugem, & filias etiam potitus : non solum benigne & regie habuit, sed sic caste & sancte, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darii quidem uxorem, exsuperanti forma fœminam, nec oculis attingere umquam voluit : quod ipse de se in epistola quadam ad *Parmenionem* sic scripsit : *Ego enim non solum non vidisse inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de ejus forma audire sustinuisse.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem ! quam factum sequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, usum

te, usum fæminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogavit, *Ecquid tam sero venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum ivisset. Quod cum audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *illam. & quam pæne imprudentem me adulterio illigastis!*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, adversus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & venales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fædum vidisset, ut tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistola ad ipsum, multis eum probris scidit, jussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hostes magis, quam in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parum credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluentiam rerum, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si privatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & sorte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceja* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, advocat: cumque venissent, statuta apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur; *Ego, ut hæc virgo ad me de-*

rum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam : Ob istuc ipsum,* inquit, *magis est ut abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat, fortasse illa efficiet ut adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in usu fœmineo ; ista certe est, avocari à melioribus curis.

II. Itaque jure PERICLES, cum Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poetam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset; gravissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solum manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in sua urbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc solvit : veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, unde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes : quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas) sacrorum & religionis, ludus jocusque fuit.

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejusque gazam, conjugem, & filias etiam potitus : non solum benigne & regie habuit, sed sic caste & sancte, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darii quidem uxorem, exsuperanti forma fæminam, nec oculis attingere umquam voluit : quod ipse de se in epistola quadam ad *Parmenionem* sic scripsit : *Ego enim non solum non vidisse inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de ejus forma audire sustinuisse.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem ! quam factum sequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, usum

te, usum fæminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogavit, *Ecquid tam sero venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum ivisset. Quod cum audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *illam. & quam pæne imprudentem me adulterio illigastis?*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, adversus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & vanales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fædum vidisset, ut tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistola ad ipsum, multis eum probris scidit, jussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hostes magis, quam in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parum credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluentiam rerum, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si privatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & forte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceja* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, advocat: cumque venissent, statuta apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur; *Ego, ut hæc virgo ad me de-*

O 2 *ducta*

rum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam : Ob istuc ipsum,* inquit, *magis est ut abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat; fortasse illa efficiet ut adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in usu fæmineo; ista certe est, avocari à melioribus curis.

II. Itaque jure PERICLES, cum Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poetam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset; gravissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solum manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHUS tertius. qui Ephesi in sua urbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc solvit: veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, unde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas) sacrorum & religionis, ludus jocusque fuit.

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejusque gazam, conjugem, & filias etiam potitus: non solum benigne & regie habuit, sed sic caste & sancte, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darii quidem uxorem, exsuperanti forma fæminam, nec oculis attingere umquam voluit: quod ipse de se in epistola quadam ad *Parmenionem* sic scripsit: *Ego enim non solum non vidisse inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de ejus forma audire sustinuisse.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem! quam factum sequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, usum

te, usum fœminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogavit, *Ecquid tam sero venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum ivisset. Quod cum audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *istam. & quam pene imprudentem me adulterio illigastis!*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, adversus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & venales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fœdum vidisset, ut tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistola ad ipsum, multis eum probris scidit, jussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hostes magis, quam in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parum credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluentiam rerum, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si privatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & sorte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceja* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, advocat: cumque venissent, statuta apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur; *Ego, ut hac virgo ad me deducta*

rum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam : Ob istuc ipsum*, inquit, *magis est ut abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat; fortasse illa efficiet ut adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in usu fæmineo; ista certe est, avocari à melioribus curis.

II. Itaque jure PERICLES, cum Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poetam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset; gravissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solum manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in sua urbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc solvit: veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, unde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas) sacrorum & religionis, ludus jocusque fuit.

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejusque gazam, conjugem, & filias etiam potitus : non solum benigne & regie habuit, sed sic caste & sancte, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darii quidem uxorem, exsuperanti forma fæminam, nec oculis attingere umquam voluit : quod ipse de se in epistola quadam ad *Parmenionem* sic scripsit : *Ego enim non solum non vidisse inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de ejus forma audire sustinuisse*. O raram in ea fortuna, & ætate, laudem ! quam factum sequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, usum

te, usum fæminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogavit, *Ecquid tam sero venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum ivisset. Quod cum audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *istam. & quam pæne imprudentem me adulterio illigastis!*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, adversus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & vanales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fœdum vidisset, ut tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistola ad ipsum, multis eum probris scidit, jussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hostes magis, quam in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parum credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluentiam rerum, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si privatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & sorte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceja* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, advocat: cumque venissent, statuta apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur; *Ego, ut hæc virgo ad me de-*

rum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam : Ob istuc ipsum*, inquit, *magis est ut abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat; fortasse illa efficiet ut adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in usu fæmineo ; ista certe est, avocari à melioribus curis.

II. Itaque jure PERICLES, cum Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poetam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset; gravissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solum manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in sua urbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc solvit: veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, unde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas) sacrorum & religionis, ludus jocusque fuit.

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejusque gazam, conjugem, & filias etiam potitus: non solum benigne & regie habuit, sed sic caste & sancte, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darii quidem uxorem, exsuperanti forma fæminam, nec oculis attingere umquam voluit: quod ipse de se in epistola quadam ad *Parmenionem* sic scripsit: *Ego enim non solum non vidisse inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de ejus forma audire sustinuisse.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem! quam factum sequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, usum

te, usum fæminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogavit, *Ecquid tam sero venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum ivisset. Quod cum audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *illam. & quam pæne imprudentem me adulterio illigastis?*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, adversus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & vanales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fœdum vidisset, ut tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistola ad ipsum, multis eum probris scidit, jussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hostes magis, quam in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parum credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluentiam rerum, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si privatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & sorte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceja* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, advocat: eumque venissent. statuta apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur; *Ego, ut hæc virgo ad me de-*

ducta à militibus nostris, ac donum data est; & formam ejus libens vidi, & dotes animi corporisque laudavi. Nec enim cæcos, aut ignaros talium, Natura genuit: hæc quoque pectora amor tangere potest, sed non nisi honestus, & quem tempora resque mea permittunt. Hæc igitur etsi jure belli mea erat: tamen non lubet inter arma hos ludos ludere; nec deceat fortasse præripere, viro forti jam desponsam. Hoc enim ab ea didici, & ideo te evocavi: ut coram viderem, coram tibi hanc traderem (numina testor) castus castam. Sic pudicè cauteque mea cura habita est, ac si apud soceros tuos, parentesque suos fuisset. Non esset me teque dignum donum, si aliquid ex ea vis aut occulta fraus libasset: intactam, inviolatam accipe, & fruere. nec aliam mercedem, quam te volumus, id est animum tuum Scipioni & Romanis addictum. Attonito juvene, & præ gaudio vix mentis aut linguæ compote; parentes intervenerunt, gratias agentes habentesque. & ad pedes Scipionis satis grande auri pondus deposuerunt, quod pro redimenda attulerant: rogaruntque, quoniam gratis redderet, ipse hoc munus ab sese haberet. At ille beneficentiam alia cumulans, sponsum tollere hoc aurum totum jussit; & super dotem, quam parentes daturi essent, hanc quoque à se habere. Quid laudes potius? libidinem victam, avaritiam victam? cum laude privata, cum publico fructu? quia uno hoc facto magnam Hispaniæ partem ad Romanos & ad se traxit, certatim cupiētes tali virtuti subesse.

VIII. Iam in IVLIANO quoque Principe, etsi à pietate & religione nostra abiit, admiranda hæc continentia fuit. quem fides certa habet, mortua *Helena* conjuge, nihil umquam venereum attigisse: celebrantem sæpe & recolentem Bacchylidis poetæ illud dictum: *Vt egregius pictor vultum speciosum effingit, sic pudicitia celsius consurgentem vitam exornat.*

IX. Libentius & Christianos hîc insero, & laudo. prim[illegible]mque inter eos BALDVINVM, ex Flandriæ Comite B[illegible]zantii Imperatorem: qui annos XXXII. natus, in ip[illegible]o illo ætatis æstu, sic continuit se & adstrinxit, ut toto illo tempore quo ab uxore abfuit, nec impudicis quidem oculis mulierem sit intuitus.

intuitus. quod de illo totidem verbis, hostis ejus alioqui, *Nicetas* in historia consignavit. additque, etiam in aliis hanc castimoniam exegisse, & *bis quaqua hebdomade, sub vesperam, proclamari jussisse, Nequis qui alienam mulierem attigisset, dormisse aut cubuisse in Palatio suo vellet.*

X. MAXIMILIANVS *Primus Austrius*, quam castus à libidine fuisse censebitur, qui sic verecundus à contactu aut aspectu fuit? Inter alias dotes, corpore & omnibus membris pulcherrimus describitur: sed eorum quæ natura occultari voluit, ita celans, ut nemo vir aut fæmina nudum eum viderit, aut retectum. Subducebat se furtim, cum naturæ purgationes vocarent: ad lectum iturus, nec cubicularium quidem ad exuendum, deponendum, collocandumque se admittebat. adeo ut nulla virgo magis teneri pudoris fuisse videatur. Quid, quod testamento cavit, caligas & feminalia mortuo sibi induci? ut & tunc cura pudoris esset, cum jam non esset.

XI. Sed & CONSALVVM *Magnum*, Hispana stirpe, merito celebraverim, qui tot bellis, cum regnum Neapolitanum suo Regi vindicaret, consensu traditur, nullam matronarum aut virginum temerasse, imo & oblatas aut offerentes se (nec novum in tali potentiâ) comiter rejecisse. Atque adeo cum pater quidam, vir nobilis sed pauper, duas filias scitas & lepidas, ipse ad eum perduxisset, ratus hac se via ad opes posse venire: admisit quidem, sed caussa facti cognita, ut suas filias, dote data nobilibus viris elocavit, à se tam integras, quam à parēte.

XII. Addi fortasse meretur, etsi in uno facto, continentia, quam alii FRANCISCO *Sfortiæ*, alii CAROLO *Octavo* regi Galliarum adscribunt. Sed hujus nomen usurpemus, ut dignius: & potuit tamen hoc simile in utroque evenisse. Igitur *Carolus*, in reditu à regno Neapolitano (quod quæsivit fortius, quam tenuit) cum oppidum aliquod Italiæ expugnasset; in militum direptione & discursu, virginem perhonesta forma ad pedes ejus accidisse fe-

runt, tutelam à vi militum & custodiam pudicitiæ suæ rogantem. Atque illum à militibus quidem servasse; sed ut juvenem & talium rerum satis liberum, statim oculos & cupidinem ad eam adjecisse, & seductam in lectum abjecisse, jam imminuendam. Ibi ea toto animo anxia, videt tabulam in pariete suspensam, in qua Diva virgo puerum, mundi servatorem, sinu gestabat: & ea ostensa, *Per intactam hanc Virginem*, inquit, *oro, adjuro, virgini mihi parce*. Movit ita regem (non sine Divæ illius numine) ut libidinem jam exsilientem coerceret: & lacrimis etiam profusis, solo amplexu prosecutus liberam dimiserit, cum dote quingentorum aureorum. Sed & propinquos, aut affines captos, ei donavit.

XIII. Hæc exempla in regnis, aut imperiis: quis carpet unum alterumque prodi, in fortuna privata? SPURINA adolescens in Etruria, excellenti pulchritudine, matronarum virginumque in se oculos, sed & virorum trahebat. Illæ potiri avide, & in occulto aut palam, suspirabant: isti æmulatione tangebantur, & in suis quisque fæminis timentes, aut suspectantes. Optimus juvenum vidit. & ut se aliosque metu vel molestia liberaret, faciem illam sic emendatam, plagis scissurisque totam ipse deformavit. Quid addam? ludibrium postea, non irritamentum vixit.

XIIII. Addatur, addatur ille DAMOCLES, adolescens Atticus, tam insigni facie & corpore, ut vulgo ei cognomen *Formosi* esset. Itaque eoipso proditus *Demetrio* regi, qui tunc Athenis lascieviebat, postulatur ad stuprum: impelliturque donis, promissis, minis. Nihil horum valuit, & vim aut insidias veritus, abstinere etiam cœpit gymnasiis publicis, & palæstra. Quod rex cum advertisset, positis observatoribus, evenit ut in balneas privatas lavandi gratia ivisse cognosceret; statimque eo properans nudum deprehendit, quid nisi certam, ut putabat, prædam? Et jam ira quoque accensa libido irruebat: cum ille non nisi in morte effugium videns, hanc elegit, reseratoque aheni operculo, in aquam

aquam ferventem se demersit, & exstinxit. Triste fatum, etsi forte factum! sed justius undique laudandum, quod adjungam.

XV. PELAGIVS in Hispania fuit. qui in clade à Mauris accepta ad *Iuncariam*, sub *Ordonio* rege, cum obses datus esset, sive pro avunculo *Hermogio* Episcopo Tudensi, ut plures certioresque volunt; sive pro patre Galiciæ Principe, qui captus Cordubam trahebatur: sed pro utro, tamen obses *Abderamini* regi Mauro datus: ecce forma ejus captus Barbarus, florem hunc sibi destinat, & alludere cœpit, contrectare, & tentare. Ille rejicit, atque id sæpius: donec vim etiam parat amator. cui iste, ingenua ira, pugnum impegit: & *Tolle canis*, inquit, *vitam, non pudicitiam mihi extorquebis*. Hic quoque in iram serio jam datus, jussit ut fundæ machinali impositus, trans Bætim fluvium vi emissus, rupibus illideretur. Quod factum: sed Pudicitia ipsa, opinor, alumnum suum tuita est, & cum miraculo vivus evasit. Non mutavit tamen Barbarus, nisi supplicium: & forcipibus membratim discerpi lancinarique jussum, in flumen projecit. Vnde Christiani nostri extraxerunt, coluerunt: nomenque ejus in Divorum numerum ab Ecclesia merito est relatum.

Satis sit jam talium: videamus & CARITATIS inter conjuges exempla. Nam ea castitati fere semper comes.

XVI. *Vespasiani* ævo turbæ aut rebellio in Gallia fuit, & dux partium *Iulius Sabinus*, cui uxor EPONINA. victis Gallis, dux ad supplicium quærebatur: sed is in speluncam aviam se abdidit, & famam mortis suæ sparsit, quasi veneno sponte eam sumpsisset: ac rei fidem, villam, tamquam super se, jussit incendi. Ipsa uxor hæc ignorabat, eratque in multis & mæstis lacrimis: soli duo liberti sciebant. qui miserati mulierem, mori certam, & cibi jam triduum expertem, marito indicant, & suadent amanti subveniri. Factum, & illa rescicit *Sabinum* suum sic vivere: venitque ad eum, fidem & silentium coluit per totos novem annos, & liberos

etiam in ſpelunca concepit ac peperit, ſola Caritate obſtetricante. Denique res evulgata eſt, capti ſunt, Romam deducti: an non venia donati? laudem & præmium merebantur, certe iſta. Sed *Veſpaſianus* (ah meo animo hîc ſævus) juſſit interfici. quamquam illa prolatis oſtenſiſque liberis: *En Cæſar*, dixiſſet, *quos ego in monumento peperi atque alui, ut plures ſupplices haberes.* Indignor, non vel dicto huic indulgentiam donatam. ſed nihil illa: & læta, opinor, cum marito periit, cum quo tot annos jamante fuerat ſepulta.

XVII. Fuit & CABADIS Perſarum regis uxor, ignoto nomine, mira in eum fide. Is regno ſuo ſpoliatus à ſubditis, quibus durius imperaſſe viſus, & in cuſtodiam datus erat. *Blazes* frater in ejus locum ſubſtitutus, conſilium habuit, quid captivo faciendum? atque ibi *Chanaranges* (magiſtratus & præfecturæ præcipuæ nomen) oſtenſo cultello, *Hic*, inquit, *tam exiguus ſtatim peraget, quod poſtea viginti millia hominum non efficient.* Significans, tolli ex facili nunc poſſe; vivum, daturum moleſtias aut clades, uti evenit. Nam cum mitior ſententia in virum ſanguinis & loci regii obtinuiſſet, utque in carcere cui *Lethe* nomen, perpetuo adſervaretur: fuit ibi aliquamdiu, uxore idemtidem inviſente, & focillante. Sed ſors ita tulit, ut Præfectus carceris conſpectam jam ſæpius mulierem adamaret: quod illa ad maritum retulit: atque hic eam juſſit obſequi, vel ſalutis ſuæ cauſſa. Non volens paruit: ſed violentior deinde Præfectus, & mulieri, cum vellet, ad maritum acceſſus fuit. Itaque opera tandem *Seoſis*, veteris & fidi amici, equi parati in propinquo ad effugium: atque ipſa carcerem, de more, ingreſſa, viro ſuam veſtem induit, illius accepit: qui egreſſus ſic fefellit. Iam plures dies abierant, & *Cabades* in tuto, & apud *Enthalitas Hunnos*: cum fraus deprehenſa, & mulier juſſu regio pœnas dedit. Infelix hac parte, nec *Cabadi* ſuo proſperorum futura ſocia. qui uxore alia ducta, filia regis *Enthalitarum*, grandes à ſocero copias impetravit, regnum recuperavit,

peravit, & *Blazen* in custodiam dedit, oleo fervente super oculos infuso prius excæcatum.

XVIII. Simile est SANCTIÆ Hispanæ facinus. quæ soror *Therasia* reginæ Legionensis, aut ejus ex fratre neptis (nam dissentiunt) fidem & affectum erga sponsum, & mox maritum, ostendit. Is erat *Ferdinandus* Castellæ Comes, cui infensa *Therasia* ob patris mortem, ulcisci eam fæminea fraude apparabat. Itaque nuptias *Sanctia* sororis offert, quæ apud *Garsiam* fratrem, Vasconum regem, educabatur. Placuit Comiti conditio, it modico & pacis in speciem comitatu, ad sponsam capiendam, & fruendam & deducendam: cum *Garsias*, insidiarum gnarus & particeps, in vincla eum condit. *Sanctia*, audito sua caussa & amore id evenisse, etsi amoris antea expers, honeste eum concipit: occulte in carcerem venit, nuptias paciscitur, & cum eo in Castellam, elusis custodibus, abit. *Therasia* nec sic mitior aut quiescens, aliam iterum fraudem struit: idque per filium *Sanctium*, Legionis regem. Qui conventus regni indicit, quasi de magnis publicis rebus, & eo Comitem, de more, vocat. Hæret nonnihil iste, & dubitat: sed ut solent generosi animi, in fidei partes inclinat. Tamen cum venisset, immitiore statim vultu & sermone exceptus, in arctam custodiam datur. Quid facis *Sanctia*? in sororem, in nepotem, pro marito quid struis? fraudem iterum, sed piam. Simulat voti se ream, velle ad Divi Iacobi proficisci: facit iter per Legionem, & satis benigne (quidni à nepote, matertera?) excipitur. Orat inprimis, visendi obiter mariti copiam sibi fieri: atque impetrat, sed in noctem unam. Ibi complexus, ibi lacrimæ; & domo allatum consilium exsequitur, ut veste permutata, vicariam se daret pro marito. Ita ille luce dubia emittitur pro *Sanctia*, equos ex composito repperit, inscendit, evasit. Ipsa Sanctia, cum nepoti indicium fraudis factum, educitur: & quamquam stomacharetur primo, & delusum se doleret, tamen impetu ad rationem revocato, pietatem & robur fæminæ veris lau-

dibus tollit, & honesto comitatu ad maritum remittit.

XIX. Firmus etiam fundatusque ille amor, qui in BLANCA SCARDEONIA, Italica matrona, ad stuporem apparuit. Captum *Bassianum* erat, in agro Patavino municipium, ab *Actiolino* immanis sævitiæ tyranno: atque ibi dum fortiter repugnat maritus *Blancæ*, interficitur; ipsa etiam in armis virilibus marito juncta, & simul pugnans, capitur. Adducta igitur ad tyrannum, & armis exuta, formosissima mulier apparuit; & accensus libidine potius, quam amore, potiri statim voluit. Illa abnegat, precibus, minis, & terroribus immobilis: donec ad vim tyrannus se parat. quod intellegens, astu ad fenestram se subducit, & præcipitem ex ea jecit. Non tamen vel sic obiit, ad aliud facinus supervixit, quod fuit tale. Cum enim sanguine fœdata & semianimis, sublata *Acticlini* jussu esset, & in lecto reposita, curataque: post dies aliquot iterum tentata recusavit, & eumdem animum vitæ potius, quam pudicitiæ perdendæ, sibi esse testata est. Ab irato igitur constringi ligarique jussa, violata, non contaminata est (qui enim posset illa castitas?) sed tamen dedecori huic superesse noluit, & fortius quam aliqua *Lucretia*, cum ad mariti sepulchrum isset, allevato & suffulto lapide, super fœtidum cadaver se projiciens, atque id amplexa, *Teneo te*, inquit, *mi anime: quis tyrannus ultra avellet? Maneo, accipe fidam tuam Blancam, corpore & funere nunc junctam.* Dixitque, & fulcrum revellens, caput sibi contrivit, & spiritum tenuem & exiturientem emisit.

XX. At hæc in fæminis sunt, quarum ad honesta aut prava major sæpe impetus: sed nec viri destituimur hujus Caritatis exemplis. Omitto vetera. sub rege *Emanuele* Lusitaniæ, in Africa bellum gerebatur: & *Ataidius* ejus ibi Legatus, cum satis magna manu prædatum in agrum Marochiensem iverat. Inopinantibus supervenit, atque ita RAHUM BENXAMUTIUM repperit, claro nomine inter Arabum duces: qui castra illic &, de more, familiam habebat.

habebat. Igitur ingens à Lusitanis cædes edita, præda item hominum pecorumque parta. Ipso *Rahus* tamen evaserat: & cum Christiani, onere graves, tardius iter facerent, collectis ad LXX. è suis equitibus, à tergo obequitabat minitabundus. Plures interea accedebant: & ipse tum suos cohortans, tum Arabas excitans (qui cum Lusitanis fœderati militabant) ut eos desererent proderentque: *En egregiam occasionem*, inquiebat, *Deo, Mahumeti, gentilibus placendi. si istos canes & alienigenas, facto agmine ac nobiscum juncti, invaditis, & cunctos undique trucidatis. Præda erit vestra, gloria æterna erit vestra, patria liberata muneris erit vestri. Agite fratres, agite commilitones, expiate fœderis dedecus honestissima transitione.* Clamabat, non movebantur: imo contra, quo fidem suam magis nostris approbarent, in primum agmen cum præda se conferebant. Iam parabat, ut impar, discedere *Rahus*: sed uxor illius *Hota* nomine, singulari specie mulier, amata unice & amans, ex agmine nominatim eum inclamavit. Substitit ille, & vocem agnovit, simulque fæminæ fatum: atque ipsa à ducibus petito brevi colloquio & impetrato, *Rahe*, inquit, *Benxamutie, ubi promissa & fides sunt? Quoties jurasti, captivitatem meam & discrimen ipsa morte tua depellere? En traher captiva, & pateris, perfide dicam an ignave? Nec utrum probrum viro indignius sit, scio. Vbi autem de robore tuo vaniloqua verba? pudet & famæ, quæ sic est mentita.* His vocibus, & ipsis amoris furiis, incitatus *Rahus*: *Dies*, inquit, *longa est, victoria in Dei manu, virtus in meo brachio. confide.* At illa pulverem manu è terra tollens, & in altum projiciens, *Sic*, inquit, *verborum tuorum fidem aura dispellit. Abi ingrate, alia fruere, quam mihi, ut video, prætulisti.* Sed *Rahus* statim, ut in more gentis est, calceum sibi detractum, in illam jecit: quod signum & pignus sanctum erat servatæ servandæque fidei; & simul ad equites suos conversus, *Si umquam amor vos tetigit*, inquit, *mei atque hujus miseremini, & adjuvate. Per sacra nostra, per gloriam gentis, per vitam hanc meam obsecro, quæ diuturna esse non potest, si hæc aufertur. Insilite, dii audentes & amantes juvant.* Fecitque ipse & alii

alii impetum, quem egregie sustinebant nostri, donec *Ataidius* in extremo agmine propugnans & sustinens, cum guttur ejus casu arma nudassent, hasta *Rahi* transfixus occubuit. Duce amisso, confusio; & ea major, quod æmulatio etiam erat & certamen de loco. Alii hunc, alii istum sufficiebant, & id tanto certamine, ut pæne (ô fatalem insaniam!) ad manus inter se, relictis hostibus, venirent. Quod Arabes fœderati conspicati, & simul miseratione nobilis illius Ducis tacti, arma in nostros verterunt, & puncto temporis dissipata acie, cæsi plerique omnes aut capti sunt. Recepta ita *Hota*: quam secum ducens victor *Rahus*, omnium oculos, voces & laudes in se vertit, fidem & robur prædicantium, & utriusque felicem affectum. Nec diu sane post, mulier pro se fidem quoque testata est: cum marito in prælio quodam mortuo, illa funus ejus cum multis lacrimis magnifice curavit: & inedia deinde novem dierum se vita exuit, & marito junxit.

XXI. Hæc tragica. mitius exemplum est, quo claudam, nostri PHILIPPI *Boni* cognomento: qui præcipuus auctor fuit magnitudinis hujus, quam domus Burgundicæ appellamus. Is igitur annos natus vigintitres, patrem *Ioannem* Burgundiæ Ducem, scelere & perfidia (res dicenda est) *Caroli Delphini* interfectum amisit. Atque ut erat dolore & ira recens, ad uxorem venit, quæ ipsa soror *Caroli* erat: & *O mea Michaëla*, inquit (id mulieri nomen) *frater tuus patrem meum occidit*. Mulier statim in lacrimas & clamores. (nam mirifice viri amans erat.) & discidium non frustra verita, sine solatio lugebat: nisi quod ipse eam erexit, multisque verbis affirmavit, *Nihilo sibi viliorem futuram, ob hanc propinquam quidem, sed alienam tamen culpam. Reciperet animum, & metum poneret, viro æternum fido bonoque futuro.* Et fecit. vixit triennium cum ea, omni amore & honore solito prosecutus: etsi ipse aspectus ejus, scelus fraternum & triste parricidium sensibus ingerebat. Accedebat, quod sterilis esset. quæ sola caussa divortii, quoties apud Principes valuit? Sed

nihil

nihil apud istum: qui amorem & primam copulam, nisi morte, noluit solvi.

XXII. Vere claudebam, sed SCYTHICA mulier intervenit, & ostendi postulat in hoc theatro. non illa magna, nec in re speciosa aut magna, sed si ad calculos revocetur, magni mirandique amoris. Sub *Andronico Palæologo Iuniore*, Scythæ incursionem in Græciam Thraciamque fecêre, & late populati magnam prædam avexêre. In ea captivus quidam Thrax fuit, qui cum aliis ante fores Scythicæ hujus trahebatur: viditque & miserata est, & emit eum, imo & mox nupsit. Sed juramentum tamen prius exegit, non deserendam se ab eo in ulla fortuna, tempore, aut loco. Mulierem autem hanc jam ante acre desiderium habebat capiendæ nostræ religionis, & ut salutari aqua tingeretur: quod marito indicat, atque ille approbat, & una constituunt hoc fine in Christianos fines demigrare. Sed dum se apparant, & opportunitatem quærunt, annus elabitur, & binos interea liberos marito suo, alterum peperit, alterum in utero gestabat. Ex quo & crevit amor mutuus, & jam firma nexio videbatur. Ecce autem interea evenit, ut iterum Scythæ incursione facta, priorem uxorem hujus mariti sui abducerent, & prætereuntem cum captivis ille agnosceret & videret. Itaque, pro veteri affectu & consuetudine, illacrimavit, & caussam uxori suæ Scythicæ dixit. Illa nec indignata marito est, nec odio aut æmulatione (pro muliebri ingenio) in alteram illam tacta: sed statim eam quoque emit, tum ad domestica ministeria, tum ut aspectu ipso dolorem marito levaret. Et jam tempus migrandi visum: migrant, Constantinopolim veniunt: mulier baptismate tingitur: altera illa (ausim ingratam, si non iniquam, dicere?) statim ad Patriarcham accurrit, clamitat per injuriam maritum sibi ereptum, & à Scythica possideri. Illa quoque venit, & auditur. & rem totam exponit; nec quisquam damnare eam sustinuit, ut quæ amborum domina esset, eosque ex servitute & immanibus illis belluis liberasset.

Tamen

IIII. Quid in ARTAXERXE Persarum rege, in qua gente superbia domicilium habere visa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* libere pro ingenio gentis, & pro suo ferociter locutus, hoc responsi rettulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere: mihi & dicere, & facere.* Salva majestate modestia inserta fuit: & ad hanc ivit, ab illa non abivit.

V. Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges eximii. Quid enim PHILIPPVS *Alexandri* pater? qui plura ejus dedit exempla. Vt in *Nicanore*. qui circumiens male de *Philippo* opinabatur, & detractabat: nec defuit, ut solet, delator *Smicythas*. Amici igitur advocandum, & plectendum censere: ille contra, *Et Nicanor*, inquit, *non est pessimus Macedonum. videndum igitur, numquid per nos admissum aut commissum, cur male dicat.* Et serio quærens, repperit pauperem virum esse, bene meritum, nec adhuc habitam ejus rationem. Itaque statim munere eum affecit: qui & ipse, mutata mente & lingua, laudare ubique *Philippum* & attollere. Quod cum idem *Smicythas* rettulisset: *Videtisne ô amici*, inquit, *in nostra manu esse, bene vel secus audire?* Factum dictumque pensitandum Regibus, qui cupiunt famam.

VI. Iam iterum IDEM, de petulanti quodam & procaci conviciatore, cum suaderent exsilio plectendum: *Nequaquam*, inquit, *ne oberrans apud plures de nobis male loquatur.*

VII. Nec vero in absentes solum lingulacas talis, sed in præsentes, & qui in os insultabant. Vt ille *Demaratus Corinthius*, cum advenisset ad eum, tunc forte cum *Olympiade* conjuge & filio *Alexandro* dissidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid consentirent jam inter se Græci?* ille ore libero, *Scilicet tibi convenit de Græcorum concordia agere, qui dissides à proximis tuis.* Sensit eum vera dicere Philippus: ad se rediit, & cum suis in gratiam.

VIII. IDEM cum pro tribunali sublimis, sub hasta captivos venderet, ac parum decore, veste reductiore, sederet: quispiam è captivis clamare cœpit, *Injuria se affici, esse enim paternum se Philippi amicum.*

eum. Quod cum miraretur Philippus, & dicere eum ac docere juberet: *Apud te solum*, inquit. accedensque ad tribunal, in aurem insusurrat, *Heus tu, vestem demitte. nam sic parum honeste sedes.* Rex nihil offensus, gratiam imo rettulit: *Et vere*, inquit, *iste mihi amicus erat, mittite hominem.* simulque aliter se composuit. En, fructum etiam suum alienam libertatem fecit. & solet ipse dicere: *Gratias se debere Atheniensium oratoribus, quod conviciis suis redderent se meliorem: dum illos factis conatur refellere.*

IX. At inter successores ejus ANTIGONVS, æmulus, & pæne par fuit in hac laude. Qui in castris aliquando, cum duo è vigilibus, juxta ipsum Prætorium, de rege male dicerent, atque ipse omnia audiret, nihil ultra quam tentorii velum concussit; & *Heus vos*, inquit, *paullo longius secedite, ne Rex vos audiat.* Quid istuc est? ne dissuadet quidem malè loqui, sed cautius loqui.

X. IDEM cum exercitum in tenebris aliquo duceret, & molestum ac salebris interruptum iter esset, milites ductorem passim exsecrabantur Antigonum. At ille ad singulos quosque accedens ignotus, & explicans: *Nunc*, inquit, *bene dicite ei, qui vos eripuit.*

XI. Iam PYRRHVS qui Macedoniæ regnum aliquamdiu tenuit, idem hanc virtutem. Iuvenes aliqui Tarentini, cum in Italia ipse esset, inter pocula male de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique postridie, *An dixissent?* interrogantur. Vnus facete & libere: *Diximus, atque adeo te interfecissemus, nisi lagena defecisset.* Vini culpam, non animi ostendit: & Pyrrhus sic accepit, atque ipse arrisit.

XII. Inter germanos Græcos PERICLES, conviciis petitus in foro, à protervulo quodam, nihil reposuit, & placide res suas egit. Actis, domum ivit, illo prosequente & linguæ tela identidem ejaculante. Nihil sensit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantum, cum ad ædes jam venisset, & nox esset, ministro suo, *Abi puer, & facem accende, & huic redituro prælucе.* Vah, non patientiam solum, sed benignitatem! qui adjutum ivit in ipso improbitatis freto æstuantem.

Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc ultro tulit: *Marito meo, si prior uxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem faminam uti eadem liberalitate cupiam, sed cum in terra aliena sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sane mox adfuit. & cum altera illa in Thraciam ivisset, ad pecuniam corrogandam; ecce iterum à globo Scytharum abripitur, nec ultra visa est, & maritus jam tuto in Scythicæ illius conjugio acquievit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conviciatores.

POterat sub Clementia hæc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valde Principem decet, & sæpe in ea fortuna locum habet. Quis non alta illa sermunculis aut judiciis petit? Gravamur imperari; & quamvis bene atque utiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigêris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluviis non turbatur: non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te jocatus est? convicio asperfit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magna feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si bene agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conviciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neque de-*

latum

læsum punire. Turpe enim ſit, facile te id credere, cum cauſſam non præbeas, eſſe tamen qui convicio petant. Atque id fere non niſi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conſcientia. Deinde autem iniquum ſit, hac iraſci aut punire. quæ ſi vera ſunt, præſtat non admittere; ſin falſa, diſſimulare. Nam ultione iſta, quid niſi plures ſermones & plurium provocabis? Sunt ſaluberrima monita, ſive rationes: & ultimam iſtam nota. Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non ſedes. Quod ſi omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & aſſidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens inſtrumentum eſſe, ad tutelam regni.* Et, ut ad Exempla veniam,

I. LACONES appoſite in publicis ſacris appreca-ri ſolent, *Vt poſſent injuriam pati.* Ne propere ſcilicet exſilirent ad vindicandum, & ſtatum ita ſuum turbarent. Tum etiam, quia parum idoneos judicabant ad res gerendas, qui injuria aut contumelia ſtatim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In qua parte DAVID, rex Hebræus, mirificus. qui pulſus à filio *Abſalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, ut ad montem *Bahurim* venit, auſus eſt *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conviciis; tantum? imo & lapidibus, quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis *Abiſai: Itane hic canis Domino meo & ſuo male dicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium proterva hujus linguæ.* At mitiſſimus virorum David, *Mitte, ut male dicat. En filius, quem genui, ſanguis meus, ſanguinem iſtum quærit: & indignamur ſi conviciatur alienus?* Cæleſtis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cæleſti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cujus uxore petulanter & injurie habita à quibuſdam adoleſcentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, mane ad Piſiſtratum ſupplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea uxor heri nuſquam prodiit. At in poſterum date operam, ut ſobrii ſitis.*

IIII. Quid

Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc ultro tulit: *Marito meo, si prior uxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fœminam uti eadem liberalitate cupiam, sed cum in terra aliena sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sane mox adfuit. & cum altera illa in Thraciam ivisset, ad pecuniam corrogandam; ecce iterum à globo Scytharum abripitur, nec ultra visa est, & maritus jam tuto in Scythicæ illius conjugio acquievit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conviciatores.

POterat sub Clementia hæc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valde Principem decet, & sæpe in ea fortuna locum habet. Quis non alta illa sermunculis aut judiciis petit? Gravamur imperari; & quamvis bene atque utiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigêris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluviis non turbatur: non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te jocatus est? convicio aspersit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si bene agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conviciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neque de-*

latum punire. Turpe enim sit, facile te id credere, cum caussam non prabeas, esse tamen qui convicio petant. Atque id fere non nisi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, hac irasci aut punire. qua si vera sunt, prastat non admittere; sin falsa, dissimulare. Nam ultione ista, quid nisi plures sermones & plurium provocabis? Sunt saluberrima monita, sive rationes: & ultimam istam nota. Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non sedes. Quod si omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni*: Et, ut ad Exempla veniam,

I. LACONES apposite in publicis sacris apprecari solent, *Vt possent injuriam pati.* Ne propere scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parum idoneos judicabant ad res gerendas, qui injuria aut contumelia statim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In qua parte DAVID, rex Hebræus, mirificus. qui pulsus à filio *Absalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, ut ad montem *Bahurim* venit, ausus est *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conviciis; tantum? imo & lapidibus, quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis *Abisai: Itane hic canis Domino meo & suo male dicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium protervа hujus linguа.* At mitissimus virorum David, *Mitte, ut male dicat. En filius, quem genui, sanguis meus, sanguinem istum quærit: & indignamur si conviciatur alienus?* Cælestis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cælesti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cujus uxore petulanter & injurie habita à quibusdam adolescentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, mane ad Pisistratum supplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea uxor heri nusquam prodiit, At in posterum date operam, ut sobrii sitis.*

IIII. Quid

Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc ultro tulit: *Marito meo, si prior uxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fœminam uti eadem liberalitate cupiam, sed cum in terra aliena sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sane mox adfuit. & cum altera illa in Thraciam ivisset, ad pecuniam corrogandam; ecce iterum à globo Scytharum abripitur, nec ultra visa est, & maritus jam tuto in Scythicæ illius conjugio acquievit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conviciatores.

POterat sub Clementia hæc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valde Principem decet, & sæpe in ea fortuna locum habet. Quis non alta illa sermunculis aut judiciis petit? Gravamur imperari; & quamvis bene atque utiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigêris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluviis non turbatur: non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te jocatus est? convicio aspersit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si bene agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conviciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neque delatum*

latum punire. Turpe enim sit, facile te id credere, cum caussam non praebeas, esse tamen qui convicio petant. Atque id fere non nisi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, haec irasci aut punire. qua si vera sunt, praestat non admittere; sin falsa, dissimulare. Nam ultione ista, quid nisi plures sermones & plurium provocabis? Sunt saluberrima monita, sive rationes: & ultimam istam nota. Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non sedes. Quod si omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecae hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni*: Et, ut ad Exempla veniam,

I. LACONES apposite in publicis sacris apprecari solent, *Ut possent injuriam pati*. Ne propere scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parum idoneos judicabant ad res gerendas, qui injuria aut contumelia statim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In qua parte DAVID, rex Hebraeus, mirificus. qui pulsus à filio *Absalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, ut ad montem *Bahurim* venit, ausus est *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conviciis; tantum? imo & lapidibus, quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis *Abisai: Itane hic canis Domino meo & suo male dicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium proterva hujus linguae*. At mitissimus virorum David, *Mitte, ut male dicat. En filius, quem genui, sanguis meus, sanguinem istum quaerit: & indignamur si conviciatur alienus?* Caelestis quaedam haec patientia: quid mirum in viro caelesti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cujus uxore petulanter & injurie habita à quibusdam adolescentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, mane ad Pisistratum supplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea uxor heri nusquam prodiit. At in posterum date operam, ut sobrii sitis.*

IIII. Quid

Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc ultro tulit: *Marito meo, si prior uxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fœminam uti eadem liberalitate cupiam, sed cum in terra aliena sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sane mox adfuit. & cum altera illa in Thraciam ivisset, ad pecuniam corrogandam; ecce iterum à globo Scytharum abripitur, nec ultra visa est, & maritus jam tuto in Scythicæ illius conjugio acquievit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conviciatores.

POterat sub Clementia hæc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valde Principem decet, & sæpe in ea fortuna locum habet. Quis non alta illa sermunculis aut judiciis petit? Gravamur imperari; & quamvis bene atque utiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigêris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluviis non turbatur: non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te jocatus est? convicio asperfit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si bene agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conviciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neque de-*

latum

latum punire. Turpe enim sit, facile te id credere, cum caussam non prabens, esse tamen qui convicio petant. Atque id fere non nisi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, hac irasci aut punire. qua si vera sunt, praestat non admittere; sin falsa, dissimulare. Nam ultione ista, quid nisi plures sermones & plurium provocabis? Sunt saluberrima monita, sive rationes: & ultimam istam nota. Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non sedes. Quod si omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni*: Et, ut ad Exempla veniam,

I. LACONES apposite in publicis sacris apprecari solent, *Vt possent injuriam pati.* Ne propere scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parum idoneos judicabant ad res gerendas, qui injuria aut contumelia statim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In qua parte DAVID, rex Hebræus, mirificus. qui pulsus à filio *Absalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, ut ad montem *Baburim* venit, ausus est *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conviciis; tantum? imo & lapidibus, quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis *Abisai: Itane hic canis Domino meo & suo male dicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium protervа hujus linguæ.* At mitissimus virorum David, *Mitte, ut male dicat. En filius, quem genui, sanguis meus, sanguinem istum quærit: & indignamur si conviciatur alienus?* Cælestis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cælesti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cujus uxore petulanter & injurie habita à quibusdam adolescentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, mane ad Pisistratum supplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea uxor heri nusquam prodiit. At in posterum date operam, ut sobrii sitis.*

IIII. Quid

IIII. Quid in ARTAXERXE Persarum rege, in qua gente superbia domicilium habere visa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* libere pro ingenio gentis, & pro suo ferociter locutus, hoc responsi rettulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere: mihi & dicere, & facere.* Salva majestate modestia inserta fuit: & ad hanc ivit, ab illa non abivit.

V. Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges eximii. Quid enim PHILIPPVS *Alexandri* pater? qui plura ejus dedit exempla. Vt in *Nicanore*. qui circumiens male de *Philippo* opinabatur, & detractabat: nec defuit, ut solet, delator *Smicythas*. Amici igitur advocandum, & plectendum censere: ille contra, *Et Nicanor*, inquit, *non est pessimus Macedonum. videndum igitur, numquid per nos admissum aut commissum, cur male dicat.* Et serio quærens, repperit pauperem virum esse, bene meritum, nec adhuc habitam ejus rationem. Itaque statim munere eum affecit: qui & ipse, mutata mente & lingua, laudare ubique *Philippum* & attollere. Quod cum idem *Smicythas* rettulisset: *Videtisne ô amici*, inquit, *in nostra manu esse, bene vel secus audire?* Factum dictumque pensitandum Regibus, qui cupiunt famam.

VI. Iam iterum IDEM, de petulanti quodam & procaci conviciatore, cum suaderent exsilio plectendum: *Nequaquam*, inquit, *ne oberrans apud plures de nobis male loquatur.*

VII. Nec vero in absentes solum lingulacas talis, sed in præsentes, & qui in os insultabant. Vt ille *Demaratus Corinthius*, cum advenisset ad eum, tunc forte cum *Olympiade* conjuge & filio *Alexandro* dissidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid consentirent jam inter se Græci?* ille ore libero, *Scilicet tibi convenit de Græcorum concordia agere, qui dissides à proximis tuis.* Sensit eum vera dicere Philippus: ad se rediit, & cum suis in gratiam.

VIII. IDEM cum pro tribunali sublimis, sub hasta captivos venderet, ac parum decore, veste reductiore, sederet: quispiam è captivis clamare cœpit, *Injuria se affici, esse enim paternum se Philippi amicum.*

num. Quod cum miraretur Philippus,& dicere eum ac docere juberet: *Apud te solum*, inquit. accedensque ad tribunal, in aurem insusurrat, *Heus tu, vestem demitte. nam sic parum honeste sedes*. Rex nihil offensus, gratiam imo rettulit: *Et vere*, inquit, *iste mihi amicus erat, mittite hominem*. simulque aliter se composuit. En, fructum etiam suum alienam libertatem fecit. & solet ipse dicere: *Gratias se debere Atheniensium oratoribus, quod conviciis suis redderent se meliorem: dum illos factis conatur refellere.*

I X. At inter successores ejus ANTIGONVS, æmulus,& pæne par fuit in hac laude. Qui in castris aliquando, cum duo è vigilibus, juxta ipsum Prætorium, de rege male dicerent, atque ipse omnia audiret, nihil ultra quam tentorii velum concussit; & *Heus vos*, inquit, *paullo longius secedite, ne Rex vos audiat*. Quid istuc est?ne dissuadet quidem malè loqui, sed cautius loqui.

X. IDEM cum exercitum in tenebris aliquo duceret, & molestum ac salebris interruptum iter esset, milites ductorem passim exsecrabantur Antigonum. At ille ad singulos quosque accedens ignotus, & explicans: *Nunc*, inquit, *bene dicite ei, qui vos eripuit*.

X I. Iam PYRRHVS qui Macedoniæ regnum aliquamdiu tenuit, idem hanc virtutem. Iuvenes aliqui Tarentini, cum in Italia ipse esset, inter pocula male de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique postridie, *An dixissent?* interrogantur. Vnus facete & libere: *Diximus, atque adeo te interfecissemus, nisi lagena defecisset*. Vini culpam, non animi ostendit: & Pyrrhus sic accepit, atque ipse arrisit.

X I I. Inter germanos Græcos PERICLES, conviciis petitus in foro, à protervulo quodam, nihil reposuit, & placide res suas egit. Actis, domum ivit, illo prosequente & linguæ tela identidem ejaculante. Nihil sensit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantum, cum ad ædes jam venisset, & nox esset, ministro suo, *Abi puer, & facem accende, & huic redituro præluce*. Vah, non patientiam solum, sed benignitatem! qui adjutum ivit in ipso improbitatis freto æstuantem.

XIII. PTOLOMÆUS *Lagi* filius, Ægypti rex, in Grammaticum cavillans, & inscitiam arguens, *Quis esset Pelei pater?* rogavit. Cui ille, *Expediam, si tu mihi prius dixeris, qui Lagi.* Genus obscurum aut sordidum regi palam objectabat: & id indignati omnes qui aderant, præter regem. Qui ad incitantes: *Nisi ferre dicterium regium est, nec dicere,* inquit. Idem jus volebat ferulæ, quod sceptro, in istis esse.

XIIII. Sed Romani quoque Principes huc ducant, & primus eorum CÆSAR. Ille *C. Calvo* oratori, qui famosis epigrammatis prosciderat, cum de reconciliatione significasset, prior & ultro scripsit, tamquam ipse læsisset. Idem *Catullum* poetam, qui famæ ejus perpetua stigmata (& nunc leguntur) versibus inusserat, satisfacientem eadem die adhibuit cœnæ. Nihil stipulatus est, aut injunxit, sola pœnitentia pro pœna contentus.

XV. At AUGUSTUS vere & hic successor, cum in judicio quodam inter alia crimina reo objiceretur, quod male loqui de Cæsare soleret: interrupit, & ad accusatorem, *Velim hoc mihi probes. faxo sciat Ælianus* (id rei nomen) *& me linguam habere.* Bene, & benigne. quid aliud significabat, quam dicta dictis ulturum? Etsi nec fecit, nec ultra quidquam inquisivit.

XVI. IDEM in *Timagine*, historiarum nobili scriptore, plus semel patientiam ostendit. Multa in ipsum, etiam in uxorem, in filiam & familiam ejus dixerat: atque ea ut arguta, & ab homine docto, excipiebantur vulgo & circumferebantur: Cæsar tamen nihil, nisi monuit eum ut modestius ingenio & lingua uteretur: idque in domo sua. Nam & (vide ingratitudinem) Cæsar eum alebat. Sed cum nec sic desineret, tandem domo ei sua interdixit: & quis accusasset, si urbe, si toto imperio? At ecce, qui velut in invidiam Cæsaris excipiat: & is fuit amicus ejus *Asinius Pollio*, nec ideo desiit esse. Fovit hominem, & ejus exemplo alii: visitur, colitur. & quis? priora omitto, sed qui tunc quoque, tamquam professas inimicitias cum Cæsare gereret, libros

Historiarum

Historiarum de rebus ejus scriptos combussit. Non hoc erat dicere, *Indignus es de quo scripserim? falsa censeo, quæ prædicaverim?* Tulit & hæc Cæsar: tantum Pollioni semel dixit: Θρεμματοφαγεῖς, id est, *Serpentem nutris.* Et paranti excusationem obstitit, addiditque, *Fruere mi Pollio, fruere.* Cum hæc lego & examino, dicam Romam tunc servisse? Aut si; addam quod publice in theatro acclamatum, *O Dominum æquum & bonum!*

XVII. Nimirum confirmatus in hac patientia animus jam erat, & contra concussionem omnem stabilis. quod etiam Tiberio ostendit, conquerenti super ea juveniliter, & exstimulanti. Rescripsit enim in hæc verba: *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse, qui de me male loquatur.* SATIS EST ENIM *si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.*

XVIII. Et hausit ab eo TIBERIVS. qui adversus talia firmus, subinde jactabat, *In civitate libera liberas linguas esse debere.* Idem in Senatu, cognitionem super iis flagitante: *Non tantum habemus otii P. C. ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc fenestram aperueritis: nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ, hoc prætextu, ad vos deferentur.* O pulchra, ô advertenda! etsi ipse non tenuit, & postea se mutavit.

XIX. Vnum propioris ævi exemplum etiam, & finio. FRIDERICVS Imperator conviciis petitus, & ab amicis ad vindictam excitatus: *Minime,* inquit, *an nescitis Principes, quasi scopum, expositos ad has sagittas?* Ita est. alta livor & calumnia petent: petent, sed non tangent, ubi animus quidem est altus.

CAP. XVIII.

DE MAGNITVDINE ANIMI.

Famam & immortalitatem Principi propositа, & expetenda esse.

HOc enim nunc appello Magnitudinem animi, alta & honesta proponere, & nunc, ac magis olim, in fama bona ac gloria esse. Vt sol in aurora tenuior, assurgit & inclarescit; sic ex virtute & meritis fama cum ævo ipso augetur & crescit. Hoc velim equidem amare Principem, & ut trahat illum—*fax mentis honesta Gloria*, ut poeta ait. Quid enim aliud in externis? Τὸ μὲν ἀργύριον, ait Polybius, ἐστὶ κοινόν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα· τὸ δὲ καλὸν, καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ τιμὴν ἀνῆκον, θεῶν καὶ τῶν ἔγγιστα τούτοις πεφυκότων ἀνδρῶν ἐστί: *Argentum quidem & pecunia est communis omnium hominum possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum qui à Diis proximi censentur.* Dictum egregium. alia aliis communia, & adipiscenda: at bona & magna fama magnis convenit, & quos Deus vicem suam fungi voluit in terris. Vellejus de *Pompejo Magno: Quo viro nemo alia omnia minus, aut gloriam magis concupivit.* Egregie. illuc eundum est, ad honestam ambitionem & nomen: quod non plebejæ voces, sed seria Annalium testimonia celebrent & posteritati commendent. Ita ad Virtutem (etsi per se appetendam) ducitur: *nec potest quidquam abjectum & humile cogitare, qui scit de se semper loquendum.* Studia hoc donant, & rerum memoria: Princeps foveat, sed cum modo & judicio, ut nec passim eo vocet, nec argumentum se cuicumque stilo velit. Augustum videat. qui *ingenia sæculi sui* (ait Tranquillus) *omnibus modis fovit: componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & à præstantissimis, offendebatur.* Serio, non per ludos & mimos: à præstantissimis, non ab ingeniis passivis aut plebejis, sed quæ Genium aliquem æternitatis à se haberent.

Hanc

Hanc laudis cupidinem summi viri prætulerunt: ut

I. THEMISTOCLES. qui in adolescentia solutus,& aliarum rerum,post *Miltiadæ* de Persis victoriam, honesta æmulatione percussus, depositis nugis seria agitare cœpit, & totas noctes insomnis agitare. Rogatus caussam, reddidit: *Miltiadæ se trophæis è somno excitari.*

II. IDEM in theatrum iturus, cum rogaretur, *Cujus vocem libentissime audiret?* alio rettulit, & *Ejus,* inquit, *à quo laudes meæ optime celebrabuntur.* Numquid dissimulavit? professus est gloriæ cupidinem, & ejus aliqua mercede inductum se res gessisse.

III. IDEM tertio, in conventu celebri Græciæ, ludis Olympicis, cum plerique spectaculis omissis oculos in illum verterent, eumque mirabundi & faventes exteris etiam ostenderent: dixit alacer animi & lætus, *Illo die se laborum, quos pro Græcia tulisset, fructum maximum cepisse.* Ad rigidam Sapientiam si examino, non sapientissime. quid enim adjectum est? vox modo & laudatiuncula: sed virtuti aliqua oblectatio, cum & gratos istos videt, & posteros sperat.

IIII. At ALEXANDER hîc vel nimius. qui patrem crescere & inclarescere, interpretabatur se minui & obscurari. Cumque nuntii identidem venirent, hujus illiusque victoriæ: inter æquales ingemiscens. *Hem!* inquit, *quid tandem pater nobis vincendum relicturus est?* Mirus vehemensque affectus, qui vel innatam pietatem vicit.

V. Et quid quereris ô ALEXANDER? ecce Asiam, & Africam,& reliqua Europæ,tibi palæstram. Sed nimiam ambitionem jure dixerim, cui & orbis fuit angustus. Nam differente *Anaxarcho*, plures esse mundos: suspirasti, & *Me miserum! qui nec unum subjeci,* subjecisti.

VI. An non simile alterius *Alexandri*, imo majoris, id est IVLII CÆSARIS? qui in Hispaniæ *Gades* cum venisset, ibique imaginem *Alexandri* illius vidisset, diu intuitus in vocem & gemitum erupit: *Heu, nihil etiam memorabile à me gestum in ætate, qua*

iste orbem terræ vicit! Non gestum, sed gerendum: acquiesce. affatim Deus & fata materiem gloriæ tuæ dabunt.

VII. Idem in Alpibus, cum iter illac faceret, & comites rustica tuguria, & pauperes illos cœtus, riderent: *Atqui malim hic primus esse*, inquit, *quam Romæ secundus.* Quid hæc vox, nisi tuba & classicum belli civilis est? nolo secundus esse, vapula libertas.

VIII. Sed magis honestiusque se affectus hic prodit, cum posteros, & monumenta iis futura, cogitat. ut in PERICLE: qui in concionem ab iratis Atheniensibus vocatus, quod tantam vim pecuniæ in opera & ornatum urbis contulisset: ille placide, *An ergo, ô cives, pænitet? conditionem fero, meum nomen iis inscribatur, & privatim mihi feram expensa.* Reclamatum à tota concione: hortatique ultro sunt, *Cum bonis diis pergeret, nec impendiis tali fine abstineret.* Ecce in toto populo honestum ambitum, & certamen à nullo, in gloria ad posteros, vinci.

IX. TRAIANVS hoc quoque, *Optimus* suo jure Imperator, quæsivit: & passim nova ac vetera opera cum faceret, aut reficeret; nomen suum etiam minimis inscripsit, adeo ut quidam subsannantes *Herbam parietariam* eum appellarent.

X. Sed fidelior in libris scriptisque memoria: & ALEXANDER jam dictus scivit. Is *Callisthenem* ab Aristotele acceptum, eloquentia & sapientia clarum, secum circumduxit, rerum scriptorem, & famæ propagatorem. Sed heu! præpropera ira vitam abstulit, à quo æternitatem sperabat.

XI. IDEM Aristotelem quam fovit hoc fine, & produxit? felicius. nam ille nomen ejus secum perenne fecit, in operibus quæ exstant. Sed non sine præmio. & in unam *Historiam Animalium* scribendam, certum est Alexandrum contulisse *octingenta talenta*, nostræ pecuniæ *quadringenta & octoginta millia Philippicorum.* Quid dicitis hodierni Principes? compello excitandos?

XII. IDEM ejusdem ardoris scintillas judicio jecit, in vate *Homero*. Et cum ad tumulum Achillis

in

in Sigæo constitisset, è pectore vocem emisit: *O fortunate adolescens, qui praconem Homerum repperisti!* Certe, fatemur. tantum enim nescio an ipse se, sed tantus ille fecit.

XIII. Ab eodem judicio IDEM, in accursu tabellarii cujuspiam res, ut videbatur, lætas ferentis: *Et quid*, inquit, *nuntias? an Homerum revixisse?* Nec feriunt, aut capiunt, scio, hæc dicta vulgares animos: sed altos mirifice: & quid ille, nisi summum votorum, æstimavit, Homerum reviviscere, idque in suas (huc ibat) laudes?

XIIII. Græciæ etiam colonus HIERO rex Syracusanus, animum Græcanicum habuit, id est, ut cum Venusino dicam, *laudis avarum*. Nam cum poeta quidam *Archimelus*, epigrammate haud inscito, sed brevi (octodecim modo versuum fuit) navim, quam ingentem fabricarat, celebrasset: ille delectatus, & porro provocans, in alia navi *mille modios tritici* Athenas, donum poetæ misit; idque in ipsum Pyræi portum, omni suo sumptu. Si quis instructam navim, & socios navales euntes redeuntesque, cogitet: mirabitur regiam plane liberalitatem.

XV. At nec Latini expertes hujus ambitus, etiam sæculo adhuc rudi. En P. SCIPIO *Africanus* poetam *Ennium*, à quo res suas celebratas videbat gaudebatque, & vivum benivolentia omni complexus est, & mortuum stare in effigie jussit in suo & *Corneliorum* monumento. Quid aliud, quam dictum voluit? Per me in imagine vivat, cujus scriptis ego mortuus etiam vivo?

XVI. Nec degeneravit alter SCIPIO *Africanus*, qui (verba Velleji Paterculi) *tam elegans liberalium studiorum, omnisque Doctrinæ, & admirator & fautor fuit, ut Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiaque secum habuerit*. Macte Scipio! dignus tu comite Polybio, dignus ille te amico & patrono.

XVII. Iam POMPEIVS *Magnus*, apud se habuit *Theophanem Mitylenæum*: quem Græcum & exterum, in concione militum, civitate donavit.

Qua caussa & titulo? scriptorem rerum suarum.

XVIII. Sed in unum benignus *Pompejus*, in totum genus IVLIVS *Cæsar*. qui rerum jam potens, *omnes liberalium artium doctores*, qui Romæ essent, civitate donavit. Quæ hæc liberalitas? inquies, nihil à se dedit. Dedit à publico: nec major aut optabilior tunc honos extero, quam civem dici.

XIX. AVGVSTVS autem mirifice in hos propensus, quod tot scriptores aut vates dicent, ab eo producti & allevari. Ambitio autem ab iis vicissim attolli, vel ex epistolæ ejus his verbis ad *Horatium* poetam (quem hodie legimus) satis elucet: *Irasci*, inquit, *tibi me scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Atque hoc velut convicio expressit Eclogam, cujus initium:

Cum tot sustineas, & tanta negotia, solus:

Sed quod operæ talis pretium? servi, supellex, fundi toti.

XX. Sed & VESPASIANVS, etsi cetera parcus, ingenia artesque fovit vel maxime. & primus è fisco (ait Suetonius) *Latinis Græcisque Rhetoribus annua centena* [bis mille & quingentos Philippicos] *constituit*. Idem *Salejo Basso*, eximio poetæ, una donatione *quingenta* [duodecim millia Philippicorum & quingentos] donavit: id est, censum tunc equestrem.

XXI. ANTONINVS *Pius* diffudit etiam liberalitatem *Vespasiani*, nec Romæ tantum, sed *per omnes provincias, Rhetoribus & Philosophis*, honores ac salaria detulit.

XXII. Quibus ALEXANDER *Severus* addidit, *Grammaticos, Medicos, Mathematicos*.

XXIII. Magna in omnes liberalitas, & sic perpetua: sed illa in unum stupenda. ANTONINVS *Caracalla*, cetera haud laudabilis, delectatus elegantia carminum *Oppiani*, quæ illi inscripta legimus, in singulos versus *singulos aureos* jussit rependi: id est, *nostrates duos*. & versus numera, stupebis.

XXIIII. DIO-

XXIIII. DIOCLETIANUM addam? is *Eumenio* Rhetori *sexcenta annua*[quindecim millia Philippicorum] assignavit, in schola Augustodunensi doctori. Credimusne? refragantur, & rescribunt: ignosco pro judiciis & animis, addam etiam, opibus hodiernis.

XXV. Sed convenio vos, PRINCIPES, voce Anaxagoræ, qui senex & æger decumbebat; nuntiatumque Pericli, ex ejus disciplina. Is accurrit, & solatus est, & precatus ne sic desereret: sed ibi opportune Anaxagoras: *At enim, ô Pericle, quibus opus est lucerna, oleum infundunt.*

XXVI. Infundite bonis meritisque. & cum LEONE Græcanico Imperatore Eunuchum non audite dicentem, *Hæc in milites debere absumi.* Cui ille reposuit: *Vtinam meis temporibus eveniat, stipendia militum in doctores artium absumi!* Vtinam, utinam! sed meis non fiet: & inscitiæ caligo aut tenebræ (falsus sim!) imminent Europæ.

FINIS.

INDEX CAPITVM, MONITORVM, QVÆSTIONVM, LIBRI PRIMI.

quasdam

CAP. V.

CAP. VI.

CAP. VII.

CAP. VIII.

CAP. IX.

CAP. X.

CAP. XI.

CAP. XII.

FINIS.